

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

İLYAS ESENBERLİN'İN, ÂŞIKLAR ROMANI ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ
(METİN- İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ZEYNEP KÖMÜR

DANIŞMANI
Doç. Dr. Ekrem AYAN

MAYIS, 2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

İLYAS ESENBERLİN'İN, ÂŞIKLAR ROMANI ÜZERİNE DİL
İNCELEMESİ

ZEYNEP KÖMÜR

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
"Yüksek Lisans"
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih 22.05.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 02.05.2019

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ekrem AYAN
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Cüneyt AKIN
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Gülsine UZUN

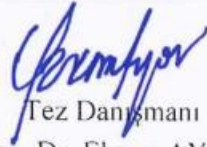
Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

MAYIS, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 10/04/2019 tarih ve 885/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Zeynep Kömür'ün "İlyas Esenberlin'in, Âşıklar Romanı Üzerine Dil İncelemesi" adlı tezini incelemiş ve aday 02/05/2019 tarihinde saat 11:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ekrem AYAN

Üye
Doç. Dr. Cüneyt AKIN

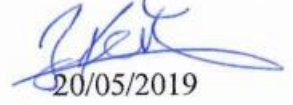
Üye

Dr. Öğr. Üyesi Gülsine UZUN

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “İlyas Esenberlin’in, Âşıklar Romanı Üzerine Dil İncelemesi (Metin-İnceleme)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/05/2019

Zeynep KÖMÜR

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.

Soyadı : KÖMÜR

Adı : Zeynep

Referans No: 10248829

TEZİN ADI

Türkçe : İLYAS ESENBERLİN'İN, ĞAŞIQTAR 'ÂŞIKLAR' ROMANI ÜZERİNE DİL İNCELEMESİ
(METİN-İNCELEME)

Y. Dil : ANALYSIS LANGUAGE ON ILYAS ESENBERLİN'S ĞAŞIQTAR 'AŞIKLAR' NOVEL
(Texture - Analysis)

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

X

O

O

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : -

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Ekrem AYAN

Ünvanı : Doç. Dr.

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Kazak Türkçesi
2. İlyas Esenberlin
3. Kazak Edebiyatı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Kazak Türkçesi
2. İlyas Esenberlin
3. Kazak Edebiyatı
4. Türk Lehçeleri

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Kazakh Turkish
2. Ilyas Esenberlin
3. Kazakh Literature
4. Turkish Dialects

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☐
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	☒

Yazarın İmzası :

Tarih : 22 / 05 / 2019

ÖZET

İlyas Esenberlin, Kazak Edebiyatı' nın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Yaşamı boyunca edebiyata, sanata gönül vermiş sanatın her alanıyla ilgilenmiştir. Sözlü ve yazılı edebiyat ile yakından ilgilenmiştir. Esenberlin resim, müzik, heykel gibi farklı sanatlara da hayatında yer vermiştir. Yalnızca Kazak Edebiyatı ile sınırlı kalmamış farklı ulusların edebi değerlerini de önemseydiğini belirterek yakından takip etmiştir. Tez çalışmasında, Esenberlin'in *Ğasıktar* 'Aşıklar' isimli romanının ilk yedi bölümü ele alınmıştır. Eser, ses ve şekil bilgisi bakımından incelenmiş, metin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarma çalışması yapılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, İlyas Esenberlin'in Kazak edebiyatındaki yeri ve önemine değinilmiş, hayatı ve edebi kişiliği ile ilgili bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde, ilk önce Kazak Alfabesinden bahsedilmiştir. Ses bilgisi bölümünde ise metinde yer alan sesler, ses uyumları ve ses olayları ile ilgili inceleme yapılmıştır. Şekil bilgisi bölümünde romanın ilk yedi bölümü, morfolojik bakımdan değerlendirilmiştir. Metin bölümünde hikâyenin transkripsiyonu yapılmış ve metindeki cümleler numaralandırılmıştır. Aktarma kısmında, aktarılan metin yedi bölümden oluştuğu için, bölüm bölüm numaralandırma yapılmış, Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

ABSTRACT

İlyas Esenberlin is one of the most important representatives of Kazakh Literature. Throughout his life he devoted himself to literature and art, he was interested in every field of art. Esenberlin, who is interested in oral and written literature, has also included painting, music and sculpture in his life. He stated that he cared not only for Kazakh literature but also for the literary values of different nations and he followed them closely. The subject of our study, Esenerlin the Ğaşıktar the 'Lovers' is the first seven chapters of the novel, to be examined in terms of sound and shape, text transcription and transfer to Turkey Turkish study. In the introduction part of the study, the place and importance of İlyas Esenberlin in Kazakh literature is explained and information about his life and his literary personality is given. In the examination section, first the Kazakh alphabet is mentioned. Phonetics section, sound, sound adaptation and sound events were examined. In the morphology section, the first seven parts of our study were examined morphologically. In the text section, the story is written down and the sentences in the text are numbered. In the transfer section, each section of the separation for imported text consists of seven chapters transcribed texts were transferred to Turkey Turkish.

ÖN SÖZ

En geniş coğrafi sahada konuşulmakta olan Kazak Türkçesi, Kuzey- Batı Türk Lehçeleri grubunda yer almaktadır. 15. yüzyıla kadar göçebe bir toplum olan Kazak Türkleri, yerleşik hayata geçtikten sonra 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar sözlü edebiyatın gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu tarihten itibaren yazılı hayata geçiş yapan Kazak Türkleri, o tarihlerden günümüze değin farklı birçok alfabe kullanarak yazılı edebi döneme katkı sağlamışlardır. Kazak Türkleri tarafından 19. yüzyıldan itibaren, sırasıyla Arap alfabesi ve Kazak Türkçesi için uyarlanan Kiril alfabesi kullanılmıştır. Sonrasında ise Latin alfabesine geçilmiştir. 1940 yılından sonra tekrar Kiril Alfabeti kullanılmaya başlanmıştır. 2018 yılı itibari ile Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kararıyla Latin alfabesi kullanımı onaylanmış bulunmaktadır. İncelediğimiz eser, İlyas Esenberg'in 1968 yılında yayımlanan Ğaşıkta (Ğşıklar) adlı romanıdır. Bu roman, toplamda on dört bölümden oluşmaktadır. Eserin ilk yedi bölümünün incelemesi yapılmıştır. Romanda, karakterler arasındaki aşk teması işlenir. Bu aşk, kimi zaman kaybedilen, terk edilen, kimi zaman hakedilmeyen, kimi zaman da beklenen bir aşk olur. Bazen de çaresizlik içinde gücü yetmeyen, imkânsız kalplerde vücut bulur. Aşk bir yandan öyle dokunaklı, öyle sahici, öyle duru olur ki ruhtan tene değmeye lüzum görmeyecek kadar saf bir kalpte cisimleşir. Hemen ötede de aşk, şehvet duygusunu dürtükleyen olmazsa olmaz bir nitelik halini alır. Ama aynı zamanda, ruhunun en derinlerinde, bir ilham perisi misali sanatkâra, eşsiz, biricik eser verebilme yetisi bağışlayan bir varlık oluverir. Eserde aşk teması, her şekliyle, her türüyle, bazen farklı hayatlarda farklı ilişkiler deneyimleyen, bazen de aynı hayatları farklı ilişkilerle karşılayan bir ev sahibi olur. Bu eser, 1968 yılında ortaya konulmuştur. Unutulmaya yüz tutmuş ama bir o kadar da kıymetli olan bu roman, bu çalışma neticesinde Türkiye Türkçesine kazandırılmış önemli bir değerdir. Eser'in Türkiye Türkçesine aktarımı ve transkripsiyonu yapılmıştır. Ayrıca roman, ses bilgisi ve şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Çalışmamın her aşamasında maddi ve manevi desteğini her an hissettiğim, bir anne şefkati ile yanımda olan, Dr. Öğr. Üyesi Gülsine UZUN hocama, danışmanlığımı üstlenen ve yönlendiren Doç. Dr. Ekrem AYAN hocama, her durumda ve her koşulda yanımda olan kıymetli anne - babama, ikiz kardeşim Zafer KÖMÜR'e teşekkürü bir borç bilirim.

Zeynep KÖMÜR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
İlyas Esenberlin'in Hayatı	1
İlyas Esenberlin'in Edebi Kişiliği ve Kazak Edebiyatındaki Önemi	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1.SES BİLGİSİ	5
1.1. KAZAK ALFABESİ	5
1.2. ÜNLÜLER	8
1.2.1. Ünlü Uyumları	11
1.2.1.1. Damak (kalınlık-incelik) uyumu	11
1.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu	12
1.2.2. Ünlü Değişmeleri	13
1.2.2.1. Ünlü Kalınlaşması	13
1.2.2.2. Ünlü İncelmesi	13
1.2.2.3. Ünlü Düzleşmesi	13
1.2.2.4. Ünlü Yuvarlaklaşması	14
1.2.2.5. Ünlü Genişlemesi	14
1.2.2.6. Ünlü Daralması	15
1.2.2.7. Ünlü Türemesi	15
1.2.2.8. Ünlü Düşmesi	15
1.2.2.9. Ünlü Birleşmesi	16
1.3. ÜNSÜZLER	16
1.3.1. Ünsüz Uyumu	23
1.4. SES OLAYLARI	23
1.4.1. Ünsüzlerdeki Ses Değişmeleri	23
1.4.1.1. Tekleşme	23
1.4.1.2. İkizleşme	24
1.4.1.3. Ünsüz Türemesi	24
1.4.1.4. Ünsüz Düşmesi	24
1.4.1.5. Yer Değiştirme (Metatez, Göçüşme)	25
1.4.1.7. Benzeşme	25

1.4.1.9. Hece Düşmesi	27
İKİNCİ BÖLÜM.....	28
2. ŞEKİL BİLGİSİ	28
2.1. BASİT KELİME	28
2.2. TÜREMİŞ KELİME	28
2.2.1. Yapım Ekleri	29
2.2.1.1. İsimden isim yapan ekler	29
2.2.1.2. İsimden fiil yapan ekler.....	37
2.2.1.3. Fiilden isim yapan ekler.....	41
2.2.1.4. Fiilden fiil yapan ekler	48
2.3. İSİMLER.....	51
2.3.1. İsimlerde Çokluk.....	51
2.3.2. İsimlerde İyelik	52
2.3.3. Hâl Ekleri	54
2.3.3.1. Yalın hâl.....	54
2.3.3.2. İlgi hâli	55
2.3.3.3. Yükleme hâli	55
2.3.3.4. Yönelme hâli	55
2.3.3.5. Bulunma hâli	56
2.3.3.6. Çıkma hâli	56
2.3.3.7. Vasıta hâli	57
2.3.3.8. Eşitlik hâli	57
2.3.4. İsimlerde Soru	58
2.3.5. Aitlik Eki.....	58
2.4. SIFATLAR	58
2.4.1. Niteleme Sıfatları	59
2.4.2. Belirtme Sıfatları.....	60
2.4.2.1. İşaret sıfatları.....	60
2.4.2.2. Sayı sıfatları	61
2.4.2.2.1. Asıl sayı sıfatları	61
2.4.2.2.2. Sıra sayı sıfatları.....	61
2.4.2.2.3. Kesir sayı sıfatları	61
2.4.2.2.4. Üleştirme sayı sıfatları	62
2.4.2.2.5. Topluluk sayı sıfatları	62
2.4.2.2.6. Belirsizlik sıfatları.....	62
2.4.2.2.7. Soru sıfatları.....	63

2.5. ZAMİRLER	64
2.5.1. Şahıs zamirleri	64
2.5.2. Dönüşlülük Zamirleri.....	68
2.5.3. İşaret Zamirleri.....	68
2.5.4. Belirsizlik Zamirleri.....	71
2.5.5. Soru Zamirleri	72
2.6. ZARFLAR	74
2.6.1. Yer ve Yön Zarfları.....	74
2.6.2. Zaman Zarfları	75
2.6.3. Hal Zarfları.....	76
2.6.4. Miktar Zarfları	77
2.6.5. Soru Zarfları.....	77
2.7.FİİLLER.....	78
2.7.1. Şahıs Ekleri	78
2.7.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri.....	78
2.7.1.2. İyelik kökenli şahıs ekleri	80
2.7.1.3. Emir kipi eki	81
2.7.2. Basit Kipler	82
2.7.2.1. Haber kipleri	82
2.7.2.1.1. Görülen geçmiş zaman.....	82
2.7.2.1.1.1. -dI, -tI, ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman.....	83
2.7.2.1.1.2. -GAn, -QAn, ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman....	85
2.7.2.1.1.3. -atın, -etin ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman.....	87
2.7.2.1.2. Duyulan - öğrenilen geçmiş zaman.....	88
2.7.2.1.3. Şimdiki zaman.....	89
2.7.2.1.3.1. -a, -e, -y ekleriyle yapılan şimdiki zaman	90
2.7.2.1.3.2. -(I)p+ -otr,-jat, -jür, -tur yardımcı fiilleriyle yapılan şimdiki zaman	91
2.7.2.1.3.3. -uv , -üv, -v ekleriyle yapılan şimdiki zaman.....	92
2.7.2.1.4. Gelecek zaman	93
2.7.2.1.4.1. -a, -e, -y ekleriyle yapılan gelecek zaman	93
2.7.2.1.4.2. -ğalı, -geli, -qalı, -keli ekleri ile yapılan gelecek zaman	95
2.7.2.1.4.3. -mAQ(şI), -bAQ(şI), -pAQ(şI) eki ile yapılan gelecek zaman.....	95
2.7.2.1.5. Geniş zaman.....	96
2.7.2.2. Tasarlama kipleri.....	98
2.7.2.2.1. Şart kipi.....	98

2.7.2.2.2. Gereklilik kipi	100
2.7.2.2.2. Emir kipi	100
2.7.2.2.3. İstek kipi.....	102
2.7.2.2.3.1. -gay, -gey, -qay, -key ekleri ile yapılan çekim.....	103
2.7.2.2.3.2. -ğı, -gi, -qı, -ki +iyelik eki + keledi ile yapılan çekim	103
2.7.3. Birleşik Kipler.....	105
2.7.3.1. Hikâye kipi çekimi	105
2.7.3.1.1. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi.....	105
2.7.3.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikâyesi	106
2.7.3.1.3. Şimdiki zamanın hikâyesi	107
2.7.3.1.3.1. -ıp, -ip, -p + -gan, -gen, -qan, -ken + edi ile yapılan çekim.....	107
2.7.3.1.3.2. -uv,-üv, -v + edi ile yapılan çekim	107
2.7.3.1.4. Gelecek zamanın hikâyesi.....	107
2.7.3.1.5. Geniş zamanın hikâyesi	108
2.7.3.1.5.1. -ar, -er, -r + edi ile yapılan çekim.....	108
2.7.3.1.5.2. -atın, -etin ile yapılan çekim	109
2.7.3.1.6. Şart kipinin hikâyesi.....	110
2.7.3.1.7. Gereklilik kipinin hikâyesi.....	110
2.7.3.1.8. İstek kipinin hikâyesi	111
2.7.3.2. Rivayet kipinin çekimi	112
2.7.3.2.1. Görülen geçmiş zamanın rivayeti.....	112
2.7.3.2.2. Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti.....	112
2.7.3.2.3. Şimdiki zamanın rivayeti	113
2.7.3.2.3.1. -a,-e, -y + eken ile yapılan çekim.....	114
2.7.3.2.3.2. -ıp, -ip, -p + eken ile yapılan çekim	114
2.7.3.2.3.3. -v(da), -üv(de), -uv(da)+ eken ile yapılan çekim	114
2.7.3.2.4. Gelecek zamanın rivayeti.....	114
2.7.3.2.4.1. -ğalı, -geli, -qalı, -keli +—otır, jat-, jür-,tur- + eken ile yapılan çekim	115
2.7.3.2.4.2. -a, -e, -y + -dı,-di + eken ile yapılan çekim	115
2.7.3.2.4.3. -maq(şı), -mek(şı), -bek(şı), -baq(şı), -pek(şı), -pak(şı) + eken ile yapılan çekim	116
2.7.3.2.5. Geniş zamanın rivayeti.....	116
2.7.3.2.6. Şart kipinin rivayeti.....	116
2.7.3.2.7. Gereklilik kipi rivayeti	117
2.7.3.2.8. İstek kipi rivayeti	117

2.7.3.3. Şart.....	118
2.7.3.3.1. Görülen geçmiş zamanın şartı.....	118
2.7.3.3.2. Şimdiki zamanın şartı.....	118
2.7.3.3.3. Gelecek zamanın şartı	119
2.7.3.3.4. Geniş zamanın şartı.....	119
2.7.3.3.5. Gereklilik kipinin şartı	120
2.7.4. Fiillerin Yeterlilik Şekli	120
2.7.5. İsim - Fiil Ekleri.....	121
2.7.5.1. -Is	121
2.7.5.2. -Uv, -v	122
2.7.6. Sıfat – Fiil Ekleri.....	122
2.7.6.1. -gan, -gen, -qan, -ken	123
2.7.6.2. -Ar, -r	125
2.7.6.3. -mAs, -bAs, -pAs	125
2.7.6.4. -AtIn, -ytIn	126
2.7.7. Zarf-Fiil Ekleri	127
2.7.7.1. -(Ip, -p	127
2.7.7.2. -may, -mey, -bay, -bey, -pay, -pey	128
2.7.7.3. -GAndA, -QAndA.....	129
2.7.7.4. -A, -y	129
2.7.7.5. -gAnşA, -QAnşA	130
2.7.7.6. -gAll, -QAll	131
2.7.7.7. -mAstAn, -bAstAn, -pAstAn	131
2.7.8. Edatlar	132
2.7.8.1. Ünlem Edatları	132
2.7.8.1.1. Ünlemler	132
2.7.8.1.2. Seslenme edatları	133
2.7.8.1.3. Gösterme edatları	133
2.7.8.1.4. Cevap ünlemleri	134
2.7.8.1.5. Soru edatları	134
2.7.8.2. Bağlama Edatları.....	134
2.7.8.2.1. Sıralama edatları	135
2.7.8.2.2. Denkleştirme edatları	135
2.7.8.2.3. Karşılaştırma edatları	136
2.7.8.2.4. Sona gelen edatlar/ Pekiştirme edatları	136
2.7.8.3. Son çekim edatları.....	137

2.7.8.3.1. Yön ve sınırlama edatları	137
2.7.8.3.2. Zaman edatları.....	138
2.7.8.3.3. Sebep edatları.....	138
2.7.8.3.4. Benzerlik edatları	139
2.7.8.3.5. Vasıta ve beraberlik edatları	139
2.7.8.3.6. Başkalık edatları.....	140
2.7.8.3.7. Diğer çekim edatları.....	140
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	141
3. METİNLER	141
3.1. Transkripsiyonlu metin	141
3.2. Türkiye Türkçesine Aktarılmış metin	243
SONUÇ	342
KAYNAKÇA.....	344

KISALTMALAR

- ET. Eski Türkçe
TT. Türkiye Türkçesi
Ar. Arapça
KZ. Kazakistan
nz. Nezaket

GİRİŞ

İlyas Esenberlin'in Hayatı

10 Ocak 1915 tarihinde Akmola vilayetinin Atbasar şehrinde dünyaya gelmiştir. Anne babasından erken ayrılan İlyas kendinden sonra doğan kardeşi Ravnak ile çocuklar evine (çocuk esirgeme kurumu) yetiştirilmek üzere gönderildi (Qazaq Ədəbiyeti 11, 2011: 282)

Burada eğitim hayatına adım attı. İlkokulu bitirdikten sonra Kızılorda'ya gitmiş ve burada yatılı okumaya başlamıştır. Önce Rab-Fak'da, daha sonra ise Almatınskiy Gorno-Metallurğičeskiy İnstitut/Tav-Kert de öğrenimine devam etmiştir (Karslı, Sefa Can, 2015: 7)

Eğitim yıllarında İlyas'ın özellikle matematiğe büyük ilgisi olduğu görüldü. Daha büyük ilgi ve kabiliyeti ise Kazak folkloru ve edebiyatı sahasına yönelik olduğu farkedildi. Dünya klasiklerini okumayı, resim yapmayı sevdiği görüldü. Karakter olarak İlyas'ın hayat dolu olduğu ve güçlü bir hafızaya sahip olduğu farkedildi. Ancak, yaşamı ve hayatta kalma mücadelesi onu büyük bir sabır abidesi haline getirmişti (Aydınlı, Murat 2016: 11)

Gayretli ve başarılı bir öğrenci olan Esenberlin, bu özelliklerinin ilk meyvesini 1937 yılında almıştır. Bu tarihte Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti'nin Birinci Anayasasını kabul eden Kazakistan Yüksek Sovyet'inin İlk Olağan Kurultayı'na delege olarak seçilir (Kaya, Mehmet Yasin, 2012: 24)

1940 yılında Kazak Memlekettik Tav - Ken (madencilik) enstitüsünü bitirmiştir (Türk Dünyası Edebiyatçıları, 5.c. 2001)

Esenberlin, mezuniyetinden sonra çalışması için Jezkazgan'a gönderilir. İkinci Dünya Savaşı başlar başlamaz Sovyetlerin safında Almanlara karşı savaşmak üzere cepheye gönderilir (Söylemez, Orhan- Biray, Nergis, 2018: 177).

1943 yılı sonunda cephede "Stary Rus" önlerinde ayağından ağır bir yara almış ve yaklaşık bir yıl Kostrom'da askeri hastanede tedavi görmüştür. Tedavisinin tamamlanmasının ardından sakat olarak Kazakistan'a, Almatı'ya döner (Kazak Sovet Entsiklopediyası, c.4Almatı 1974, s.180).

Savaş'ın bitmesine yakın, 1937 yılında idam edilen adalet halk komiseri, Hamza Jüsipbekov (Saken Seyfullin)' in kızı ile evlenip kayınvalidesini ALJİR¹'den kurtardığı için NKVD² nin dikkatini çeker.³ İşte o andan itibaren Sovyet hükümeti tarafından takibe alınır. Önce işten uzaklaştırıldı, hemen ardından mahkemeye verilerek tutuklanır. 1949'da mahkemenin verdiği karar üzerine 10 yıl süreyle Karakum Kanalı'nın yapımında çalışmak üzere çalışma kampına gönderilir (ÜNAL, Aida, 2014)

Esenberlin ancak, Stalin'in ölümünden sonra, biraz rahat nefes alabilir. Madende çalışabilecek bir iş bulup kendi işini yapmak amacıyla, karısıyla birlikte Semipalatinsk'e gider. Esenberlin, iş dışındaki zamanlarında siyasi ve idari faaliyetler içerisinde yer alır. O, 1937' de daha öğrenciyken Kazak SSR'in ilk anayasasının kabul edildiği Kazakistan Sovyeti'nin olağanüstü toplantısına delege olarak seçilmiştir. Daha sonra Kazak Komünist Partisi Merkez Komitesi (KP OK) müşavirliği (1942-1947) görevlerinde bulunmuştur (Söylemez, Orhan- Biray, Nergis, 2018: 177).

1947- 1967 yılları arasında Kazak Filormonyası / Opera ve Bale Tiyatrosunun müdürü, Kazak Devlet (Memlekettik) Edebi Eserleri Matbaasının redaktörü, Kazak film Devlet Film Stüdyosunda Senaryosu Redaksiyon Kurulu üyesi, olarak çalışmıştır. 1971 den itibaren Kazakistan Yazarlar Birliğinin ikinci sekreterliğini yapmıştır (Türk Dünyası Edebiyatçıları 5.c. 2001).

Edebi- Kültürel ortamlarda önemli hizmetlerde bulundu. 'Yazar' yayınevinin yöneticiliğinde bulunmuş. Nesir türünde verimli çalışmalar yapmış (Kazak Edebiyatı II, 2004: 128).

Esenberlin 5 Ekim 1983'de 68 yaşında Almatı'da kalp rahatsızlığından vefat eder. Geride çok sayıda ölümsüz eser bırakmıştır (Karşlı, Sefa Can, 2015: 8).

¹ Burada komünistlere göre, halk düşmanı olan devlet üst düzey görevlilerinin, aydınların, eşleri, anneleri, kız kardeşleri, kızları toplanıp işkence edilir. Bütün insani hakları ellerinden alınarak 3-8 yıl arasında bu kamplarda tutulur (2018, 7 Şubat) (<https://turkcetarih.com/yazi/kazaklarin-istiklal-mucadelesi-5>)

² 'Narodny Kommissariat Vnutrennykh Del', 1934 yılından, ikinci dünya savaşının sonuna kadar varlığını sürdürmüş olan, Sovyet Gizli Halk Komiserliği (2018, 7 Şubat) (<https://www.uludagsozluk.com/k/nkvd/>)

³ (2018, 7 Şubat) <http://adebiportal.kz/kz/authors/view/2229>

İlyas Esenberlin'in Edebi Kişiliği ve Kazak Edebiyatındaki Önemi

Esenberlin'in edebi kişiliğinin oluşmasını tanımış Kazak akını, dombıra ustası, Kazak sözlü edebiyatına hâkim olan söz ve saz sanatkarı Kakbay'a borçlu olduğunu ifade etmiştir. İlyas, destan ve şiirlerin büyük bir kısmının ezbere bilen Kakbay'ı icra sırasında dinleyerek Kazak sözlü edebiyatının şahsiyetlerinden: Asan Kaygı' yı, Buhar Jırav'ı, ileride romanlarının kahramanı olacak Kazak bahadırlarını, Edige'yi, Koblandı'yı ve onların mücadelesini öğrenmiştir. Kaldığı yetiştirme yurdundaki duvar yazdığı şiirlerle, edebiyat hayatına adım atmıştır. Bu çalışmalarına savaştan sonra geldiği Almatı'da daha çok zaman ayırmıştır. İlk edebi eserlerini de bu yıllarda kaleme almıştır. Edebiyatın, şiir, hikâye, tiyatro, roman, senaryo gibi birçok alanında eserler yazmıştır (Söylemez, Orhan- Biray, Nergis, 2018: 177- 178)

Esenberlin'in, İlk eserleri 1940 yılında basılmaya başlanır (Qazaq Ədəbiyeti 11, 2011: 282)

1945 yılında 'Sultan', 'Ayşa' gibi hikâyeleri yayımlanır. 1960 yılından başlayarak mensur eserleri aralıksız olarak yayınlanmaya devam eder. 'Irmak Kenarında' (1960), 'Ayqas (1966)' 'Tehlikeli Geçit (1967)', 'Âşıklar' (1968), 'Öfke' (1969), 'Elmas Kılıç' (1971), 'Göçebeler' üçlemesi (1976), 'Altın Orda' üçlemesi basılır (Kazak Edebiyatı II, 2004: 128)

Yazarın, Ayqas (Mücadele), Qaterli Ötkel (Tehlikeli Geçit), Ğaşıqtar (Âşıklar), Qahar (Kahır), Almas Qılış (Elmas Kılıç), Altın Kus (Altın Kuş), Jantalas (Telaş), Köleñgeñmen Qorğay Jür (Gölgenle Koruyor), romanları Kazak Sovyet Edebiyatının önemli eserleri arasında yer almıştır. 'Tavdağı Tartıs' (Dağdaki Karga) tiyatrosu Almatı Çocuk Tiyatrosunda sergilenir. (Söylemez, Orhan- Biray, Nergis, 2018: 177)

İlyas Esenberlin, eserlerini oluştururken bir gazeteci-araştırmacı kimliğiyle, titizlikle çalışmıştır. İlk şiir denemelerinin ardından yöneldiği "tarihi roman" türü onun, bu araştırmayı seven kişiliğine, tarih ile bugünü karşılaştırma gayesine tam denk gelmiştir. Romanlarını oluşturmadan önce çok ciddi arşiv ve kütüphane çalışmaları ile tanınan Esenberlin, bu tarihî romanlarını adeta bir tarihçi dikkatiyle, kronolojik olarak oluşturulmuştur (Kaya, Mehmet Yasin, 2012: 26)

İlyas Esenberlin 3 ciltlik eserinde 15. yüzyıldan 19. Yüzyıl' a kadar ki Kazak tarihini ele almış. Eserin 1998'de yapılan baskısına Devlet başkanı Nursultan Nazarbayev okuyucular için bir önsöz yazmış. Esenberlin'in bu tanınmış eserinin daha önce üç milyondan fazla basılmış olmasından, otuz dile tercüme edilmiş olmasından bahisle bu son baskının Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra yapılan ilk baskı oluşuna dikkat çeker. Eser üç kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap, 'Almas Kılış' yani 'Elmas Kılıç' adını taşır. İkinci kitap, 'Cantalas' yani 'Hayatta Kalma Mücadelesi', üçüncü kitap da 'Kahar' yani 'Kahır' adlarını taşımaktadır. Kazakların tarihine ışık tutan üçlemenin Kazak edebiyat tarihinin en mühim eseri olduğu belirtilmiştir (Çağdaş Türk Edebiyatları II, 2013: 43).

Esenberlin'in kitapları, farklı dillerde yayımlanmıştır. İlyas Esenberlin'in tarihi romanları, Kazak kültüründe son derece önemli bir yere sahip olmuştur.⁴

Onun Rusça yayımlanan, 'Pesnya o Çeloveke' (İnsan Şarkısı) romanı 1958' de Çince 'ye tercüme edilir. Eserlerini ana dilinde yazan Esenberlin'in hemen hemen tüm eserleri Rusçaya çevrilmiştir. Bazı eserleri Özbek Türkçesine aktarılmıştır. Esenberlin, K.D. Uşinskiy'nin Ängimeler ile Ertegiler (Hikâyeler ve Masallar)' ini 1945'de, M. Julyavskiy'nin Vietnam hayatını anlatan Qızıl Darya (Kızıl Derya, 1956) romanını Kazak Türkçesine çevirir (Söylemez, Orhan- Biray, Nergis, 2018: 178).

Kazak edebiyatının tarihinde, bugüne kadar en çok roman (17) yazan yazar İlyas Esenberlin olmuştur (Türk Dünyası Edebiyatçıları 5.c. 2001).

⁴ (2018, 4 Ocak) <https://e-history.kz/en/biography/view/23>

BİRİNCİ BÖLÜM

1.SES BİLGİSİ

1.1. KAZAK ALFABESİ

Günümüz Kazak Türkleri, tüm Sovyet sınırları dâhilinde bulunan Türk toplulukları gibi 1940 yılında kabul edilen Kiril Alfabesini kullanmışlardır. Slav halkları tarafından kullanılan Kiril alfabesi, Türkçe sesleri karşılamak amacıyla bazı harfler eklenerek revize edilmiştir. Bu sayede kırk harf iki işarettten oluşan Kiril harfli Kazak alfabesi oluşturulmuştur.

Аа (Aa)

Пп (Pp)

Әә (Ää)

Рр (Rr)

Бб (Bb)

Сс (Ss)

Вв (Vv)

Тт (Tt)

Гг (Gg)

Уу (UV, ÜV, V/uv, üv, v)

Ғғ (Ğğ)

Ұұ (Uu)

Дд (Dd)

Үү (Üü)

Ее (Ee)

Фф (Ff)

Ӧӧ (YO, yo)

Хх (Xx)

Жж (Jj)

Hh (Hh)

Зз (Zz)

Цц (TS, ts)

Ии (IY, İY, İ/y, iy, i)

Чч (Çç)

Йй (Yy)

Шш (Şş)

Кк (Kk)

Щщ (Şç/şç)

Ққ (Qq)

Ъъ (‘)

Лл (Ll)

Ыы (Iı)

Мм (Mm)

İi (İi)

Нн (Nn)

Ьь (inceltme işareti)

Њњ (Ññ)

Ээ (Ee) (Rusça kelime başında)

Оо (Oo)

Юю (YUV, YÜV, YU/ yuv, yüv, yu)

Өө (Öö)

Яя (YA, ya)

Günümüzde bazı Türk lehçeleri latin alfabesine geçmişler ve hali hazırda bu alfabeleri kullanmaktadırlar. Kazak Türkçesi içinde latin alfabesine geçiş dönemi çalışmaları yapılmış ve Kazak Türkçesinin ses değerlerine göre en uygun alfabe oluşturulmuştur.

№	Написание	Звук	№	Написание	Звук
1	A a	[a]	17	Ń ń	[ɲ]
2	Á á	[ə]	18	O o	[o]
3	B b	[b]	19	Ó ó	[e]
4	D d	[d]	20	P p	[p]
5	E e	[e]	21	Q q	[k]
6	F f	[f]	22	R r	[r]
7	G g	[g]	23	S s	[s]
8	Ǵ ǵ	[ʃ]	24	T t	[t]
9	H h	[x], [h]	25	U u	[ʏ]
10	I i	[i]	26	Ú ú	[y]
11	I ı	[ɪ], [ɨ]	27	V v	[v]
12	J j	[ʒ]	28	Y y	[ɣ]
13	K k	[k]	29	Ý ý	[ɣ]
14	L l	[l]	30	Z z	[z]
15	M m	[m]	31	Sh sh	[ʃ]
16	N n	[n]	32	Ch ch	[tʃ]

5

⁵(2019,5 Nisan)

https://www.google.kz/search?tbm=isch&sa=1&ei=hWWsXM2OC6ewrgSk1ZPABA&q=%D0%BBa%D1%82i%D0%BD+a%D0%BB%D1%84a%D0%B1%D0%B5%D1%82+kz+2018&oq=%D0%BBa%D1%82i%D0%BD+a%D0%BB%D1%84a%D0%B1%D0%B5%D1%82+kz+2018&gs_l=img.3...23321.24033..25386...0.0..1.1641.3897.6-1j1j1.....0.....1..gws-wiz-img.ZO96K3CXAsA#imgrc=rO1IcewFfjF2SM:

1.2. ÜNLÜLER

Kazak Türkçesinde 9 ünlü vardır: a, ä, e, ı, i, o, ö, u, ü. Görüldüğü gibi Türkiye Türkçesindeki 8 ünlüden farklı olarak Kazak Türkçesinde bir de açık e ünlüsü bulunmaktadır. (Tamir, 2012: 433).

/a/ sesi

'a' ünlüsü, arka damakta geniş-düz olarak açık telaffuz edilir. Kalın yani arka damak ünlüleri arasında damağın en arkasında telaffuz edilen ünlüdür (Koç ve Doğan, 2004: 22).

bala 'çocuk' (I.1)

javap 'cevap' (III.286)

aqır 'sonra' (V.134)

qazir 'şimdi' (VI.305)

aq 'beyaz' (IV.350)

biraq 'ama' (II.45)

qalay 'nasıl' (VI.237)

aqşa 'para' (IV.252)

/ä/ sesi

ä 'ä' ünlüsü ön damakta geniş-düz ve açık olarak telaffuz edilir (Öner, 1998:2).

Kazak Türkçesinde a ile e arasında olan bu ses, telaffuz bakımından a'ya benzer. ä ünlüsü, a'ya göre damağın daha ön kısmında başlangıç noktasında telaffuz edilmektedir. Türkiye Türkçesinde 'e' sesinden farklı olan ve hafif vurgulu söylenen 'ä' ünlüsü, genellikle kelimelerin ilk hecesinde bulunur: ädemi, 'güzel', bäri 'hepsi', är 'her', Täñri 'Tanrı', käri 'yaşlı' (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 17-18).

äke 'baba' (III.102)

äzir 'hazır' (IV.21)

ädemi 'güzel' (I.22)

väde 'vaat' (II. 205)

äsirese 'özellikle' (IV.129)

ädelet 'adalet' (III.251)

müsäpir 'gariban' (IV.148)

läzzat 'lezzet' (V.222)

/e/ sesi

'e' ünlüsü ince, geniş ve düz bir seslidir (Banguoğlu, 2011: 35).

Kazakçanın e ünlüsü standart Türkiye Türkçesindeki e'ye göre çok daha kapalı bir geniş ünlü olduğunu ve e-i arası bir açıklığa sahip bulunduğunu belirtmek isteriz (Koç ve Doğan, 2004: 22).

sezim 'his' (II.141)	qurmet 'hürmet' (III.191)
keyde 'bazen' (I.42)	jürek 'yürek' (V.237)
köktem 'bahar' (VI.78)	tile- 'dilemek'(VII.338)
suret 'resim' (VII.700)	köter- 'kaldırmak' (III.305)

/ı/ sesi

'ı' ünlüsü art yahut kalın, dar ve düz bir ünlüdür (Ergin, 1999: 40-43).

şıq- 'çıkmaq' (IV.19)	jaqsı 'güzel, iyi' (V.148)
ğaşıq 'aşık' (V.210)	davis 'ses' (VI.87)
qızıq 'ilginç' (VII.91)	vaqıt 'vakit' (VII.64)
burın 'önce, eski' (II.63)	osınşa 'bu kadar' (I.65)

/i/ sesi

Ön, yüksek ve düz bir ünlüdür (Tansu, 1963: 50).

öytkeni 'çünkü' (II.84)	biraq 'fakat ama' (III.115)
ekinşi 'ikinci' (IV.139)	ömir 'ömür' (VII.91)
däriger 'doktor' (V.182)	işki 'iç' (I.76)
istey 'çalışmak, yapmak' (VII.241)	iyis 'koku' (VI.16)

/o/ sesi

'o' ünlüsü kalın, geniş ve yuvarlak bir ünlüdür. (Banguoğlu, 2011: 35)

Art yahut kalın, geniş ve yuvarlak vokaldir (Ergin, 1999: 40- 41).

oy 'fikir' (III.277)	oyat-'uyandırmak'(IV.316)
onday 'onun gibi' (V.223)	toy 'düğün' (VII.333)
bol- 'olmak' (VII.373)	bota 'deve yavrusu' (I.95)
joq 'yok' (II.288)	oquvşı 'öğrenci' (I.111)

/ö/ sesi

Ön damakta yarı açık olarak telaffuz edilen geniş-yuvarlak bir sestir (Koç ve Doğan, 2004: 28).

Kalın, geniş, yuvarlak vokaldir (Ergin, 1999: 43)

köz 'göz' (III.100)	köter- 'kaldırmak' (IV.44)
kön- 'alışmak' (V.99)	töseki 'yatak, karyola'(VI.13)
öytken 'çünkü' (VII.205)	könil 'gönül' (I.150)
köylek 'gömlük' (II.93)	möldir 'berrak, duru' (V.85)
ökpele- 'darılmak, gücenmek' (III.66)	öner 'marifet, hüner' (IV.303)

/u/ sesi

Kalın, dar yuvarlak vokaldir (Ergin, 1999: 43).

Ağız yarı kapalı durumda, dudaklar yuvarlak bir biçimdeyken söylenen kalın bir ünlüdür (Bozkurt, 2000: 91).

suret 'resim' (II. 246)	qurmet 'hürmet' (III.20)
muzday 'buz gibi' (III.173)	duris 'doğru' (IV.115)
suraq 'soru' (V.85)	quvan- 'sevinmek' (VI.299)
jumis 'iş, çalışma' (VII.147)	buvdaq 'dalga, duman' (I.222)

sumdıq ‘kötülük, zalimlik’ (VII.375)

ustaz ‘hoca, öğretmen’ (III.49)

/ü/ sesi

İnce, dar, yuvarlak bir seslidir (Banguoğlu, 2011: 35).

tüsin- ‘düşünmek’ (II.3)

mürdehana ‘mezarlık’ (III.22)

ün-tün ‘ses seda’(III.22)

tüysik ‘içgüdü’ (VII.125)

üy ‘ev’ (I.252)

süygen ‘sevgili, yavuklu’ (V.80)

bükşiy- ‘eğilmek, bükülmek’ (IV.143)

mäjbür ‘mecburi’ (II.11)

küydır- ‘kavurmak, yakmak’ (V.84)

ülger- ‘tamamlamak’ (VII.143)

1.2.1. Ünlü Uyumları

Vokal uyumu bir kelimedeki vokallerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir (Ergin, 1999: 70).

Türk dilinin bütün alanlarında ve tarihi devirlerinde olduğu gibi, Kazak Türkçesinde de ünlüler arası uyum iki ayrı boyutta gerçekleşmektedir. Damak (kalınlık-incelik), Dudak (düzlük-yuvarlaklık) Uyumu (Koç ve Doğan, 2004: 131).

1.2.1.1. Damak (kalınlık-incelik) uyumu

Başlangıçtan bugüne kadar Türkçenin her devrinde hâkim olan kalınlı-incelik (damak) uyumu, Kazak Türkçesinde de oldukça düzenlidir. Kelimenin ilk hecesinde kalın ünlü varsa onu takip eden hecelerdeki ünlülerde kalın ünlülerdir. İlk hece ince bir ünlüyle başlamışsa yine onu takip eden ünlüler de ince ünlülerdir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 21).

Büyük Ünlü uyumu olarak bilinir. Bir damak veya ağız boşluğu uyumudur. Türkçe ve akrabası olan dillerde görülen en temel özelliklerden biridir. Ünlülerin çıkış yerlerini ölçü alan bir uyumdur (Karaağaç, 2012: 148-149).

ıñğay ‘rahat’ (III.85)	müsâpir ‘misafir’ (V.59)
tereze ‘pencere’ (VI.134)	qımbat ‘değerli, pahalı’(IV.129)
tolqın ‘dalga’ (II.59)	eles ‘hayal’ (VI.355)
ävez ‘melodi, ezgi’ (VII.250)	bölek ‘oda’ (II.67)
burıl- ‘kıvrılmak, dönmek’ (VII.21)	jasır- ‘gizlemek’ (I.56)

1.2.1.2. Dudak (Düzlük-Yuvarlaklık) Uyumu

Türkiye Türkçesinde, yalın veya eklerle uzatılmış bir kelimenin ikinci ve daha sonraki hecelerinde bulunan dar sesliler kendilerinden önceki hecede düz veya yuvarlak bir sesli bulunduğuna göre düz veya yuvarlak olurlar. Buna dudak uyumu kanunu adını veririz (Banguoğlu, 2011: 84).

Kazak Türkçesinde büyük ünlü uyumu gibi küçük ünlü uyumu da oldukça kuvvetlidir. Kelimenin ilk hecesinde a, e, ä, ı, i ünlüleri varsa ondan sonra gelen hecelerde a, e, ä, ı, i ünlüleri; ilk hecesinde o, ö, u, ü ünlüleri varsa ondan sonra gelen hecelerde a, e, ä, ı, i ünlüleri yer almaktadır (Doğan ve Şuataman, 2007: 167).

tömen ‘alçak, aşağı’ (I.222)	jomar ‘cömert, mert’ (II.23)
ömir ‘ömür’ (III.41)	göri ‘göre, nazaran’ (IV.105)
ülken ‘büyük’ (I.227)	munday ‘bunun gibi’ (IV.106)
gudok ‘düdük siren’ (VII.95)	jumsaq ‘yumuşak’ (II.167)
körkemöner ‘güzel sanatlar’ (VI.32)	bügin ‘bugün’ (V.125)

1.2.2. Ünlü Değişmeleri

1.2.2.1. Ünlü Kalınlaşması

Belirli ünsüzlerin kalınlaştırma veya ünlüleri benzeştirme etkilerine bağlı olarak veya başka sebeplerle kelimedeki ince ünlülerin ön, iç ve soneslerde kalın sıraya geçmesidir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 26).

âdem > adam ‘insan’ (II.8)	isiq > ıstıq ‘sıcak’(VII.207)
miñ > mîñ (IV.251)	çini > şını (VI.256)
yigirme > jiyırma ‘yirmi’ (IV.311)	akçe > aqşa ‘para’ (IV.253)
bâhçe > baqşa ‘bahçe’ (V.19)	
çerağ > şıraç ‘mum, kandil, çırak’ (V.142)	

1.2.2.2. Ünlü İncelmesi

Çeşitli nedenlerle bir kelimedeki kalın sıradan ünlü veya ünsüzlerin ince sıraya geçmesi olayıdır (Korkmaz 2003: 130).

hazır > âzir ‘hazır’ (III.313)	günah > künâ (VII.632)
gedâ > kedey ‘fakir’ (V.129)	dükkân > düken (I.81)
qarı > kâri ‘yaşlı’ (V.127)	hayal > qiyal (II.124)
nikâh > neke (III.188)	tıl > til ‘dil’ (II.5)
tatlıq > tâtti ‘tatlı’ (II.73)	

1.2.2.3. Ünlü Düzleşmesi

Ünlülerin çıkışında dudakların düzleşmesi olayıdır. o, ö, u, ü yuvarlak ünlülerinin a, e, ı, i düz ünlülerine dönüşmesi olayıdır (Karaağaç, 2012: 144).

Bazı fonetik sebeplerle ve çoğunlukla alıntı kelimelerde ikinci hecedeki yuvarlak sıralı ünlünün düz sıraya geçmesidir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 21).

töpu > töbe ‘tepe’ (VII. 7) oltur- > otir- ‘oturmak’ (I.66)
anuq > anıq ‘apaçık’, (I.100) günah > kinä (IV.122)
botu(q) > bota ‘deve yavrusu’ (VI.96) boğun> buvin ‘hece’(III.209)
aqrın (ET) >aqrın ‘yavaş’ (II.239)
kötür- > köter- ‘kaldırmak’(VII.475)
büt- (ET) > bit- ‘bitmek’ (IV.16)

1.2.2.4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Düz bir ünlünün yanındaki dudak ünsüzünün veya söz içindeki yuvarlak bir ünlünün etkisiyle yuvarlak sıradan ünlüye dönüşmesi olayıdır (Korkmaz 2003: 246).

vasiyet > osiyet > ösiyet (I.33) teve > tüye ‘deve’ (VII.557)
teğül > tügil ‘değil’ (I.244) agrıg > avru ‘ağrı’ (I.3)
kelig > keliv > kelüv ‘gelmek’ (IV.355)
bele- > böle-‘sarmak, kundaklamak’ (I.110)
berig > beriv > berüv ‘vermek’ (V.1)

1.2.2.5. Ünlü Genişlemesi

Dar ünlülerin, etkileşimle genişlemesi hadisesidir (Coşkun, 2010: 51).

yaltrı- > jıltrı- ‘parlamak’ (IV.351) iki > eki (V.3)
kidin > keyin ‘sonra’ (V.19) hüner>öner (VII.398)
kötür- > köter- ‘kaldırmak’ (VII.475)
nerse > närke ‘nesne, şey’ (VII.568)
kele mi > kele me? ‘gelir mi?’ (VII.211)

1.2.2.6. Ünlü Daralması

Bazı seslerin boğumlanması sırasında ses yolunda meydana gelen daralma olayıdır. Geniş ünlülerin daralması olayıdır (Korkmaz, 2003: 64).

davıs > dıbıs ‘ses’ (VI.6)	okşa- > uqşa- ‘benzemek’ (I.90)
öy > üy ‘ev’ (I.29)	yaltır->jıltıra-‘parlamak’(IV.351)
tomşıq > tumsıq > ‘gaga’ (VII.147)	tög- > tüy- ‘ayırmaq’ (V.39)
bedük > bedhük > biyik ‘yüksek’ (VI.165)	hala > äli (VII.753)

1.2.2.7. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesi, sözcüğün özgün biçimde bulunmayan bir ünlünün sonradan çeşitli seslik nedenlerle, ortaya çıkmasıdır. Bu ses olayı ünlünün türediği yere göre, sözcük başına, içinde ya da sonunda görülür. Türkçe yabancı kökenli sözcüklerin önemli bir bölümünü bu yolla kendi dizgesine uyarlar (Eker, 2009: 266).

baht > baqıt ‘baht’ (VII.236)	ten > dene ‘vücut, ten’ (II.104)
tız> tize ‘diz’ (VII.157)	nefs > nâpsi ‘nefis’ (III.129)
kudret > qudiret ‘kudret’ (III.211)	sur->sora->sura‘sormak’(VI.293)
böy > büyi ‘zehirli örümcek’ (IV.19)	körk > körik ‘güzellik’ (VI.82)
berk > berik ‘kararlı, emin’ (VII.439)	dünya > düniye ‘dünya’ (I.76)

1.2.2.8. Ünlü Düşmesi

Sözcüklere yapım ya da çekim eklerinin getirilmesi ve bileşik sözcüklerin oluşumu sırasında kökten bir ünlünün düştüğü görülür. Buna ünlü düşmesi denir (Demir, 2006: 56).

Türk dilinde karakteristik olan vurgusuz orta hecenin dar ünlüsünün düşmesi hadisesi Kazak Türkçesinde de görülür (Doğan ve Şuataman, 2007: 170).

minuta > minut ‘dakika’ (VII.349)	bulıt > bultı ‘bulut’ (IV.192)
uşolayu > oşılay ‘böyle’ (VII.172)	kirit > kilt ‘anahtar’ (II.43)

murın → murn+ı ‘burnu’ (VII.125)

küdegü > küdhegü > küyev ‘damat’ (I.214)

deye turğan > deyetin > deytin ‘denen’ (VII.377)

1.2.2.9. Ünlü Birleşmesi

Ünlü birleşmesi, ünlüyle biten bir sözcüğün, ünlüyle başlayan bir ek alması ya da sözcük ile birleşmesi durumunda, ilk sözcüğün sonundaki ve ikinci sözcüğün başındaki ünlülerden birinin düşmesidir (Eker, 2009: 269).

fâide > payda ‘fayda’ (III.71)

ne+me ese > nemese ‘veya’ (IV.112)

sâ’at (AR.) > saġat ‘saat’ (VII.765)

1.3. ÜNSÜZLER

Ağız kanalında ve diġer ses organlarında bir engelleme, daralma veya kapanmayla ve bir ünlü yardımıyla çıkarılan seslerdir (Korkmaz, 2003: 130).

Ünsüzler oluşum noktaları bakımından, ton (seda, ses akımı) bakımından ve temas derecesi bakımından sınıflandırılabilirler (Kartallıoġlu, Yıldırım, 2012: 35).

Kazak Türkçesi, yirmi üç ünsüze “b, ç, d, f, g, ġ, x, h, j (c), k, l, m, n, p, r, s, ř, t, v, y, z, ñ” sahiptir (Doġan ve şuataman, 2007: 171).

Dudak ünsüzleri; b, p, m, v, w

Diş-Dudak ünsüzleri; v, f

Diş ünsüzleri; d, t, n, z, s

Diş-Damak Ünsüzleri; ç, j, ř

Ön damak Ünsüzleri; l, r, y, g, k

Arka damak Ünsüzleri; ġ, q, x, ñ

Gırtlak Ünsüzü; h (Koç ve Doġan, 2004: 37).

Dudak Ünsüzleri; b,p,m,v,w

Alt ve üst dudağın birbirine değdiği pozisyonda teşekkül eden ünsüzlerdir. 'b' sesi tonlu ve patlayıcı bir ünsüzdür (Koç ve Doğan, 2004: 38).

äbden 'tamamen' (II.319)	birdeme 'bir şey' (I.242)
bolaşaq 'gelecek' (IV.8)	biraq 'ama fakat' (V.55)
bäri 'hepsi' (IV.36)	baqıt 'baht, talih' (VII.83)

'p' sesi, ötümsüz patlamalı çift dudak ünsüzü (Demircan, 1979: 68).

köp 'çok' (IV.41)	ğajayıp 'tuhaf' (V.123)
payda 'fayda' (VI.303)	ökpe 'kırılma, darılma' (VII.205)
azap 'eziyet' (II.82)	jalpı 'genel, evrensel' (I.81)

'm' sesi ise sedalı ve sızıcı bir ünsüzdür (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 33).

müşe 'organ, aza' (I.100)	maqta- 'övme, methetmek' (III.96)
ömir 'ömür' (IV.79)	emes 'değil' (V.173)
mamandıq 'dal, meslek' (VI.219)	qımbat 'pahalı, değerli' (VII.227)

'v' sesi bu ünsüz, tonlu ve sızıcı bir sestir (Koç ve Doğan, 2004: 41).

quvan 'sevinmek' (II.52)	ävre 'zahmet, boş çaba' (III.296)
avru 'ağrı' (VII.374)	osnav 'bu' (II.131)
avıl 'köy' (VI.70)	ayav 'ay, kam (I.14)

'w' çift dudak, sonor ünsüzü, İngilizcedeki w gibi (Hacıyev ve Öner, 2011: 18).

Diş-Dudak ünsüzleri; v, f

Alt dudağın üst dişlere dokunması ile boğumlanan v, f ünsüzleridir. (Korkmaz, 2003: 69).

‘v’ ünsüzü tonludur (Coşkun 2010: 69)

Kazak Türkçesine ait kelimelerde bulunmaz (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 34).

vanna ‘banyo’(II.67)

tramvay ‘tramvay’(IV.343)

avtobus ‘otobüs’ (IV.347)

krovat ‘yatak’(II.71)

ğafuv ‘af’ (VI.21)

‘f’ ötümlü, sızmalı, dudak dış ünsüzü (Demircan, 1979: 72).

professor ‘Profesör’ (IV.103)

infark ‘kalp krizi’ (V.26)

ğafuv ‘af’ (VI.21)

ferması ‘çiftlik’ (VI.63)

kafedra ‘bölüm’ (I.116)

şkaf ‘dolap’ (II.77)

Diş ünsüzleri; d, t, n, z, s

Dil ucunun veya dil tacının üst dişlere, diş etine veya diş eti damak sınırına dokunması veya yaklaşması ile boğumlanan ünsüzlerdir (Korkmaz, 2003: 70).

‘d’ ünsüzlerinin oluşumları esnasında, dilin ucu hem diş etine hem de dişe değer; fakat bu ünsüzün asıl boğumlanması diş etinde olur (Coşkun, 2010: 72).

darın ‘yetenek’ (II.19)

düniye ‘dünya’ (I.12)

däriger ‘doktor’ (III.46)

kezdes- ‘görüşmek’ (V.18)

endi ‘şimdi’ (VII.96)

âdet ‘alışkanlık’ (IV.347)

'n' sesi, titreşimli ses veren, sürekli ünsüzdür (Bilgin, 2002: 88).

burın 'eski' (IV.146)	tüsin- 'anlamak' (II.178)
keyin 'sonra' (III.263)	endi 'şimdi' (VII.238)
quvan- 'sevinmek' (VI.264)	jaman ' kötü' (VII.128)

'z' sesi ötümlü, sızmalı, dilucu / dişeti ünsüzdür (Demircan, 1979: 70).

uzaq 'uzak' (III.74)	köz 'göz' (IV.298)
qazir 'şimdi' (V.242)	äzer 'zorla' (VII.325)
kezdeysoq 'rastgele' (II.216)	qızıq 'enteresan' (IV.239)

's' sesi sedasız ve sızıcı bir ünsüzdür (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 37).

sirä 'galiba' (IV.328)	jumis 'iş' (III.215)
qubılıs 'değişim' (I.84)	kezdes- 'buluşmak' (II.53)
esik 'eşikten' (VII.509)	sabaq 'ders' (IV.343)

't' sesi sedasız ve patlayıcı bir ünsüzdür (Coşkun, 2010: 72).

jigit 'delikanlı' (IV.314)	qayt- 'dönmek' (III.25)
qasiret 'hasret' (V.15)	ayt- 'söylemek' (VII.659)
anıqta- 'belirlmek, açıklamak' (I100)	tasta- 'atmak, bırakmak' (VII.528)

Diş-Damak Ünsüzleri; ç, j, ş

Dilin ön yarısının veya dil ucunun diş yuvalarına (diş etine) yahut ön damağa (sert damak) temas etmesi suretiyle elde edilen ünsüzlerdir (Koç ve Doğan, 2004: 45).

‘ç’ sesi, sedasız bir konsonanttır (Ergin,1999: 46).

Genellikle batı dillerinden alınma kelimelerde kullanılır.

Çehoslovakıya (II.70)

tvorčestvolık (II.112)

Däribasoviyç (III.207)

‘j’ sesi, sızmalı, ünlü, katı bir sesteştir (Banguoğlu, 2011: 50).

ğajayıp ‘tuhaf’ (II.8)

jasa- ‘yaşamak’ (VI.38)

jaksı ‘güzel, iyi’ (VII.32)

javap ‘cevap’ (III.286)

uvıljı- ‘yetişmek, büyümek’ (I.140)

jağday ‘hal, durum’ (II.229)

‘ş’ sesi, sedasız ve sızıcı bir ünsüzdür (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 39).

kişkentay ‘küçük’ (IV.309)

kelinşek ‘taze gelin’ (VII.262)

eştene ‘hiçbir şey’ (III.103)

keleşek ‘gelecek’ (VI.47)

müsinşi ‘heykeltıraş’ (I.24)

Ön damak Ünsüzleri; l, r, y, g, k

Dilin ucunun veya orta tarafının sert yani ön damağa teması veya yaklaşması ile teşekkül eden konsonanttır (Ergin, 1999: 47).

‘l’ titrek, ünlü, sızmalı bir sesteştir (Banguoğlu, 2010: 50).

tolkîñ ‘dalga’ (IV.150)

baylanıs ‘bağlantı’ (II.212)

jalpı ‘genellikle’ (V.149)

alğaş ‘birinci, ilk’ (I.83)

qubıl- ‘değişmek’ (VII.611)

uyal- ‘utanmak’ (V.56)

'r' sesi sızmalı, bölünlü (ve titrek) bir asıl diş sesteshidir (Banguoğlu, 51 Türkçenin Grameri, 1990).

qara 'siyah' (VII.667)

burın 'önce' (VI.61)

täriz 'benzer, gibi' (IV.348)

qara- 'bakmak' (I.92)

jarıq 'aydınlık' (III.18)

jıyırma 'yirmi' (II.130)

'y' sedalı ve sürekli bir konsonanttır. (Ergin, 1999: 46-48).

öytkeni 'çünkü' (VII.140)

qayt- 'dönmek' (V.269)

ayt - 'söylemek' (IV.244)

keyin 'sonra' (II.63)

oy 'düşünce' (V.135)

qıyın 'zor' (III.9)

'g' sesi, süreksiz bir ön damak ünsüzü v /k/' nın tonsuzudur (Alkaya, 2008: 77).

jügir- 'koşmak' (VI.137)

bügin 'bugün' (VII.488)

älgı 'demin, az önce' (V.185)

däriger 'doktor' (VI.59)

jigıt 'delikanlı, yiğit' (III.184)

egil- 'duygulanmak' (I.210)

'k' sesi tonsuz ve patlayıcı bir ünsüzdür (Koç ve Doğan, 2004: 51).

kezdes- 'buluşmak' (VI.165)

eskertkiş 'anıt' (III.191)

bölek 'oda' (II.218)

köylek 'gömlek' (VII.696)

kem 'eksik, az' (VI.116)

keyin 'sonra' (V.202)

Arka damak Ünsüzleri; ğ,q,x(h),ñ

Ağız boşluğunun üst kısmını çevreleyen kubbemsi yapıdaki damağın g, k, ğ, ñ gibi kalın sıradan ünsüzlerin boğumlanmalarında görev alan arka tarafı. Damağın yumuşak bölgesi durumundaki art damağın gerideki ucunu oluşturan kısmı, boğaza sarkan küçük dildir (Korkmaz, 2003: 25).

'ğ' sesi katı, sızmalı bir ön damak ünsüzüdür (Banguoğlu, 2011: 50).

şığ- 'çıkmaq' (V.153)	Jağday 'hal, durum' (VI.168)
ıñğay 'her zaman, daima' (III.168)	qayğı 'kaygı' (IV.58)
muğdar 'tahmini, yaklaşık' (II.243)	ağaş 'ağaç' (VII.388)

'q' sesi, sedalı, patlayıcı süreksiz bir konsonanttır (Ergin, 1999: 46-47-48).

qasiyet 'özellik' (I.123)	quvan- 'sevinç' (II. 266)
qızıq 'ilginç' (III.74)	baqıt 'baht, talih' (VII.236)
siyaqtı 'gibi, benzer' (VI.331)	qiyın 'zor, çetin' (V.178)

'x (h)' sesi sedasız ve sızıcı bir ünsüzdür (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 43).

jataqhana 'yatakhane' (VI.139)	emhana 'poliklinik' (VI.305)
mahabbat 'sevgi, aşk' (II.118)	mehnat 'azap, zorluk' (III.29)
nasiyhat 'öğüt' (V.175)	habar 'haber' (V.181)

'ñ' ünsüzü, art damak patlayıcısı olan g ve k 'nın genizsi biçimi olan onlarla aynı bölgede, fakat ağız yerine genizden çıkarılan ön damak genizsi sesidir (Karaağaç, 2012: 216).

köñil 'gönül' (VII.276)	jaña 'yeni' (III.135)
eşteñe 'hiçbir şey' (VII.153)	soñ 'sonra' (I.45)
tañ 'sabah' (I.47)	üñil 'dikkatle bakmak' (IV.142)

Gırtlak Ünsüzü; h

'h' ünsüzü tonsuz ve gırtlak ünsüzdür (Coşkun, 2010: 76-77).

gavhar 'değerli taş' (VII.619)

Türkçeleştirme temayülünün etkisiyle kelime başında ve sonlarında düştüğü görülmektedir.

(h) äbden ‘iyice’ (I.33)

güvâh< küvä ‘şahit, tanık’ (V.41)

1.3.1. Ünsüz Uyumu

Ünsüz uyumu Kazak Türkçesinde çok kuvvetlidir. Hemen hemen bütün kelime ve ekler bu uyuma girer. Hatta bu uyumun sahası Türkiye Türkçesindeki şekline göre daha da genişlemiştir. Kelime sonundaki sedasız ünsüzlerden sonra gelen ve sedasız karşılıkları bulunmayan sedalı ‘l, m ve n’ ünsüzleri ile başlayan ekler sedasızlaşarak ‘t’li olurlar (Tamir, 2012: 434).

esik+ten ‘eşikten’ (VII.509)

äyt+ken ‘söyleyen’ (VII.517)

bastıq+tar ‘idareciler’ (VII.537)

bit+pegen ‘bitmeyen’ (III.154)

baqıt+tı ‘talihli’ (IV.152)

ğaşıq+tıq ‘aşıklık’ (V.229)

jarat+qan ‘yaratan’ (IV.182)

eşkim+ge ‘hiç kimseye’ (IV.213)

sondıq+tan ‘bundan dolayı’(IV.51)

qolım+dı (VI.341)

1.4. SES OLAYLARI

1.4.1. Ünsüzlerdeki Ses Değişmeleri

1.4.1.1. Tekleşme

Dilimize Arapça, Farsça gibi yabancı dillerden geçmiş bazı sözlerin iç seslerindeki çift ünsüzlerin tekleşmesi olayıdır (Korkmaz 2003: 210).

ikki > eki ‘iki’ (VII.65)

kuvvet > quvat ‘kuvvet’ (II.2)

hisse > ese ‘hisse’ (IV.139)

ellig > elüv ‘elli’ (I.119)

1.4.1.2. İkizleşme

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin iki ayrı heceye ait olmak şartıyla yinelenmeleri olayıdır (Karaağaç, 2012: 131).

apaq > appaq ‘bembeyaz’ (II.92) ätteñ ‘keşke’ (VII.406)
qatıĝ > qattı ‘sert’ (I.162)

1.4.1.3. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi kelimelerde akıcılığı ve kelimelerin dilde tutunmasını sağlamak için gerçekleştirilir (Coşkun, 2010: 99).

gedâ > kede(y) ‘fakir’ (V.129) ju- > juv- (IV.350)
ır > yır > jır ‘türkü’ (V.272) mülde>müldem ‘asla,hepten’ (IV.76)
qi(y)mıl ‘hareket’ (VII.535) hudâ > quday (Allah) (III.319)
‘âşık > ğaşığı (IV.174) tabi’at > tabiyĝat (VII.31)

1.4.1.4. Ünsüz Düşmesi

Sözcüğü oluşturan ünsüzlerden birinin düşmesidir. Bu ses olayı; ünsüzün düştüğü yere göre, sözcük başında, içinde ya da sonunda görülebilir (Eker, 2009: 270).

Kazak Türkçesinde h, t, v ünsüzlerinin yer yer düştüğü görülmektedir (Doğan ve Şuataman, 2007: 176).

bütkil > бүkil ‘bütün’ (VII.365) baht> baq ‘baht’ (VII.236)
esgek>esek ‘eşşek’ (VII.35) ‘umr > ömir ‘ömür’ (VII.53)
ma’lum > malim ‘malum’ (IV.364) oltur- > otır-‘oturmak’ (I.66)
yıvla-> yıla-> jıla- ‘ağlamak’ (I.205) ‘âdet > ädet ‘adet’ (V.110)
va’de > vâde ‘söz’ (I.125)
peydah > payda ‘birden ortaya çıkan, zuhur eden’ (III.71)

1.4.1.5. Yer Değiştirme (Metatez, Göçüşme)

Bazı hallerde kelime içindeki iki sesin yerleri değişir. Genel olarak söyleyişi kolaylaştırma yönünde meydana gelen bu değişikliğe göçüşme adını veririz (Banguoğlu, 2011: 70).

eşit-> esti- 'ışitmek' (VII.380)

köprüg > köpri > köpir 'köprü' (VII.556)

aylan- > aynal- 'etrafında dönmek' (II.124)

1.4.1.7. Benzeşme

Kelime içindeki bir sesin, boğumlanma noktası veya niteliği bakımından yan yana veya aralıklı duran bir başka sesle benzer veya eş duruma getirilmesine denir (Korkmaz 2003: 41).

Kazak Türkçesinde l, m, n, ünsüzleriyle başlayan eklerde düzenli bir benzeşme hadisesi görülmektedir (Doğan ve Şuataman, 2007: 176).

/l/ ünsüzündeki benzeşmeler

'l' ünsüzü, l, m, n, ñ, z ve j t sedalı ünsüzlerinden sonra geldiğinde değişerek , 'd' olur. Bu değişme umumiyetle 'l' ünsüzü ile başlayan -lar, -ler çokluk eki; -lıq, -lik ve -lı, -li isimden isim yapma ekleriyle -la-, -le-, isimden fiil yapma eklerinde görülür. 'l' ünsüzü sedasız ünsüzlerden sonra geldiğinde değişerek 't' olur (Tamir, 2012: 436).

müğalim+dik 'öğretmenlik' (V.64)

jigit+ter 'delikanlılar' (VII.456)

baqıtsız+dıq 'şanssızlık' (III.271)

tät+ti 'lezzetli' (VII.218)

kiyim+der 'kıyafetler' (I.100)

sımbat+tı 'endamlı' (VII.194)

ğaşıq+tıq 'âşıklık' (VII.164)

ult+tıq 'milli, ulusal' (VI.32)

ayt+qandar 'söylenenler' (III.143)

/m/ ünsüzündeki benzeşmeler

Kazak fonetiğinde düzenli olarak görülen, yumuşak ‘m’ ünsüzündeki benzeşme olayıdır. m, n, ñ, z, j tonlu ünsüzleriyle biten bir asıl morfeme ilave edilecek m ünsüzüyle başlayan bir bağlı morfemdeki (-ma, -mak, -mas, -mın) yumuşak ve geniş geçitli m ünsüzü yerini patlayıcı bir tonlu ünsüz olan b’ ye bırakmaktadır.

Tonsuz ünsüzle biten bir asıl morfeme ilave edilecek m ünsüzüyle başlayan bir bağlı morfemdeki (-MA, -MAK, -Mas,- MIz, -MIn, -Men, -Menen) yumuşak ve geniş geçitli m ünsüzü yerini patlayıcı bir tonsuz ünsüz olan p’ ye bırakmaktadır (Koç ve Doğan, 2004: 145-146).

üz-bek ‘kesmek, koparmak’ (V.87)	öş-pey ‘sönmeden’ (V.213)
qazaq+pın ‘kazağım’ (VI.34)	şıq-pay ‘çıkıyor’ (VI.160)
ayt-pay ‘söylemiyor’ (VI.286)	körin-bes ‘görünmez’(I.81)
üz-beseñ ‘üzmesen’ (II.232)	dos+pın ‘dostum’ (II.45)
tüsin-bes ‘düşünmez’ (VI.47)	
biliner/bilin-bes ‘bilinir- bilinmez’ (IV.42)	

/n/ ünsüzündeki benzeşmeler

‘n’ ünsüzü bir takım sedalı ünsüzlerden sonra geldiğinde değişerek ‘d’ olur. Kazak Türkçesinde sedasız ünsüzlerden sonra gelen ‘n’ ler sedasızlaşarak ‘t’ olur (Tamir, 2012, 437).

ıñğayım+dı ‘daima’ (III.168)	köñilim+di ‘gönlümü’ (VII.351)
suret+tiñ ‘resmin’ (II.123)	Qazaq+tuñ ‘Kazağın’ (V.13)
ömir+diñ ‘yaşamının’ (V.100)	ekevmiz+diñ ‘ikimizin’ (VII.250)
kelinşek+tiñ ‘gelinin’ (VI.278)	davis+tuñ ‘sesin’ (VI.88)
qız+diñ ‘kızın’ (II.73)	äyel+diñ ‘kadının’ (I.75)

/d/ ünsüzündeki benzeşmeler

Patlayıcı tonlu d ünsüzündeki benzeşme olayıdır. Bu sesle başlayan – dan çıkma hali ekinin m, n, ñ genizsi ünsüzlerinden herhangi biriyle biten asıl morfeme ilave edilmesi durumunda, bu bağlı morfemdeki bu patlayıcı, dış ünsüzü d, genizsilleşerek yerini n ünsüzüne terk eder. Dolayısıyla Kazak Türkçesindeki ablatif eki de bu ünsüzlerden sonra –nan, -nen şeklinde kullanılır (Koç, Doğan, 2004: 147-148).

bastağan+nan ‘başladıktan’ (II.216)	bolğan+nan ‘olduktan’ (VII.31)
tiygen+nen ‘değdikten’ (II.199)	ölim+nen ‘ölümden’ (III.249)
bitirgen+nen ‘bitirdikten’ (VI.218)	erteñ+nen ‘yarından’ (IV.358)
körinisiñ+nen ‘görünüşünden’ (II.53)	isiñ+nen ‘işinden’ (IV.83)
özim+nen ‘kendimden’ (VI.265)	
küşsizdigim+nen ‘güçsüzlüğümden’ (V.142)	

1.4.1.9. Hece Düşmesi

Hece düşmesi sözcükte yer alan ve birbirine benzeyen hecelerden birinin düşmesidir (Eker, 2009: 273).

Kazak Türkçesinde kurallı bir ses olayı değildir. Hemen hemen bütün hece düşmelerine örnek bulmak mümkündür (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 50).

- köterip tur- ‘kaldırıyor’ (VII.475)
- aytıp tur- ‘konuşuyor’ (VII.228)
- oqıp yürür > oqıp jür ‘okuyor’ (V.183)
- alıp ket- > ap ket- > äket- ‘götür’ (VI.358)
- kütip turur- > kütip tur- ‘bekliyor’ (VII.142)
- alıp kel- > ap kel- > äkel- ‘getirmek’ (V.198)
- külimsirep turur > külimsirep tur- ‘gülümsüyor’ (VII.174)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. BASİT KELİME

Türetilmiş veya birleşik olmayan ve yapısı daha küçük parçalara ayrılamayan kök durumundaki kelimelerdir (Korkmaz, 2003: 37).

jurt ‘yurt, halk’ (I.1)	üy ‘ev’ (II.66)
payda ‘fayda’ (III.71)	baqıt ‘baht, şans’ (VII.236)
qulaq ‘kulak’ (IV.326)	köñil ‘gönül’ (V.204)
kün ‘gün’ (IV.10)	ruqsat ‘izin, müsaade’ (III.58)
qımbat ‘pahalı, muhterem’ (VI.329)	sulu ‘güzel’ (VII.125)

2.2. TÜREMİŞ KELİME

Çeşitli kök ve gövdelerden yapım ekleriyle türetilmiş isimlerdir. Kazak Türkçesinde isimler iki şekilde türetilir (Doğan ve Şuataman, 2007: 178).

müsin+şı ‘heykeltraş’ (VII.26)	jaqsı+lıq ‘iyilik’ (IV.99)
jigit+tik ‘kahramanlık’ (II.112)	buz-ıq ‘bozuk’ (IV.239)
şıdam+sız ‘sabırsız’ (III.77)	baqıt+tı ‘şanslı, bahtlı’ (VII.236)
jaz-uv+şı ‘yazar’ (I.83)	sur-aq ‘sorgu, sual’ (II.252)

2.2.1. Yapım Ekleri

Bir taban ve bir üretim ekini belli şartlar içinde bir kavramı karşılamak üzere bitiştirmek demektir (Banguoğlu, 2007: 155).

Yapım ekleri eklendikleri kök ve gövdelerin manalarında değişiklik yaparlar (Ergin, 1999: 123).

2.2.1.1. İsimden isim yapan ekler

İsimden isim yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler (Ergin, 1999: 154).

+lıq, +lik, +dıq, +dik, +tıq, +tik

Yer, meslek, alet, topluluk ve soyut isimler yapan işlek bir ektir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak /t/ ve /d/'li şekillerde de kullanılmaktadır (Doğan ve Şuataman, 2007: 177-178).

jaqsı+lıq 'güzellik' (IV.99)

jalğız+dıq 'yalnızlık' (V.170)

qiyın+dıq 'zorluk' (V.175)

kün+dik 'günlük' (VII.600)

qumar+lıq 'meraklılık, hayranlık' (V.213)

ömir+lik 'ömürlük' (I.53)

jigıt+tik 'delikanlılık' (II.112)

ult+tıq 'milli' (VI.32)

biyik+tik 'büyüklük' (VII.63)

+lı, +li, +dı, +di, +tı, +ti

Sahiplik, var olma, bulunma ifade eder, olumlu sıfat yapar (Tamir, 2012: 438).

aqıl-oy+lı 'akıllı, düşünceli' (III. 118)

qadır+li 'saygılı, hürmetli' (VII.221)

juldız+dı 'yıldızlı' (VII. 582)

ajar+lı 'güzel, yakışıklı' (I.1)

belgi+li 'belirli' (II.69)

aqıl+dı 'akıllı' (I.136)

qut+tı ‘kutlu’ (VII.704)

köz+di ‘gözlü’ (IV.321)

quvat+tı ‘kuvvetli’ (II.2)

tât+ti ‘lezzetli’ (IV.377)

+sız, +siz

Adlardan, o nesneden, o nitelikten yoksun anlamında sıfatlar yapar. Bu durumda çoğu kez –li ekinin olumsuzudur (Demir, 2006: 116).

söz+siz ‘tartışmasız’ (I.81)

kirşik+siz ‘pürüzsüz’ (III.63)

ar+sız ‘terbiyesiz’ (IV.165)

belgi+siz ‘belirsiz’ (VII.178)

nâreste+siz ‘bebeksiz’ (III.117)

şabıt+sız ‘şevksiz, ilhamsız’ (II.99)

opa+sız ‘vefasız’ (IV.126)

avru+sız ‘ağrısız’ (V.21)

baqıt+sız ‘talihsiz’ (II.257)

+şıl, +şil

Ek, bir iş, meslek, bir uğraş adı yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 62).

jaz-uv+şıl ‘yazar’ (V.198)

oqu-v+şıl ‘öğrenci’ (I.111)

suret+şil ‘ressam’ (I.244)

biy+şil ‘dansçı’ (VII.250)

jumıs+şıl ‘işçi’ (VII.11)

kezek+şil ‘nöbetçi’ (I.162)

müsin+şil ‘heykeltıraş’ (VII.26)

+şılıq, +şilik

Bu ek, +şıl+lıq, +şil+lik şeklinde iki ayrı yapım ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. İsim ve sıfatlara eklenerek soyut anlamlı isimler türetir (Koç, Doğan, 2004: 188).

ayır-ma+şılıq ‘farklılık’ (I.167)

müsin+şilik ‘heykelcilik’ (I.73)

eski+şilik ‘eskicilik’ (VI.39)

ayav+şılıq ‘merhametlilik’ (V.58)

adamger+şilik ‘insanlık’ (III.54)

+las, +les, +das, +tes, +tas, +tes

Aynı şeylere sahip ve bağlı olma anlamı veren birleşik bir ektir. Ek, TT'den farklı olarak /l/'li biçimlere de sahiptir (Doğan ve Şuataman, 2007: 179).

qarın+das 'kardeş' (I.33)	ün+des-'uyumlu, benzer' (IV.16)
tilek+tes 'dileği aynı' (I.59)	tüs+tes 'düş gibi' (VI.19)
sır+las 'sırdaş' (III.245)	qur+das 'akran, yaşıtlı' (VII.436)
ispet+tes 'aynı surette, benzer' (II.160)	

+şıl, +şil

Bir işe, duyguya, hale düşkün olmayı anlatan kelimeler türetir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 62).

basbaq+şıl 'dayanıklı' (III.8)	özim+şil 'bencil' (IV.291)
tävekel+şil 'azimli, kararlı' (VII.680)	

+ğı, +gi, +qı, +ki

Adlara, iyelik, sahiplik, aitlik kavramları katar (Bozkurt, 2004: 165).

burın+ğı 'önceki' (VI.305)	qazir+gi 'şimdiki' (V.125)
kün+gi 'gündüzki' (III.270)	sırt+qı 'dışarı, dışardaki' (IV.34)
alğaş+qı 'önceki, birinci' (VI.58)	tüs+ki 'öğlenki' (VII.32)
keş+ki 'akşamki' (VII.282)	sizdi+ki 'sizinki' (VI.229)

+şa, +şe

İsimlere gelerek küçültme ve benzeri anlamlı isimler ve dil adları türetir. (Koç, Doğan, 2004: 189)

adam+şa 'insanca' (I.94)	aq+şa 'para, akçe' (IV.252).
bar+şa 'bütün' (VI.13)	jaña+şa 'yenice' (III.216)

semiz+şe ‘şimanca’ (VII.13)

bala+şa ‘çocukça, çocuk gibi’ (II.57)

+raq, +rek

Karşılaştırma ekidir (Doğan ve Şuataman 2007: 180).

tez+ (i)rek ‘daha çabuk’ (V.83)

köb+(i)rek ‘daha çok’ (VI.74)

keş+(i)rek ‘daha geç’ (VI.127)

küş+ti+rek ‘daha zor’ (I.199)

az+(1)raq ‘daha az’ (IV.85)

qattı+raq ‘daha sert’ (VI.299)

+lav, +lev, +dav, +dev, +tav, +tev

Sıfatların mukayeseli şekillerini yapar, azlık ifade eder (Tamir, 2012: 439).

Metnimizde +dav ekine metnimizde rastlanmamıştır.

sılbır+lav ‘beceriksizce’ (VII.356)

nâzik+tev ‘nazikçe’ (I.203)

döreki+lev ‘kabaca’ (I.2)

semiz+şe+lev ‘şimanca’ (VII.13)

keyin+dev ‘daha sonra’ (II.47)

jelökpe+lev ‘çok havari’ (II.194)

jalañğaş+tav ‘yarı çıplak’ (IV.243)

+ğilt; +qıltım

Oldukça seyrek kullanılan bu ekler, renk bildiren isimlere gelerek, bu renklerin anlamında solgunluk ifade eder (Koç, Doğan, 2004: 191).

Metnimizde, +qıltım ekine rastlanmamıştır.

sur+ğilt ‘kır’ (IV.47)

sar+ğilt ‘sarımsı’ (IV.321)

boz+ğilt ‘bozca’ (V.49)

qız+ğilt ‘pembe’ (II.136)

+şak, +şek

Edilgen çatılı fiillere eklenerek işi yapanın niteliğini bildiren sıfatlar ve nesne isimleri yapar. Çok yapamı bildirir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 62).

könil+şek ‘gönül kırmayan’ (I.206)	kel-in+şek ‘taze gelin’ (VI.269)
qızğan+şak ‘kıskanç’ (III.72)	em+şek ‘meme’ (VII.472)
maqtan+şak ‘övüngen’ (VI.37)	

+nşı, +nşi

Türkçede eskiden beri işlek olan bu ek sayı isimleri yapmakta kullanılır. Fonksiyonu asıl sayı isimlerinden sıır, derece ifade eden sayı isimleri yapmaktır (Ergin, 1999: 168).

eki+nşı ‘ikinci’ (V.216)	bir+(i)nşi ‘birinci’ (IV.336)
üş+(i)nşi ‘üçüncü’ (VII.490)	jeti+nşı ‘yedinci’ (VI.113)
on toğız+(1)nşı ‘on dokuzuncu’ (II.49)	tört+(i)nşi ‘dördüncü’ (VII.612)

+day, +dey, +tay, +tey

Benzerlik ifade eden isimden isim yapan ektir (Doğan ve Şuataman, 2007: 181).

bun+day ‘böyle, bunun gibi’ (I.123)	son+day ‘onun gibi’ (II.326)
javın+day ‘yağmur gibi’ (I.70)	esik+tey ‘kapı gibi’ (VII.700)
gül+dey ‘gül gibi’ (I.203)	
de-gen+dey ‘söylendiği gibi’ (I.153)	

+av, +ev

1’ den 7’ ye kadar olan sayı isimlerinden topluluk isimleri yapar (Tamir, 2012: 440).

Metnimizde , +av ekinin geldiği bir sayı ismi yoktur.

bir+ev ‘bir tane’ (IV.193)	ek(i)+ev ‘iki tane’(III.73)
üş+ev ‘üç tane’(VII.491)	

+şañ, +şeñ

Ek, bir işe yatkın olmayı bildirir. (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 65).

Metnimizde bu ek'in kullanıldığı bir kelimeye rastlanmamıştır.

+aq, +ek

İşlek olamayan bir ektir (Ergin, 1999: 176) Küçültme bildirir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 65).

tiken+ek 'diken' (VII.684)

jib+ek 'ipek' (VI.99)

+lap, +lep, +dap, +dep, +tap, +tep

Çokluk ve tahmin bildiren isimler yapar (Doğan ve Şuataman, 2007: 181).

Metnimizde bu ek'in kullanıldığı bir kelimeye rastlanmamıştır.

+y

Yakın akranalık bildiren isimlere geldiğinde sevgi işleviyle, diğer kelimelerde küçültme işleviyle kullanılır (Alkaya, 2008: 222).

Metnimizde bu ek'in kullanıldığı bir kelimeye rastlanmamıştır.

Alıntı Ekler

bey+*, *biy+* <*bî+

Farsçadır. Adlara eklenerek olumsuzluk anlamı katar (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 66).

biy+şara ‘zavallı, biçare’ (V.193)

bey+habar ‘habersiz’ (IV.212)

bey+künä ‘günahsız, suçsuz’ (VI.203)

bey+şara ‘çaresiz, gariban, zavallı’ (I.5)

+iy*, *+iy

Arapça nispet î’sinden gelir. Aitlik ve mensupluk bildirir. -iy eki metnimizde yoktur.

Metnimizde +iy ekine rastlanmamıştır.

âdeb+iy ‘edebi’ (IV.243)

maden+iy ‘kültürel’ (VII.547)

+ger*, *+ker

Meslek ve uğraşma işleri yapar. Farsça asıllıdır (Tamir, 2012: 441).

suret+ker ‘ressam’ (II.53)

dâri+ger ‘doktor, hekim’ (I.162)

bal+ger ‘falcı’ (III.103)

mura+ger ‘varis, mirasçı’ (V.92)

qızmet+ker ‘memur, görevli’ (VI.166)

sebeb+ker ‘sebeb olan’ (III.142)

keyip+ker ‘hikâye, roman kahramanı’ (VI.36)

+qor

Bir şeye bağlı olma, bir şeye düşkün olma bildiren isimler yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 67).

Metnimizde bu ekin kullanıldığı bir kelimeye rastlanmamıştır.

+xana (+hana)

Farsça kökenli bir isim olan bu ek, Kazak Türkçesinde isimden isim yapma eki işlevi kullanılır ve mekân, yer anlamı taşıyan isimler türetir (Koç ve Doğan, 2004: 193).

avru+hana ‘hastane’ (III.6)	as+hana ‘yemekhane’ (II.67)
mürde+hana ‘kabristan, mezarlık’ (I.42)	şeber+hana ‘atölye’ (IV.323)
jataq+hana ‘yurt, yatakhane’ (VI.139)	em+hana ‘ poliklinik’ (VI.305)

+keş

Farsça ‘çeken’ anlamına gelen bir sözcük olup, Kazak Türkçesinde meslek yapan adlar yapan ve kişinin uğraşı alanını bildiren sözcükler yapan bir ek olarak kullanılır (Koç ve Doğan, 2004: 192).

Metnimizde bu görevde kullanılan böyle bir ek yoktur.

+paz

‘kabiliyetli, meyilli, meraklı, usta manası katar (Tamir, 2012: 442).

öner+paz ‘sanatkar’ (IV.292)
jağım+paz ‘şakşakçı, dalkavuk’ (I.129)

+tay

Sevgi ifade eden kelimeler türetir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 67).

kişken+tay ‘küçücük’ (I.222)
mamıq+tay ‘yumuşacık’ (I.75)

2.2.1.2. İsimden fiil yapan ekler

Addan eylem yapma ekleri, ad kök ya da gövdelerinden, köken anlamıyla bağlantılı yeni eylem gövdeleri yapan eklerdir (Eker, 2009: 322).

+la-, +le-, +da-, +de-, +ta-, +te-

Bu ek isimden fiil yapma eklerinin en işlek olanıdır (Ergin, 1999: 180).

ter+le- ‘terlemek’ (VII.36)	jır+la- ‘şarkı söylemek’ (VII.288)
söy+le < söz+le- ‘söylemek’ (V.143)	ur+la- ‘çalmak’ (IV.157)
qiyımıl+da- ‘hareket etmek’ (VII.570)	ün+de- ‘çağırmaq’ (I.183)
bas+ta- ‘başlamak’ (VI.189)	is+te- ‘çalışmak’ (V.44)

+lan-, +len-, +dan-, +den-, +tan-, +ten-

Ek ünlülerden ve ‘r, v, y’ ünsüzlerinden sonra +lan-, +len-; ‘l, m, n, ñ, z j’ sedalı ünsüzlerinden +dan, +den; sedasızlardan sonra +tan, +ten- biçimindedir. Olma ifade eden fiiller yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 68).

Metnimizde, +dan ekinin bu görevde kullanıldığı bir kelimeye rastlanmamıştır.

aşuv+lan- ‘öfkelenmek’ (I.94)	qatuv+lan- ‘sertleşmek’ (III.124)
oy+lan- ‘düşünmek’ (IV.113)	üy+len- ‘evlenmek’ (IV.136)
sezik+ten- ‘kuşkulanmak’ (I.152)	şek+ten ‘şüphelenmek’ (IV.21)
göl+den- ‘güzelleşmek, çiçek açmak’ (II.19)	

+las, +les, +das, +tes, +tas, +tes

+Lan isimden fiil yapma eki ve -s işteşlik ekinin birleşiminden oluşmuş kaynaşık ve birleşik bir yapım ekidir (Koç ve Doğan, 2004: 226).

järdem+des- ‘yardımlaşmak’ (IV.367)	qate+les- ‘hata yapmak’ (V.221)
-------------------------------------	---------------------------------

kömek+tes- ‘yardımlaşmak’ (VII. 104) vâde+les- ‘sözleşmek’ (VII.166)
aman+das- ‘selamlaşmak’(VII.528) қоş+tas- ‘esenleşmek’ (I. 163)
qatar+las- ‘yan yana gelmek’ (III.77)
kez+des- ‘görüşmek, karşılaşmak’ (I.95)

+a, +e

Ad kök ve gövdelerinden geçişli ve geçişsiz eylemler yapar (Karaağaç, 2012: 311).

jiyn+a- ‘toplamak, yığmak’ (II.68) tün+e- ‘gecelemek’ (III.167)
ört+e- ‘yakmak’ (IV.15) muñ+a- ‘bunalmak’ (VII.627)
at+a- ‘adlandırmak’ (II.9) teñ+e- ‘denkleştirmek’ (II.49)
tüz+e- ‘tamir etmek’ (VII.558)
qiy(ı)+na- ‘zorlamak eziyet etmek’(IV.132)
möldir+e- ‘ berraklaşmak, parlamak’ (VII.245)

+ay, +ey, +y

Oluş bildiren geçişsiz fiiller yapar. Ekin ET. +ad, +ed ekindeki ‘d’ ünsüzünün yarı ünlü ‘y’ ye dönmesiyle oluşmuştur (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 69).

az+ay- ‘azalmak’ (III.55) qart+ay- ‘ihtiyarlamak’ (V.206)
qara+y- ‘kararmak’ (III.167) köb+ey- ‘çoğalmak’ (VII.733)
muñ+ay- ‘üzülmek, kaygı duymak’ (VII.242)

+ar, +er, +r

Türkçede eskiden beri görülen ve işleklik alanı sınırlı olan bir ektir (Karaağaç, 2012: 313).

Olma ifade eden fiiller yapar (Tamir, 2012: 446).

Metnimizde, +er eki ile ilgili örnek bulunmamaktadır.

özge+r- ‘değişmek’(II.199) qız+ar- ‘ kızarmak’ (VII.678)

qayğı+r- ‘kaygılanmak, üzülmek’(III.303) jaña+r- ‘yenileşmek’ (VI.14)

+ğar, +ger, +qar, +ker

Yapma ifade eden fiiller yapar (Tamir,2012: 446).

es+ker- ‘hatıra getirmek, anmak’ (I.38)

añ+ğar- ‘işleri yolunda gitmek’ (VII.186)

ül+ger- ‘yetişmek, tamamlamak, bitirmek’ (VII.143)

bas+qar- ‘ yönetmek’ (VI.308)

+ı, +i

Bu ek Eski Türkçede kullanılırdı. Fakat sonradan işlekliliğini ve canlılığını kaybetmiştir. Olma ifade eden fiiller türetir (Ergin, 1999: 182).

keñ+i- ‘bollaşmak’ (VI.32) avır+ı > avır- ‘ağrımak’ (V.23)

renj+i- ‘darılmak, üzülmek’ (II.154)

kem+i- ‘ eksilmek, azalmak’ (III.59)

+ıq, +ik

Olma ifade eden fiiller yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 69).

Bu ek işleklilik sahası geniş olmayan eklerden biridir. Eski Türkçede örnekleri daha çoktu. Bugün ancak birkaç misalde görülür (Ergin, 1999: 183).

keş+ik- ‘gecikmek’ (V.17) jol+ıq- ‘rast gelmek’ (III.86)

bir+i+k- ‘birikmek, yığılmak’ (VII.684)

+sıra, +sire

‘azalma’ ifade eden fiiller yapar (Tamir, 2012: 447).

jalgız+sıra- ‘yalnızlık çekmek’ (V.102)

talmav+sıra- ‘güçsüzleşmek, dermanı kalmamak’ (III.235)

külim+sire- ‘gülümsemek’ (I.92)

+qır, +gir, +ğır, +kir

Tabiat taklidi kelimelerden fiiller türetir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 70).

Metnimizde +qır ve +kir eklerinin bu görevde kullanıldığı herhangi bir kelimeye rastlanmamıştır.

sıñ+ğır- ‘şingirtı, şingirdamak’ (. I.70) küñ+gir- ‘gümbürdemek’ (VI.19)

miñ+gir- ‘mırıldamak, homurdamak’ (I.249)

+ıra, +ire

Ses taklidi isimler yapar (Tamir, 2012: 447).

Metnimizde -ire eki kullanılarak yapılan taklidi bir isme rastlanmamıştır.

jarq+ıra- ‘parlamak’ (VII.569)

jilt+ıra- ‘parlamak’ (IV.351)

jad+ıra- ‘şenlenmek’ (I.241)

as+ıra- ‘yetiştirmek, beslemek, büyütme’ (VII.443)

+al, +el, +l

Bu ek eskiden beri çok kullanılan addan eylem yapma eklerinden biridir. Bu ek, olma bildiren, geçişsiz eylemler yapar (Karaağaç, 2012: 308).

jön+el- ‘yönelmek’ (II.88)

joğ+al- ‘yok olmak’ (VII.619)

tiri+l- ‘dirilmek’ (V.121)

suv+al- ‘suyu çekilmek, kurumak’ (III.234)

+sa, +se

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan fakat işleklik sahası geniş olmayan eklerden biridir. Olma ve yapma ifade eden fiiller yapar (Ergin, 1999: 184).

añ+sa- ‘özlemek’ (II.118)

kör+se- ‘görmek istemek’ (II.247)

+sin-, +sin-

Bu ek +sı, +sı ekine –n dönüşlülük çatı ekinin eklenmesiyle oluşmuş bir isimden fiil yapma ekidir (Koç ve Doğan, 2004: 226).

Metnimizde bu ekin bu görevde kullanıldığı herhangi bir kelimeye rastlanmamıştır.

+da, +de

+da- eki sesle, hareketle, ilgili –ıl, –il eki ile uzatılmış yansılardan geçişsiz eylemler yapar (Demir, 2006: 156).

jarkıl+da- ‘parıldamak’ (VII.508)

güvil+de- ‘uğuldamak’ (VI.68)

qiyımıl+da- ‘kıımıldamak’ (VII.535)

diril+de- ‘titremek’ (VI.189)

2.2.1.3. Fiilden isim yapan ekler

Fiil kök ve gövdelerinden isim yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, isimden yapılmış fiil gövdelerine ve fiilden yapılmış fiil gövdelerine eklenir (Ergin, 1999: 184).

-v, -uv, -üv

Bu ek Kazak Türkçesinde fiilden isim yapma eklerinin en yaygınıdır. Hareket isimleri için bu ek kullanılır. –v eki Kazak Türkçesinin mastar ekidir (Koç ve Doğan, 2004: 194).

şeş-üv ‘çözüm, çözmek’ (II.92)	jaz-uv ‘yazma’ (VII.421)
kör-üv ‘görmek, görme’ (III.272)	üyret-üv ‘öğretmek’ (IV.152)
qat-uv ‘sertleşmek, asabileşmek’(III.124)	qara-v ‘bakma’ (II.87)
avru-v ‘ağrımak, ağrı, hastalık’(VII.241)	
kezdes-üv ‘buluşma, randevu’ (V.270)	

-ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe

Eylem adı yapan ektir. Bütün eylem kök ve gövdelerine getirilen ve Türkçenin bütün zamanlarında işlek olan bir ektir (Karaağaç, 2012: 279).

Metnimizde, bu anlamı karşılayan –be ekinin kullanıldığı bir örneğe rastlanmamıştır.

böl-me ‘oda’ (VII.354)	şığar-ma ‘eser’ (V.199)
oy+la-ma ‘düşünme’ (III.272)	basqar-ma ‘idare’ (VI.63)
sür-me ‘sürme’ (I.210)	bas-pa ‘matbaa’ (III.19)
jaz-ba ‘yazma’ (VII.187)	köş-pe ‘göçme’ (VI.22)
jolda-ma ‘sevk kağıdı, izin kağıdı’ (VI.218)	

-(I)m

Fiilin manasına bağlı olarak nesneyi bildirir. İş isimleri yapar (Tamir, 2012: 442).

je-m ‘yem’ (VI.3)	bil-im ‘bilgi’ (VI.307)
kelis-im ‘anlaşma’ (I.100)	şeş-im ‘karar, çözüm’ (V.247)
uy-im ‘kurum’ (III.216)	şıda-m ‘tahammül, sabır’(IV.296)

-(I)s

Eylem kök ve gövdelerinden hem adlar hem de ad eylemler yapar. Çok işlek bir ektir. Gerektiğinde tüm eylem kök ve gövdelerine getirilebilir (Demir, 2006: 151).

jür-is ‘yürüyüş’(VI.303)	tanı-s ‘tanıdık’ (I.101)
tuv-ıs ‘akraba’ (III.24)	jiy(1)n+al-ıs ‘toplantı’ (VII.695)
tala-s ‘tartışma’ (II.172)	qon-ıs ‘yerleşilen yer’ (II.45)
kir-is ‘giriş’ (VI.242)	usın-ıs ‘teklif, öneri (VII.562)
şığ-ıs ‘doğu’ (VII.604)	

-ğı, -gi, -qı, -ki

Bu ek eskiden beri işlek olan eklerden biridir. Genellikle yapma bildiren eylemlere gelir ve yapılanı, yapmanı veya yapma işini bildirir (Karaağaç, 2012: 291).

kül-ki ‘gülme, gülüş’ (II.162)
küldir-gi ‘şakacı, güldüren’ (VII.659)
ur-ğı ‘tokmak, buğday dövmeye yarayan alet’ (IV.309)
şala > şal-qı ‘dolup taşma, alev alma’ (VII.287)

-ik, -ıq

Bu ek eskiden beri çok işlek olan fiilden isim yapma eklerinden biridir. Yaptığı isimler umumiyetle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesnelere karşılar (Ergin, 1999: 188).

aş-ıq ‘açık’ (I.240)	suv-ıq ‘soğuk’ (II.308)
tol-ıq ‘tamamen’ (IV.35)	jab-ıq ‘kapalı’ (III.120)
tüsin-ik ‘açıklama’ (IV.75)	tile-k ‘dilek’ (VII.620)
töse-k ‘döşek, yatak’ (V.259)	tara-q ‘tarak’ (VII.388)
uza-q ‘uzak’(V.84)	buz-ıq ‘bozuk’ (IV.239)

-aq, -ek

Bazı araç gereç isimleri yapar, bir işin yapıldığı yeri gösteren isimler türetir. Ayrıca bir alışkanlığı, bir duyguyu, fiilin bildirdiği işi çokça yapmanı gösteren sıfatlar türetir (Kartallıoğlu ve Yıldırım, 2012: 45).

qorq-aq ‘kork-ak’ (II.23)

pış-aq ‘bıçak’ (III.48)

jat-aq ‘yatak’ (VI.297)

böl-ek ‘oda’ (II.218)

ös-ek ‘dedikodu’ (IV.207)

tam-aq ‘damak’ (I.190)

-dı, -di

Fiilin gösterdiği hareketin sonucu olan nesneyi gösterir (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 73).

Metnimizde, –di ekini karşılayan bir örneğe rastlanmamıştır.

qorıtın-dı ‘özet, sonuç’ (IV.372)

tuvın-dı ‘eser’ (II.105)

-ğış, -giş, -qış, -kiş

Eylemlerden adlar, sıfatlar yapar (Demir, 2006: 140).

Bu ekte bir büyültme manası da vardır (Ergin, 1999: 190).

eskert-kiş ‘abide, anıt’ (III.189)

sen-giş ‘çabuk inanan’ (II.217)

bas-qış ‘merdiven, basamak’ (VII.35)

jap-qış ‘örtü, kapak’ (II.114)

uyal-ğış ‘utangaç, çok utanan’ (III.59)

bil-giş ‘bilgiç’ (IV.179)

kön-giş ‘yumuşak başlı, çabuk ikna olan’ (VII.685)

-(I)ş

Fiil kök ve gövdelerinden, ‘bir işin sonucu ve ürünü olan’ somut ve soyut kalıcı adlar türetir (Korkmaz, 2003: 106).

ötin-iş ‘rica, istirham’ (VII.212)	ökin-iş ‘pişmanlık’ (V.164)
qızğan-iş ‘kıskançlık’ (VII.186)	üyren-iş ‘alışık’ (V.202)
qorğan-iş ‘sığınak, hami’ (VI.346)	maqtan-iş ‘övgü, övünç’ (II.729)
ayan-iş ‘acıma duygusu, esirgeme’ (V.124)	
küyin-iş ‘kederlenme, üzülme’ (IV.8)	

-(I)n

Fiilin gösterdiği hareketten doğan nesneyi ifade eder (Tamir, 2012: 444).

qorğa-n ‘sur, kale’ (VII. 104)	tolqı-n ‘dalga’ (I.113)
jav-in ‘yağmur’ (II.17)	maqta-n ‘övgü, övünç’ (VII.729)
kel-in ‘gelin’ (VII.262)	tüt-in ‘duman’ (IV.68)

-maq, -mek, -baq, -bek, -paq, -pek

Alet ve eşya isimleri yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 74).

Kimi sözcüklerde kalıcı adlar yapar (Bozkurt, 2004: 160).

oy-maq ‘yüksük’ (II.239)	şöl-mek ‘şişe’ (I.70)
jum-baq ‘bulmaca’ (V.233)	tiz-bek ‘dizi, sıra’ (IV.12)
jal-paq ‘yalpık, geniş, yayvan’ (VII.5)	qayt-paq ‘dönmek’ (VII.145)
tel-pek ‘miğfer, takke benzeri ince başlık’ (I.146)	
tört-paq ‘kısa boylu geniş omuzlu kimse’ (I.169)	

-mıs, -mis, -mış, -miş

Fiillere gelerek somut ve soyut isimler türetmeye yarar (Koç ve Doğan, 2004: 194).

bol-mıs ‘varlık, yaratılış’ (II.103)	je-mis ‘meyve, yemiş’ (VI.3)
jaz-mış ‘kader, alın yazısı’ (III.36)	ju-mıs ‘iş, faaliyet’ (V.47)

-mal, -mel

Mücerret isimleri ve sıfat yapar (Tamir, 2002: 444).

Metnimizde, -mel eki ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

bavır-mal ‘insancıl’ (I.199)

ora-mal ‘havlu, el bezi’ (VII.24)

-ğın, -gin, -qın, -kin

Geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten çok işlek bir ektir (Korkmaz, 2003: 81).

Metnimizde, -gin eki ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

tol-qın ‘dalga’ (IV.369)

uş-qın ‘kıvılcım’ (III.100)

ay-qın ‘aydınlık’ (V.109)

sal-qın ‘soğuk’ (VI.79)

tas-qın ‘taşkın’ (VI.69)

sol-ğın ‘solgun’ (III.244)

öt-kin ‘geçici’ (V.177)

aqjar-qın ‘açık gönüllü, iyi niyetli’ (II.217)

-şaq, -şek

İşlek olmayan fiilden isim yapma ekidir (Doğan ve Şuataman, 2007: 184).

Sıfat yapar, çok yapanı bildirir (Tamir, 2007: 444).

qızğan-şaq ‘kıskanç’ (III.72)

kelin-şek ‘taze gelin’ (I.74)

maqtan-şaq ‘övüngen’ (VI.37)

em-şek ‘meme’ (VII.472)

-ğaq, -gek, -qaq, -kek

Fiillerde, düşkünlük, fazlalık ifade eden vasıf adları yapan bu ekin eski örnekleri azdır (Öner, 1998: 87).

Metnimizde, -gek, -kek ekleri ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

jar-ğaq ‘zar’ (I.5)

qur-ğaq ‘kurak, kuru’ (IV.164)

suñ-ğaq ‘uzun boylu’ (VII.739)

as-qaq ‘kibirli, mağrur’ (II.102)

-malı, -meli, -balı, -beli, -palı, -peli

Ek, ünlülerden ve ‘r, v, y’ ünsüzlerinden sonra –malı,-meli, ‘l, m, n,ñ, z, j’ sedalı ünsüzlerinden sonra –balı, -beli, sedasızlardan sonra, -palı, -peli, biçimindedir. Sıfat yapar (Biray ve Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 75).

Metnimizde, -balı, -beli, -palı, ekleri ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

qubıl-malı ‘ikiyüzlü, değışken’(VII.611) köş-peli ‘göçebe’ (VI.22)

böl-meli ‘odalı’ (II.65)

-imsaq, -imsek

Sıfat yapar (Tamir, 2007: 445).

Metnimizde, -imsek eki ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

jara-msaq ‘pohpohçu, dalkavuk’ (I.153)

-aşaq, -eşek

Eylemlerden nitelik veya bu niteliğı taşıyan varlığı bildiren adlar yapar (Karaağaç, 2012: 301).

bol-aşaq ‘gelecek’ (IV.8)

kel-eşek ‘gelecek’ (III.46)

-(A)r, -r

Geniş zaman sıfat-fiil eki –ar, -er ve –r’ nin yapım eki işlevlerinde kullanılmasıyla yeni sözcükler türetilmiştir (Eker, 2009: 327).

jan-ar ‘gözbebeğı’ (V.123)

alda-r ‘aldatıcı, hilebaz’(I.70)

bar-ar (jer)‘gidilecek olan yer’(IV.85)

uş-ar (bas) ‘uçan baş’ (V.276)

kel-er (jardem) ‘gelecek olan yardım’ (II.248)

2.2.1.4. Fiilden fiil yapan ekler

Eylem köklerinden, yine yapım ekleriyle yeni eylem türetme. Bir eylem kökünden değişik yapım ekleriyle, değişik anlam ayrılıkları taşıyan sözcükler yapılır (Özel, 1977, 39).

-ma-, -me-, -ba-, -be-, -pa-, -pe-

Bu ek Türkçede eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiilden fiil yapma ekidir. Fonksiyonu menfi (olumsuz) fiil yapmaktır (Ergin, 2002: 200).

al-ma- ‘alma’ (II.326)

ber-me- ‘verme’ (II.164)

quvan-ba- ‘sevinme’ (VI.11)

tüs-pe- ‘düşme’ (III.7)

jaz-ba- ‘yazma’ (II.233)

apar-ma- ‘götürme’ (III.319)

kör-me- ‘görme’ (IV.45)

sez-be- ‘hissetme’ (VII.534)

şıq-pa- ‘çıkma’ (VI.238)

-s-

Geçişli ve geçişsiz eylem kök ve gövdelerinden eylemi karşılıklı yapmak anlamında eylemler yapar (Demir, 2006: 170).

söyle-s- ‘konuşmak’ (III.201)

kül-is- ‘gülüşmek’ (VII.725)

amanda-s- ‘selamlaşmak’ (VII.528)

süy-is- ‘sevişmek’ (II.6)

kör-is- ‘görüşmek’ (VII.104)

ayt-ıs- ‘tartışmak’ (VII.548)

tan-ıs- ‘tanışmak’ (I.101)

-t-

Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar (Ergin, 1999: 211).

joğal-t- ‘yok ettirmek’ (I.215)

üyre-t- ‘öğretmek’ (III.257)

jara-t- ‘yaratmak’ (II.164)

şaqır-t- ‘çağdırtmak’ (I.39)

kısqar-t- ‘kısaltmak, azaltmak’ (VII.346) köbey-t- ‘çoğaltmak’ (VII.733)
jır-t- ‘yırtmak’ (II.312) sergi-t- ‘canlandırmak’ (VII.659)

-dır-, -dir-, -tır-, -tir-

Eylem kök ve gövdelerinden ettirgen anlamlı eylemler yapar (Demir, 2006: 165).

küy-dir- ‘yaktırmak’ (II.175) kül-dir ‘güldürmek’ (VII.659)
sön-dir- ‘söndürmek’ (IV.158) ayt-tır- ‘söyletmek’ (VI.143)
tol-tır- ‘doldurmak’ (VII.287) al-dir- ‘aldırmak’ (II.198)
qon-dir- ‘indirmek, kondurmak’ (I.140) kel-tir- ‘getirmek’ (IV.35)
jan-dir- ‘kavurmak, yandırmak’ (VII.571)

-gız-, -giz-, -qız-, -kiz-

Yaptırma ve oldurma ifadeli eklerden olan –gız-/-giz- eki nispeten daha az kullanılmaktadır (Öner, 1998: 101).

tuv-ğız- ‘doğurmak’ (VII.682) ber-giz- ‘verdirmek’ (VI.199)
kiy-giz- ‘giydirmek’ (II.171) öt-kiz- ‘geçirmek’ (III.116)
jet-kiz- ‘yetiştirmek’ (IV.202) at-qız- ‘attırmak’ (VI.352)
tap-qız- ‘buldurmak’ (VII.748)

-ar-, -er-, -ır-, -ir-

Ettirgenlik ekinin ünlü uyumuna göre biçimlenmiş türüdür. İşlev bakımından –Ar (198) ekiyle aynı görevdedir. Ünsüz ile biten geçişli geçişsiz fiil köklerinden ettirgen anlamlı filler türetir (Korkmaz, 2003: 131).

Metnimizde, -er- eki ile yapılan bir örnek yoktur.

uş-ır ‘uçurmak’ (V.81) bit-ir ‘bitirmek’ (VI.75)
şığ-ar ‘çıkarmak’ (I.194) jat-ır ‘yatırmak’ (III.87)

qayt-ar ‘döndürmek’ (IV.368)

-I-

-ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe olumsuzluk eklerinden sonra fiil çatı eklerinin en geniş kullanışı olanı –I edilen ekidir (Banguoğlu, 2011: 281).

tög-(i)l- ‘dökülmek’ (I.222)

tab-(i)l- ‘bulunmak’ (II.125)

şaqır-(i)l- ‘çağırılmak’ (II.96)

ber-(i)l- ‘verilmek’ (II.28)

üz-(i)l- ‘üzülmek’ (III.73)

şeş-(i)l- ‘çözülmek’ (IV.325)

jiyna-l- ‘toplanmak’ (VII.695)

-n-

Olma ve yapmayı öznenin üzerine çeviren bir ektir. Ekin ana işlevi, kendi kendine yapma ve olma bildiren eylemler yapmaktır (Karaağaç, 2012: 317).

juv-(i)n- ‘yıkanmak’ (II.77)

sür-in- ‘sürünmek’ (V.154)

kör-in- ‘görünmek’ (V.189)

üyle-n- ‘evlenmek’ (VII.159)

böl-in- ‘bölünmek’ (I.249)

kiy-(i)n- ‘giyinmek’ (II.143)

oyla-n- ‘düşünmek’ (IV.61)

tart-(i)n- ‘tartılmak’ (VII.668)

-msire-, -msıra-

Fiilin gösterdiği harekete, bir azaltma ifadesi katan bu ekin pek az örneği vardır (Öner, 1998: 104).

Metnimizde, -msıra- eki ile yapılan bir örnek yoktur.

kül-(i)msire ‘gülümsemek’ (VII.702)

2.3. İSİMLER

2.3.1. İsimlerde Çokluk

Çokluk ekleri çok genel olarak, sayıca bir 'den fazla varlığı, kavramı ya da aşırılığı ifade eden eklerdir (Eker, 2009: 337).

Kazak Türkçesinde isimlerin çokluk şekli +lar, +ler, +dar, +der, +tar, +ter ekleriyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 188).

Ünlüyle ve v, y ünsüzleriyle biten kök ve gövdelerden sonra –lar, -ler kullanılır.

-dar, -der şekli, tonlu ünsüzlerle biten kök ve gövdelerden sonra kullanılır.

-tar, –ter şekli ise tonsuz ünsüzlerle biten kök ve gövdelerden sonra kullanılır (Buran ve Alkaya, 2007: 285).

+lar, +ler

jır+lar 'şarkılar' (II.58)

suretşi+ler 'ressamlar' (I.82)

däriger+ler 'hekimler' (III.46)

müsinşi+ler 'heykeltıraşlar' (II.103) jüdev+ler 'zayıflar' (I.169)

toy+lar 'düğünler' (III.278)

jer+ler 'yerler' (VI.25)

jazuvşı+lar 'yazarlar' (VII.604)

+tar, +ter

sebeb+ter 'sebepler' (IV.128)

biyik+ter 'büyükler' (VII.59)

ağaş+tar 'ağaçlar' (VI.14)

jigit+ter 'erkekler' (II.207)

ğışıq+tar 'aşıklar' (V.39)

jas+tar 'gençler' (IV.91)

qonaq+tar 'misafirler' (I.59)

tösek+ter 'yataklar' (III.18)

+dar, +der

adam+dar 'insanlar' (II.32)

jıl+dar 'yıllar' (VII.250)

sezim+der ‘duygular, hisler’ (V.177)

kün+der ‘günler’ (V.125)

könil+der (VII.540)

dastan+dar ‘destanlar’ (V.13)

äyel+der ‘kadınlar’ (II.256)

jurnal+dar ‘dergiler’ (VII.546)

2.3.2. İsimlerde İyelik

İyelik, varlığın kişiye veya bir başka varlığa bağlı ve ait oluşudur (Karaağaç, 2012: 327)

Çevremizdeki varlıklar, mensubiyet bakımından altı şahısla ilgilidir. Bu şahıslardan 1. Teklik ve çoklukla, 2. Teklik ve çokluk şahıslar doğrudan doğruya insanı ifade eder. Teklik 3. Ve çokluk 3. Şahıslar ise ‘konuşan’ ve ‘dinleyen’ insanların dışındaki bütün insanlarla birlikte kâinattaki bütün varlıkları da içine alırlar. Bir başka şahsa, nesneye ait olan varlıklar, bu yönleriyle belirtilirken şahıslara bağlı olarak ifade olunurlar ve aidiyeti sağlayan iyelik eklerine de şahsa bağlı olarak isimler verilir. ‘Teklik 1. Şahıs iyelik eki’, ‘Çokluk 3. Şahıs iyelik eki’... (Biray, 1999: 209-210).

Kazak Türkçesinde iyelik ekleri aşağıdaki gibidir.

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	+m, + (ı)m, + (i)m	+ımız, +imiz
II. şahıs	+ñ, +iñ, +ñız, +ıñız, +ñiz, +iñiz	+larıñ, + leriñ, +darıñ, +deriñ, +tarıñ, +teriñ +larıñız, +leriñiz, +darıñız, +deriñiz, +tarıñız, +teriñiz
III. şahıs	+ı, +i, +sı, +si	+(lar)ı, +(ler)i, +(dar)ı, +(der)i, +(tar)ı, +(ter)i

I. Tekil Şahıs:

jan+ım ‘canım’ (I.2)

jüreg+im ‘kalbim’ (III.275)

oy+ım ‘düşüncem’ (V.157)

üy+im ‘evim’ (IV.50)

II. Tekil Şahıs:

söz+iñ ‘sözün’ (V.39)

äke+ñ ‘baban’ (VI.157)

III. Tekil Şahıs:

qala+sı ‘şehri’ (I.24)

düniyesi ‘dünyası’ (III.21)

bala+s ‘çocuğu’ (III.15)

mäsele+si ‘meselesi’ (IV.314)

I.Çoğul Şahıs

quvanış+ımız ‘sevencimiz’ (I.10)

bala+mız ‘çocuğumuz’ (IV.138)

sätter+imiz ‘anlarımız’ (VII.218)

halq+ımız ‘halkımız’ (VI.46)

II. Çoğul Şahıs

Metnimizde, + tarıñız, + darıñız, +larıñız ekleri ile ilgili örnek yoktur.

äñgime+leriñ ‘hikâyelerin’ (VII.561)

suret+teriñ ‘resimlerin’ (VII.718)

es+teriñiz ‘hafızalarımız’ (III.225)

toy+larıñ ‘düğünlerin’ (III.257)

söz+deriñ ‘sözlerin’ (VII.551)

özge+leriñiz ‘diğerleriniz’ (I.231)

III. Çoğul Şahıs

körşi+leri ‘komşuları’ (IV.207)

äñgime+leri ‘hikâyeleri’ (VII.540)

jigrit+teri ‘erkekleri’ (IV.315)

jürek+teri ‘yürekleri’ (VII.287)

köz+deri ‘gözleri’ (I.205)

tolkıñ+darı ‘dalgaları’ (I.81)

2.3.3. Hâl Ekleri

İsimlerin diğer kelimelerle münasebetini, daha ziyade ekler sağlar. Bu eklere ‘isim çekim ekleri’ diyoruz. Bu çekim ekleri içinde en önemli yeri hal ekleri tutmaktadır (Biray, 1999: 218).

	Ekler
Yalın Hal (Nominatif)	-
İlgi Hali (Genetif)	+nıñ, +niñ, +dıñ, +diñ, +tıñ, +tiñ
Yükleme Hali (Akuzatif)	+nı, +ni, +dı, +di, +tı, +ti, +n
Yönelme Hali (Datif)	+ğa, +ge, +qa, +ke, +a, +e
Bulunma Hali (Locatif)	+da, +de, +ta, +te
Çıkma Hali (Ablatif)	+dan, +den, +tan, +ten (benzeşmeyle +nan, +nen.)
Vasita Hali (İnstrumental)	+men, +ben, +pen, +menen, +benen, +penen
Eşitlik Hali (Ekuvatif)	+day, +dey, +tay, +tey, +şa, +şe

2.3.3.1. Yalın hâl

İsimlerin başka bir unsura bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleridir (Gülensoy, 2000: 386).

körkemöner ‘güzel sanatlar’ (IV.296)

jumıs ‘iş, çalışma’ (VI.219)

küyev ‘eş, damat’ (I.63)

jurt ‘yurt, memleket’ (III.112)

ömir ‘yaşam, ömür’ (V.95)

könil ‘gönül’ (IV.85)

suret ‘resim’ (VII.711)

ayaq ‘son, sonu’ (II.4)

2.3.3.2. İlgi hâli

İlgi hali eki +nİñ, +dİñ, +tİñ'dır. Ünlüyle veya m, n, ñ ünsüzleriyle biten kök ve gövdelerden sonra +nİñ,; tonlu ünsüzlerden sonra +dİñ,; tonsuzlardan sonra ise +tİñ'dır (Buran ve Alkaya, 2007: 286).

ağam+nİñ 'ağabeyimin' (II.60)	mäsele+nİñ 'meselenin' (V.165)
däriger+dİñ 'hekimin' (V.168)	joldar+dİñ 'yolların' (VII.48)
qonaq+tİñ 'misafirin' (I.68)	jigit+tİñ 'delikanlının' (V.19)
üy+dİñ 'evin' (VI.214)	jastıq+tİñ 'gençliğin' (III.157)

2.3.3.3. Yükleme hâli

İsmin doğrudan doğruya, geçişli bir fiile başladığı hal, yükleme halidir. (Öner, 1998: 121).

-nı, -ni şekli; ünlüyle biten isimlerden sonra ek bu şekildedir. -dı, -di şekli; l, m, n, ñ, r, v, y, z ve j sedalı ünsüzleriyle biten isimlerden sonra ek -dı, -di şeklindedir. -tı, -ti şekli; sedasız ünsüzle biten isimlerden sonra ek bu şekildedir (Tamir, 2007: 452).

qozı+nı 'kuzuyu' (VII.673)	köşe+ni 'caddeyi, sokağı' (VI.58)
sır+dı 'sırrı'(VI.284)	köz+di 'gözü'(II.31)
tamaq+tı 'yemeği' (I.190)	şüberek+ti 'sileceği'(IV.221)
esik+ti 'kapıyı'(IV.112)	közi+n 'gözünü' (VII. 152)
dene+ni 'bedeni, vücudu' (IV.230)	

2.3.3.4. Yönelme hâli

İsmin –e hali, ismi fiile bağlayan ve genel olarak fiilin, kendine doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirtmek için ismin girdiği haldir (Ediskun, 1963: 115).

Yönelme hali eki, tonsuz ünsüzlerden sonra +qa, +ke; diğer tüm durumlarda ise +ğa, +ge şeklinde kullanılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 186).

uyqı+ğa ‘uykuya’ (VII.413)	şay+ğa ‘çaya’ (VI.290)
üy+ge ‘eve’ (III.165)	kim+ge ‘kime’ (VII.269)
ağaş+qa ‘ağaca’ (VII.35)	pikir+ge ‘düşünceye’ (III.70)
özin+e ‘kendine’ (III.51)	
kezek+ke ‘sıraya, vardiyaya’ (VII.653)	

2.3.3.5. *Bulunma hâli*

Bulunma hâli, ismin kendisinde bulunma ifade eden münasebette olduğunu gösteren halidir. Bu hâl de ekli olup ismi fiile bağlar. Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yerini ve zamanını bildirir. Bunların dışında tarz, durum, miktar, parça, kesir, vasıf gibi fonksiyonları da bulunmaktadır (Sev, 2007: 329).

qolın+da ‘elinde’ (I.4)	tün+de ‘gecede’ (II.197)
üstün+de ‘üstünde’ (IV.62)	es+te ‘akılda’ (VII.558)
alıs+ta ‘uzakta’ (VI.202)	qurılıs+ta ‘inşaatta’ (VII.462)
bağşa+da ‘bahçede’ (V.19)	jalğan+da ‘yalanda’ (VII.251)

2.3.3.6. *Çıkma hâli*

Çıkma hali, kelime gruplarında ve cümlede fiilin hareketinin kendisinden uzaklaştığı isimlerin içinde bulunduğu durumdur. Çıkma halinde fiilin hareketi genellikle çıkma halindeki isimden dışarı doğrudur (Biray, 1999: 235).

qayğı+dan ‘kaygıdan’ (V.79)	düniye+den ‘dünyadan’ (II.43)
juldız+dan ‘yıldızdan’ (VII.280)	vaqıt+tan ‘vakitten’ (I.184)
tas+tan ‘taştan’ (IV.27)	jumıs+tan ‘işten’ (V.138)
sezim+nen ‘duygudan’ (VII.626)	
aydın+nan ‘aydınlıktan, parlaklıktan’ (V.70)	

2.3.3.7. Vasıta hâli

Fiilin hangi vasıtayla yapıldığını, nasıl ve ne zaman yapıldığını gösteren hâl, ismin vasıta halidir. Kazak Türkçesinde, *-menen* şekli haploloji sonunda kısaltılmış ve *-men* şekli ortaya çıkmıştır. İşte bu, nispeten daha eski *-menen* ile kısaltılmış *-men* şekilleri, ünlüyle biten kök ve gövdelerde kullanılırken, ünsüz uyumu sınırında, tonlulardan sonra *-benen / -ben* ve tonsuzlardan sonra da *-penen/-pen* şekilleri görülmektedir (Öner, 1998: 137).

Metnimizde, *+benen*, *+penen* ekleri ise kullanılmamıştır.

Metnimizde, *+menen* eki, kelime içinde değil, iki kelimeyi birleştirmek için kullanılmıştır.

Olar *menen* üç-tört jas kişi, Bazargül, Ayavjan bəri birge oqığan (VII.458)

(Onlar *ile* üç-dört genç kişi, Bazargül, Ayavjan hepsi birlikte okumuş.)

qala+men ‘şehirle’ (VI.21)

qız+ben ‘kızla’ (VII.18)

balañız+ben ‘çocuğunuzla’ (IV.139) hat+pen ‘mektupla’ (I.20)

azap+pen ‘azapla’ (V.198)

niyet+pen ‘niyetle’ (III.194)

pişin+men ‘yüzle, çehreyle’ (VII.179)

2.3.3.8. Eşitlik hâli

Kelime gruplarında ve cümlede fiil nasıl ve ne şekilde olduğunu veya yapıldığını, fiilin oluş veya yapılış tarzını ifade etmek için isim eşitlik haline girer. Demek ki eşitlik ekleri bir eşitlik, gibilik, benzerlik ifade ederler (Ergin, 1977: 239).

day, +dey, +tay, +tey, +şa, +şe

bun+day ‘bunun gibi’ (I.123)

tiri+dey ‘diri gibi’ (IV.83)

sezgen+dey ‘sezmiş gibi’ (II.133)

oymaq+tay ‘yüksük gibi’ (II.239)

eles+tey ‘hayalet gibi’ (VI.355)

sabaq+tay ‘ders gibi’ (III.207)

semiz+şe ‘şişmanca’ (VII.13)

bala+şa ‘çocuk gibi’ (I.210)

2.3.4. İsimlerde Soru

Kazak Türkçesinde soru eki ünlüyle ve ‘l, r, v, y’ ünsüzleriyle biten sözcüklerden sonra -ma, -me; ‘m, n, ñ, z ünsüzleriyle biten sözcüklerden sonra ba, be; tonsuz ünsüzlerle biten sözcüklerden sonra ise pa, pe’ dir. Ekin hangi ünlüyle kullanılacağı ise kalınlık – incelik uyumunun kurallarına bağlıdır (Koç ve Doğan, 2004: 206-207).

- ras pa? ‘gerçekten mi?’ (VII.296)
- müsinderiñiz bar ma ? ‘heykeliniz var mı?’ (VI.267)
- ülken qasiyet emes pe? ‘büyük vasıf değil mi?’ (VII.367)
- körsetüvim qajet pe? ‘göstermem gerekir mi?’ (VII.602)
- osın da adamdıq pa? ‘bu da insanlık mı?’ (III.52)
- süymevege mümkün be? ‘sevmemek mümkün mü?’ (III.141)

2.3.5. Aitlik Eki

İsimden isim yapan ekler bölümünde de bahsettiğimiz +ki eki, fonksiyonundaki aitlik dolayısıyla bir nevi aitlik ifade eder (Ergin, 2004: 161).

Aitlik eki de yine Kazak Türkçesinde, tonlu - tonsuz ve damak - dudak uyumuna bağlı olarak eklenmektedir.

aqır+ğı ‘sonraki’ (III.80)	jayında+ğı ‘hakkındaki’ (V.12)
endi+gi ‘şimdiki’ (VII.418)	bügin+gi ‘bugünkü’ (II.218)
ömirimde+gi ‘ömrümdeki’ (I.66)	alğaş+qı ‘ilk’ (I.83)
keş+ki ‘akşamki’ (VII.282)	iş+ki ‘içindeki’ (II.5)

2.4. SIFATLAR

Sıfatlar adlardan önce gelip onları niteleyerek özelliklerini ortaya koyan veya farklı yönlerden belirten kelimelerdir. Sıfatlar, tür bakımından ad soylu oldukları için bir bakıma ad sayılırlar. Sıfatın anlam ve görev bakımından kendi varlığını ifade

edebilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekmektedir (Güner, 2013: 275).

2.4.1. Niteleme Sıfatları

Varlıkları niteleyen, yani onların nasıl olduklarını gösteren sıfatlara niteleme sıfatları denir (Ediskun, 1963: 135).

Bir ismin niteliğini anlatmak niteleme (Adj. qualificatif) sıfatıdır (Dilbilim Terimleri Sözlüğü TDK, 1949: 167).

- Biraq sonda kül-talkan bolğan Ulbosının **jas ömirin** kiminiñ moynına artasıñ? *'Fakat o zaman Ulbosın'ın yok olup giden genç ömrünün suçunu kime yükleyeceksin?'* (V.156)
- Suretşi yakiy müsünşiğe **jalañaş äyel** denesin körüv tañsıq emes. *'Ressam veya heykeltıraş için çıplak kadın vücudu görmek o kadar da garip bir durum değil.'* (II.94)
- Ne bolsa, o bolsın, **nağız bir biyik jardan** suvğa sekirgeli turğanday boyım diril qağıp, közimdi jumıp, avzımdı aşa bergenimde... *'Artık ne olursa olsun, gerçek bir büyük uçurumdan suya atlanmış gibiyim, vücudum titremeye başlayınca, gözlerimi yumup tam konuşmaya başlamak üzereyken...'* (IV.362)
- Qarındasım **ömirlik joldas** tapqan eken, küyevge şıqpay qoymaydı. *'Kardeşim kendine ömür boyu yoldaş olacak birini bulmuş, elbette evlenmeden olmaz.'* (I.53)
- Sondıqtan da men **kişkentay bolat balğamdı** kök qaşavdıñ üstine salıp, kündiz-tüni kögildir märmardı urğılaytındaymın... *'Bu yüzden ben küçükçe bir demir parçasını mavi mermerin üzerine koyup, gece gündüz çekiçle vura vura mermeri oyuyorum.'* (IV.309)
- Bul uzun boylı kelgen, **keñ javırındı, ötkir közdi, qalıñ qabaqtı, jas jigit,** basındağı **qoyu qalıñ qara şası** kirpiniñ iynesindey tikireyip tur. *'O; uzun boylu, geniş omuzlu, keskin bakışları, kalın kaşları olan genç delikanlı, başındaki koyu siyah saçları, kirpinin dikenleri gibi dikilmiş duruyor.'* (VII.667)

- Kisi kütetin bölmede otırğan bir **uzın boylı** uşqış jigit meniñ kim ekenimdi estip, ornınan uşıp türegelip, qasına keldi. *'Bekleme salonunda oturan, uzun boylu ve pilot (kıyafetli) genç, benim kim olduğumu anlamış olacak ki, oturduğu yerden kalkıp yanıma geldi.'* (III.178)

2.4.2. Belirtme Sıfatları

Nesneleri çeşitli yönlerden belirten sıfatlardır. Dört gruba ayrılır (Buran ve Alkaya, 2007: 310).

2.4.2.1. İşaret sıfatları

Varlıkları işaret yoluyla belirten sıfatlardır. Belirtme, varlıkların buldukları yeri mekândaki, zamandaki veya tasavvurumuzdaki yakınlık uzaklık derecelerine göre gösterme suretiyle yapılır (Karaağaç, 2013: 278).

- Al **sol** German Tiytov qazir eki jüz jiyırma mıñ metрге köterildi. *'İşte o German Titov şimdilerde iki yüz yirmi bin metreye kadar yükseldi.'* (VII.65)
- **Ol** kenet Kärıpjanğa burılıp, munıñ özge jurta qanday önege ekenin bilesiñ be dedi. *'O birden Keripcan'a dönüp, bunun başka halklara nasıl bir örnek olacağını farkında mısın? -dedi'* (VII.588)
- **Bul** qalanıñ eñ ülken hirurğı de, patanatomı da Şerubay. *'Bu şehrin en büyük cerrahı da pataloğu da Şerubay.'* (III.47)
- Joq, men ryumkamdı **osı** keştiñ saltanatı, jaz tüniniñ jarıq juldızı, Ulbosın üşin işemin, dedi. *'Hayır, ben kadehimi bu gecenin güzeli, yaz gecelerinin parlayan yıldızı Ulbosın için kaldırıyorum, dedi.'* (I.151)
- Onı Şerubayday jaqsı körsem, men nege **mına** kisidey bolmaymın? *Onu Şerubay gibi sevsem, ben neden şu adam gibi olmuyorum?* (IV.170)

2.4.2.2. Sayı sıfatları

2.4.2.2.1. Asıl sayı sıfatları

Sayıca miktarını belirttikleri varlığın adıyla sıfattakımı teşkil ederler. Dilimizde sayılar, sıfırdan sonsuza kadar bir onlu sistem içinde yer almış ve adlandırılmıştır (Banguoğlu, 1979: 92).

- jiyırma yıl 'yirmi yıl' (IV.295)
- üç qabat 'üç kat' (I.247)
- bes minut 'bes dakika' (II.132)
- dört-bes qabat 'dört-beş kat' (I.221)
- jetinşi klas 'yedinci sınıf' (VI.113)
- eki yıldız mektep 'iki yıllık okul' (V.64)

2.4.2.2.2. Sıra sayı sıfatları

Sıra sayı sıfatları, ünlü ile biten sayılardan sonra +nşı, +nşi; ünsüzle biten sayılardan sonra +ınşı, +inşi ekleriyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 195).

- ekinşi qabat 'ikinci kat' (III.198)
- birinşi sebep 'birinci sebep' (IV.20)
- jetinşi klas 'yedinci sınıf' (VI.113)
- üşinşiniñ qajeti 'üçüncüsünün gereği' (VII.496)
- toğızınşı ğasır 'dokuzuncu yüzyılın' (II.4)
- jiyırmasınşı yıldardağı 'yirminci yıllardaki' (VII.250)

2.4.2.2.3. Kesir sayı sıfatları

Adlardan önce gelerek, onları kesirli olarak belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar, kesir bildiren kelimeler olabileceği gibi kelime grubu şeklinde de olurlar (Güner, 2013: 287).

- birden bir qajet 'birde bir gerekli, kesin gerekli' (II.53)
- miñ da bir raqmet 'binlerce teşekkür' (IV.378)

2.4.2.2.4. Üleştirme sayı sıfatları

Üleştirme sayı sıfatları, sayıları bölüştürme yoluyla belirten sıfatlardır (Korkmaz, 2003: 392).

- bir-birden eki bölme *'birer birer, iki oda' (I.30)*

2.4.2.2.5. Topluluk sayı sıfatları

Topluluk sayı sıfatları, adın gösterdiği varlık, kavram veya nesnelere arasında yakınlık, topluluk, birliktelik bulunduğunu ortaya koyan sıfatlardır (Güner, 2013: 288).

- Biraq amal ne, **"Ekevdi"** üşev bolıp körüvge tura keldi. *'Fakat ne çare, ikiz'i (filmini) üçüz olup izlemek durumunda kaldım' (VII.491)*
- Ädepkide **ekevmizge** de qıyn boldı. *'İlk sıralar ikimiz için de zor oldu.'* (IV.333)
- **Üşevmiz** qatar kele jatırmız. *'Üçümüz yan yana geliyoruz.'* (VI.232)
- **Jüzdegen** adamdı ölimnen qutqardım, ömir berdim. *'Yüzlerce insanı ölümden kurtardım, hayat verdim.'* (III.249)

2.4.2.2.6. Belirsizlik sıfatları

Belirsizlik sıfatları, nesnelere belirsiz olarak bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlara nesnelere dış vasıflarını, bilhassa sayılarını, miktarlarını sayısız olarak bildirir, belirsiz bir şekilde ifade ederler (Ergin, 1977: 254).

- Är soqqanda **är türlü** sezim tuvadı. *'Her vuruşta başka başka hisler ortaya çıkar.'* (VI.111)
- İnjener bolıp, astında ne jatqanın bilme de, tüsine qaray, toprağının **keybir** qasiyetin eske ala jer attarın boljap qoyğan. *'Mühendis olup, altında ne olduğunu bilme de görünüşüne bakıp toprağının kimi özelliklerini hatırlatacak yer adlarından isimler koymuşlar' (VI.24)*
- Şerubay **äldeneşe** ret hat jazadı, köñili suvığan Ulbosın oğan javap bermeydi. *'Şerubay ona birkaç defa, arka arkaya mektup yazıyor, ondan soğumuş olan Ulbosın ona cevap vermiyordu.'* (II.203)

- **Barlıq** jan sezimim, aqıl-oyımnıñ qavışa tebirenip aralasqanı sonşa, tav buzıp, tas kötergendey, mañdayımnan qara ter burşaqtap qoya bergenin endi bildim. *‘Tüm duygularım ve düşüncelerim bir birbirine karıştıktan sonra, sanki dağlar devirip, taş taşımış gibi, alımdan boncuk boncuk terler damladığını işte o an anladım.’ (II.142)*
- Qala şarıqtap ösip kele jatqanımen, muñda äzirge menen **başqa** müsinşi joq. *Şehir her ne kadar yükselip geliyiyor olsa da, burada şimdilik benden başka heykeltıraş yok (III.1)*
- Kün de **köp** juldızdıñ biri, ayırması: **özge** juldızdar alıstan jarqırıp qur jımıñdasa, kün bar älemge ömir beredi. *Güneş de birçok yıldızdan biri, başka yıldızlar uzaktan boş yere parıldıyor ama güneş tüm evrene hayat veriyor. (VII.362)*
- Tiriniñ atı — tiri emes pe, Ulbosın qayğısı däl osı sätte **eşkimniñ** de köñiline kirbiñ salıp turğan sekildi emes. *Dirinin adı diri değil mi? (Ölenle ölünmez!) Ulbosın'ın acısı o sırada kimsenin gönlüne üzüntü vermiş gibi değildi (VII.692)*
- **Eşkim** de joq, tek bul körgeñi köp, bar ömiri zarqumda, jantalasta, alıs-julısta, keñ dalasında şeksiz jazıranıñ kök jiyegine oylana qaray bilgen qazaqta ğana bar. *Hiç kimse de yok! Yalnızca, (çok) görmüş geçirmiş, bütün hayatı bozkırda, hayat mücadelesi içinde, orda burada geçen, geniş bozkırlar gibi uçsuz bucaksız dünyasına düşünerek bakabilen Kazaklarda var (VI.30)*

2.4.2.2.7. Soru sıfatları

Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır (Keskin, 2003: 98).

Kazak Türkçesinde kullanılan bazı soru sıfatları şunlardır; qanşa, qay, qaysı, qanday, qalay gibi. (Doğan ve Şuataman, 2007: 196).

- Sonda Ayavjannıñ **qay** qasıyeti jüregimdi eljiretip äkatip bara jatqan? *‘Orda, Ayavcan'ın hangi özelliği benim yüreğimi büyüleyip, alıp götürmüş olabilir?’ (VII.133)*
- Densavlığın **qalay**? Äytevir... *‘Sağlığın nasıl? Söyle bakalım...’ (VII.240)*

- Asanqayğı, Qorqıt, Ayaz biy sekildi tereñ päsäpağa qurılğan ğajayıp keyipkerler **qayda** bar? *'Asankayğı, Korkut, Ayaz Bi gibi derin bir felsefeyle oluşturulmuş kahramanlar, başka nerde var?'* (VI.29)
- Äytpese... **qanşa** mädeniyet şınına jettim degenmen, qazir qulağımniñ uşına deyin bir qızaratın edim. *'Sonuç olarak... Kaç medeniyetin zirvesine ulaştım, fakat şimdi kulağımın uçlarına kadar kızardım.'* (VI.247)
- **Qanday** berik jan? *'Ne kadar kararlı yürek?'* (VII. 247)
- Özgeleriñiz **qayda**? *'Diğerleriniz nerde?'* (I.231)

2.5. ZAMİRLER

Cümlede, gerektiğçe isimlerin yerine tutan, onlara elçilik eden kelimelere zamir denir. İsimler varlıkların adıdır. Zamirler ise, varlıkların adı değil, o adlara geçici olarak elçilik eden, onların yerini geçici olarak tutan kelimelerdir (Ediskun,1963:156).

2.5.1. Şahıs zamirleri

Şahıs zamirleri: men, sen- siz, ol, biz, sender- sizder, olar'dır. Şahıs zamirlerinin hal ekleriyle çekimlenmiş halleri şu şekildedir (Doğan ve Suataman, 2007: 191-192).

Metnimizde, üzeri çizili alanlardaki şahıs zamirleri ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

	Teklik			Çokluk		
	I. şahıs	II. şahıs	III. şahıs	I. şahıs	II. şahıs	III. şahıs
Yalın	men	sen siz (nz.)	ol	biz	sender sizder (nz.)	olar
İlgi	meniñ	seniñ sizdiñ	oniñ	bizdiñ	senderdiñ sizderdiñ	olardiñ
Yönelme	mağan	sağan sizge	oğan	bizge	senderge sizderge	olarğa
Yükleme	meni	seni sizdi	onı	bizdi	senderdi sizderdi	olardı
Bulunma	mende	sende sizde	onda	bizde	senderde sizderde	olarda
Çıkma	menden	senden sizden	ondan	bizden	senderden sizderden	olardan
Vasıta	menimen	senimen sizben	onimen	bizben	sendermen sizdermen	olarmen
Eşitlik	mendey	sendey sizdey	onday	bizdey	senderdey sizderdey	onlarday

- Onı **men** toyda bayqamadım göy. *'Onu, ben düğünde fark etmedim yahu.'* (II.176)
- **Sen** mağan öte unaysıñ. *'Benim çok hoşuma gidiyorsun.'* (IV.360)
- **Ol** endi mağan tesile qaradı. *'O, daha sonra bana gözlerini ayırmadan baktı.'* (V.29)
- **Biz** qanşa aytsaq ta könbedi. *'Biz ne kadar söylesekte ikna olmadı'* (V.99)
- Ulbosın ölse **siz** de ölesiz be? *'Ulbosın ölse, siz de mi öleceksiniz?'* (V.240)
- **Sender** osı toptıñ adamısıñdar. *'Sizler, o zümrenin insanısınız.'* (VII.399)
- **Sizder** meniñ bul halımdı burıs tüşinbeñizder. *'Sizler benim bu halimi yanlış anlamayınız.'* (I.218)
- **Olar sizdiñ** köz aldıñızda qaza boldı ma? *'Onlar sizin gözünüzün önünde miöldüler (kaza yaptılar)?'* (V.160)

- Bul, **meniñ** darın jönündegi öz túsiniyim. ‘Bu, benim yetenek yönündeki kendi düşünceim.’ (II.26)
- Meniñ şeşimim endi **seniñ** javabına baylanıstı. ‘Benim şeşimim şimdi senin cevabına bağılı.’ (II.212)
- Sirä, o da **sizdiñ** jüregiñizge jara salğan toy? ‘Sanırım, o da sizin yüreğimize yara açan düğün?’ (V.55)
- Men köñilşektik kersetip, **oniñ** künäsin keşirer me edim, qayter edim. ‘Ben yine merhamet gösterip, onun tüm günahlarını affeder miydim, affederdim.’ (III.155)
- **Bizdiñ** zamanımızda eşkim de baqıtsız bolıp tuvmaydı. ‘Bizim zamanımızda kimse şansız doğmaz (-acak)’ (III.254)
- Qudaydıñ bergenin **senderdiñ** közderiñnen qalay tasa etemiz? ‘Allah’ın verdiğini sizlerin gözlerinden nasıl saklayabiliriz?’ (VII.555)
- **Olardıñ** ökpesine qaraytın jagdayım bar ma? ‘Onların öfkesine bakacak halim var mı?’ (III.170)
- Onı **mağan** osı vaqıtqa deyin nege aytpağan? ‘Onu, bana o zamana kadar neden söylememiş?’ (III.284)
- **Sağan** mıñ da bir raqmet. ‘Sana binlerce kez teşekkür ederim.’ (III.153)
- **Sizge** köp raqmet, meniñ üylenüv toyıma mümkinşilik jasadıñız. ‘Size çok teşekkür ederim, benim evlenme merasimim için fırsat yarattınız.’ (IV.363)
- Onda **oğan** nege ketpe demedim? ‘O zaman ona neden gitme demedim?’ (IV.301)
- Tek **bizge** endi jumısqa burıñıdan da belsene kirisüv keregin aytamın... ‘Sadece, bize şimdi lazım olan şey, işe öncekinden daha çok asılmamız, bunu söylüyorum...’ (VII.580)
- Endi Ayavjan **olarğa** túsindire bastadı. ‘Şimdi Ayavjan onlara anlatmaya başladı.’ (VII.650)
- Älde... şın sırnı aytıp **meni** özinen ürkitpek pe? ‘Yoksa gerçek sırnını söyleyip beni kendinden ürktmek mi?’ (II.218)
- **Seni** jaqsı köremin. ‘Seni seviyorum’ (IV.352)
- **Sizdi** ükimet, partiya sol üşin oqıttı. ‘Sizi hükümet, parti bunun için okuttu.’ (IV.104)

- Qanday bolıp şığadı, **onı** keleşek körseter. *‘Nasıl olup bitecek, onu gelecek gösterir.’ (VI.49)*
- Nege ekeni belgisiz, **bizdi** avıldan göri qadl köbirek tartadı. *‘Neden olduğu belirsiz, bizler için şehir köyden daha çekiciydi.’ (VI.74)*
- Al men öz ertegimdi aytamın dep, **sizderdi** bul qalamen jöndep tanıştıruvdı da umıtıp ketippin, ğafuv etiñizder... *‘İşte, kendi hikâyemi anlatacağım diye, sizleri bu şehri ile tanıştırmayı unutup gidiyorum, affedin.’ (VI.21)*
- Tek äytevir **olardı** sottağan joq. *‘Sadece söyle onları yargılayan yok.’ (VI.200)*
- **Mende** äli de ün joq, demimdi şığarmay, ün-tünsiz jatırmin. *‘Bende hala da ses yok, nefes almıyor, sessiz sedasız yatıyorum.’ (II.119)*
- Onıñ üstine, **bizde** qarttarğa ärqaşan da qurmet emes pe; men maskasın alatin şaldıñ denesin mürdehananıñ eñ törine qoyıptı. *‘Bunun üzerine, bizde ihtiyarlara her yerde hürmet gösterildiğinden midir bilmem, ben maskesini aldım ve (daha sonra) ihtiyarın cesedini morgun başköşesine, koymuşlar.’ (III.20)*
- Bul jağınan meniñ de **sizden** artıp ketken eşteñem joq. *‘Bu açıdan benim de sizden arta kalan hiçbir yanıım yok’ (IV.197)*
- İye, iye, arğı ata-babamız maymıl **bizden** qanday alıs bolsa... *‘Evet, evet ilk ata-babamız maymunlar bizden ne kadar uzakta olsa...’ (I.94)*
- Osınday halimdi Ayavjan tüsindi me, älda **menimen** söyleskisi keldi me? *‘O halimi Ayavjan anladı mı, ya da benimle konuşası geldi mi?’ (VI.341)*
- Jantasım, endi ölip ketsem de ökinbeymin, az kün bolsa da, men de şın jastıqtıñ qızığın kördim är minuti bir adamnıñ ömirine tatır baqıttı sağattarımdı **senimen** birge ötkizdim. *‘Jantasım, artık ölsem de gam yemem, çok az olsa da, men de gençliğin özünü gördüm, her dakikası bir insanın ömrüne tat veren, şanslı saatlerimi seninle geçirdim (III.157)*
- Ayavjan meni **onimen** tanıştırap, eñ jaqın dosım Altınay... *‘Ayavjan beni onunla tanıştırap en yakın arkadaşım Altınay...’ (VII.483)*
- Äkem **olarmen** kelisip kelip otır. *‘Babam onlarla anlaşıp geliyor.’ (VI.156)*
- Mümkün keleşek urpaq Asan qayğı, Qorqıttı **mendey** tüsınbes. *‘Gelecek nesil Asan Kayğı ve Korkutu benim gibi anlamaz.’ (VI.47)*

- Altınaydan avsayş1, är sanı **sendey** eken. *'Altınaydan düşünelim, her bacağı senin gibiymiş.'* (VII.541)
- **Sizdey** adam aqşanıñ qunın bilmeydi degenge senüv qıyın. *'Sizin gibi insanın paranın kıymetini bilmiyor denilmesine inanmak zor.'* (IV.272)
- **Senderdey** qızıl til, dilmär demogoktardı bar jan-tänimmen jek köremin. *'Sizler gibi dilbaz, laf ebesi insanlardan tüm benliğimle nefret ediyorum'* (IV.177)
- Biraq **onday** ömirdiñ qajeti ne? *'Fakat böyle bir ömriñ haceti ne?'* (III.115)

2.5.2. Dönüşlülük Zamirleri

Söz içinde yapılan işin yapana döndüğünü anlatan veya öncülü açıklamak, berkitmek için kullanılan kelimeye dönüşlü zamir (pronom réfléchi) adını veririz. Kendi özü bizzat dönüşlü zamirlerdir. Bunlardan kendi kelimesi iyelik zamirir ekleriyle uzatılmış ve adçekimine uğrayarak dönüşlü zamirler sistemini meydan getirmiştir (Banguoğlu, 1979: 97).

- Siz qarsı bolmasañız, Äbilqas pen Bazargül endi **öz** üyelerine barsın. *'Eğer karşı çıkmazsanız, Abilkas ile Bazargül artık evlerine gitsinler'* (I.193)
- Sol oyıma **özim** quvanğam. *'Bu düşünceme kendim seviniyorum.'* (II.52)
- **Öziñ** ne istep jürsiñ? *'Sen ne istiyorsun?'* (VI. 224)
- Biraq **özi** aytpağan sırdı qozğaçım kelmedi. *'Fakat kendi söylemediği sırrı sorasım gelmedi.'* (V.191)
- Jurttı da, özimizdi de baqıtsız etetin **özimiz**. *'Halkı da kendimizi de bedbaht eden yine biziz.'* (III.254)
- **Öziñiz** qalay oylaysız? *'Siz nasıl düşünüyorsunuz?'* (IV.54)
- **Özderiñ** bilesiñ. *'Kendiniz bilirsiniz.'* (VII.640)

2.5.3. İşaret Zamirleri

Varlıklara ait isimlerin yerini, işaret yoluyla tutan zamirlerdir (Keskin, 2003: 118).

Nesneleri işaret yoluyla karşılayan zamirlerdir: bul (bu), mına (bu), osı (o), sol (o), ol (o), ana (o) (Buran ve Alkaya, 2007: 309).

Aşağıdaki tabloda Kazak Türkçesinde kullanılan işaret zamirleri bulunmaktadır. Bu tabloda üzeri çizili alanda yer alan zamirlere metnimizde rastlanmamıştır.

	Teklik					Çokluk				
Yalın	bul	Osı	sol	anav (ana)	mınav (mına)	bular	osılar	solar	analar	mınalar
İlgi	buniñ	osınıñ	sonıñ	ananiñ	mınaniñ	bulardıñ	osılardıñ	solardıñ	analardıñ	mınalardıñ
Yönelme	buğan	osığan	soğan	anağan	mınağan	bularğa	osılarğa	solarğa	analarğa	mınalarğa
Yükleme	bunı	osını	sonı	ananı	mınanı	bulardı	osılardı	solardı	analardı	mınalardı
Bulunma	bunda	osında	sonda	anada	mınada	bularda	osılarda	solarda	analarda	mınalarda
Çıkma	bundan	osından	sondan	anadan	mınadan	bulardan	osılardan	solardan	analardan	mınalardan
Vasıta	bunımen	osımen	sonımen	anavmen	mınavmen	bularmen	osıarmen	solarmen	analarmen	mınalarmen
Eşitlik	bunday	osınday	sonday	anaday	mınaday	bularday	osılarday	solarday	analarday	mınalarday

- **Bul** Bazargüldin tanısı. *'Bu Bazargül'ün arkadaşı.'* (I.101)
- **Osi** meditsinanı töñirektegenime şiyrek ğasırdıy bolıp qaldı. *'Bu hastanenin etrafında dönüp duralı çeyrek asır kadar oldu.'* (III.247)
- **Mınav** ösip kele jatqan jaña qala, **anav** tütini budaqtağan mıs alıbı. *'Bu hızlı büüyüüp gelişen yeni şehir, (işte) Şu dumanı göğe doğru yükselen bakır fabrikası.'* (II.33)
- Mağan **sol** dāriġer ayttı. *'Bana şu hekim söyledi'* (V.166)
- **Solar** surap jatır deydi. *'Onlar soruyorum dedi'* (VI.143)
- **Mınalar** ne bilşıldap tur, deymin işimnen. *'Bunlar ne gevezelik edip duruyor'* (III. 209)
- **Bunıñ** bāri seniñ şeberligiñdi ğana tileydi. *'Bunun hepsi senin işinde usta olmanı bekler.'* (III.27)
- **Osinıñ** bārine kim ayıptı? *'Onların hepsi kimin kabahati?'* (III.123)
- **Somıñ** biri menmin, biri Bazargül. *'Onların biri benim, biri Bazargül.'* (VI.60)
- Sonşama **buğan** ne boldı eken? *'Buna bu kadar ne oldu acaba?'* (II.251)
- **Soğan** quvanamın, jas balaşa qol şapalaqtap sekirgim keledi, alaqaıylap jüirgim keledi. *'Buna seviniyorum, çocuk gibi neşelenip hoplayıp zıplayasım, oraya buraya koşturasım geliyor.'* (VI.4)
- **Bunı** ol İis jüziñde ayqındap jürdi. *'Bunu, o iç dünyasında netleştiriyordu.'* (III.65)
- **Somı** ğana āñgimege arqav etüvimiz kerek. *'Bunu, tek (yeni) hikâyeye konu etmemiz gerek.'* (VII.155)
- **Bulardıñ** arasında da başqağa ömir beretin, jarıq sävle töġetinder az emes. *'Bunların arasında başkalarına hayat bahşeden, insanlara ışık olanlar da az deġil.'* (VII.364)
- **Bulardı** körip men de toqtay qaldım. *'Bunları görünce ben de duraksadım.'* (VI.101)
- Keleşekte **solardı** qoritatin zavod ta salınbaq. *'Gelecekte bunları yeraltından çıkaracak fabrikalar da kurulacak.'* (VI.54)
- Mine şın ğaşıq dep **osıladı** ayt,— dedim böten söz taba almay. *'İşte, gerçek aşık diye bunlara denir, -dedim başka, söz bulamıyorum'* (V.172)
- Bar mäseleniñ özi **osında** ğoy. *'Var olan meselenin özü işte orda.'* (V.165)

- **Sonda** Ayavjanniñ qay qasıyeti jüregimdi eljiretip äkatip bara jatqan? ‘Orda, Ayavcan’ın hangi özelliği benim yüreğimi büyüleyip, alıp götürmüş olabilir?’ (VII.133)
- **Bunday** adamdardıñ üylespeytin qanday jat piğılı bar? ‘Bunun gibi adamların ne gibi uygun olmayan tavırları var?’ (I.123)
- Körkemöner de **sonday**. ‘Sanatta bunun gibi bir şey’ (VI.44)
- **Osınday** bir kezdesüvden keyin men onı üyime ertip keldim. ‘Onun gibi karşılaşmalardan sonra ben, onu alıp evime getirdim’ (I.43)
- **Bulardan** jumsaq minezdi tiri ayuvan bar ma? ‘Bunlardan yumuşak başlı diri hayvan var mı?’ (VII.674)
- Bärimiz de **solarday** bola bilüvimiz kerek. ‘Hepimizin de onlar gibi olabilmesi gerek.’ (V.173)

2.5.4. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri, kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlerdir (Korkmaz, 2003: 433). Kazak Türkçesinde kullanılan bazı belirsizlik zamirleri şunlardır: *ärkim* (herkes), *eşkim* (hiçbiri, hiçkimse), *keybirev* (kimileri, bazıları), *köbi* (çoğu), *birdeme* (birşey), *Bäri* (hepsi), *barlıq* (hepsi), *eşqaysısı* (hiçbiri) gibi.

- **Ärkim** öz barımen bazarlaydı degen osı da. ‘Herkes, kendini öz varlığı ile pazarlar denilen de bu.’ (VII.477)
- Bizdiñ zamanımız da **eşkim** de baqıtsız bolıp tuvmaydı. ‘Bizim zamanımızda hiç kimse şanssız doğmaz (-acak)’ (III.254)
- **Keybirevin** ajaldan alıp qalamın. ‘Bazılarını, ecelin elinden alıyorum.’ (V.145)
- Ärine, aytıp jatqan sözimniñ **köbi** durıs emes ekenin de bilemin. ‘Elbette söylediğim sözlerin çoğunun doğru olmadığını biliyorum.’ (IV.110)
- Şerubayda sonday **birdeme** bar ma? ‘Şerubayda bunun gibi bir şeyler var mı?’ (I.124)
- **Bäri** de tanıs sekildi, **barlığı** bir avızdan, -Barayıq dep ayttılar. ‘Hepsi de anlaşmış gibi, tamamı bir ağızdan: -Gidelim dediler.’ (VII.656- 657)

- Al meniñ qulağıma onıñ kaljıñınıñ **birde-biri** jeter emes. ‘*Fakat benim kulağıım onun esprilerinin hiçbirini işitmez.*’ (VII.660)
- Ädepkidey emes, **bäri** de şarşağan tärizdi, **eşqaysısında** ün joq. ‘*İlk baştaki gibi değil hepsi de yorulmuşa benziyor, hiç kimsede ses yok.*’ (I.178)

2.5.5. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, isimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. (Ediskun, 1963: 164).

Kazak Türkçesindeki soru zamiri çekimleri aşağıdaki gibidir.

Aşağıdaki tabloda Kazak Türkçesinde kullanılan soru zamirleri bulunmaktadır. Bu tabloda taralı alanda yer alan zamirlere metnimizde rastlanmamıştır.

Yalın	İlgi	Yönelme	Yükleme	Bulunma	Çıkma	Vasıta	Eşitlik
Kim	kimniñ	kimge	kimdi	kimde	kimden	kimmen	kimdey
Ne	neniñ	nege	neni	nede	neden	nemen	nendey
Qaysı	qaysınıñ	qaysığa	qaysını	qaysıda	qaysıdan	Qaysımen	-
Qaysısı	qaysısınıñ	-	qaysısın	qaysısında	qaysısından	qaysısımen	qaysısında
Neşinşi	neşinşiniñ	neşinşige	neşinşini	neşinşide	neşinşisi	neşinşimen	-
Neşinşisi	neşinşisiniñ	neşinşisige	neşinşisin	neşinşisinde	neşinşisinden	neşinşisimen	-

- Endi **kim** bilecek? ‘Şimdi kim bilecek?’ (II.189)
- Sonşama buğan **ne** boldı eken? ‘Acaba buna ne olmuş?’ (II.251)
- Osı seziminiñ, meni **qaysısı** burın biylep keldi? ‘Bu duyguların, meni hangisi daha önce ele geçirdi?’ (VII.620)
- Bul **kimniñ** beynesi? degen. ‘Bu kimin sureti? dedi.’ (IV.203)
- Biraq **qaysısınıñ** bolsa da jüreginde tek halqına eñbek etüv, sonın muktajına ömirin sarp etüv bolsa, adamğa odan artıq iydeal bar ma? ‘Fakat hepsinin de yüreğinde bir tek, halkına hizmet etmek, onun ihtiyaçlarına ömrünü harcamak olsa, insan için bundan daha büyük bir ülkü olabilir mi?’ (VII.74)
- Bedev äyel **kimge** kerek?... ‘Kısır kadın kime gerek.’ (III.109)
- Keşe **nege** kelgeniñdi endi bildim. ‘Gece neden geldiğini şimdi anladım.’ (III.218)
- **Neni** solay oylap ediñ? ‘Neyi böyle düşünüyordun?’ (VII.197)
- Al sonda şın körkemöner tuvındısın şığara almavımıñ sebebi **nede**? ‘Peki, o zaman haşmetli bir eser yapamayışımın sebebi nedir?’ (II.40)
- Soñda **neden**? ‘O zaman neden?’ (VII.227)
- Ayağı **nemen** bitti? ‘Sonu ne zaman bitti?’ (V.115)

2.6. ZARFLAR

Fiillerin, filimsilerin, sıfatların ve zarfların anlamlarını türlü yönlerden (yer-yön, zaman, durum, miktar, soru) etkileyen sözcüklere zarf denir (Keskin, 2003: 104).

2.6.1. Yer ve Yön Zarfları

İşin, hareketin yerini ve yönünü belirten zarflardır (Buran ve Alkaya, 2007: 311).

- Ekinşi ret men de senin **aldında** sonday bop otıra almaymın ğoy. ‘Ben de senin önünde bir daha öyle duramam, yahu.’ (II.326)
- Şerubaydıñ iştegi şerin **sırtqa** şığarğısı kelip turğanın sezip, üyde bälendey isteytin şaruvam bolmağan soñ, dāriğerdiñ āñgimesin tıñdağalı: ‘Şerubayın

içindeki efkârının dışarı atmak istediğini hissedince, evde de o kadar önemli işim olmadığından doktorun hikâyesini dinlemeli.’ (V.44)

- Eki iyığı qaytadan **tömen** tüsip ketti. *‘İki omzu yeniden aşağı çöktü’ (III.300)*
- Özgelerge öziniñ osı bir omırav tulğasınıñ unaytının Altınay da biletin boluv kerek, üstine toqıma kofta kiyip, ärqaşan jurtt közinşe tös jağın **alğa** sala jüretin. *‘Kendisinin diğer İnsanlara böyle bir görüntüyü hatırlattığını Altınay da biliyor olsa gerek, üstüne dokuma bir hurka giyip, sürekli insanların gözüne göğüslerini öne sürüyor gibi.’ (VII.476)*
- Meniñ oyımdı kenet küyev balamniñ ryumkasın **joğarı** köterip: *‘Ben bunları düşünürken, aniden damadım kadehini kaldırıp:’ (I.143)*
- Meni şığarıp salam dep, üyiñizden tım **alıs** ketip qaldıñız ğoy. *‘Beni bırakacağım diyerek, evinizden çok uzak(lara) geldiniz.’ (I.252)*

2.6.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları, fiillerin veya fiilimsilerin anlamlarını zaman bakımından belirleyip, sınırlayan zarflardır (Ediskun, 1963: 270).

- Ogan qaramay ötöv qıyın, öytkeni osı **keşte** ol tım ajarlı edi. *‘Ona bakmadan geçmek zor, çünkü o gece çok güzeldi.’ (VI.235)*
- Bul jas hiyurg, instituttı **bıltır** ğana bitirgen. *‘Bu genç cerrah, enstitüyü geçtiğimiz yıl bitirmiş.’ (I.131)*
- Şay işip bolğannan **keyin** uyıqtaytın bölmege qayta kirdik. *‘Çay içtikten sonra tekrar uyuyacağımız odaya geçtik’ (II.76)*
- **Tañerteñ** meni avruhanağa şaqırıp kisi keldi. *‘Sabahleyin beni hastaneye çağıran biri geldi.’ (III.174)*
- Mine, ömir degen osı, bugün barsıñ, **erteñ** joqsıñ. *‘İşte, hayat denen şey bu... Bugün varsın yarın yoksun...’ (VII.344)*
- Zavod salımbastan **burın** bul jerde bizdiñ kolhoz bolatın. *‘Fabrika yapılmadan önce burada bizim kolhoz vardı.’ (VI.61)*

- Sol jılı institutvtqa tūsken jasōspirimder, endi **biyıl** oquvın bitirip kelip, injener, dāriiger, muğalim bolıp qızmet isteydi. *‘O yıl enstitiye başlayan gençler, artık okumasını bitirip mühendis, doktor, öğretmen olup, hizmet vermeye başlayacaklar.’ (VI.59)*
- Sonda meniñ **bügin tünge** öz qılıgım jön be? *‘Öyleyse benim bugünkü geceki (bu geceki) halim ne?’ (II.260)*

2.6.3. Hal Zarfları

Bunlar, hal ve tavır ifade eden zarflardır. Hal ve tavır bildiren isimlerin yanında birçok isimler de eşitlik ve instrumental eki alarak nasıllık-nicelik zarfı durumuna geçerler (Ergin, 1977: 260).

- Özgeden göri operatsiyanı **jaqsı** isteytin şığarsız, özgeden göri avruv adamdı ölümnen köbirek alıp qaluvıñız ıqtıymal. *‘Siz, başkalarına göre operasyonlarınızı iyi yaptınız, büyük ihtimalle de diğerlerinden daha fazlasını ölümün elinden kurtardınız.’ (IV.105)*
- Men onı **qattı** kısıp, kuşırılana süydüm. *‘Ben, ona sıkıca sarılıp, güzelce öptüm.’ (VII.321)*
- Onıñ öleñin oqığanda men küni büginge deyin jas **balasa** quvanamın, nemese qayğıramın. *‘Onun şiirlerini okuduğumda ben hala ya çocuk gibi sevinirim ya da hüznlenirim’ (II.57)*
- Ekevmiz Temirtavdan **birge** keldik. *‘İkimiz Temirtav’dan birlikte geldik.’ (VII.484)*
- Körkemöner tehnikumın oqığan Bazargül **bilay** deydi, al şolaq etek köylek kiyudi ersi köretin jurt ne demeydi mınanı körip? *‘Sanat Yüksekokulunu okumuş Bazargül bile böyle diyorsa, kısa etek, gömlek giydiğini gören halk neler demez?’ (VI. 252)*
- Biz on şaqtı künnen keyin **qayta** kezdestik. *‘On gün kadar sonra, yine buluştuk’ (VII.330)*
- Basqağa sen de **solay** tūsın dep telimeymin. *‘Başkasına, “sen de böyle düşün” diye uygun göremem.’ (II.27)*

2.6.4. Miktar Zarfları

Miktar zarfları, bir fiilden, bir sıfattan veya zarftan önce gelerek onları miktar bakımından dercelendiren zarflardır (Güner, 2013: 293).

- Şerubay ketkennen keyin **biraz** tolqıp, köñilimdi äzer bastım. ‘Şerubay gittikten sonra biraz duygulandım, sonrasında kalbimi zorla bastırdım.’ (IV.285)
- Jumıstan, **köp** oylavdan... ‘İşten, çok düşünmekten...’ (V.138)
- Sulu qızdıñ qolınan işken şay qanday tätti, qara su berse de mağan şärbattan **kem** köriner emes. *Güzel kızın elinden içilen çay ne tatlı, bana zehir verse bile şerbetten eksik değil* (II.73)
- Şerubay ün-tünsiz suretke qarap **az-kem** turdı. ‘Şerubay, sessiz sedasız resme bakıp, biraz durdu.’ (II.311)
- Ol meniñ osı oyımdı sezdi me, betime **tağı** qaradı. ‘O benim bu düşüncemi sezdi mi (bilmem), yüzüme bir daha baktı.’ (V.192)
- Bäre de sändi kiyingen, Jurttıñ bäre de mağan bugün **asa** körikti, **asa** sulu körinedi. ‘Hepsi zarif bir şekilde giyinmiş, Halkın hepsi bana bugün çok daha görkemli ve güzel görünüyor.’ (VI.82)

2.6.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluşu ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır (Korkmaz, 2003: 523)

- Janına **qalay** barğanımdı da bilmeymin. ‘Yanına nasıl vardığımı da bilmiyorum.’ (II.145)
- **Qaşan** jüresiñ? dedi ol davısın kötermey. ‘Ne zaman gidiyorsun? dedi o sesini yükseltmeden.’ (III.307)
- **Nege** keldi dep tañdanıp tursıñ ba, Jantas? ‘Neden geldi diye şaşırдың mı, Jantas?’ (IV.53)
- Adam birdemeden mäñgi ümit üzer bolsa, ğana osılay şeşile söyleydi ğoy, sonda Ulbosın **neden** ümit üzip tür? ‘İnsan bir şeyden ebediyen ümidini

kestiyse, işte o zaman böyle rahat konuşur. Peki, ama Ulbosın neden ümidini kesiyor?’ (VII.224)

2.7.FİİLLER

Bir oluş veya kılışı bazen de bir durumu bir zaman ve bir kişiye bağlı olarak bildiren kelimeye, fiil (verbe) adını veririz. (Banguoğlu, 1979: 121).

2.7.1. Şahıs Ekleri

Kazak Türkçesinde zamir kökenli, iyelik kökenli, emir çekiminde kullanılmak üzere üç çeşit şahıs eki vardır.

2.7.1.1. Zamir kökenli şahıs ekleri

Kazak Türkçesinde, birinci teklik şahıs; ünlü ve l, m, n, ñ, r, v, y seslerinden sonra –mın, -min; z sesinden sonra –bın, -bin; k, p, t, s, ş seslerinden sonra –pın, -pin şeklinde kullanılmaktadır. Bu durum birinci çokluk şahıs içinde geçerlidir. Ancak –bız, -biz istisnai olarak bazen ‘m’ ve ‘n’ seslerinden sonra da kullanılmaktadır. Zamir kökenli şahıs ekleri; görülen geçmiş zaman, şart ve emir kipi dışında kalan bütün fiil çekimlerinde kullanılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 205).

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-mın, -min, -bın, -bin, -pın, -pin	-mız, -miz, -bız, -biz, -pız,-piz
II. şahıs	-sıñ, -siñ -sız,-siz (nz)	-sıñdar, -siñder -sızdar,-sizder
III. şahıs	-	-

I. Tekil şahıs

- qaray-mın '*bakıyorum*' (II.29)
baqıtsız-bın '*bahtsızım*' (IV.153)
körgeñ emes-pin '*görmedim*' (I.91)
bilmey-min '*bilmiyorum*' (VI.85)
umıtpas-pın '*unutmam*' (III.162)

II. Tekil şahıs

- emdey-siñ '*iyileştireceksin*' (IV.67)
qız-sıñ '*kızsın*' (VII.705)
oylay-sız '*düşünüyorsunuz*' (IV.54)
ölmey-siz '*ölmeyeceksiniz*' (V.232)

I. Çoğul Şahıs

- qorqa-mız '*korkuyoruz*' (VI.180)
körise-miz '*görüreceğiz*' (VII.104)
kolhozdan-bız '*kolhozdanız*' (VII.457)
jeñer eken-biz '*kazanarmışız*' (I.183)
tanıs-pız '*tanışız*' (III.245)
jerlik-piz '*yerdeniz*' (VII.457)

II. Çoğul şahıs

- kinäli emes-siñder '*kabahatli değılsinizdir*' (VII.414)
özderiñiz bile-sizder '*siz bilirsiniz*' (VI.37)
körgeñ bolar-sızdar '*görmüş olmalısınız*' (II.4)

2.7.1.2. İyelik kökenli şahıs ekleri

İyelik eklerinin şahıs ekleri olarak fiil çekiminde kullanılmasıyla meydana gelmişlerdir. Bu şahıs ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi sadece görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde kullanılır. Kazak Türkçesinde, Zamir kökenli şahıs eklerinde olduğu gibi iyelik kökenli şahıs eklerinde de çokluk 3. şahıslarda hiçbir zaman –lar, -ler eki kullanılmaz (Tamir, 2007: 460).

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-m	-k
II. şahıs	-ñ, -ñdar, -ñder (nz)	-ñızdar, -ñızder -ñız, -ñiz
III. şahıs	-	-

I. Tekil şahıs

berdi-m 'verdim' (IV.94)

jürdi-m 'yürüdüm' (I.219)

şarşadı-m 'yoruldum' (V.142)

qaradı-m 'baktı' (II.61)

I. Çoğul şahıs

kelse-k 'gelsek' (IV.124)

estidi-k 'duyduk' (VII.591)

bolmasa-q 'olmasak' (III.245)

aytsa-q 'söylesek' (V.99)

II. Tekil şahıs

üzbese-ñ 'kesmesen' (II.232)

bilse-ñ 'bilsen' (VII.613)

bili-ñder 'biliniz' (I.205)

salı-ñdar 'koyunuz' (I.205)

II. Çoğul şahıs

uvaqıtı-ñız 'vaktiniz' (III.183)

kiri-ñiz 'giriniz' (IV.44)

alı-ñızdar 'alınız' (III.225)

tüsinbeñızder 'anlamayınız' (I.218)

2.7.1.3. Emir kipi eki

Emir kipinde, kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir. Fiil kök ve gövdesine getirilen kip eki aynı zamanda şahsı da karşılar. Bu nedenle kip elerinden sonra ayrıca şahıs ekleri gelmez. Bu kipte her şahıs için ayrı bir emir kipi vardır (Korkmaz, 2003: 572).

Kazak Türkçesinde, işe koşturmak, görev vermek, bir iş için teşvik etmek, sebep olmak, teklif etmek, nasihat vermek, istekte bulunmak, rica etmek, yalvarmak, buyurmak vs. gibi pek çok anlamı bildirir (Öner, 1998: 186).

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-ayın, -eyin, -yın, -yin	-ayıq, -eyik, -yıq, -yik
II. şahıs	-ñız, -ñiz (nz)	-ñdar, -ñder -ñızdar, -ñızder
III. şahıs	-sın, sin	-sın,-sin

I. Tekil şahıs

- qoy-(a)yın '*koyayım*' (VI.251)
- aynal-(a)yın '*döneyim*' (II.132)
- bar-(a)yın '*varayım, gideyim*' (III.160)
- kör-(e)yin '*göreyim*' (VII.207)
- ket-(e)yin '*gideyim*' (I.18)

II. Tekil şahıs

- bolsañız '*olsanız*' (VII.505)
- qalmanıñız '*kalmadınız*' (I.233)
- alıñız '*alınız*' (VII.345)
- köriñiz '*görünüz*' (VI.342)
- tüsiniñiz '*anlayınız*' (VII.70)

III. Tekil şahıs

sal-sın 'koysun' (IV.329)
qal-sın 'kalsın' (III.189)
qayt-sın 'dönsün' (VII.379)
jet-sın 'yetişsin' (IV.379)
bilme-sın 'bilmesin' (III.103) I.233

I. Çoğul şahıs

bar-(a)yıq 'gelelim' (VI.152)
qayt-(a)yıq 'dönelim' (VI.180)
üylen-(e)yik 'evlenelim' (VII.160)
kel-(e)yik 'gelelim' (I.67)
qosıl-(a)yıq 'katılalım' (II. 205)

II. Çoğul şahıs

jüri-ñder 'yürüyünüz' (VI.231)
bolmasa-ñdar 'olmasanız' (VII.655)
söyles-iñizder 'konuşunuz' (III.224)
al-iñizdar 'alınız' (III.225)

2.7.2. Basit Kipler

2.7.2.1. Haber kipleri

Bu kipler fiilin bildirdiği hareketin, işin veya oluşun hangi zaman diliminde gerçekleşeceğini bir hükme bağlayarak haber veren, bildiren kiplerdir ve başlıca beş zaman diliminde ortaya çıkmaktadırlar (Güner, 2013: 197).

2.7.2.1.1. Görülen geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman, anlam olarak, fiilin söylendiği anda hareketin bitmiş olduğunu ve yapılan bu işe şahit olduğunu, gördüğünü ifade eder. Ergin' e göre, hareketin geçmiş zaman da, konuşanın gözü önünde yapılmış olduğunu, bunun konuşanın gözü

bilgisi, şuurunu önünde yapılmış demek olduğunu, hareket bakımından da hareketin olup bittiğini bildirdiğini ifade eder (İlker, 1997: 98).

Kazak Türkçesinde Görülen geçmiş zaman üç farklı ek kullanılarak yapılır. Üç şekilde yapılmaktadır.

2.7.2.1.1.1. -dI, -tI, ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman kipi, fiil tabanına -DI eki getirilerek yapılır, iyelik kökenli şahıs ekleriyle çekilir. Bu kip bütün yazı dillerinde kullanılır (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri ve Grameri I, TDK, 2006:1).

Görülen geçmiş zamanın bu şeklinin olumsuzu, zaman ekinde önce -ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe ekinin getirilmesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 209).

Soru eki ise, ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe soru ekleri ile yapılmaktadır.

	Görülen geçmiş zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-dı, -di, -tı, -ti	İyelik kökenli şahıs ekleri

- Bugün **bitirdim**, äytevir,— dedim müsindi körsetip, ne aytasıñ degendey,— özüm de **şarşadım**... ‘Bugün bitirdim nihayet, -dedim heykeli gösterip, ne (düşündüğünüzü) söyleyin içinizden geldiği gibi, -Ben de yoruldu...’ (VI.243)
- Endi ornıma qaytadan **oturdım**. ‘Sonra tekrardan yerime oturdum’ (I.165)
- Mağan qanşa qiyin bolsa da, amal joq, bugün denesin soyuğa mäjbür **boldım**.. (Benim için ne kadar zor olsa da, bugün onun cesedini parçalamaya (otopsi yapmaya) mecbur kaldım) (VII.384)
- Men mırs etip külip **jiberdim**. ‘Ben buna kıs kıs gülp yönümü değiştirdim.’ (I.188)
- Jüzdegen adamdı ölümnen qutqardım, ömir **berdim**. ‘Yüzlerce insanı ölümden kurtardım, onlara hayat verdim’ (III.249)
- Sol küngi Ulbosın söziniñ astarın endi **tüsindim**. ‘Ulbosın’ın o günkü sözlerinin manasını şimdi anladım’ (VII.375)

- Tez şeşindim de, saluvlı turğan tösekke barıp **jattım**. *Hızla üzerimdekileri çıkardım ve açık olan, yatağa gidip yattım (II.78)*
- Men azıraq dem aluvga üyge **qayttım**. *'Ben, biraz dinlenmek için eve döndüm.'* (VII.284)
- Köp keşikpey üyge de **jettik**. *'Çok gecikmeden eve de geldik.'* (VI.240)
- Biz on şaqtı künnen keyin qayta **kezdestik**. *'On gün kadar sonra, Ayavcan'la yine buluştuk'*(VII.330)
- İyä, birge **ketti**. *'Evet, birlikte gitti'* (V.117)

Olumsuz

- Onıñ bul kürsinüvinde öziniñ de armanı bar, biraq özi aytpağan sırdı qozğağım **kelmedi**. *'Onun bu iç çekişinde kendinin de (gizlediği) hayali var, fakat kendi söylemediği sırrı sorasım gelmedi.'* (V.191)
- Biraq meniñ surağıma javap **bermedi**. *'Fakat benim soruma cevap vermedi.'* (III.163)
- Qadirin **bilmedim**. *'Kıymetini bil(e)medim.'* (IV.290)
- Siz nege **qalmadıñız?** *'Siz neden kalmadınız?'* (I.233)
- Endeşe tünde Ulbosın quşağında jatqanda osı sözderdi nege **aytpadım?** *'Öyleyse, gece Ulbosın'ın kucağında yatarken bu sözleri neden söylemedim?'*(II.272)
- Biraq ornımnan tırp **etpedim**. *'Fakat yerimden kalkmak için fırsatım olmadı.'* (IV.283)
- Tavdanıp turğanım ras. Tipti habar-oşarsız kettiñ ğoy, nege hat **jazbadıñ?..** *'Şaşırtdığım doğru, hiçbir şey demeden çektin gittin. Neden mektup yazmadın?'* (VII.184)
- Köp rahmet,— dedi Ulbosın jadıray külip, biraq közindegi muñ **sönbedi**. *'Çok teşekkür ederim. -dedi Ulbosın keyifle gülümseyerek. Fakat gözlerindeki keder sönmedi.'* (VII.231)

Soru

- Arıñız ünemi taza **boldı ma?** *'Yüzünüz her daim böyle temiz miydi?'* (IV.120)
- Ol meniñ osı oyımdı sezdi me, betime tağı qaradı. *'O benim bu düşüncemi sezdi mi (bilmem) , yüzüme bir daha baktı.'* (V.192)

- Mülde **keldiñ be?** *Kesin (olarak) geldin mi? (VII.203)*
- Keyde ölik öñinen mäñgi uyqıǵa keter aldındaǵı qıynalǵanı, keyde ömir degen azaptan **qutıldım ba** degen tınıştıq, kelbetin köresiñ. *‘Kimi zaman, ölen kişinin yüzünde, sonsuz uykuya dalarken ki çektiǵi zorluk, kimi zaman da hayat denen azaptan kurtuldum mu denilen huzuru görüyorsun.’ (III.30)*

2.7.2.1.1.2. -GAn, -QAn, ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman

-GAn ekli görülen geçmiş zaman çekimi, Kazak gramerlerinde –dı ekli çekimle aynı başlık altında anık ayaqtı ötken şak (kesin geçmiş zaman) veya Buringı ötken şak (kadim geçmiş zaman) diye adlandırılmış ve bu şeklin kesin geçmiş zaman bildirdiği zikredilmiştir. ‘bardık şeklinden hareketin yakın bir zamanda yapıldığı anlaşılırken, barganbız şeklinde bu hareketin daha eski bir zamanda olduğu görülür (Öner, 1998: 147).

Bu zamanın olumsuzu, fiil kök ve gövdelerinden sonra ilave edilecek –MA olumsuzluk ekiyle veya – GAn ekiyle kişi eki arasına giren joq ve emes edatlarıyla, iki şekilde yapılır. Bu zamanın soru çekimi, kişi eklerinden sonra –MA soru ekinin getirilmesi ile yapılır (Koç ve Doğan, 2004: 256).

	Görülen geçmiş zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-gan, -gen, -qan, -ken,	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Buldır tünde jüzip bara jatqan aqquv tärizdi **köringen**. *‘Bulanık gecede (gölde) yüzen kuǵu gibi göründü.’ (II.48)*
- Basında şlyapası, üstinde qırı qılıştıñ jüzindey qara kostyumi bar (ädeyi sändenip **kiyingenmin**) maǵan keybirevleri mısquılday qarap ötedi. *‘Başında şapkası, üstünde kılıcın dış yüzü gibi siyah bir elbisesi var olan, (ben, bilerek özenli giyindim) kimileri, bana alay eder gibi bakarak geçti.’ (VII.12)*
- Tipti Ayavjannıñ dirildegen erniniñ dämi de tilimniñ uşında turǵanday bolatın, Sol dämdi tek Ulbosınmen kezdeskennen keyin ğana **umıtqanmın**. *‘Sanki*

Ayavcan'ın titreyen dudaklarının tadı hala damağımda duruyor. O tadı bir tek Ulbosın'la karşılaştıktan sonra unuttum. (VI.204)

- Burın qula töbeldenip ağara baştağan şaşı endi tipti kök burıl **tartqan**. *'Daha önce yer yer beyazlamaya başlayan saçı, şimdi her yeri tamamıyla sarmış.'* (III.236)

Olumsuz

1. -ma, -me, -ba, -be, -pa, -pe ekleriyle yapılan olumsuz çekim

Metnimizde, bu ek basit çekimli fiilin olumsuz şekli olarak kullanılmamıştır. -gan, -gen, -qan,-ken ekleri ya sıfat-fiil görevinde ya da bileşik çekimli fiil yapmada kullanılmıştır.

2. joq ve emes kelimeleri ekleriyle yapılan olumsuz çekim

- Mahabbat eş vaqıtta da ayıptı **bolğan emes**. *'Aşk hiçbir zaman suçlu olmuş değil.'* (IV.126)
- Mağan tabiyğat onday arman ağısın **bergen emes**. *'Tabiat bana onun gibi bir heves vermemiş'* (VII.401)
- Burın bir ret esik körgeñ adam degen sıbıstı qulagım şalıp qalğanı bar, biraq oğan män bergen emespin, öytkeni bul dünyede Ulbosın bar ma, joq pa ol jağı eş vaqıtta oyıma da **kelgen emes**. *'Daha evvel, bir kez 'kapı gören adam' şeklinde bir söylenti kulağıma çalınmış, fakat ona anlam vermemiştim. Çünkü bu dünyada Ulbosın diye biri var mı ya da yok mu, o zamana kadar hiç aklıma gelmiş değil.'* (I.104)
- Osı vaqıtqa deyin Ulbosıñğa degen öz sezimimdi tereñ oylap, tarazığa salıp **körgeñ emespin**. *'Şu zamana kadar, Ulbosın'a karşı olan hislerimi derinlemesine düşünüp, teraziye koyup tartmış değilim.'* (VII.597)
- Keşe Ulbosın köz aldımında jürgeñde, män bermey qaltamda jatqan aqşaday kördim, odan ayırılıp qaladı ekem-av degeñ, öñim tügil tüsime de **kirgen emes**. *'Gece Ulbosın'ı (rüyamda) gördüğümde, anlam veremediğim şekilde, cebimde duran bir paraymış gibi gördüm. Ondan ayrıldığımdan bu yana iki ay kadar geçmiş, yüzünü rüyamda tam görmüş değilim.'* (IV.289)

- Biz Ulbosın ekevmiz anda-sanda oñaşa üyde kezdeskenimiz bolmasa, eş vaqıtta da teatrğa, ne köşege birge **şıqqan emespiz**. *‘Biz Ulbosın’la arada sırada yalnız başımıza evde buluşmamız olmasa, hiçbir zaman birlikte ne bir tiyatroya, ne de sokağa çıkmış değiliz.*’ (IV.206)
- Äzir jöndi eşteñe **söylesken joqpız**. *‘Şimdiye kadar hiçbir şey konuşmuş değiliz.*’ (VII.153)

2.7.2.1.1.3. –atın, -etin ekleri kullanılarak yapılan görülen geçmiş zaman

–atın, -etin ekiyle yapılır: Bu ek her ne kadar basit zaman olsa da eklendiği fiile geniş zamanın hikâyesi anlamını katar. Bu ekin olumsuz şekli zaman ekinden önce getirilen –ma, (-me, -ba, -be, -pa, -pe) olumsuzluk ekiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 210).

	Görülen geçmiş zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-atın, -etin	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Bul usınıstıñ qanday usınıs ekenin men jaqsı **biletinmin**. *‘Bu teklifin nasıl bir teklif olduğunu ben iyi anladım.*’ (VII.562)
- Özine qaramağan adamğa qumartuv —aqıl men boydı biylegen läzzat otınıñ azabı dep **uğatınmın**. *‘Kendine bakmayan adama, hevesi akıl ile birleşip vücudunu kaplayan şehvet ateşinin azabı diye düşündüm.*’ (V.235)
- Men orta mektepti bitirgeli jürgen kezimnin, özinde de körkemönermen **şuğıldanatınmın**. *‘Ben, ortaokulu bitirmek için (okula) devam ettiğim dönemde de sanatla uğraştım.*’ (VI.117)
- Avıl balası qaljaq keledi, meniñ munımdı qurbılarım bötenge jorıp, Ayavjandı “qalıñdığın” dep külkige **aynaldıratın**. *‘Köy çocukları biraz dalgacı olur, benim bu davranışımı yaşıtıların bir başka yorumlayıp; Ayavcan’a ‘yavuklun’ diyerek espiriye dönüştürdüler.*’ (VI.121)

Olumsuz

- Qız Jibekti äli qavızın jarmagan gül sekildi köretin basım, Ulbosınga onıñ beynesin munday kezderimde qiyğım da **kelmeytin**. *‘Kız Cibek’i daha kabuğundan çıkmayan bir çiçek gibi gördüğümden, Ulbosın’a onun görünüşünü vermeye de kıyamadım.* (VII.753)
- Köñilimde Ayavjanğa degen dümbilezdev bir oy bolğanmen köbinese ol tuvralı eşteñe **oynamaytınmın**. *‘Gönlümde Ayavcan’a karşı olgunlaşmamış bir düşünce olsa bile, genel olarak, doğrudan onunla ilgili hiçbir şey düşünmedim* (VI.128)
- Burın balamız **bolmaytın...** *‘Daha önce çocuğumuz olmadı.’* (IV.138)

2.7.2.1.2. Duyulan - öğrenilen geçmiş zaman

Eylemin konuşma anından önce yapıldığını, konuşanın, eylemin yapılıp bittiğini kesin olarak bilmediğini, ya başkasından işittiğini, ya da sonradan vardığını haber verir (Ediskun, 1963: 176).

Kazak Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman ünsüzlerden sonra –ıp, -ip, -p, ünlülerden sonra –p ekiyle yapılır (Buran ve Alkaya, 2007: 289).

Metnimizde bu ekin soru çekim örneğine rastlanmamıştır.

	Görülen geçmiş zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	–ıp, -ip, -p	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Asığat pen Qaraközdiñ bar armañdarı jalğız uldarın bir körip ölüv **bolıptı**. *‘Asığat ile Karagöz’ün tek istekleri vardı, biricik oğullarını son bir kez görüp öyle ölmüş olmağı.’* (V.187)
- Talaydan körgen joq edim, semiriñkirep **qalıptı**. *‘Uzun zamandır görmemiştım, şişmanlamıştı.’* (VI.302)
- Bölmesin jaña ülgimen jaynata jiynap **qoyıptı**. *Odalar, yeni, ferah, aydınlık düzenlenmişti* (II.68)

- Ulbosın tağı da quvana küldi,— oñaşa bolğan soñ, tipti uyaluv degendi umıttıp **ketipsiñ...** ‘-Ulbosın bir kez daha neşeyle güldü, tek başına kaldıktan sonra, utanmayı hepten unutmuşsun.. (II.307)
- Temirtavdan **kelipti.** ‘Temirtavdan gelmiş.’ (VII.195)

Olumsuz

- Biraq oğan mümkindikleri **bolmaptı.** ‘Fakat onu (isteklerini) gerçekleştirme imkânları olmadı.’ (V.188)
- Ayavjan da **körmepti.** Ayavcan görmedi (VII.168)
- Ulbosınnan alğan quvanışım qiyalıma qanat bergen, birge ötkizgen tätti tünder tekke **ketpepti.** ‘Ulbosın’dan aldığım mutluluk hayal gücümü canlandırdı, birlikte geçirdiğimiz tatlı geceler boşa gitmedi.’ (IV.377)
- Bala degen bavır etten jaraladı dep qazaq bilmey aytqan ba, bişaralar öle-ölgenşe Beriktiñ suretin közderinen birde-bir **tasa etpepti.** ‘Çocuk dediğin, candan yaralar’ derler, Kazaklar bilmeden söyler mi?, Zavallılar, öldükleri güne kadar Berik’in resmini gözlerinin önünden bir an bile kaldırmadılar.’ (V.193)

2.7.2.1.3. Şimdiki zaman

Şimdiki zamanın bildirmesi (indicatif du présent) sınırlı ve sürmekte olan bir şimdiki zaman kipidir. Bu kip Batı Türkçesinde bir tasvir fiilinden gelişmiş olup sürmekte anlatımını oradan almıştır (Banguoğlu, 1990: 464).

Kazak Türkçesinde şimdiki zaman üç şekilde ifade edilir.

1. Ünsüzlerden sonra –a, -e: ünlülerden sonra , -y ekiyle yapılır. *Bu şekil gelecek zaman anlamı da vermektedir.*

2. ‘otır-,jat-, jür-, tur-’ yardımcı fiileriyle yapılır. Kuruluş şöyledir:

Fiil+-(I)p+ yardımcı fiil + şahıs eki

Bu şekil, hareketin konuşma anı başladığını ve halen hareketin devam ettiğini gösterir.

3. -(u)vda ,-(ü)vde, ekiyle yapılır (Buran ve Alkaya, 2007: 291).

2.7.2.1.3.1. –a, -e, -y ekleriyle yapılan şimdiki zaman

Ünsüzlerden sonra, -a, -e ünlülerden sonra –y ekinin getirilmesiyle yapılır. Olumsuz şekli, zaman ekinden önce –ma (-me, -ba, -be, -pa, -pe) ekinin getirilmesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 207).

	Şimdiki zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	–a, -e, -y	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Men kelip gipspen ölgen adamnıñ maskasın alamın, artınan barıp onı müsinge **aynaldıramın**. ‘Ben gelip kil yardımıyla ölen kişinin maskesini alıyorum, ardından dönüp onu heykele çeviriyorum.’ (I.40)
- İyâ, onı qutqara almay qalğan küni jartı hasım ötkendey qartayamın, qayğıramın, **ökinemin**... ‘Evet, onu kurtaramadığım gün yarım yamalak geçmiş gibi oluyor ve ihtiyarlıyorum, kederleniyorum, acizleşiyorum.’ (V.147)
- Jaqsı, jaqsı men tömende **kütemin**...— dedim. ‘Güzel güzel, ben aşağıda bekliyorum... dedim.’ (VII.102)
- Men jumıssı jastarğa müsın oyu önerin **üyetemin**. ‘Ben işçi gençlere heykel oyma sanatını öğretiyorum.’ (I.27)
- Joq, men ryumkamdı osı keştiñ saltanatı, jaz tüniniñ jarıq juldızı — Ulbosın üşin **işemin**,— dedi. ‘Hayır, ben kadehimi bu gecenin güzeli, yaz gecelerinin parlayan yıldızı Ulbosın için kaldırıyorum, dedi.’ (I.151)
- Aqırında: “Uyalğan adam qaramasın, bul müsindi tek özüm üşin **jasaymın**”, dep Ulbosınnıñ jalañaş müsının tastan oyuğa kiristim. ‘Sonunda, Utanan adam bakmasın, zaten bu heykeli kendim için yapıyorum -deyip Ulbosın’ın çıplak heykelini taşa oymaya başladım.’ (IV.27)
- Jan-jağıma üñile **qaraymın**. ‘Etrafıma dikkatlice bakıyorum.’ (II.29)
- Köñilimdi tolqıtar, janıma qanat bitirer köz **izdeymin**. ‘Gönlümü dalgalandıran, canıma kanat takıp uçuran bir görüntü arıyorum.’ (II.30)

Olumsuz

- Ayavjandı bir alıp ketse bitkeni, ekinşi ret köre **almaysıñ**. ‘Eğer Ayavcan’ı bir alıp gitselerler, ikinci bir kez göremezsın.’ (VI.175)
- Söytse de birden berilgim **kelmey**: ‘Ama yine de hemen vazgeçmek istemiyorum.’ (IV.266)
- Şerubayğa nege **körinbeysiñ**? ‘Neden Şerubay’a görünmüyorsun?’ (III.95)
- Darındı dep el madaqtağan birevlerdiñ işinen qarapayım adamdı qalay bolsa solay masqaralay salatın öreskel minez az **kezdespeydi**. ‘Yetenekli diye insanların övdüğü kişilerin içinden, sıradan insanları nasıl oluyorsa böyle maskara etmeyi seven, kaba insanlarla pek karşılaşmıyorum.’ (I.158)
- O da til **qatpaydı**. ‘O da bir şey konuşmuyor.’ (IV.354)
- Orındamasa, juldız **janbaydı**. ‘Gerçekleştirilmezse, yıldız yanmazdı.’ (VII.567)

Soru

- Älde meniñ darınım **jetpey me**, älde aynala qorşağan düniye köñilime **qonbay ma?** ‘Yoksa benim yeteneğim yetmiyor mu, yoksa şu dönüp duran dünya gönlüme konmuyor mu?’ (I.37)
- Älde bargıñ **kelmey me?** ‘Yoksa gidesin gelmiyor mu?’ (VI.149)
- Alıs dep avlıña **barmaysıñ ba?..** ‘Uzak diye köyünüze (evinize) gitmiyor musunuz?’ (I.253)
- ‘Sen de birden Ulbosın toqtağan şeşimdi **tileysiñ be?** ‘Sen de yekten Ulbosın’ın durduğu seçimi mi diliyorsun? (hissettiği gibi mi hissediyorsun?’ (II.226)

2.7.2.1.3.2. –(I)p+ -otır, -jat, -jür, -tur yardımcı fiilleriyle yapılan şimdiki zaman

Catır, tur, otır, cür, fiillerinin şimdiki zamanı: Bu dört fiile kalıp fiiller adı verilir. Bu dört fiilin şimdiki zamanı, sonlarına sadece zamir menşeli şahıs eklerinin üçüncü şahısları eksiz olan tipi getirilerek yapılır. Yani zaman eki bu dört fiilin şimdiki zaman çekiminde bulunmaz (Tamir, 2007: 462).

Bu dört fiilden ‘jatır’ fiili ‘kel-’ ve ‘bar-’ fiillerine ‘-a, -e’ zarf fiil ekleri ile bağlanmaktadır. Bu kipin olumsuzu *joq* kelimesi kullanılarak yapılır (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva, 2015: 105-106).

	Şimdiki zaman eki	Şimdiki Zaman yardımcı fiili	Şahıs eki
Fiil kökü	-(I) p	-otr,-jat, -jür, -tur	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Rasın aytsam," ömirimdegi mağan degen bir oğaş nârse de osı toydan bastaldı. Ärine, men munda oğaş degen sözdi birevdi jaqsı körgeñ, unamdı mağınada **aytıp otırmın**. *‘Doğrusunu söylemek gerekirse, benim hayatım için de tuhaf olan bir şey de bu düğünde başladı, Elbette, ben burada tuhaf kelimesini birini beğenmek, sevmek manasında kullanıyorum.’ (I.66)*
- Ögey şeşem men äkem **kelip tur**. *‘Üvey annemle, babam geliyor.’ (VI.141)*
- Özim de **sezip turmın**. *‘Ben de hissediyorum.’ (VII.99)*
- Mine, qazir osı “Mıstavdıñ” keñ köşesimen **kele jatırmın**. *‘İşte, şimdi o Mıstav’ın geniş sokaklarına geliyor.’ (VI.76)*
- Tañ atqañnan kün batqañşa güvildegen qala... birev jumıstan kele jatsa, birev jumısqa **bara jatır**. *‘Tan attığı andan gün bitinceye kadar uğuldayan şehir... Biri işten gelirken, biri işe gidiyor.’ (VI.68)*

Olumsuz

- Men osı küñge deyin eşkimmen **jürip körgeñ joqpın**. *‘Ben o günden beri hiçkimseyle yürümüyor, vakit geçirmiyorum.’ (VII.304)*

Soru

- Tek quşağımdağı Ulbosınnıñ “O Jantas, janım Jantas!” dep kübirlegenin ğana äzer estiymin, küyip **bara jatırmın ba**, janıp **bara jatırmın ba**, tüsinbeymin... *Yalnızca, kollarımın arasındaki Ulbosın’ın ‘Jantas, canım jantas ‘deyip fııldayışlarını zar zor hatırlıyorum, Yanıp mı gidiyorum, kül olup mu gidiyorum, anlamadım (II.146)*

2.7.2.1.3.3. -uv , -üv, -v ekleriyle yapılan şimdiki zaman

-uv , -üv, -v isim fiil ekinin sonuna +da,+de bulunma hak eki ve zamir kökenli şahıs eklerinin üçüncü şahısları eksiz olan tipi getirilerek yapılır. Türkiye Türkçesinde

olduğu gibi bu çekimin genellikle üçüncü şahısları kullanılmaktadır. Hareketin başladığını ve sürdüğünü belirtir (Ayan, Biray ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 107).

Metnimizde bu ekin olumsuz ve soru örneklerine rastlanmamıştır.

	Şimdiki zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-uv , -üv, -v	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Kısqası, eki jigit sözderin sıbırmen aytısıp, sılq sılq **külüvde**. '*Kısacası, iki yiğit fııldayarak konuşup kıs kıs gülüp duruyor.*' (VII.548)
- Ayavjan ekevmizdiñ qosılatınımızdı bilgen Äbilqas pen Bazargül özderi qosılatınday **quvanuvda**. '*Ayavcan'la evleneceğimizi öğrenen Abilkas ile Bazargül, kendileri evleniyormuş gibi mutlu oluyorlar.*' (VII.349)

2.7.2.1.4. Gelecek zaman

Gelecek zaman kipi henüz gerçekleşmemiş olan ancak ifade ettiği işi, oluş veya hareketlerin gelecekteki bir zaman diliminde gerçekleşeceğini ya da gerçekleşme ihtimalinin bulunduğunu ifade eden bir kiptir (Güner, 2013: 226).

Kazak Türkçesinde, gelecek zaman eki, üç şekilde yapılır.

2.7.2.1.4.1. -a, -e, -y ekleriyle yapılan gelecek zaman

Ünsüzlerden sonra -a, -e ünlülerden sonra -y ekinin getirilmesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 211).

Bu eklerle yapılan şekiller, çoğunlukla yakın gelecek zamanı ifade eder, bu sebeple şimdiki zamana çok yakın bir anlam taşır. Bu zaman, genellikle geniş zamanda tekrarlanan alışılmış iş ve oluşlar için de kullanılmaktadır (Coşkun, 2000: 140).

Bu ekin olumsuz şekli zaman ekinden önce getirilen –ma, (-me, -ba, -be, -pa, -pe) olumsuzluk ekiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 210).

	Gelecek zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	–a, -e, -y	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Sodan beri Altınaydı jaqsı **bilemin**. ‘O zamandan beri Altınay’ı iyi biliyorum’ (VII.522)
- Özimdi jurt onday дәрежеге jetkizbegendikten be, qaydam, munday qılıqtardı keşirmestey jek **köremin**. ‘Kendi halkım, onların belli bir mevkiye eriştiğinden midir bilinmez, bunun gibi insanlara gösterdiği ilgiden nefret ediyorum’ (I.159)
- Men onı janımınmen **süyemin**. ‘Ben onu kendim gibi seveceğim.’ (VII.116)
- Qayta künnen-künge semirip **baramın**. ‘Yine Günden güne kilo alacağım.’ (IV.173)
- Onımen keyde patanatomiyalıq bölmede, keyde mürdehanada kezdesip **qalamın**. ‘Onunla, kimi zaman patoloji laboratuvarında kimi zamansa morgda karşılaşılıyor.’ (I.42)
- Özim balalı bolıp körmesem de solay **oylaymın**. ‘Kendim çoluk çocuk sahibi olacağımı görmesem de oyle düşünüyorum’ (V.200)

Olumsuz

- Joq, men eş jaqqa da **barmaymın**,— dedim ‘Yok, ben hiçbir yere gitmeyeceğim, dedim.’ (III.312)
- Belinen quşaqtap, betinen süygenimde de bir jerin avırtıp alam ba dep äyenşektenip **qıspaymın**. ‘Beline sarılıp, vücudunu okşadığımda da sanki bir yerini ağrıtabak mıyım acaba deyip, imtina edip, zorlamamaya dikkat ediyorum.’ (VII.327)

- Ay ayağında qurılışlardıñ halı jaman bolatın ba edi, qaşan üyiqtap, qaşan as işkeniñdi öziñ de **sezbeysiñ...** ‘Ay sonunda inşaatçıların hali kötü olur mıydu?, ne zaman uyuyup ne zaman yemek yediğini sen bile fark etmezsin...’ (VII.534)

Soru

- Sen bizdiñ zamanımızda şın ğaşıqtar bolmaydı dep **oylaysıñ ba?** ‘Bizim zamanımızda gerçek âşıkların olmadığını mı düşünüyorsun?’ (V.35)
- Kisiniñ işki dünyesi sırtqı beynesine säykes **kelmey me?** ‘İnsanın iç dünyası, dış görünüşüne yansımaz mı?’ (I.79)

2.7.2.1.4.2. -ğalı, -geli, -qalı, -keli ekleri ile yapılan gelecek zaman

Bu çekim Kazak grammerinde yer alan ‘fiil+zarf-fiil+yardımcı fiil+ şahıs eki’ şeklindeki bir kuruluşa dayanır ve gelecekte olacak bir hareket için şimdiden hazırlık yapıldığını, bu hareketin yakında gerçekleşeceğini ifade eder (Öner, 1998: 171).

Metnimizde bu örneğe rastlanmamıştır.

	Gelecek zaman eki	Gelecek zaman yardımcı fiili	Şahıs eki
Fiil kökü	-ğalı, -geli, -qalı, -keli	otır-, jat-, jür-,tur-	Zamir kökenli şahıs ekleri

2.7.2.1.4.3. -mAQ(şI), -bAQ(şI), -pAQ(şI) eki ile yapılan gelecek zaman

Bu gelecek zaman: arzu, istek ve niyet ifade eder. Bu tipte, yapılması düşünülen bir iş veya oluş söz konusudur (Coşkun, 2000: 143).

Bu kip, Türkiye Türkçesine, ‘okumak istiyorum, okuyacağım’ şeklinde de aktarılabilir. Olumsuz çekimi, kip eklerinden sonra ‘emes’ getirilerek yapılır (Ayan, Biray ve Kumangaliyeva Ercilasun, 2015: 108).

Metnimizde bu örneğin olumsuz çekimine rastlanmamıştır.

	Gelecek zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-maq(ş1), -mek(ş1), -bek(ş1), -baq(ş1), -pek(ş1), -pak(ş1)	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Mende äli ün joq, Tek könilimde mun, aytayın degenim tilim üşinde: “Ümit, qaşan kezdesemiz, sen mağan öte unaysıñ” **demekpin**. ‘Bende hala ses yok, yalnızca gönlümde keder, söyleyeyim dediklerim dilimin ucunda, "Ümit, ne zaman buluşuruz, ben seni çok beğeniyorum" demek niyetindeyim.’ (IV.360)
- Al jaña bastıq jumıstın jañaşa **uyımdastırmaş1...** ‘İşte yeni idareci, işi (hasteneyi) yeniden organize etmek niyetinde.’ (III.216)

Soru

- Belinen tömengi deneni de täpteştep **körsetpeksiñ be?** ‘Vücudunun belinden aşığısını da böyle ayrıntılı göstermek niyetinde misin?’ (IV.230)

2.7.2.1.5. Geniş zaman

Geniş zaman ekleri Eski Türkçe de şimdiki zaman fonksiyonlarını sürdürmektedirler. Geniş zaman çekimi, geçmişi, şimdiki zamanı ve geleceği içine alan üç boyutlu zamanı ve hareketin şeklini bildirir. Geniş zaman için belirsiz gelecek zaman tabirinin kullanılması, gelecek zaman anlamının daha kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, bazı araştırmacıların gelecek zaman ekinin –AcAK ile birlikte –(A,I) r eki olduğu yargısına götürmüştür (Güllüdağ, 2014: 221).

Metnimizde, bu kipin, soru şekline rastlanmamıştır.

	Geniş zaman eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-ar, -er, -r	Zamir kökenli şahıs ekleri

- Kärıpjan küldi. — Eñbek et te mindet et degen, aldımın eki jüz protsent orındayık, ta, sosıñsın **körermiz...** ‘Keripcan güldü.. Görevini yap emek ver

de yeter, önce iki katına ulaşalım da sonrasını o zaman ne olacağını görürüz.' (VII.584)

- Ağat ketkenimdi özüm de sezip turmın. Biraq ayılğan söz — atılğan oq, onu qalay keyin **qaytararsıñ..** *'Çok fazla yüklendiğimi ben de fark ettim. Fakat ağızdan çıkan söz, atılan ok gibidir, sonra onu nasıl döndürürsün?'* (III.229)
- Şerubay, sen patanatomsıñ ğoy, mağan böten jol qalmağanın denemdi soyğanda öziñ de körersıñ, **tüsinersıñ...** *'Şerubay, sen patologsun. Benim için başka hiçbir yol kalmadığını benim otopsimi yapınca kendin de görürsün, anlarsın.'* (VII.429)
- Bası avırmağanıñ qudayda nesi bar degendey, mümkün özüm Şerubayday azap jügin arqalap körmegendikten, özgeniñ qasiretin tüsinbeytin **şığarmın?** *'Başı ağrımayanın Allah'ta nesi (ne duası) var, dedikleri gibi, Şerubay kadar azap çekip, dert yükü taşımadım diye, başkasının halini anlayamaz olur muyum?'* (V.15)

Olumsuz

- Munday jandı qalay mäñgi **süymessıñ?** *'Böyle birini nasıl sonsuza dek sevmezsin'* (VII.758)
- Äy, bilmeymin, onısı beker bolar, öz basım körge üyrene **almasıñ!** *'Yani, bilmiyorum, bence o öylesine söylenmiş bir söz, kendim görsem dahi öğrenemem.'* (III.12)
- Mümkün keleşek urpaq Asan qayğı, Qorqıttı mendey **tüsinbes.** *'Şüphesiz, gelecek nesil Asan Kayğı ve Korkut'u benim gibi anlamaz.'* (VI.47)
- Bul söziñdi öle-ölgenşe **umıtpasıñ,** raqmet...— dedi. *'Bu sözünü ölene dek unutmam, teşekkürler.'* (III.162)
- **'Ketpessıñ!** Ar jağıñ Äbilqastı jaqsı körip turğanın men bilmeymin be?' *'Gitmezsin! Her şeyinle Abilkas'ı sevdiğini bilmiyor muyum sanıyorsun?'* (I.202)

2.7.2.2. Tasarlama kipleri

2.7.2.2.1. Şart kipi

Bir oluş ve kılışı, 'şart'a veya 'dilek, istek ve niyet'e bağlayan bir tasarlama kipidir. – sA ile kurulur. 'Şart' bildirme görevi ile kurulan öteki tasarlama kiplerinden ayrılan yanı, yalnız başına bir yargı taşınamaması ve ancak temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan bir yardımcı, bir tamlayıcı öge niteliği taşımasıdır. Bu tamlayıcı öge veya cümle parçası bir yargı bildirmediği için de temel cümlenin zarfı durumundadır (Korkmaz, 2003: 677).

Başka bir eylemin meydana gelebilmesi için, kendi eylemini veya halini şart koşar (Ediskun, 1963: 191)

Olumsuz çekim –MA eki yardımıyla yapılır (Ersoy, 2010: 358)

Şart kipinin soru şekli 'mA, bA, pA' yanında '-şe' eki ile de yapılır (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 109)

Metnimizde bu kipi, soru çekimi örneği yoktur.

	Şart eki	Şahıs eki
Fiil kökü	-sa, -se	İyelik kökenli şahıs ekleri

- Rasın **aytsam**, ömirimdegi mağan degen bir oğaş nârse de osı toydan bastaldı, Ârine, men munda oğaş degen sözdi birevdi jaqsı körge, unamdı mağınada aytıp otırmın. *'Doğrusunu söylemek gerekirse, benim hayatım için de tuhaf olan bir şey de bu düğünde başladı, Elbette, ben burada tuhaf kelimesini birini beğenmek, sevmek manasında kullanıyorum.'* (I.66)
- Ulbosınnıñ osı sulu beynesinde âli de **bolsa** qiyal tuvğızatın bir körinis, âli tabılmağan bir sulu qiyımıl jetpeytin târizdi. *'Ulbosın'ın şu güzel görüntüsünde şimdiye kadar da olsa, insanın hayalinde olan bir görüntü, henüz keşfedilmeyen güzel bir hayal gibi.'* (II.125)

- Biraq qanşa **oylasam** da, özüm körgeñ nārkes körinis, jüregimdi alğaşqı ret şın tolıqtıqan sonav tabiği suret özine tarta berdi. *'Fakat ne kadar düşünsem de, gördüğüm o nergis gibi görüntü, ilk defa yüreğimi, dalga dalga eden o doğal görüntü beni iyice kendine çekti.'* (IV.26)
- Eger Ulbosın uviljığan on segiz jasında bir oñbağağa **kezdespese**, eger ol oñbağan durıs adam bolıp, jas qızğa qalay baqıtqa jetüvdi **üyretse**, bugün Ulbosınnıñ köz-jası tegilmevi iqtıymal edi. *'Eğer Ulbosın on sekiz yaşında, kötü niyetli bir adamla karşılaşmasa ya da bu kötü niyetli adam, düzgün biri olup, genç kıza nasıl mutlu olacağını öğretseydi, bugün Ulbosın'ın gözyaşı dökülmezdi.'* (III.256)
- Öz şeberligin qanşa **süyse** de, köp keşikpey basqa şığarmağa, basqa tuvındığa köñili avadı. *'Yaptığı eseri ne kadar sevse de, çok geçmeden başka bir esere, başka bir projeye gönlünü kaptırıyor.'* (V.204)
- Eki jıl ömiriñizdi tek sonıñ müsiniñ saluvğa ğana sarp **etseñiz...** oñda... *'iki yıllık vaktinizi bir tek onun heykeli için harcasanız... Hal böyleyken...'* (VI.270)
- Jetilip boldıñ, budan äri **oqısañ** buzılıp ketesin deydi. *'İyice büyüdüñ, daha fazla okursan bozulursun diyorlar.'* (VI.147)

Olumsuz

- Men **kezdespesem**, Ulbosın ekeviniñ arası qalay şeşiler edi? *Eğer ben karşılaşmasaydım, Ulbosın ile ikisinin arası nasıl olurdu?* (II.262)
- Men de erkek emespin be, azdağan qızğansaqtıq özimşildik boluvı tabiği da nārse ğoy, eger jürek ornına avtomaşınanıñ motorı **ornatılmasa...** oñda... oñda... *'Ben de erkek değil miyim? Birazcık kıskanç olmam, erkek doğası gereği olur yani, eğer kalp yerine bir araba motoru yerleştirilmediyse... Zaman...zaman...'* (III.72)
- Bügün oyımdağı armanımdı **aşpasam** (ne aşuvım kerek ekendigin de äli anıq bilmeymin), Ümit endi mağan joq, ol erteñnen bastap kelmeydi. *'Eğer bugün de içimdeki niyetlerimi açmazsam (açıkçası ne söylemem gerektiğini ben de bilmiyorum) Ümit şimdi zaten benimle değil, o yarından sonra bir daha hiç gelmeyecek.'* (IV.358)
- Oğan dārmeniñ **jetpese**, aq güldi kirli qolıñmen ustama! *'Ona gücün yetmezse, beyaz gülü kirli ellerinle tutma!'* (VII.633)

2.7.2.2.2. Gereklilik kipi

Tasarlanan ve istenen hareketin, yapılması gerektiğini, yapılmasının lüzümlü olduğunu gösterir. Gerekli olan gereklilik şekline bürünen bir tasarlamanın ifadesi söz konusudur. Gereklilik kipinde fiiller bir hareketin yapılmasının gerekli (lazım) ve mecburi olduğu anlamı verir. Bu lüzum her zaman ve gelecek zamana ait olabilir (Ay, 2009: 818).

Kazak Türkçesinde gereklilik kipi -v, -uv, -üv + iyelik eklerinden sonra kerek, qajet, tiyis (ti) kelimelerinden birinin getirilmesi ile yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 213).

Metnimizde, kipi olumsuz örneği yoktur.

Metnimizde yalnızca, ‘-uv , -üv, -v + kerek’ şekline rastlanmıştır.

- Äy, sirä, qart Pliniy qatelesken sekildi-av özi, Äbilqas aqıldı adam **boluvı kerek**. ‘Ey, ihtiyar Pliniy, sanırım yanılmış, Abilkas, akıllı biri olmalı.’ (I.141)
- Äyel avruvı... Tezdetip ülken hirurgke **körinüvim kerek**. ‘Kadın hastalığı... Bir an önce iyi bir doktora görünmem lazım.’ (III.94)
- Buniñ bäre köz, bet qubılıstarı, dene işaratı arqılı **aytuluv kerek**. ‘Bunun tamamı; göz, yüz değişimleri, vücudun duruşu vasıtasıyla verilmesi gerek.’ (IV.36)
- Sonı ğana ängimege arqav **etüvimiz kerek**. ‘Bunu, tek (yeni) hikayeye konu etmemiz gerek..’ (VII.155)

Soru

- Eger Ulbosınga solay qarağan bolsam, Ayavjanğa da soya qılığımı **körsetüvim qajet pe?** ‘Eğer Ulbosın’a böyle bakmış olsam, Ayavcan’a da böyle davranmam gerekir mi?’ (VII.602)

2.7.2.2.2. Emir kipi

Grammerlerde ‘emir kipi’ başlığı altında varılabilen yapılar sadece emir işlevini taşımamaktadır. Emir kipinin yan sıra istek, dilek, temenni, dua, yalvarma, rica, vb. işlevleride taşımaktadır (Gülsevin, 2017: 112).

Emir çekimi, teklik ikinci şahısta eksizdir. Diğer şahıslarda kullanılan ekler kalınlık-incecik uyumuna uyarlar (Ersoy, 2000: 372).

Metnimizde, bu kipin soru örneği yoktur.

	Teklik	Çokluk
I. şahıs	-ayın, -eyin, -yın, -yin,	-ayıq, -eyik, -yıq, -yik
II. şahıs	-	-(1)ñız, -(i)ñiz (nz.)
	-(1)ñdar, -(1)ñder	-(1)ñızdar, -(i)ñizder
III. şahıs	-sın, -sin	-sın, -sin

- Tüv, umıtıp ketippin göy şay **qoyayım...** ‘Tüh, unutuyorum, çay koyayım.’ (VI.251)
- Qaydan **bileyin**, köylegin özi şeşti dep jaman oylap qalıp jürmeseñ... ‘Nerden bileyim, gömleğini kendi çıkardı diye beni kötü düşünmesen...’ (II.170)
- Qımbattı joldas, qanşa surasañ da **töleyin**, tek maskasın özindey etip jasañız,— dedi jeñimnen ustap. ‘Değerli yoldaş, ne kadar isterseniz ödeyeyim, sadece onun heykelini, aynısı gibi yapın. -dedi omuzlarımdan tutarak.’ (III.180)
- **Surayın** degenim “Ayavjan, jalğızısıñ ba, erge şıqqan joqsıñ ba?”— dev... Ayavjannıñ küyevge şıkkın-şıqpağanınıñ mağan qanşa keregi bar? ‘Sorayım dediğim şey, “Ayavcan, hala bekâr mısın, evlenmedin mi?” deme... Ayavcan’ın evlenip evlenmemiş olması beni neden ilgilendirsin?’ (VI.238)
- Biraq dâ qazir ogan **üyleneşik** dep qalay aytam? ‘Ama şimdi ona nasıl evlenelim derim?’ (VII.160)
- Endi toy jayına **keleşik**. ‘Şimdi tören alanına gelelim.’ (I.67)
- Olay bolsa, qane, qol **alısayıq!** ‘Madem öyle, Hadi iddiaya girelim’ (V.245)
- Salğan başka da müsinderiñiz bar ma, **körsetiñizsi...** ‘Yaptığınız başka heykellerinin var mı, gösterin lütfen...’ (VI.267)
- Bul müsindi siz **alıñız**. ‘Bu heykeli siz alın.’ (VII.345)
- Özderiñ **biliñder...** şığarıp salamız deseñder, şığarıp salıñdar,— dedim qazanbas jigitte, söyttim de, jılap jibergenimdi közderi şalmasın dep, üyden ita

jöneldim! *'Siz bilirsiniz, yolcu etmek isterseniz, çıkıp gönderin, -dedim koca kafalı gence, Velhasılı, ağlayarak gittiğim gözlerine çalınmasın diyerek, evden fırladım çıktım'* (I.205)

- Al men öz ertegimdi aytamın dep, sizderdi bul qalamen jöndep tanıştıruvdı da umıtıp ketippin, ğafuv **etiñizder**... *'İşte, kendi hikâyemi anlatacağım diye, sizleri bu şehri ile tanıştırmayı unutup gidiyorum, affedin.'* (VI.21)
- Al, ol şın avru bolsa, avruvınan ayıqsın, avru bolmasa, baqıttı ömirge **jetsin!** *'Eğer, o gerçekten hasta ise, hastalıktan kurtulsun, eğer hasta hayırlı bir ömrü olsun'* (IV.379)
- Ol meni şın jaqsı körgeñ edi, özime qolı jetpey qalsa da, tas beyneme iye **bolsın.** *'O beni çok seviyordu, bana ulaşamadı bari taş heykeline sahip olsun.'* (VII.220)

Olumsuz

- **Qaytpayıq** desek, toñıp baramız. *'Gitmeyelim desek, donuyoruz.'* (VI.181)
- Sol uyattıñ saldarınan eşkim **bilmesin** dep, işimdeki näresteni bir balger äyelge aldirttim. *'İşte o utançtan ötürü hiçkimse bilmesin diye karnımdaki bebeği bir kocakarı kadına aldirttim.'* (III.103)
- *"Bos kübi küñgirlek, bos adam qaljıñbas keledi,— dep **jürmesin**, kim biledi?"*
"Boş yayık guruldar, boş adam muzip olur" diye düşünülmesin, kim bilir?"
(VII. 516)

2.7.2.2.3. İstek kipi

Konuşan kimsenin kılış ve oluş hakkındaki açık eğilimini gösteren istek kipi, istek ve niyet kavramı ifade eder. Fiilin ifade ettiği oluş, hareket ve durumun meydana gelişini failde isteyen bir şekildir (Güllüdağ, 224: 2014).

Dilek kipi iki şekilde oluşturulur (Biner, 2014: 111).

Kazak Türkçesinde, istek kipininin çekimi iki şekilde yapılır (Ayan, Kurmangaliyeva Ercilasun ve Biray, 2015: 111).

2.7.2.2.3.1. -gay, -gey, -qay, -key ekleri ile yapılan çekim

Metnimizde bu kipin, örneği yoktur.

2.7.2.2.3.2. -ğı, -gi, -qı, -ki +iyelik eki + keledi ile yapılan çekim

Türkiye Türkçesinde –mAk iste- şeklinde kullanılan bu istek yapısı, Kazak Türkçesinde –GI fiilden isim yapma ekine işi, kılışı yapan kişiye ait iyelik eki'nin ilave edilmesi ve ardından kel- fiilinin, sonrasında ise başka bir çekim ekinin getirilmesiyle kurulmaktadır. (Koç ve Doğan, 2004: 277).

Metnimizde, bu ek ile yapılan istek kipinin, soru örneğine rastlanmamıştır.

- Bayqaymın, el saltın ustap, küyev bala siyaqtı baysaldı da **bolğısı keledi**, biraq köñildi kernegen quvanış onısına erik berer emes, jımıñ-jımıñ etedi. *'Farkındayım, aslında geleneklere uyup damat gibi sakin, ağırbaşlı davranası geliyor, fakat içini kaplayan sevinç buna izin vermiyor, gülümsüyordu.'* (I.63)
- Qarsı aldımda otırğan jañdardıñ qaysısı qanday jağdayda ekenin meniñ de **bilgim keledi**. *'Karşımda oturan insanların hangisinin hangi durum ve duygular içinde olduğunu benim de öğrenesim gelir.'* (I.86)
- Onı tağı da quşaқтағım keledi, şıdamsız jürektiñ mavqın **basqım keledi**. *'Onu bir daha kucaklayasım geliyor, dayanıksız kalbimin acısını dindiresim geliyor.'* (II.276)
- Solar durıs tüsinüv üşin, men olardıñ beynesin **qaldırğım keledi**. *'Onları doğru anlayabilmeleri için, benim onların tasvirlerini kaldırasım geliyor.'* (VI.48)
- Ünemi kişi soyu, ölim, kileñ asqınıp keten avru — özgeni emdemek tügil, keyde öziñdi-öziñ asıp **öltirgiñ keledi**... *'Sürekli insan parçalama, ölüm, hep artan hastalık, başkasını tedavi etmek... Bazen, kendi kendini asıp öldüresin geliyor.'* (IV.57)

Olumsuz

- Ärine, **barğım kelmeydi**. *'Elbette gidesim gelmiyor (gitmek istemiyorum)'* (VI.151)

- Äytkenmen äli de bolsa äñgimeni **doğarğım kelmeydi**. *‘Aslında sohbeti de kesesim gelmiyor (kesmek istemiyorum)’ (VI.339)*
- Tek meniñ mahabbatımdı avırlatpayın dep sır **bergisi kelmeydi...** *‘Herhalde benim mutluluğuma gölge düşürmeyeyim diye bir şey belli edesi gelmiyor (etmek istemiyor)’ (VII.254)*
- Qayta oralatın alıs saparğa bara jatqan adamday, özi de qıñılmaydı, özgeni de **qıñıltqısı kelmeydi**. *‘Tekrardan uzun bir yolculuğa çıkacak biri gibi, kendi de üzülmiyor, başkalarını da üzesi gelmiyor (üzmek istemiyor).’ (VII.438)*
- Al qazır... ajarınan közimdi **alğım kelmeydi**. *‘Ama şimdi, gözlerimi onun çehresinden ayırasım gelmiyor.’ (I.105)*
- Oquvınan qaldırğan, özin qor etken Şerubayğa endi **juviğısı kelmeydi**. *‘Okulunu bırakmasına sebep olan ve onu horlayan Şerubay’a da o günden sonra yaklaşası gelmiyor (yaklaşmak istemiyor).’ (II.200)*
- Sizge modelder kerek bolsa, Şaumyan artelimen söylesiñizder,— dedim tutığa ün qatıp,— jalpı alğanda, budan bılay qaray sizderdi **körgim kelmeydi**. *‘Eğer size model lazımsa, Şaumyan arteliyle konuşun. -dedim meseleyi iyice karıştırıp, -Kısacası bundan böyle, sizi göresim gelmiyor (görmek istemiyorum).’ (III.224)*

2.7.3. Birleşik Kipler

2.7.3.1. Hikâye kipi çekimi

2.7.3.1.1. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

Fiil kiplerinin hikâye şekli ‘edi’ (idi) kelimesiyle yapılır. Kip ve zaman ekinden sonra ‘edi’ kelimesi çekilerek hikâye çekimi elde edilir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1992: 1059).

İş ve hareketin bilindiğini, yakın bir geçmişte gerçekleştiğini ifade eder (Alkaya, 2008: 344).

Hikâye birleşik çekimi, henüz tamamlanmamış bir hareketten önce yer alan, başka bir harekete işaret etmek için kullanılır (Karaağaç, 2017: 132).

Basit Öğrenilen geçmiş zaman konusunda iken, öğrenilen geçmiş zamanın, zaman ünsüzlerden sonra –ıp, -ip, ünlülerden sonra –p ekiyle yapıldığından bahsetmiştik. Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi de bu ek’e, *edi* kelimesinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır.

Metnimizde bu türün, olumsuz ve soru örneklerine rastlanmamıştır.

Fiil kökü	-ıp, -ip, -p	edi
-----------	--------------	-----

- Orta kezin aşıp **qalıp edim**. Rembrandtın “Danayasına” tap boldım. *‘(Albümün) neredeyse orta kısmını aşmıştım, Rembrant’ın "Danaesına" denk geldim.’ (II.80)*
- Jüregimdi **basıp körip edim**, Ulbosındı şın jaqsı köre baştağan sekildimin... *‘Yüreğimde, içten içe iyice anlamıştım, Ulbosın’ı gerçekten sevmeye başlamış gibiyim.’ (III.140)*
- Eş habar ala almağan soñ, sen birdeme bile me dep **kelip edim**... *Hiç haber alamadığım için, belki sen bir şeyler biliyorsundur diye gelmişim (IV.196)*
- Bir tilegimdi orındaytınıñdı özüm de **bilip edim**. *‘Bu ricamı yerine getireceğini anlamıştım.’ (VII.232)*

- Biraz jürgennen keyin quşaqtap süymek **bolıp edim**, ol meniñ qolımdı keyin sırğıttı. *‘Biraz yürüdükten sonra onu kucaklayıp öpmek istemişim, o benim kolumu geri iter gibi oldu.’ (VII.331)*
- Bāse, jüregim türinen bir sumdıqtı **sezıp edi**, tegin bolmay şıqtı ğoy. *‘Aslında, içimden halinde bir gariplik sezmişim, boşuna yanlış düşünmemişim.’ (VII.376)*

2.7.3.1.2. Görülen geçmiş zamanın hikâyesi

Fiil kiplerinin hikâye şekli ‘e-di’ (er-) kelimesiyle yapılır. Kip ve zaman ekinden sonra ‘edi’ kelimesi getirilerek hikâye çekimi yapılır (Buran ve Alkaya, 2007: 299).

Görülen geçmiş zaman eki alarak, geçmiş zamanda gerçekleşmiş olan ve bir tarz bildiren eylemin yine geçmiş zamana aktarılarak anlatıldığı birleşik kiptir. (Güner, 2013: 252).

Basit görülen geçmiş zaman konusunda iken, görülen geçmiş zamanın, -gan, -gen, -qan, -ken ekiyle yapıldığından bahsetmiştik. Görülen geçmiş zamanın hikâyesi de bu ek’e, *edi* kelimesinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır.

Metnimizde bu kipin, olumsuz ve soru çekimi için herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

Fiil kökü	-gan, -gen, -qan, -ken	edi
-----------	------------------------	-----

- Keşe Bazargül ekevi üyge **kelgen edi**. *‘Dün Bazargül’le birlikte eve gelmişlerdi.’ (IV.203)*
- Bul sözdiñ avzımnan qalay şıqqanın bilmey qaldım, jaqsı hirurg dep jurt maqtağan soñ, şın köñilimnen **aytqan edim**. *‘Bu sözün ağzımdan nasıl çıktığını bilemedim, (Şerubay için) iyi bir doktor dedikleri için, çok içimden gelerek söylemişim.’ (III.96)*
- Ulbosınnıñ özi sizge ber **degen edi**. *‘Ulbosın da size vermeme söylemişti.’ (VII.346)*

2.7.3.1.3. Şimdiki zamanın hikâyesi

Fiil çekimleri hikâyesi ‘edi’ (idi) kelimesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman2007: 217).

Konuşan kimsenin geçmişte gördüğü şimdiki zamanla ilgili bir eylemi, şimdi kesinlikle hikâye etme, anlatma biçimidir (Ediskun, 1999: 195).

Basit şimdiki zaman konusunda iken, şimdiki zaman eklerinden bahsetmiştik. Şimdiki zamanın hikâyeside, bu eklere, *edi* kelimesinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır. Bunlar :

1.Fiil + -ıp, -ip, -p + -gan, -gen, -qan, -ken + edi,

2.Fiil + -uv,-üv, -v + edi, şeklindedir.

2.7.3.1.3.1. -ıp, -ip, -p + -gan, -gen, -qan, -ken + edi ile yapılan çekim

Metnimizde, bu eklerle yapılan, şimdiki zamanın hikâyesi örneğine rastlanmamıştır.

2.7.3.1.3.2. -uv,-üv, -v + edi ile yapılan çekim

Metnimizde bu eklerle yapılan olumsuz ve soru çekim örneğine rastlanmamıştır.

- Bazargül özime tartqan suñğaq boylı, aqquba ädemi bolatın (azıraq maqtanğanımdı keşirersizder), tek menen göri nâziktev, biyazı **minezdilev edi**. ‘Bazargül bana benzeyen uzun boylu, sarışın bir adam bulunca, (biraz övünme mi mazur görün), yalnızca benden daha nazik, kibar mizaçlı biri idi.’ (I.203)

2.7.3.1.4. Gelecek zamanın hikâyesi

Fiil kiplerinin hikâye şekli ‘edi’ (idi) kelimesiyle yapılır. Kip ve zaman ekinden sonra ‘edi’ kelimesi çekilerek hikâye çekimi elde edilir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1992: 1059).

Basit gelecek zaman konusunda iken, gelecek zamanın, -maq(şı), -mek(şı), -bek(şı), -baq(şı), -pek(şı),-pak(şı) ve -ğalı, -geli, -qalı, -keli gibi ekler yoluyla yapıldığından

bahsetmiştik. Gelecek zamanın hikâyesi de bu eklere *edi* kelimesinin eklenmesi yoluyla yapılmaktadır.

1. Fiil kökü + -maq(şı), -mek(şi), -bek(şi), -baq(şı), -pek(şi),-pak(şı) + edi,

2. Fiil kökü + -ğalı, -geli, -qalı, -keli + edi.

Metnimizde gelecek zamanın hikâyesine örnek olacak herhangi bir cümleye rastlanmamıştır.

2.7.3.1.5. Geniş zamanın hikâyesi

Fiil kiplerinin hikâye şekli ‘e-di’ (er-) kelimesiyle yapılır. Kip ve zaman ekinden sonra ‘edi’ kelimesi getirilerek hikâye çekimi yapılır (Buran ve Alkaya, 2007: 299).

Geniş zamanın anlatması, (perfectif de l’aorist) geçmişte bir geniş zaman, bir sınırsız şimdiki zaman anlatır. Bu kip basit kipinin anlam özelliklerini geçmiş planına aktarmış görünür (Banguoğlu, 1990: 463).

Daha önce basit geniş zaman konusunda, geniş zamanın –ar, -er,-r: -atın, -etin ekleri ile yapıldığından bahsetmiştik.

–atın, -etin eki her ne kadar basit zaman olsa da eklendiği fiile geniş zamanın hikâyesi anlamını katar (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 114).

2.7.3.1.5.1. –ar, -er, -r + edi ile yapılan çekim

Geniş zamanın hikâyesi olan bu şeklin, metnimizde olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

- Eger mına bir kelişektin közi men mañdayına, sonav şetki qızdın murını men avzın berse, avmağan Nefertitiy kelbetin körüvge **bolar edi**. ‘Eğer şu genç kızın gözleri ve alnına, öbür köşede duran kızın burnu ve dudakları eklense, şüphesiz, Nefertiti’nin çehresini görürmüştük.’ (I.74)
- Mümkün buğan da qanağat etip jüre **berer edim**, al biraq Ulbosın keyingi kezde mağan “seniñ qızığın bitti” degendey salqın qaray bastadı. ‘Elde olana kanaat edip hayatıma devam etmişim, fakat sonraki günlerde Ulbosın bana "Senin caziben bitti" dercesine, soğuk bakmaya başladı.’ (III.67)

- Men oğan: “Seniñ ornında men bolsam, klubta ğana emes, är üydiñ esiginiñ aldına suretimdi ilgizip **qoyar edim**. ‘Ben ona; *‘Senin yerine ben olsam, sadece kulübe değıl, her evin kapısının önüne resmimi asıp koyardım.’* (VII.732)
- Eger öz basıma sonday kün tuvsa ne **ister edim?** ‘Eğer Benim başıma böyle bir şey gelse ne yapardım?’ (IV.82)
- Men köñilşektik kersetip, oniñ künäsin keşirer me edim, **qayter edim**. ‘Ben yine merhamet gösterip, onun tüm günahlarını affeder miydim, affederdim.’ (III.155)
- Altınaydıñ töesine közi tūsken adamnıñ esine, söz joq, osı teñev **tüser edi**. ‘Altınay’ı göğüslerini gören birinin aklına, şüpheşiz, işte bu benzetme gelirdi.’ (VII.473)

2.7.3.1.5.2. –atın, -etin ile yapılan çekim

Geniş zamanın hikâyesi olan bu şeklin, metnimizde soru çekim örneğı yoktur.

- Onıñ salğan portretterin körgeñ sayın meni de bir ğalamat sezim biylep **ketetin**. ‘Onun çizdiğı portreleri görünce, ben de muhteşem bir hissiyata kapılır giderdim.’ (II.82)
- Tek sonav bir beykünä närestemen süyiskenim key-keyde esime **tüsetin**. ‘Yalnızca, böylesine günahsız, saf biriyle sevişmiş olduğum bazen aklıma gelirdi.’ (VI.203)
- Ol mağan äli de bolsa jas baladay **körinetin**. ‘O, benim gözümde hala küçük bir çocuk gibi görünürdü.’ (I.35)
- Älem dünyesindegi sululuqtıñ biri — jalañaş äyel denesi ekenin men de **biletinmin**. ‘Dünya üzerindeki güzelliklerden birinin kadın vücudu olduğunu ben de bilirdim.’ (II.104)
- Sondıqtan Ulbosınnıñ asıl beynesi künnen-künge köz aldıma **elesteytin**. ‘Bu yüzden Ulbosın’ın yüzü günden güne gözlerimin önünden kaybolurdu (hayal olurdu)’ (IV.307)

Olumsuz

- Meniñ bar dünyem, köz jiberer biyigim özimniñ judırıqtay ğana jüregimniñ qızıǵınan **aspaytın**. ‘Benim tüm dünyam, ulaşmak istediğim şey, yüreğimin mutluluğundan ötesi olmazdı’ (VII.402)
- Qız Jibekti äli qavızın jarmagan gül sekildi köretin basım, Ulbosınğa onıñ beynesin munday kezderimde qiyğım da **kelmeytin**. ‘Kız Cibek’i daha kabuğundan çıkmayan bir çiçek gibi gördüğümünden, Ulbosın’a onun görünüşünü vermeye de kıyamazdım.’ (VII.753)
- Burın balamız **bolmaytın...** ‘Daha önce çocuğumuz olmazdı’ (IV.138)

2.7.3.1.6. Şart kipinin hikâyesi

Umumiyetle e- fiilinin görülen geçmiş zaman şekli olan *edi* ‘idi’ kelimesinin yardımıyla yapılır. Bunun için kip ve zaman ekinden sonra *edi* kelimesi getirilir, şahıs ekleri *edi* kelimesinin sonuna eklenir (Tamir, 2007: 469).

Bu kip gerçekleşmemiş olan bir dileğin, isteğin ifadesinde kullanılır (Alkaya, 2008: 353).

Fiilin bildirdiği iş oluş veya hareketin gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğu durumu geçmişe aktararak anlatan birleşik bir kiptir (Güner, 2013: 255).

Daha önce, basit zaman şart kipi konusunda, şart kipinin –sa, -se ekleriyle yapıldığından bahsetmiştik. Şart kipinin hikâyesi de, bu ek’e *edi* kelimesinin eklenmesi ile yapılmaktadır.

Metnimizde şart kipinin hikâyesine örnek olacak herhangi bir cümleye rastlanmamıştır.

2.7.3.1.7. Gereklilik kipinin hikâyesi

Kazak Türkçesinde gereklilik kipi –v, -uv, -üv + iyelik eklerinden sonra kerek, qajet, tiyis (ti) kelimelerinden birinin getirilmesi iler yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 213).

–v, -uv, -üv + iyelik eklerinden sonra kerek, qajet, tiyis (ti) şeklindeki tanıma, *edi* kelimesinin eklenmesi ile gerçekleşir.

Metnimizde, gereklilik kipi hikâye çekiminin, soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	-uv, -üv, -v	kerek edi
-----------	--------------	-----------

- Onda aldım **üyenüv kerek edi!**.. ‘O zaman en başta onunla evlenmeniz gerekti!’ (IV.136)

Olumsuz

- Seniñ iñğayıña köp köne **bermevim kerek edi**... ‘Sana kendimi çok kaptırmamam gerekti...’ (III.85)
- Kümändanuvıñ bar bul usınısqa qol **kötermeviñ kerek edi**,— dedi Altınay qabağın bir şıtıp,— ura almaytın ulı tayaq köteredi degendey, mundayıñ bolğanda nesine “daeş zvezda!” dep aylaqaylay qalıp ediñ? ‘Şüphen vardıysa, bu teklife, destek olmaman gerekti, —dedi Altınay suratını asıp, -Yapamayacağın işe söz verme derler, madem böyle düşünüyordun, ne demeye "Daeş Zvezda- Parla yıldızım!" deyip bize destek olur gibi davrandın?’ (VII.577)

2.7.3.1.8. İstek kipinin hikâyesi

–ğay, -gey, -qay, -key istek ekiyle kurulan istek kipinin hikâyesi, fiil + -GAy + edi + II. tip kişi ekleri formülüyle yapılır. Fiile eklenen –GI fiilinden isim yapma ekine iyelik eki’nin ilave edilmesi ve ardından –kel fiilinin getirilmesiyle kurulan istek kipinin hikâyesi, fiil + -GI + iyelik eki + -kel + çekim eki + edi formülüyle yapılır (Koç ve Doğan, 2004: 294-295).

İncelediğimiz metinde, istek kipinin hikâye çekimi ile ilgili herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

2.7.3.2. Rivayet kipinin çekimi

2.7.3.2.1. Görülen geçmiş zamanın rivayeti

Rivayet çekimi, kip ve zaman eklerinden sonra e- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman şekli olan ‘eken > er-ken (imiş)’ kelimesi kullanılarak yapılır. Şahıs ekleri eken kelimesinden sonra getirilir (Ayan, Kurmangaliyeva Ercilasun ve Biray, 2015: 116).

Basit görülen geçmiş zaman konusunda, görülen geçmiş zamanın, -atın, -etin ekleriyle yapıldığından bahsetmiştik. Görülen geçmiş zamanın rivayeti de, bu ek’e *eken* kelimesinin eklenmesi ile yapılmaktadır.

Metnimizde, görülen geçmiş zamanın rivayeti örneğine rastlanmamıştır.

Fiil kökü	-atın, -etin	eken
-----------	--------------	------

2.7.3.2.2. Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti

Rivayet, haber kipi üzerine eken kelimesi getirilerek yapılır (İlker, 1997: 135).

Öğrenilen geçmiş zaman, bir cephesi ile anlatılan geçmiş zamandır. İşte, bu ek öğrenilen geçmiş zaman sadece anlatma, başkasından nakil veya farkına varma fonksiyonu ile vazife görmektedir. Dolayısıyla bu ek, zaman eki değil anlatma eki, nakil eki durumundadır (Kaşgarlı, 1992: 188-189).

Basit görülen geçmiş zaman konusunda iken, görülen geçmiş zamanın, bu zamanı temsil eden eklerden biri olan , -gan, -gen, -qan, -ken ekleri ile yapıldığını belirtmiştik. Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti de, bu ek’e *eken* kelimesinin getirilmesi ile yapılır.

Metnimizde bu birleşik zamanlı kipin, soru örneğine rastlanmamıştır.

Fiil kökü	-gan, -gen, -qan, -ken,	eken
-----------	-------------------------	------

- Ziyrat başına **ketken eken**. ‘Mezarlık başına gitmişmiş.’ (VII.386)
- Meniñ üş aydan beri bar tapqanım — Ümit toyına tek aqşa jiynap aluvğa **järdemdesken ekenmin**. ‘Benim üç aydan beri hayalini kurduğum Ümit,

sadece düğünü için para biriktirmeye yardımcı olsun diye gelmişmiş.!'
(IV.367)

- Eri Mäskevdegi jol saluv institutın, äyeli müğalimdik eki jıldıq joğarı дәrejeli mektepti **bitirgen eken...** 'Kocası, Moskova'daki Karayolları Enstitüsü'nü, karısı iki yıllık öğretmenlik meslek yüksekokulunu bitirmişti.' (V.64)
- Ulbosın özinen avmay **şıqqan eken!**— dedi de, as üyge qaray asığa bettedi. 'Ulbosın'dan ayırıldilemeyecek kadar çok benzemiş! -dedi ve mutfağa doğru yöneldi.' (VI.25)

Olumsuz

- Bazargül Ulbosın turalı eşteñe **demegen eken.** 'Bazargül, Ulbosın'la ilgili hiçbir şey dememiştir (inşallah).' (VI. 260)
- Söytsem... İye, ol soñğı kezde onı-munını siltavratıp bizdiñ üyge kelgiştep jürüvşi edi, söytsem, tekke **jürmegen eken!** 'Böylece.. Abilkas, son zamanlarda değışik bahaneler uydurup bizim eve gelirdi, bu şekilde boşuna gelmiyormuş.' (I.45)

2.7.3.2.3. Şimdiki zamanın rivayeti

Umuiyetle e- fiilinin öğrenilen geçmiş zaman şekli olan eken 'imiş' kelimesinin yardımıyla yapılır. Bunun için kip ve zaman eklerinden sonra *eken* kelimesi getirilir, şahıs kelimesi de *eken* kelimesinin sonun eklenir (Tamir, 2007: 469).

Rivayet birleşik kipleri eylemleri, duyuma, rivayete dayanarak anlatan kiplerdir (Güner, 2013: 256).

Kazak Türkçesinde şimdiki zaman çekiminin üç şekilde yapıldığını basit zamanlı kipler konusunda belirtmiştik. Şimdiki zamanın rivayetini de bu eklere eken kelimesinin ekleyerek yapmaktayız. Bunlar:

1. Fiil kökü, -a, -e, -y ve eken,
2. Fiil kökü, -ıp, -ip, -p ve eken,
3. Fiil kökü, -v(da), -üv(de), -uv(da) ve eken, şeklindedir.

2.7.3.2.3.1. -a,-e, -y + eken ile yapılan çekim

İncelenen metinde, bu şeklin örneğine rastlanmamıştır.

2.7.3.2.3.2. -ıp, -ip, -p + eken ile yapılan çekim

İncelenen metinde, bu şeklin olumsuz ve soru çekim örneğine rastlanmamıştır.

Fiil kökü	-ıp, -ip, -p	-gan, -gen, -qan, -ken,	eken
-----------	--------------	-------------------------	------

- ‘Jaqsılığım da, osaldığım da osı, endigisin özin şeş’ dep jäy ğana quşağın emes, bar jürek sırn aldıma **jayıp salgan eken**. ‘Benim yaşadığım şeyler bunlar; iyiliğim kötülüğüm hepsi bu, ne olacak, sen karar ver” diyerek yalnızca kucağını değil, gönül sırlarını da toplayıp önüme dökmüştü.’ (II.221)

2.7.3.2.3.3. -v(da), -üv(de), -uv(da)+ eken ile yapılan çekim

İncelenen metinde, bu şeklin örneğine rastlanmamıştır.

2.7.3.2.4. Gelecek zamanın rivayeti

Kip ve zaman ekinden sonra ‘eken’ (imiş) kelimesi çekilerek rivayet çekimi elde edilir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1992: 1060).

Geçmişte tanık olunmayan iş ve hareketin ifadesinde kullanılır (Alkaya, 2008: 359).

Kazak Türkçesine, basit gelecek zamanın üç şekilde yapıldığını, basit gelecek zaman kısmında belirtmiştik. Gelecek zamanın rivayeti de bu eklere *eken* kelimesinin eklenmesi yoluyla yapılır. Bunlar:

1. Fiil kökü + -ğalı, -geli, -qalı, -keli, otr + jat-, jür-,tur + eken,
2. Fiil kökü + -a, -e, -y + -dı,-di + eken,

3.Fiil kökü+ –maq(şı), -mek(şi), -bek(şi), -baq(şı), -pek(şi),-pak(şı) + eken, şeklindedir.

2.7.3.2.4.1. -ğalı, -geli, -qalı, -keli +–otur, jat-, jür-,tur- + eken ile yapılan çekim

İnelediğimiz metinde, geniş zamanın rivayetinin bu türünde, herhangi bir örnek bulunmamaktadır.

	Gelecek zaman eki	Gelecek zaman yardımcı fiili
Fiil kökü	-ğalı, -geli, -qalı, -keli	otur-, jat-, jür-,tur-

2.7.3.2.4.2. –a, -e, -y + -dı,-di + eken ile yapılan çekim

Metnimizde, bu yapının olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	–a, -e, -y	-dı,-di	eken

- ‘Bev, bev, Ayavjan-ay, bärin de **biledi ekensiñ**, söyte turıp meni keşirüvge de qayratıñ jetpek eken!’ ‘Vay vay, Ayavcan’ım, her şeyi de biliyormuşsun, herhalde beni affetmeye gayret göstermek niyetnidesin! Yüzüme tükürmek bir yana, geçmiş kusurlarımı görmemezlikten gelmek ne?’ (VII. 641)
- Ulbosınnıñ beynesin tım arzan **bağalaydı ekensiñ!** ‘Ulbosın’ın heykeline bu kadar az mı paha biçeceksiniz?’ (IV.258)
- Qaytadan kranğa qarap edim, Ayavjan tömen tüsip **keledi eken.** ‘Yeniden vince baktım, Ayavcan aşağı doğru gelecekmiş.’ (VII.22)
- Bugün “Än qanatında” **jüredi eken.** ‘Bugün “Ən Qanatu” (Şarkı Cesareti) filmi oynayacakmış.’ (VII.167)

2.7.3.2.4.3. –maq(şı), -mek(şi), -bek(şi), -baq(şı), -pek(şi),-pak(şı) + eken ile yapılan çekim

Metnimizde, bu yapının olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	–maq(şı), -mek(şi), -bek(şi), -baq(şı), -pek(şi),-pak(şı)	eken
-----------	--	------

- ‘Bev, bev, Ayavjan-ay, bärin de biledi ekensiñ, söyte turıp meni keşirüvge de qayratıñ **jetpek eken!**.’ *‘Vay vay, Ayavcan’ım, her şeyi de biliyormuşsun, herhalde beni affetmeye gayret göstermek niyetindesin!’* (VII. 641)

2.7.3.2.5. Geniş zamanın rivayeti

Kazak Türkçesin rivayet çekimi kip ve zaman eklerinden sonra ‘eken’ (imiş) kelimesinin getirilmesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 219).

Geniş zamanın rivayeti, geniş bir zaman kesiminde gerçekleşen oluş ve kılışları duyuma dayanarak anlatan bir birleşik kiptir (Korkmaz, 2003: 761).

Kazak Türkçesinde, basit geniş zaman ekinden daha önce bahsetmiştik. Bu ek’e, *eken* kelimesinin getirilmesi ile de, geniş zamanın rivayet çekimini yapmaktayız.

Fiil kökü	–ar, -er, -r	eken
-----------	--------------	------

- ‘Ündemeseñder, ündemeñder, köreyik, qaysımız **jeñer ekenbiz**’.
‘Konuşmasanız konuşmayın, bakalım hangimiz yenermişiz.’ (I.183)
- Ne **aytar eken**? *‘Ne söyleyecekmiş.’* (III.242)

2.7.3.2.6. Şart kipinin rivayeti

Haber kiplerinin rivayeti, haber kipleri üzerine *eken* kelimesi getirilerek yapılır (İlker, 1997: 135).

Şart kipi, hareketin şart şeklinde tasarlandığını, şart olarak düşünüldüğünü anlatmak için, fiil kök ve gövdelerine şart eki eklenir (Ergin, 1977: 299).

Daha önce, basit zaman şart kipi konusunda, şart kipinin –sa, -se ekleriyle yapıldığından bahsetmiştik. Şart kipinin rivayeti de, bu ek'e *eken* kelimesinin eklenmesi ile yapılmaktadır.

Fiil kökü + -sa, -se + eken, şeklindedir.

Metnimizde, Şart kipinin rivayeti ile ilgili herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

2.7.3.2.7. Gereklilik kipi rivayeti

Kip ve zaman ekinden sonra 'eken' (imiş) kelimesi çekilerek rivayet çekimi elde edilir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1992: 1060).

Basit zaman gereklilik kipi kısmında, bu kipin -uv, -üv, -v + kerek şeklinde yapıldığını belirtmiştik. Gereklilik kipinin rivayeti ise, bu birlikteliğe *eken* kelimesinin eklenmesiyle yapılmaktadır.

-uv, -üv, -v + kerek + eken, şeklindedir.

Metnimizde bu kipin örneğine rastlanmamıştır.

2.7.3.2.8. İstek kipi rivayeti

–ğay, -gey, -qay, -key istek ekiyle kurulan istek kipinin hikâyesi, fiil + -GAy + eken + I. tip kişi ekleri formülüyle yapılıdır. Fiile eklenen –GI fiilinden isim yapma ekine iyelik eki'nin ilave edilmesi ve ardından –kel fiilinin getirilmesiyle kurulan istek kipinin hikâyesi, fiil + -GI + iyelik eki + -kel + çekim eki + eken formülüyle yapılıdır (Koç ve Doğan, 2004: 304-305).

Basit zaman istek kipi kısmında, bu kipin -gı, -gi, -qı, -ki + keledi şeklinde yapıldığını belirtmiştik. İstek kipinin rivayeti ise, bu birlikteliğe *eken* kelimesinin eklenmesiyle yapılmaktadır.

-gı, -gi, -qı -ki + keledi + eken, şeklindedir.

Metnimizde bu kipin örneğine rastlanmamıştır.

2.7.3.3. Şart

2.7.3.3.1. Görülen geçmiş zamanın şartı

Şart birleşik çekimi için ET. devresinden beri kullanıla gelen er- (> e-) fiili karşılaştırılan bugünkü lehçelerde unutulmuştur. Onun yerine bol- , bul- ‘olmak’ yardımcı fiiliyle şart birleşik çekimi yapılmaktadır (Öner, 1998: 221).

Basit görülen geçmiş zaman eklerinden biri olan, -gan, -gen, -qan, -ken, eklerine *bol-* fiilinin eklenmesi yoluyla yapılır.

Metnimizde, bu kipin olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	-gan, -gen, -qan, -ken,	bol-
-----------	-------------------------	------

- Eger Ulbosıŋa solay **qarağan bolsam**, Ayavjanğa da soya qılığımı körsetüvim qajet pe? ‘Eğer Ulbosın’a böyle bakmış olsam, Ayavcan’a da böyle davranmam gerekir mi?’ (VII.602)
- Eger burın **bilgen bolsam!** ‘Eğer daha önce bilmiş olsam!’ (III.148)
- Nege ekenin bilmeymin, buğan **aşuvlanğan bolsam** da, iştey jaqsı körüp qalatınmın. ‘Neden olduğunu bilmiyorum, buna sinirleniyor olmuş olsam da, içten içe de sevinirdim.’ (VI.122)

2.7.3.3.2. Şimdiki zamanın şartı

Bu kip bol- fiilinin şart şekli yardımıyla teşkil eder (Coşkun, 2000: 174).

Basit şimdiki zaman konusunda bol- yardımcı fiilinin eklenmesi yoluyla yapılır.

Basit şimdiki zaman konusunda iken, şimdiki zamanın temsil eden eklerden, -ıp, -ip, -p ve -v(da), -üv(de), -uv(da) bahsetmiştik. Şimdiki zamanın şartı da, bu eklere *bol-* fiilinin getirilmesi yoluyla yapılmaktadır. Bunlar:

Fiil kökü + -ıp, -ip, -p + -gan, -gen, -qan, -ken,+ bol-

Fiil kökü + -v(da), -üv(de), -uv(da)+ bol- , şeklindedir.

Metnimizde, şimdiki zamanın şartına yönelik örneğe rastlanmamıştır.

2.7.3.3.3. Gelecek zamanın şartı

Şart birleşik çekimi kip eklerinden sonra bol- fiiline, -sa, -se şart ekinin getirilmesiyle oluşturulan bolsa kelimesiyle yapılır (Doğan ve Şuataman, 2007: 221 222).

Basit gelecek zaman konusunda iken, gelecek zamanın, bu zamanı temsil eden eklerden biri olan –maq (şı), -mek (şi), -bek (şi), -baq (şı), -pek (şi),-pak (şı) ekleri ile yapıldığını belirtmiştik. Gelecek zamanın şartı da, bu ek'e *bol-* fiilinin eklenmesi ile yapılır.

Metnimizde, gelecek zamanın şartını karşılayan bir örneğe rastlanmamıştır.

2.7.3.3.4. Geniş zamanın şartı

Şart birleşik çekimi, kip eklerinden sonra, bol- fiilinin şartının çekimiyle elde edilir (Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I, 1992: 1060).

Basit geniş zaman kısmında -er, -ar, -r geniş zaman ekinden bahsetmiştik. Geniş zamanın şart çekimi de, *bol-* fiilinin eklenmesi yoluyla elde edilir.

Metnimizde, bu kipin olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	-er, -ar, -r	-bol
-----------	--------------	------

- Dünyede könilindi şarıqtatıp, aqıl-oyña qanat **berer bolsa**, qiyaldan tätti ne bar?! *'Dünyada gönlünü yüceltip, düşüncelerini harekete geçirebilir olsan, hayalden daha tatlı ne var?'* (VII.114)
- Adam birdemeden mäñgi ümit **üzer bolsa**, ğana osılay şeşile söyleydi ğoy, sonda Ulbosın neden ümit üzip tür? *'İnsan bir şeyden ebediyen ümidini keserse, işte o zaman böyle rahat konuşur. Peki, ama Ulbosın neden ümidini kesiyor?'* (VII.224)
- Eger Şerubay Ulbosındı şın jaqsı **körer bolsa**, qalay bolğanı? *'Eğer Şerubay da Ulbosın'ı gerçekten seviyor olursa ne olacak?'* (II.261)

2.7.3.3.5. Gereklilik kipinin şartı

Şart birleşik çekimi, kip eklerinden sonra bol- fiilinin şartı ile elde edilir (Buran ve Alkaya, 2007: 300).

Tasarlanan ve istenen hareketin, yapılması gerektiğini, yapılmasının lüzümlü olduğunu gösterir. Gerekli olan gereklilik şekline bürünen bir tasarlamanın ifadesi söz konusudur. Gereklilik kipinde fiiller bir hareketin yapılmasının gerekli (lazım) ve mecburi olduğu anlamı verir. Bu lüzum her zaman ve gelecek zamana ait olabilir (Ay, 2009: 818).

Kazak Türkçesinde gereklilik kipi –v, -uv, -üv+iyelik eklerinden sonra kerek, qajet, tiyis (ti) kelimelerinden birinin getirilmesi ile yapılır (Doğan, Şuataman,2007: 213).

Gereklilik kipinin şartı da, bu yapıya bol- fiilinin eklenmesi ile yapılır.

Metnimizde, bu kipin olumsuz ve soru çekim örneği yoktur.

Fiil kökü	-v, -üv, -uv	kerek bol-
-----------	--------------	------------

- Äli küñge deyin, sonda barıp, maska **aluv kerek bolsa**, jüregim loqsıp, äzer baram. *‘Bu zamana kadar, oraya gidip maske-kalıp çıkarmak gerek olsa, içim kalkıyor, zorla gidiyorum.’ (III.10)*

2.7.4. Fiillerin Yeterlilik Şekli

Kazak Türkçesinde fiillerin yeterlilik şekli ‘al’ yardımcı fiili ile yapılır. Kuruluşu: **‘fiil+-a, -e, -y zarf-fiil eki + al- fiilinin çekimli şekli’**.

Olumsuz çekimi ‘al-’ fiilinin olumsuz çekimi ile yapılır. ‘al-’ yardımcı fiili bazen asıl fiille birleşebilir. Bu birleşme de ‘al-’ fiili ses uyumuna girerek ince ünlülü olarak kullanılabilir (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 121).

- Öytkeni Ulbosın taqırııbı, onıñ tragediyası bunıñ bärin **kötere aladı**. *‘Çünkü ulbosın’ın konusunu, onun trajedisinin tamamını kaldırabilir.’ (IV.17)*

- Eger darınım jetse men onı mǎñgi ölmes **ete alamın**. ‘Eğer yeteneğim buna izin verirse onu ölümsüz kılarım.’ (IV.5)
- Adam osı satıǵa şıqqanda ğana birinsiz biri **ömir süre almaydı**. ‘İnsan bu duruma geldiğinde, sevdiği kişi olmadan hayat süremez olur.’ (V.215)
- Ayavjandı bir alıp ketse bitkeni, ekinşi ret **köre almaysıñ**. ‘Eğer Ayavcan’ı bir alıp giderlerse, ikinci bir kez göremezsin.’ (VI.175)
- Äy, bilmeymin, onısı beker bolar, öz basım körge **üyrene almaspın!** ‘Yani, bilmiyorum, bence o öylesine söylenmiş bir söz, kendim görsem dahi öğrenemem.’ (III.12)
- Gülge sen qanşa ös deseñ de, küzdiñ qara suvıǵında **öse ala ma?** ‘Güle ne kadar büyü dersen de, kışın kara soǵuǵunda yetişebilir mi?’ (II.18)

2.7.5. İsim - Fiil Ekleri

İsim- fiiller, tıpkı isimler gibi muamele gören fiil şekilleridir. Bir hareketin meydana gelişini gösteriler, bu yüzden hareket isimleri veya failil gösterirler, o zaman da bunlara eyleyici isimleri adı verilir. (Eraslan, 1980: 2).

Kazak Türkçesinde hareket adları –s ve –v ekleriyle yapılır (Buran ve Alkaya, 2007: 308).

2.7.5.1. -Is

Bu ek ile filden yapılan sıfat ile önce hareketin sonucunu bildirdiğini düşünebiliriz (Hacıyev ve Öner 2011: 195).

- **Üzilis** bitti,— dedi Ayavjan,— endi jumıs bastaladı. ‘Mola bitti dedi Ayavcan, şimdi iş başladı.’ (VII.96)
- Äke-şeşesiniñ älgidey jaǵdayda **qaytıs** bolǵanın bile me? ‘Ana babasının nasıl bir halde vefat ettiğini biliyor mu?’ (V.185)
- **Batıs** mädeniyetiniñ saldarı bolsa kerek, ersi de, uyat ta körmeydi. ‘Batı medeniyetinin etkisi olsa gerek, ayıp utanma nedir bilinmiyor.’ (VII.547)
- Tım **asıǵıs** qoy. ‘Çok acil sanki.’ (VII.161)

- Biz jumıstan keştev şıqtıq ta, saltanattı **jiynalı** ötip jatqan klubqa keşigiñkirep bardıq. *‘İşten biraz geç çıktık, görkemli toplantının yapılmakta olduğu kulübe geç kaldık.’* (VII.695)

2.7.5.2. -Uv, -v

Kazak Türkçesinde mastar ekidir (Buran ve Alkaya, 2007: 309).

- Al ol biyiktikke **jetüv** bizdiñ zamanımızda mınanday bolat kransız, ananday alıp peşsiz mümkün emes! ‘Ama böyle bir yüksekliğe ulaşmak, bizim zamanımızda vinçsiz, bunun gibi makinasız mümkün değil.’ (VII.93)
- Solar durıs **tüsinüv** üşin, men olardıñ beynesin qaldırğım keledi. ‘Onları doğru anlayabilmek için benim onların tasvirlerini kaldırasım geliyor.’ (VI.48)
- Siz nege qalmadıñız? Tünde **jürüv** qorqınıştı ğoy... ‘Siz neden kalmadınız? Gece yarısı yürümek korkunçtur sanki..’ (I.233)
- Oyımdağı armanımdı, armanımdı **tabuv** üşin äli de birdeme kem sekildi. ‘Zihnimdeki düşünceleri, arzularımı bulmak için henüz bir şeyler eksik gibi.’ (II.120)
- Äsirese, mürdehanağa **baruv** qıyın. ‘Bilhassa, morgda gitmek zor.’ (III.9)
- **Oquv** josparı boyınşa Ümittiñ suretke tüsip bolatın küni de jetti. ‘Eğitim planı uyarınca, Ümit’in resminin tamamlanması gereken gün, geldi çattı.’ (IV.357)
- Ärine, onday qasiyeti bolsa **semirüv** qıyın”. ‘Şüphesiz, düzgün bir vasfi olsa dahi şişmanlaması zor.’ (I.126)
- İşki jan sezimi men sırtqı beyneniñ ündestigin, sululuğın, birin-biri tolıqtırıp turğan qasiyetin **keltirüv** kerek. ‘İç dünya ve dış görünüşün ahengi, güzelliği ve birbirini tamamlayan özelliklerin gösterilmesi lazım.’ (IV.35)

2.7.6. Sıfat – Fiil Ekleri

Sıfat- fiiller, isim-fiiller gibi fiilden türerler. Aldıkları belli başlı ekler vardır. Bu eklere sıfat-fiil ekleri denir. Sıfat- fiiller, cümlede bir sıfat gibi görev yaparlar. Sıfatlar gibi isimlerin önüne gelirler ve onları nitelerler (Bayraktar, 2004: 44).

Kazak Türkçesinde, sıfat- fiil eklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

2.7.6.1. -gan, -gen, -qan, -ken

-gan, -gen, -qan, -ken ekli fiilden türeme sıfat tarih içinde geçmiş zaman sıfat-fiiline çevrilmiştir. Vaktiyle, geçmişte gerçekleştirilen hareketin sonucunu ifade etmiştir ve bu şartlar, bu sıfat-fiilin geçmiş zaman anlamı kazanmasını sağlamıştır (Hacıyev ve Öner, 2011: 196).

- Ömir boyı adam balasına jaqsılıq istegen adam ğana **ötken** künin oylasa quvana aladı. '*Ömür boyu, insanoğluna iyilik yapmış biri geçmişini düşünüp mutlu olabilir.*' (IV.99)
- Aşuv üstinde ayılıp **ketken** sözdi şın lebiz eken deme. '*Öfkeyle söylenmiş söze, gerçekten söylenmiş söz deme.*' (IV.190)
- Jiyırma beske **kelgen** jigitke jas balaşa köşe boylap jügiröv qıyın. '*Yirmi beşine gelmiş bir genç için, sokakta adeta bir çocuk gibi koşmak çok zor.*' (VI.7)
- Barmağında payda **bolğan** qal sekildi kişkentay jarasın körsetti. '*Parmağında ortaya çıkan bene benzeyen küçük yarasını gösterdi.*' (V.72)
- Osınday halimdi Ayavjan tūsindi me, älde menimen söyleskisi keldi me, qoştasqalı **usınğan** qolımdı alıp turıp: '*O halimi Ayavjan anladı mı, ya da benimle konuşası geldi mi bilinmez vedalaşmak için uzattığım elimi tutup bırakmadan:*' (VI.341)
- Üyden Ulbosınnıñ müsini men birge meniñ de ömirimniñ bir ülken quvanışı ketkende, janıma **batqan** avırtpalıqtan közime kelgen jastı alağanım men sürtip, terezege burılıp kettim. '*Evden Ulbosın'ın heykeliyle birlikte ömrümün en mutlu anları da gitmiş gibiydi, yüreğime batan acıdan, gözlerimden dökülen yaşları, avuçlarımla silip pencereye doğru gittim.*' (VII.361)
- Qazirgi otırğan kelbetinen sol **ötken** künderi de bügingi küni tärizdi, ökinişti, ayanıştı ekeni körinip tur. '*Şu oturmuş çehresinden, o geçen günleri de tıpkı bugünkü gibi, pişmanlık ve acı içinde olduğu görünüyor.*' (V.125)

Bu sıfat fiil ekinin birden fazla kullanılışı vardır. Bunlar:

1. fiil + -gan,- gen, -qan, -ken + soñ /keyin

2. fiil + -gan,- gen, -qan, -ken + iyelik eki, şeklindedir (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 122)

1. fiil + -gan gen qan ken + soñ /keyin

- Ömirge **kelgennen keyin** ketpek bar. *‘Dünyaya geldikten sonra gitmek var.’* (VII.392)
- Ayavlı äjeme oqıp adam **bolğannan keyin** qalay da bir jaqsılıq körsetüv — qarşadayımnan oylağan asıl armanım bolatın. *‘Kıymetli büyükanneme, okuyup adam olduktan sonra, nasıl yapsam da bir iyilik göstersem diye düşünmek esas gayem olmuştu.’* (I.14)
- Bir köşe muğdarı **ötkennen keyin** barıp, tündeği salğan suretim esime tüsip ketin, keyin burıldım. *‘Henüz bir sokak kadar geçtikten sonra, dün geceki yaptığım resim aklıma geldi ve geri döndüm.’* (II.243)
- Somı sezgen Şerubay **amandasqannan keyin**, jüdey ezüv tarttı. *‘Bunu hisseden Şerubay, selamlaştıktan sonra küçük bir tebessüm attı.’* (IV.52)
- Uvıljıp turğan osı bir baldırğan ädemi jas qızdı Bazargülümnen **birge jürgen soñ** qarındasımnan äste kem körmeytinmin. *‘Olgunlaşmakta olan bu alımlı genç kız, Bazargül’le arkadaş olduktan sonra onu kardeşimden ayrı görmedim.’* (VI.116)
- Onda **barğan soñ** jasırın jolmen işindeği balasın aldırıp tastaydı. *‘Oraya gittikten sonra yine gizlice karnındaki bebeği aldırıyor.’* (II.198)

2. fiil + -gan gen qan ken + iyelik eki

- Özimniñ de **kütkenim** osı söz emes pe, julıp alğanday: *‘Benim de beklediğim bu söz değil miydi zaten, söz bitmeden.’* (VII.101)
- Ulbosınğa qalay erip **ketkenimdi** özüm de bilmey qaldım. *‘Ulbosın’ın peşine nasıl takıldığımı ben de bilmiyorum.’* (I.239)
- Qanşa **jürgenimiz** esimde joq, qalanıñ şetindeği üş qabat üydiñ janına kelip toqtağanda ğana, Ulbosınnıñ päterine jetip qalğanımızdı bir-aq bildim. *‘Nasıl yürüdüğümüzü hatırlamıyorum, şehrin bir ucundaki üç katlı binanın yanına gelip durunca, Ulbosın’ın dairesine geldiğimizi anladım.’* (I.247)

- Keşegi jöndep **söylespegenim** üşin be, äldeqanday bola qalıptı, mağan mardamsiy qaraydı. *‘Dün akşam konuşmadığım için mi bilinmez, bir tuhaf duruyor, bana kibirle bakıyordu.’ (III.201)*
- “Tağı bir adam”, “öziñizge qımbat bolmasa” degen sözge Äbidqastıñ män berip **aytqanın** Bazargül de, men de tüsine qoydıq. *‘Abilkas’ın "Başka biri", "sizin için değerli değilse" sözlerini hangi anlamda söylediğini ben de, Bazargül de anladık.’ (VI. 316)*
- Rak avuruvı künnen küнге asqındap bara **jatqanın** sezinemin. *‘Günden güne kanser hastalığımın iyice arttığını hissediyorum.’ (VII.409)*

2.7.6.2. -Ar, -r

Sürekli, uzun bir zaman süresince veya defalarca gerçekleşen ya da zaman dışı olarak düşünülen eylemi nitelik imgesinde temsil eden ve edenlik anlam birimciğine sahip olan fiilin ad şeklidir (Deniz Yılmaz, 2009: 86).

- Ärine, ölgen adamğa denesin parşalavdan keler ziyan joq, biraq tirige **tiyer** kömegi köp. *‘Şüphesiz, ölmüş bir insana, cansız vücudunu parçalamanın bir zararı yok, ama yaşayana ettiği yardım çok.’ (III.44)*
- Men avdandıq orta mektepti **bitirer** qarsañında, Ayavjan men Bazargül ekevi men sekildi internatta jatıp jetinşi klasta oqıp jürdi. *‘Ben ortaokulu bitirmek üzereyken Ayavcan ile Bazargül de benim gibi yatılı okulda kalıp, yedinci sınıfta okuyorlardı.’ (VI.113)*
- Basqa **barar** jer bolmağan soñ, azıraq äñgimelesip, köñil kötereyin dep senikine keldim... *‘Başka gidecek bir yerim olmadığı için, azıcık sohbet edelim de gözümüz gönlümüz açılsın diye senin yanına geldim.’ (IV.85)*

2.7.6.3. -mAs, -bAs, -pAs

Eski Türkçeden beri –(A) r / -(U)r geniş zaman ekinin ister sıfat-fiil isterse çekim eki olsun, olumsuzu olarak kullanılan ektir (Tolkun, 2009: 60).

- Ne boldı?— dedim Ayavjanniñ janına **jeter-jetpesten**. ‘Ne oldu? -dedim Ayavcan’ın yanına varır varmaz.’ (VI.138)
- Ärine, Asıġat pen Qaraköz vaqiyġası onıñ jüregine **ketpes** suret bop jazılġan. ‘Herhalde, Asıġat ile Karagöz vakası onun kalbine silinmez bir resim olarak kazanmış.’ (V.122)
- Bu da lap etip janıp, jalını tez basılar ötkinşi mahabbat bolıp jürse, senen şındıq ömirbaqıy **sönbes** dostıq tilegen jas jandı aldav bolmay ma? ‘Bu da saman alevi gibi harlayıp çabucak sönen bir sevgiyse, seninle ömür boyu bitmeyecek bir dost olmayı isteyen genç bir insanı, aldatmış olmaz mısın?’ (VII.625)
- Ol taġı da sonav qayta **tirilmes mamont** sekildi mäñgi öşken ötken kün elesterine köz jibere tına qaldı. ‘O, sanki bir daha geri gelmeyecek mamut gibi, ebediyen gelmeyecek geçip giden günlerine göz gezdirmişçesine, öylece kaldı.’ (V.121)
- Joq, Asıġat pen Qaraközdiñ **jazılmas** avruvdan uzaq qiynalıp qaza tapqandarın biraz vaqıt ekevin emdegen däreriger aytqan... ‘Hayır, Asıġat ile Karagöz’ün geçmeyen hastalıktan, pençesinde uzun süre acı çektiklerini, onları kazada bulan tedavi etmeye çalışan bir doktor söylemiş.’ (V.161)

2.7.6.4. -AtIn, -ytIn

Aslında geniş zaman ifade eden bu sıfat-fiil de geçmişteki bir hareketi geniş zamana yayıp hikâye ederek fiillerin geçmiş zaman çekimine karışmıştır (Öner, 1998: 224).

- Özgeni bilmeymin — özime däl solay! Sizder meni “Qız körse qulay **tüsetin** birev eken! ” dep jürmeñizder. ‘Başkasını bilmem ama benim için öyle! Sizler beni, "kız görünce kolay düşecek biriymiş" diye düşünmeyin.’ (VI.109)
- Joq, joq, deymin, sezim, tüysik adamġa tuvġanında **bitetin** köz, murın, avız emes, izdenseñ kezdesedi, qız sulu, ajarlı, jumsaq minezdi, aqıldı boluv kerek. ‘Yok, yok, söylüyorum, duygu ve his insan için doğuştan gelen göz, burun, ağız deġil –ararsan bulursun- kız dediġinin güzel, alımlı, yumuşak huylu akıllı olması gerek.’ (VII.125)
- Bunday adamdardıñ **üylespeytin** qanday jat piġılı bar? ‘Bunun gibi adamların ne gibi uygun olmayan tavırları var?’ (I.123)

- Sen qolım **jetpeytin** armansiñ. ‘*Sen ulaşamadığım arzumsun.*’ (VII.317)
- Köke, sen **jılaytın** bolsañ, men ketpey-aq qoyayın. ‘*Abi, sen böyle ağlayacaksan gitmem*’ (I.201)
- **Oylanatın** vaqıt joq, tünde qay keñsede adam otırmaq? ‘*Düşünecek vakit yok, gece hangi memur büro da kalsın.*’ (VI.174)

2.7.7. Zarf-Fiil Ekleri

Eylemlerden türeyen ve tümcede eylem anlamını yitirmeden, beirteç ya da bağlaç görevi yapan sözcüklere ulaç (belirteç eylem/bağçeylem) denir. Başka bir deyişle, ulaçlar belirteç işleviyle (belirteç eylemler) bir yan tümceyi ana tümceye ya da iki tümceyi birbirine bağlayan eylemsilerdir (Bilgin, 2002: 438).

2.7.7.1. -(I)p, -p

Sıkça kullanılan zarf- fiil eklerinden biridir. Eklendiği fiili ikinci bir fiile bağlar. Bazen esas cümleinin yüklemine bazen de yan cümleinin yüklemine bağlanır (Bayraktar, 2004: 139)

- Oñaşa , qalğannan keyin **türegelip** barıp, esikti qattıraq javıp keldi. ‘*Baş başa kaldıktan sonra, ayağa kalkıp gidip kapıyı hızla kapatıp geldi.*’ (III.240)
- Men oniñ sözün **bölüp** jiberdim. ‘*Ben, (o, sözlerini daha bitirmeden) lafını bölüp kestim.*’ (IV.119)
- Qarındasım Bazargül jeti jıldıqtı **tavısıp**, suret öneri tehnikumına kirdi. ‘*Kardeşim, Bazargül de yedi yıllığı bitirip, resim teknik lisesine başladı.*’ (I.8)
- Men bir mezet qolımdı **sozıp**, pidjagimniñ qaltasınan şılımımdı aldım. ‘*Ben, bir ara elimi uzatıp paltonun cebinden sigaramı aldım.*’ (II.151)
- Ne **aytıp** turğanımdı özüm de bilmeymin. ‘*Ne söyleyip durduğunu kendim de bilmiyorum.*’ (III.262)
- Müsinin **jasap** jatqan kezimde ğana esime tüsirgenim bolmasa, onı oylap qayğı jegenim belgili ğoy. ‘*Heykelini, oyup yapma sırasında, aklıma getirmeye kalkmasam da onu düşünüp acı çektiğim belli.*’ (IV.171)

- Sabağımı **tastap**, avılğa jürip keteyin desem, qıs bolıp qaldı, onıñ üstine hattıñ jiberilgeniniñ özine de talay künder ötipti. *'Dersleri bir kenara bırakıp köyüme döneyim desem, kış mevsimi geldi, üstelik (ninemin öldüğünü haber veren) mektup gönderileli de de çok zaman geçmişti.'* (I.18)
- Sayıp kelgende, Ulbosınıñ müsinin **jasap** bolğannan keyin dalağa şıqtım. *'Kısaca söylemek gerekirse, Ulbosın'ın heykelini bitirdikten sonra dışarıya çıktım'* (VI.12)

2.7.7.2. –may, -mey, -bay, -bey, -pay, -pey

Kelimeye –madan, -meden anlamı katar (Doğan ve Şuataman, 2007: 203).

- Talay tündi **uyıqtamay** ötkizdim, äytevir apreldiñ ayaq kezinde jasadı ta bitirdim! *'Nice geceler uyumadan geçirdim, nihayet Nisan ayının son günlerinde yapıp bitirdim.'* (IV.375)
- Ol sâl **ündemey** qaldı da qaytadan söylep ketti. *'O bir müddet sessiz kaldı ve ardından yine konuşmaya başladı.'* (V.143)
- Eñ soñğı tınısım bitkenşe janında bolamın... **jalğızsıratpay**, qasında jürip, azabına ortağ bolıp, qasiretin jeñildetem dep **könbey** qoydı. *'Son nefesini verene kadar yanında olacağım, Onu yalnız bırakmayıp yanında kalıp azabına, acısına ortak olup yükünü hafifleteceğim'* deyip söylediklerimizi dinlemedi.' (V.102)
- Biraq köp **keşikpey** dirildey bastadım. *'Fakat çok geçmeden titremeye başladım.'* (VI.189)
- Bazargül de äyel göy, osı üşeviniñ birine **aytpay** qaydan şıdasın!" *'Bazargül de kadın sonuçta, bu üçüne anlatmadan nasıl dursun!'"* (VI.286)
- Ras... Lyuminaldiñ birneşe dozısın birden işip, mäñgi **oyanbay** uyıqtap ketipti... *'Evet, yüksek dozda luminol (Uyuşturucu özelliğe sahip ilaç) içip, uyanmadan sonsuz uykuya daldı'* (VII.372)

2.7.7.3. -GAndA, -QAndA

Bu zarf-fiil en çok asıl cümlelerin hareketi ile aynı zaman da ortaya çıkan hareketi bildirir. Bu aynı zaman da hareketin bitişini de ifade edebilir. -GAndA zarf- fiil eki – GAn sıfat – fiilin bulunma halidir (Hacıyev ve Öner, 2011: 198).

- Sayıp **kelgende**, Ulbosınnıñ müsiniñ jasıp bolğannan keyin dalağa şıqtım. *‘Kısaca anlatınca, Ulbosın'ın heykelini bitirdikten sonra dışarıya çıktım.’* (VI.12)
- İnstitutta **jürgende** de muñday jağdaydı bastan ötkizüvge tura kelgen. *‘Okula başlayınca, böyle şeyleri görmeye başlamıştık.’* (II.95)
- Qanşa mezigil ötkenin bilmeymin, äytevir suret oyımdağiday bolıp **bitkende** “uf” dep demimdi bir-aq aldım. *‘Ne kadar vakit geçti bilmiyorum, velhasıl, resim düşündüğüm gibi olup bitince, "uf" deyip rahat bir nefes aldım.’* (II.141)
- Tüyinin **aytqanda**, Ulbosınnıñ ölümün estigen minutimnen bastap, meni de qayğı tumanı torladı. *‘Mevzu anlatılınca, Ulbosın'ın ölümünü duyduğum andan sonra, beni de bir keder fırtınası kapladı.’* (VII.380)

2.7.7.4. -A, -y

Kelimeye, -arak, -erek anlamı katar (Doğan, Şuataman, 2007: 204).

- Jigit birden javap **bere almay**, kümiljidi. *‘Genç hemen cevap veremeyerek öylece kalakaldı.’* (III.184)
- Bul men äli äbden tübine jetin **tüsine almağan** şıñırav, basına şığıp, uğa almağan biyik! *‘Bu, henüz dibine ulaşıp tam anlamayarak, bir uçurum tepesine çıkıp nefes almadığım bir zirve.’* (VII.630)
- Endi “beyşara, sol qızıq kündi **köre almay** ketti-av” dep, jılay-jılay, eki közim bilevdey bolıp isip ketti. *‘Ama "Zavallı, bu güzel günleri göremeden göçüp gitti işte" deyip ağlaya ağlaya gözlerim şişti.’* (I.16)
- Jigit tüymesin **taba almay** siypalap jatqanda: “Men özim...”deytin qızdardıñ qatarına qospasañ bolğanı... *‘Yiğit düğmeyi bulamadığından, eliyle yoklarken: "Ben kendim..." diyen kızların sınıfına sokma beni...’* (II.174)

- Sol sululuqtı taba almağanıma, sol sululuqtan özimdi de eleñ etkizetin, basqanı da quvantatın tuvıñdı **jasay almağanıma** iştey ıza bolatınmın. ‘Bu güzelliği daha bulamadığıma, onun güzelliğinden feyz alıp başkalarını da mutlu edebilecek bir eser yapamamış olmama ben de içten içe öfkeleniyorum.’ (II.105)
- Men ol kezde Ulbosınıñ mağan degen bul aşıq quştarlığı ömirden ötkeyli turğan äyeldiñ aqırğı quvanış minutteri ekenin bilmeytinmin, soñdıqtan onıñ jalındı jan küyzelisterin tek äyeldik qumarlıqtan, özin-özi **ustay almağandıqtan** tuvğan sözim dep túsinetinmin. ‘*O zamanlar, Ulbosın’ın bana karşı bu hevesli halinin hayattan gitmek üzere olan bir kadının son mutlu dakikaları olduğunu bilmiyordum; bu yüzden onun ateşli heyecanının yalnızca kadınlık hevesinden ve kendine hâkim olamayarak ortaya çıkmış bir his diye düşünüyordum.*’ (VII.751)

2.7.7.5. -gAnşA, -QAnşA

Türkiye Türkçesinde, -incaya kadar, -inceye kadar zarf- fiilinin karşılığıdır. (Tamir, 2007: 472).

- Jazıp ketken hatın **oqığanşa** asıqtım. ‘(Bizim için) Yazdığı mektubu okuyuncaya kadar acele ettim.’ (VII.382)
- Biraq **öskenşe** ana sütimen qorektenip, er jetedı. ‘Fakat büyüyünceye kadar ana sütüyle beslenip erkek olur.’ (VI.43)
- Eñ soñğı tınısım **bitkenşe** janında bolamın. ‘Son nefesini verinceye kadar yanında olacağım.’ (V.102)
- Endi qiynalıp **ölgenşe**, osılay öleyin dep bel buvıptı... ‘Hastalığın azabıyla ölene kadar, böyle öleyim diye düşünmüş.’ (VII.388)
- Osıñday toqtamğa kelsem de, Ulbosındı **körgenşe** şıday alar emespin. ‘Bu kararı vermiş olsam da Ulbosın’ı gördükçe dayanamıyorum.’ (II.268)
- Mazamniñ ketkendigi sonşalıq — şırt uyqıda jatsam da Ümit esime túsip ketse, qayğı degen kiripikşeşen jüzdegen iynesin jüregime tüyrep alğanday, selk etip oyanam da, sosın tañ **atqanşa köz** ilmeymin. ‘Rahatımın kaçması da bu yüzden; rüyamda ne zaman Ümit’i görsem, kaygı dolu kirpiklerinin yüzlercesi

yüreğime saplantıyormuşçasına, irkilerek uyanıyorum ve tan atıncaya okadar gözlerimi kapatamıyorum. ' (IV.345)

2.7.7.6. -gAll, -QAll

İki fiili birbirine bağlar, eklendiğin fiil yüklemine ne zamandır yapıldığını gösterir. Eklendiği fiile –mak için, -dığından beri anlamları katarak yükleme bağlar. Böylece yüklemi zaman açısından belirler (Bayraktar, 2004: 202).

- Bazargül **üylengeli** kelip otırğandarı osı. *'Bazargül evlendi evleneli (evlendiğinden beri) ilk gelişleri bu. ' (VII.461)*
- Men osı Mıstavğa **kelgeli** körkemönerge birjola berildim. *'Ben, şu Mıstav şehrini geldiğimden beri, kendimi güzel sanatlara verdim. ' (II.28)*
- Äke-şeşem meni **äketkeli** kelip edi, men kiyinip keleyin dep üyge kirdim de, terezeden qaşıp kettim. *'Anne ve babam beni alıp götürmek için geldi, ben de giyinip geleyim diye içeriye girdim ve pencereden kaçıp gittim. ' (VI.163)*
- Jañadan **qurılğalı** turğan uyanı buzgan joqpın ba? *'Yeniden düzene girebilecek olan bir yuvayı bozmuş olmadım mı?' (II.263)*
- Bul jalğannan **qoştasqalı** Taşkente jürgenimde de birneşe ret oqtalıp, birneşe ret toqtadım. *'Bu yalan (dünyadan) ayrılmak için Taşken'te gittiğimde de birkaç defa (ölme) girişiminde bulunup, yine vazgeçtim. ' (VII.422)*

2.7.7.7. -mAstAn, -bAstAn, -pAstAn

'-meden', olumsuz belirteç yapan bir ulaç ekidir. '-meden' le kurulan ulaçlar olumsuzluktan başka, kendisinden sonra gelen yüklemine zamanını, koşulunu ya da nasıl yapıldığını, yapılacağını belirtir (Bilgin, 2002: 443).

- Zavod **salınbastan** burın bul jerde bizdiñ kolhoz bolatın. *'Fabrika yapılmadan önce burada bizim kolhoz vardı. ' (VI.61)*
- Qız degen sender sekildi piydjak, şalbarın üstüne ile salıp, bâteñkesiniñ bavın **baylar-baylamastan** sürine qabına tura jügere me, şaşımızdı tarap, köyleklerimizdi ötektegenşe so boldı... *'Kız dediğin siz erkekler gibi ceketini pantolonun üstüne takıp, botun bağcıklarını (kimisini) bağlayıp (kimisini)*

bağlamadan çıkabilir mi hiç! Saçlarımızı tarayıp elbiselerimizi ütöleyene kadar bile çok vakit geçti.’ (VII.696)

- Qız qıbir **etpesten** sol qolın ernine aparğan küyde külimsiregen qalpında otır. *‘Kız, hareket etmeden sol elini dudaklarına götürmüş bir vaziyette, gülümseyerek duruyordu.’ (II.138)*
- Men terimda sürtip, demimda **alar-almastan** Ayavjan: *‘Ben daha terimi silip, bir iki nefes aldım almadım, Ayavcan: ’ (VII.40)*
- Äke-şeşeden, birge oqıp jürgen qurbı-qurdastarınan uyalğan Ulbosın, bir kün tünde eşkimge de **aytpastan**, Qarağandıdağı nağaşı apasına tartıp otıradı. *‘Ana babası ve birlikte okuduğu arkadaşlarından utanan Ulbosın, bir gece kimseye söylemeden Karağandı’ daki bir akrabasının yanına kaçmış.’ (II.197)*

2.7.8. Edatlar

Edatlar, yalnız başlarına anlamı olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir (Korkmaz, 2003: 1052).

Ünlemler, bağlaçlar ve son çekim edatları olmak üzere üç çeşit edat bulunmaktadır (Buran ve Alkaya, 2007: 312).

2.7.8.1. Ünlem Edatları

Kazak Türkçesinde ünlemler, seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olmak üzere beş gruba ayrılır (Biray, Ayan ve Kurmangaliyeva Ercilasun, 2015: 125).

2.7.8.1.1. Ünlemler

Hasret, acı, eseflenme, acıma, istek bildirir (Alkaya, 2008: 440).

- Qaraköz dese qara köz edi-**av**! ‘Karagöz'de gerçekten kara gözliydü ha!’ (V.48)
- Düniyeni qiyu oñay emes. **Ätteñ... Ätteñ**. ‘Dünyadan vazgeçmek kolay deği Keşke... Keşke...’ (VII.406)
- **Oybay-av**, Ayavjansiñ ba?! ‘Aman Allah’ım, Ayavcan, sen misin?!’ (VI.107)
- “**Bev, bev**, Ayavjan-ay, bärin de biledi ekensiñ, söyte turıp meni keşirüvge de qayratıñ jetpek eken! ‘Vay vay, Ayavcan’ım, her şeyi de biliyormuşsun, herhalde beni affetme niyetindeymişsin!’ (VII. 641)
- Alam degen adamğa jüz miñ som qımbat pa, **täyiri**. ‘Almak isteyen adama yüz bin som çok mu yahu?!’ (VI.327)
- Oñtüstikte qıs tez ötedi, **Äne-mine** degenşe mart ta tuvıp qaldı. ‘Güneyde kış çabuk geçiyor. İşte, şu bu diyene kadar Mart ayı da geldi.’ (IV.28)
- **Ätteñ**, düniye, ne kerek, qayğı degeniñ ne ekenin sol jılı men tuñğış ret túsindim. ‘Keşke, dünya, ne gerek, kayğı dediklerinin ne olduğunu o yıl ile ilk kez anladım.’ (I.12)

2.7.8.1.2. Seslenme edatları

İnsanların karşısındaki kişilere seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da onları yönlendirmek için kullandıkları ünlemlerdir. (Güllüdağ, 2014: 252).

- **Äy**, sirä, qart Pliyniyy qatelesken **sekildi-av** özi, Äbilqas aqıldı adam boluvı kerek. ‘Ey, ihtiyar Pliniy, ahh! Sanırım yanılmış gibi gözüküyor, Abilkas, akıllı biri olmalı.’ (I.141)

2.7.8.1.3. Gösterme edatları

Gösterme ünlemleri, sıfat ve zamirlerden farklı olarak, isimleri, şahısları veya eşyayı değil, hareketleri işaret suretiyle gösteren sözlerdir (Coşkun, 2000: 231).

- **Mine**, alağanıma süyel de payda boldı! ‘İşte, bak şu avucumun haline, siğil bile çıktı.’ (IV.268)

- Ol tağı da **sonav** qayta tirilmes mamont sekildi mäñgi öşken ötken kün elesterine köz jibere tına qaldı. ‘*O, sanki işte tekrar geri gelmeyecek mamut gibi, geçip giden günlerine göz gezdirmişçesine, öylece kaldı.*’ (V.121)
- Eger aspannan tüsti dese **däl** osılay tañqalmas edim. ‘*Eğer, gökten düştü deseler, bu kadar şaşırırmazdım* (VII.172)
- **Al** endi solardı suretke, ne tas müsinge aynaldırsam, künde körüp jürgen ädettegi qarapayım birdemeler boladı da şığa keledi. ‘*İşte, şimdi bunları bir resme, heykele dönüştürsem her gün gördüğümüz, sıradan bir şey olup çıkacak.*’ (I.34)

2.7.8.1.4. Cevap ünlemleri

Cevap edatları, fonksiyon olarak tasdik veya ret ifade ederler (Kara, 2005: 115).

- Az-kem vaqıttan keyin barıp, Äbilqastıñ jaqını, şiykil sarı bir joldası qozğalıp qoyıp: — **İy... iyä**,— dedi. ‘*Biraz vakit geçtikten sonra gidip, Abilkas’ın yakını, zavallı sarışın, bir arkadaşı dayanamayıp; -İ, ee, evet... –dedi.*’ (I.184)
- **Ärine**, bulay devim aşuvım emes, jay ökpe-nazım ğoy. ‘*Elbette, böyle çok kızmadım, biraz darıldım, o kadar.*’ (I.51)
- Aslında olay **emes**. ‘*Aslında öyle değil.*’ (III.43)
- “Jaraydı, suretti keyin alarım”— dep kete bardım. ‘*Pekâlâ, artık resmi sonra alırım.*’ (II. 246)

2.7.8.1.5. Soru edatları

Soru sorarken kullanılır (Alkaya, 2008, 445).

Metnimizde sorma edatı ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

2.7.8.2. Bağlama Edatları

Tek başına anlamı olmayan, eş görevli kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamaya yarayan kelimelere bağlaç denir. Bağlaçların bir kısmı tek

kelimeden oluşurken, bir kısmı kelime şeklinde ve diğer bir kısmı da cümlelerin anlam kayması ve kalıplaşması sonucu oluşur (Keskin, 2003: 154).

2.7.8.2.1. Sıralama edatları

Birbiri ardına gelen ve anlamca birbirini tamamlayan bir sıra takip eden kelime ve ifadeleri birbirine bağlayan bağlaçlardır (Özkan, 1996: 181).

- Bul körinisterdiñ bärinen özinşe estetikalıq jük alatın men sekildi bişarağa bunıñ bəri oñay emes, azap **pen** mehnatı qatar jüredi. *'Bu görüntülerin hepsi, benim gibi estetik yönü kuvvetli olan, hassas, narin biri için kolay şeyler değil, içini acı ile sıkıntı birlikte kaplıyor.'* (III.35)
- Özine qaramağan adamğa qumartuv —aql **men** boydı biylegen läzzat otınıñ azabı dep uğatınmın. *'Kendine bakmayan adamın, arzuları akli ile birleşip vücuduna hâkim olan şehvet ateşinin azabı diye düşünüyorum.'* (V.235)
- Bul jigit sol niyet**pen** kelgen bolar. *'Bu yiğit de bu niyetle gelmiş olabilir.'* (III.194)
- Äsirese, qız **ben** jigit. *'Özellikle kızlar ve erkekler.'* (VII.150)
- I.177 Birazdan keyin üyde men, Ulbosın, Bazargül, Äbilqas **jäne** solardıñ bir-eki qız-jigit joldastarı qaldıq. *'Bir süre sonra, evde, ben, Ulbosın, Bazargül, Abilkas ve yine onların birkaç kız-erkek arkadaşıyla kaldık.'*
- Degenmen, **äri** oylap, beri oylap, köñilime qonğan bul kompozitsiyadan bas tarttım. *'Ancak, önünü ardını düşünüp, içime dert olan bu kompozisyondan vazgeçtim.'* (IV.18)

2.7.8.2.2. Denkleştirme edatları

Bunlar, birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan ve karşılaştıran bağlaçlardır (Kirişçioğlu, 1994: 104).

- Onıñ öleñin oqığanda men küni büginge deyin jas balaşa quvanamın, **nemese** qayğıramın. *'Onun şiirlerini okuduğumda, ben hala ya çocuk gibi neşelenirim ya da hüzünlenirim.'* (II.57)

- Key jazuvşı suretker, **yakiy** başka kerkemöner iyesi öziniñ avır azappen qıynalıp dünüyege äkelgen öner tuvındısın “bu da meniñ işten şıqqan perzentim” deydi. *‘İster yazar olsun ister ressam ya da başka bir sanat erbabı olsun, ağır azaplar ve zorluklar içinde dünyaya getirdiği çalışması için; "Bu da benim içimden dünyaya gelmiş bir çocuk (evladım)." der.’* (V.198)
- Munısı bizdi muqatqanı ma, **älde** ökkelegenini me?“ dep oylap qaluvlarıñ mümkün. *‘Bu yaptıği bizimle dalga geçmek mi ya da (bize olan) kırgınlığını göstermek mi?’* (VII.419)

2.7.8.2.3. Karşılaştırma edatları

Bunlar, karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru birbirine bağlayan edatlardır (Kaşgarlı, 1992: 217).

- Öz jumısımnan ne şabıt lebizin, ne qayğı, ne quvanış sarının taba almaymın. *‘Yaptığım işten ne ilham, ne zevk, ne sevinç, ne üzüntü hiçbir şey bulamıyorum.’* (II.35)
- Bul, Äbilqasımınñ äri ustazı, äri bastığı. *‘O, Abilkasım’ın da hem üstadı hem müdürü.’* (I.117)

2.7.8.2.4. Sona gelen edatlar/ Pekiştirme edatları

Bunlar, kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan edatlardır (Coşkun, 2000: 221).

- Meni durıs tüsinbediñ **goy**,— dedi meni bavırına tartıp quşaqıtay tüsip,— birden javap bere almağanıñnan qısılp qalğanıñdı tüsindim... *‘Beni yanlış anladın yahu, -dedi beni iyice sarıp sarmalayıp. - Soruma doğrudan cevap veremediğini görünce senin de köşeye kısıldığını anladım...’* (II.230)
- Oylağan maqsatımızğa jettik-**av**, äytevir. *‘Hayalini kurduğumuz, düşlediğimiz amaca da ulaştık, nihayet.’* (I.9)

- Şirkin-**ay**, men tükken jağdayğa sen tüsseñ, körer edim bilgişip sayrağanıñdı! *'Bravo-ya, benim düştüğüm duruma sen de düşseydin o zaman görürdüm bilgiçlik taslamayı.'* (IV.179)
- Sonda **ğana** qiyal iske asar armanğa aynaladı. *'İşte ancak o zaman, hayal iç dünyana düşer, gerçeğe dönüşür.'* (II.124)
- Onı sen de, Kärıpjan da, Asılhan **ekeş** Asılhan da orındap jürsinder. *'Bunu sen de yapıyorsun, Kerıpcan da yapıyor, Asılhan hatta Asılhan bile yapıyor.'* (VII.717)
- Balasız ömirdiñ sen **tügil**, bir ayagım körde turgan mağan da qızıgı joq. *'Çocuksuz ömrün, senin değil, bir ayağı çukurda olan benim için bile bir manası yok.'* (III.110)

2.7.8.3. Son çekim edatları

Son çekim edatları, çekim eki gibi kullanılırlar. Birlikte kullanıldıkları isimleri zarflaştırırlar, yani onları hal, yön, zaman adı olmasını sağlarlar (Özkan, 1996: 190)

Çekim edatlarını şu şekilde sırlayabiliriz. Yön ve sınırlama edatları, Zaman edatları, Sebep edatları, Benzerlik edatları, Vasıta ve beraberlik edatları, Başkalık edatları, Diğer çekim edatları (Tamir, 2007: 473-474).

2.7.8.3.1. Yön ve sınırlama edatları

- Keyde özime-özim adamzat balası jaralğannan **beri** ömir sürüp kele jatqanday körinemin. *'Bazen, kendi kendime insanoğlu yaratıldığı günden beri yaşıyormuşum gibi hissediyorum.'* (V.126)
- Tas dene osı jerge **deyin** ğana oyılğan bolatın. *'Taş heykel de işte tam oraya kadar oyulmuştu.'* (IV.227)
- Keşke **qaray** üyge kelgen Äbilqas pen Bazargülge de tünerip, sır bermedim. *'Akşama doğru eve gelen Abilkas ile Bazargül'e bir şey belli etmemeye çalıştım.'* (III.167)

- Mine, meniñ **qarsı** aldımnda ülken sopaq betti, maymılğa uqsağan birev otır. *‘İşte, tam karşımda oval ve kocaman yüzlü, maymuna benzeyen bir adam oturuyor.’ (I.90)*
- Tanısıp qoy, Jantas,— dedi Ayavjan meni onımen tanıştıdırıp,— eñ **jaqın** dosım Altınay.. *‘Tanıştırayım yahu, Jantas, -dedi Ayavcan beni onunla tanıştıdırıp, - en yakın dostum Altınay.’ (VII.483)*

2.7.8.3.2. Zaman edatları

- **Sosın** deysiñ be? **Sosın** ne bolatın edi. *‘Sonra mı diyorsun? Sonra ne olacaktı.’ (V.68)*
- Kino bitkennen **keyin** de biz uzaq qıdırdıq... *‘Sinema bittikten sonra da biz uzun bir müddet gezindik.’ (VII.286)*
- Orta mektepi bitirip, budan jetti yıl **burın** meditsina institutına tüsedı. *‘Bundan yedi yıl önce, ortaokulu bitirip tıp enstitüsüne başlamış.’ (II.193)*
- Bastan keşken tätti minutter birinen **soñ** biri tizbektelinip köz aldımnan köşken bulttay elestey ötip jattı. *‘Birlikte yaşadığımız tatlı dakikalardan sonra, her biri gözümün önünde dizilip, (gökyüzünden) giden bulutlar gibi geçip gittiler.’ (IV.12)*
- Äñgimemniñ **aldıñda** aytım goy, ekevi aydın köldegi qos aqquv tärizdi edi dep. *‘Hikâyemin başında, da söylemiştim ya; onların ikisi, gölde gezinen bir çift kuğu gibiydiler.’ (V.169)*

2.7.8.3.3. Sebep edatları

- Eş habar ala almağan **soñ**, sen birdeme bile me dep kelip edim... *Hiç haber alamadığım için, belki sen bir şeyler biliyorsundur diye gelmiştim (IV.196)*
- Özge jurttı aman alıp qaluv **üşin** bul jalğız jol... *‘Başka insanların sağlığını koruyabilmemiz için bu tek yol...’ (V.78)*
- Birevdi nege süydiñ **dep** surav meniñşe durıs emes. *‘Birisine neden sevdiğini sormak, bence doğru değil.’ (VII.136)*
- Mine osı **sebep**ten men de halqımızdıñ köne kezdegi añızınıñ, ertegisiniñ özine ğana tñn erekşe mädeniyetin, önerin jadımnda ustağım keledi. *‘İşte bu sebepten*

ben de halkımızın eski zamanlarındaki destanları ve masallarının kendine has medeniyetini ve sanatını aklımda tutmak istiyorum. ' (VI.46)

- Osı eki jastıñ **arqasında** men de şın mahabbattıñ ne ekenin anıq tusingendey boldım. *'Bu iki gencin sayesinde ben de gerçek sevginin ne olduğunu anladım.'* (V.273)

2.7.8.3.4. Benzerlik edatları

- Bayqaymın, el saltın ustap, küyev bala **siyaqtı** baysaldı da bolğısı keledi, biraq köñildi kernegen quvanış onısına erik berer emes, jımıñ-jımıñ etedi. *Farkındayım, aslında geleneklere uyup damat gibi sakin, ağırbaşlı davranası geliyor, fakat içini kaplayan sevinç buna izin vermiyor, gülümsüyordu.* (I.63)
- Äbilqas quv bärin de biletin **sekildi**. *'Kurnaz Abilkas her şeyi biliyor gibi.'* (IV.215)
- Ol aqırğı sağatın ünsiz kütken süzek avruvı **tärizdi**. *'O da son dakikalarını sessizce bekleyen karahumma hastası gibi.'* (V.132)

2.7.8.3.5. Vasıta ve beraberlik edatları

- Olar **menen** üş-tört jas kişi, Bazargül, Ayavjan bəri birge oqığan. *'Onlar benden üç dört yaş daha küçük, Bazargül ve Ayavcan hepsi birlikte okudular.'* (VII.458)
- Bul jigit sol **niyetpen** kelgen bolar. *'Bu yiğit de bu niyetle gelmiş olabilir.'* (III.194)
- Bunıñ bəri köz, bet qubılıstarı, dene işaratı **arqılı** aytiluv kerek. *'Bunun tamamının; göz, yüz değişimleri, vücudun duruşu vasıtasıyla verilmesi gerek.'* (IV.36)
- Onıñ üstine, köz jasımman **birge** köñil kiri de ketkendey. *'Bunun yanında, gözyaşımınla birlikte içimdeki sıkıntılar da akıp gitti.'* (I.224)
- Qulan iyektenip tañ atıp keledi, Ulbosın ekevmiz **qatar** jatırmız. *'Şafak vaktinde, tan atmak üzereyken, Ulbosın'la birlikte yatıyoruz.'* (II.147)
- Al mamañdıq eñbegiñizge **qosa** keñ peyil, darqan jandı adam degen attı da joğarı ustağan kisi bolsañız, munday jüdev küyge uşıramas ediñiz. *'Mesleğiniz*

ile birlikte karakterli, cömert, iyi bir adam lafzını da üzerinizde taşıyabilseydiniz bu hale düşmezsiniz.' (IV.107)

2.7.8.3.6. Başkalık edatları

- **Özge** jumışsılar ketip ülgeripti. 'Diğer işçiler dağılmıştı.' (VII.143)
- Al Ulbosının orni **bölek**, onıñ bar qıymıl-äreketi, ayaq basısı da, moyın burısı da jurttan özgeşe. 'Ama Ulbosın yeri başka, onun tüm hareketleri, tavırları, yürüyüşü, kafasını çevirişi diğerlerinden başka.' (II.46)
- "**Basqa** bir adamnıñ" kim ekeni de belgili. 'Başka birinin kim olduğu da belli zaten.' (VI. 317)
- Birin-biri sıylaytındığı, jaqsı köretindiği sonşalıq, tipti **tıs** közge de ayqın edi... 'Birbirlerine duydukları saygı ve yine birbirlerine sevgileri, dışardan bakıldığında bile gözlerinden anlaşılıyordu.' (V.65)

2.7.8.3.7. Diğer çekim edatları

- Ulbosın **tuvralı** eşkimge tis jarmağanımdı özim bilemin. 'Ulbosın ile ilgili kimseye bir şey söylemediğimi biliyorum.' (IV.213)
- Ayağın sılбір basıp, keşegiden **göri** bükireye tükendey. 'Sendeleyerek yürüyor, düne göre daha da kamburlaşmış gibiydi.' (II.250)
- Bul turğıdan **qarağanda** Şerubaydıñ da künäsin keşüv qajet sekildi. 'Bu açıdan bakıldığında, Şerubay'ın taksiratını affetmek gerekiyor gibi.' (V.155)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. METİNLER

3.1. TRANSKRİPSİYONLU METİN

ĞAŞIQTAR

I

I.1 Bala kezimde jurt meniñ äjemdi “Qara kempir” dep ataytınına tañ qalatın da, namıstanatın da edim. Mağan älemde osınav bir şüyke dey bet avzı şandır-şandır qart anadan ajarlı, odan sımbattı jan joqtay körinetin. I.2 Onıñ: “Qulınım!”— dep küsküs qolımen basımnan siypağanı mağan zor quvanış, ülken baqıt bolatın, dökilev kelgen davısıniñ özi janıma jalın egip, Köñilimdi şalqıtıp qoya beretin. I.3 Äkem soğısta, şeşem avrudan düniye saldı. I.4 Kışkentay qarındasın Bazargül ekevmiz sol bir şüyke dey kempirdiñ qolında qaldıq. I.5 Beyşara, biz er jetkenşe jarğaq qulağı jastıqqa tiymey jazılıp jastıq, iyilip tösek boldı bizge. I.6 Qanattığa qaqtırğan joq, tumsıqtığa şoqıttırğan joq. I.7 Qatarımızdan qaldırmay mağan orta mektep bitirtti, Leningradtağı Repin atındağı institutqa tüstim. I.8 Qarındasım Bazargül jetti jıldıqtı tavısıp, suret öneri tehnikumına kirdi. I.9 Oylağan maqsatımızğa jettik-av, äytevir. I.10 Ağalı-qarındastı student bolıp şığa keldik. I.11 Kökten güline umsinğan närestede y, quvanışımız qoynımızğa sıymay, mäs-meyram boldıq ta qaldıq.

I. 12 Ätteñ, düniye, ne kerek, qayğı degeniñ ne ekenin sol jılı men tuñğış ret tüsindim. I.13 Leniyngradqa kelgennen keyin, bir ay ötpey, sonau şalğaydağı Mıstavdan: “Äjeñ, qara kempir, qaytı boldı”,— degen sustı habar aldım. I.14 Ayavlı äjeme oqıp adam bolğannan keyin qalay da bir jaqsılıq körsetüv — qarşadayımnan oylağan asıl armanım bolatın. I.15 Bul jöninde talay-talay tätti qiyalga şomğam. I.16 Endi “beyşara, sol qızıq kündi köre almay ketti-av” dep, jılay-jılay, eki közim bilevdey

bolıp isip ketti. I.17 “Tırna aşuvın qarğadan aladı” degendey, jüregimdi örtep bara jatqan jan qasiretin eki közdiñ jasınan aldım. I.18 Sabağımdı tastap, avılğa jürüp keteyin desem, qıs bolıp qaldı, onıñ üstine hattıñ jiberilgeniniñ özine de talay künder ötipti. I.19 Bar kolımnan kelgeni — sol jılı Almatıga oquvga barğan qarındasım Bazargülge toqtav aytıp hat jazdım. I.20 Bu da qur dalbasa ğoy, äytpese qayğımı hatpen basa alarsıñ ba, onday qayğınıñ ornı tola ma, älbette, tolmasa kerek.

I.21 Sodan keyin körgen qayğım — Bazargül qayğısı. Joq, joq, oğan eşteñe de bolğan joq, zır qağıp oynaq salıp jür. I.22 Özi de ayta qalğanday sulu, ädemi, öte süykimdi bolıp er jetti. Töñiregine jigitter şıbınşa üymeleydi.

I.23 Biraq, degenmen, retimen aytayın.

I.24 Men Repiyn institutın bitirip, müsınşı mamandığın alıp, jaqında salınıp bitken jaña öndiris — Mıstav qalasına qızmetke keldim. I.25 Osı qalağa Almatıdağı suret öneri tehnikumın bitirip Bazargül de keldi. I.26 Kökten tilegenimiz jerden tabıldı. I.27 Men jumıssı jastarğa müsın oyu önerin üyretemin. I.28 Bazargül halıq teatrınıñ suretşisi. I.29 Ekevmizge qalanıñ ortasınan jaña salınğan bes qabat üyden eki bölmeli jeke päter berdi. I.30 Ekevmizde bir-birden eki bölme, bölek turamız. Biraq birimizge-birimiz bas, közbiz. I.31 Äsirese ağalığımdı paydalanıp aqıl aytatın menmin. I.32 Aqılındı tıñdar adam bolsa, ärine, aqıl aytqan jaqsı ğoy. I.33 Ösiyetimdi tıñdaytın adam tabılğanğa, men äbden sözüvar bolıp ketken taqılettimin, meniñ aqılımnan äbden mezi bolğan qarındasım, bir küni uyala-qızara otırıp, kelesi aptada Äbilqas ekevineñ üylenüv toyı bolatının ayttı. I.34 Töbemnen jay tüsse, munday saspaspın! –Munı Äbilqastan kütkenmen, Bazargülден kütken joq edim. I.35 Ol mağan äli de bolsa jas baladay körinetin. I.36 Bilsem Äbilqastı üyimniñ mañayına jolatam ba? Bilmey qaldım ğoy. I.37 Bärine de özim ayıptımın.

I.38 Mıstavda menen başka müsınşı joq. I.39 Sondıqtan aldajalda qaytı bolğan adamnıñ üy işi onıñ beynesin eskertkiş etip alıp qalğısı kelse, ölgen jandı goyıp tekseretin patanatomyya assisenti Äbilqas arqılı meni şaqırtadı. I.40 Men kelip gipspen ölgen adamnıñ maskasın alamin. Artınan barıp onı müsinge aynaldıramın. I.41 Äbilqaspen men osı önerim arqılı tanıspın. I.42 Onımen keyde patanatomiyalıq bölmede, keyde mürdehanada kezdesip qalamın. I.43 Osınday bir kezdesüvden keyin men onı üyime ertip keldim. I.44 Oyımda eşteñe joq, qarındasımen tanıstırdım. I.45

Söytsem... İye, ol soňğı kezde onı-munını siltavratıp bizdiň üyge kelgiştep jürüvşi edi, söytsem, tekke jürmegen eken! I.46 Közimniň qaraşığınday köretin qarındasımnen ortaq til taba qoyıptı! I.47 Äsirese, Bazargülge taň qalam. I.48 Toyları boluvğa bir apta qalğanşa läm deseysi bir. I.49 Bar sırım bugün bildim. I.50 Budan keyin birge tuvğan qarındasım senin kör.

I.51 Ärine, bulay devim aşuvım emes, jay ökpe-nazım ğoy. I.52 Merfi aytqanday: “Boluvğa tiyisti is bolmay qoymaydı”. I.53 Qarındasım ömirlik joldas tapqan eken, küyevge şıqpay qoymaydı. I.54 Bul — jaratılıstıñ zañı. I.55 Oğan qarısı turuv — oğaştıq. I.56 Tek sonşama quvanışım menen, jalğız ağasınan, qalay ğana jasırıp keldi eken! I.57 Mümkün küni burın bildirmegeni de orındı bolar, öytkeni, mahabbat degen iştey bıqsıp tutanğan bir ot mänzeldes düniye ğoy, äbden qızuvı jetpey sırtqa şıǵaruvdiñ qajeti qanşa?

I.58 Söytip belgilegen küni Bazargül men Äbilqastıñ üylenüv toyı boldı. I.59 Bizge tilektes adam munday köp bolar ma, kişkentay eki bölmemiz ben as üyimiz qonaqtarğa lıq toldı. I.60 Bäreni de jarastıqtı, sıpayı kiyinip kelgen, bäreni duv quvanıştı. I.61 Al Äbilqastıñ quvanışında şek joq. I.62 Jerden jeti qoyan tapqañday, eki ezüvi eki qulağına jetedi. I.63 Bayqaymın, el saltın ustap, küyev bala siyaqtı baysaldı da bolğısı keledi, biraq köñildi kernegen quvanış onısına erik berer emes, jımıñ-jımıñ etedi. I.64 Bazargül de uyaladı, tömen qaraydı, quvanışın jasırğan boladı, äytse de, boyn izgi sezim biylep alğanda, qalay ğana tömen qarap tomsara bersin, kenet jarq etken közqarasınan, jalt etken şattıqtañ uşqınım añǵarıp-aq qalasıñ.

I.65 Osınşama jurttıñ işinde quvanışqa berilmegen, köñili jüdev han — tek menmin. Bul jalğız qarındasımniñ qızıǵı ğoy, quvanayınşı dep özimdi özim qanşa qiynasam da, köñilim bir sergimey-aq qoydı.

I.66 Rasın aytsam," ömirimdegi mağan degen bir oğaş närse de osı toydan bastaldı. Ärine, men munda oğaş degen sözdi birevdi jaqsı körgen, unamdı mağınada aytıp otırımın.

I.67 Endi toy jayına keleyik. I.68 Üy tolı qonaqtıñ bäreni Äbilqas pen Bazargüldiñ tanıstarı, dostarı. I.69 Men taniytın birde-bir jan joq, men üşin bäreni de böten. I.70 Jäne bäriniñ de oyı qazaqtıñ “dosıñniñ asın javıñdayday je” degen eski qağıydasın orındav sekildi. Aldarındaǵı as qoyılğan tabaqtar men suñǵaq moyın şampan şelmekteriniñ

bosap qalğanına qarağanda, jıynalğan jurttıñ dos ekenine kümän joq. Birine-biri soğıstırılğan ryumkeler, sıñğırlağan külki, üy işi uv-duv. I.71 Birev aş keñirdegimnen qısıp ustap alğanday, tek meniñ ğana tamağımnan bir tüyir när ötetin emes. I.72 As işip ävre bolmağan soñ, bar ermegim — osınav beytanıs jurttıñ añısın andav, solardı bayqav. I.73 Bul — menin- müsınşilik mamandığım men ulasqan üyrenpikti ädetim: “Kimniñ betinen qanday müsın istevge bolar edi?— degen oy. I.74 — Eger mına bir kelinşektıñ közi men mañdayına, sonav şetki qızdıñ murını men avzın berse, avmağan Nefertitiy kelbetin körüvge bolar edi. I.75 Joq, joq, oğan äli anav aşıq jağalı köylek kiygen aqquba äyeldiñ aq mamıqtay märmärday uzın moynı jetpeydi... I.76 Onıñ üstine men siyaqtı adamnıñ işki dünüyesine qumar jañğa, özgeniñ betine üñilüvdiñ özi bir ğaniybet emes pe! Ğajap!

I.77 “Sırtına qarap tünilme” deydi qazaq. I.78 Munısı adamnıñ sırt beynesine qarap, işki dünüyesin añğaruvğa bolmaydı degeni ğoy. Rasında, solay ma? I.79 Kisiniñ işki dünüyesi sırtqı beynesine säykes kelmey me? I.80 Bul ekeviniñ arasında tabiyğiy baylanıs joq pa? I.81 Jürek, oy, jan sezimniñ tolkıñdarı adamnıñ sırtqı qiymlına, äreketine iz qaldırmay ma? Sırt beyne men işki dünüyenıñ arasında közge körinbes tabiyğiy baylanıs bar emes pe? Ol baylanıs keyde özgerüvi mümkin, biraq jalpı jan seziminiñ biyologiyalıq turğıda birin-biri anıqtaytın, birin-biri tolıqtıratın tabiyğiy qubılıstar boluvı sözsiz tärizdi. Vitrinada ne tursa, düken İşinde de sonı köresiñ.

I.82 Bul baylanıstı taba bilüv men sekildi müsınşı, suretşilerge qajet-aq. Adam beynesinen onıñ işki dünüye sazın uğa almasañ, jasağan müsiniñ eşkimge äser etpeytin qur tas beyne bolıp şığadı. Sondıqtan men jan-jağımdağı adamdardı tübegeyli uğv üşin ajar-älpetterine üñile qaraymın. I.83 Qarağan sayın, nemis jazuvşısı Mihtenberg aytqanday alğaşqı köz tastağanımda özgelerden eş erekşeligi joq, osınav beytanıs adamdardıñ betterinen tek özderine ğana tän, özderiniñ ğana beynelerin aşatın erekşeligin köbirek taba bastaymın.

I.84 Adam beti, onıñ qubılısı — oqıy bilgen jañğa aluvan-aluvan sır aşatın tamaşa bir qiyal-ğajayıp kitap! I.85 Kisiniñ közinen qiyalğa şomğanın, qayğı-muñğa berilgenin, erninen, kuvanğanın, renjigenin ayıruvğa boladı. I.86 Qarsı aldında otrğan jañdardıñ qaysısı qanday jağdayda ekenin meniñ de bilgim keledi. I.87 Öz zerdemdegi keyipkerlerge qarap qanday adam ekenderin uğuvğa tırısam. I.88 Bäriniñ

de betterine üñile tüsem. I.89 Üñilgen sayın quvanam, ne qobaljıymın. I.90 Mine, meniñ qarsı aldında ülken sopaq betti, maymılğa uqsağan Birev otr. I.91 Bul adamdı burın körgen emespin, biraq öte bir tanıs adam tärizdi. I.92 Nesi tanıs? Ä, jaña tüsindim. I.92 Muniñ mağan tisin aqsıyta qarap, qulağın jımırayta külimsiregeni tanıs eken. I.93 Men bılır ayuvanattar parkinde şimpanzeni körgemindi. I.94 Tüsinik berüvşi äyel maymıldın külimsirevi adam balasınıñ qılığında emes, aşuvlanğanın, ızalanğanın bildiredi dep mälimdegen, İye, iye, arğı ata-babamız maymıl bizden qanday alıs bolsa, mına kisi, qur adamşa kiyinip, adamşa söylegeni bolmasa, minezqulıq, sezim jağınan bizden sonağurlım alıs boluvı kerek. I.95 Odan maymıldın neler qılığın kezdestirüv ğajap emes".

I.96 Betimdi bul kisiden jalt burıp, janındağı qızğa qaraymın. I.97 Qarañğı, üyden kenet jariq köşege şıqqanday bolamın, jariq sävle közimdi şağılıstırğanday abırjıp säl ün-tünsiz mülqip qalamın. I.98 Bul — aqquba, simbattı, jup-jumır qaz moyın, bota köz — sulu jan. I.99 Jası jıyırma bester şamasında. I.100Kiygen kiyimderi de kelisimdi: erkek közine tez şalınatın müşelerin qınap, torsiyta, anıqtay körestin tur. I.101 Bul Bazargüldin tanıısı. I.102 Sän atelesinde kiyimniñ jaña ülgilerin kiyip, jurta körsetüvşi bolıp isteydi. I.103 Munday sulu qızğa jarasqan kiyim özge äyelge jarasa ma, joq pa, onısın özderi bilsin, äytevir, atı Ulbosın, öz atın jaña ülgimen Olya yakiy Olkiy dep qalay özgertpey jürgenine tañ qalasıñ? I.104 Burın bir ret esik körgen adam degen sıbıstı qulagım şalıp qalğanı bar, biraq oğan män bergen emespin, öytkeni bul dünyede Ulbosın bar ma, joq pa ol jağı eş vaqıtta oyıma da kelgen emes. I.105 Al qazır... ajarınan közimdi alğım kelmeydi. I.106 Meni sonşa tartıp bara jatqan qanday küş, qanday qüdiret? I.107 Endi ğana aňgardım: bunıñ da külimsiregen beynesi, külimsireten türi Djakondadan avsayşı. I.108 Ataqtı Leonardo da Viynçi madonnasınıñ qupiya sırlı külimsirevin erniniñ bir şetiniñ säl köterilüvimen ğana beril tuğan joq pa?! I.109 Ulbosın da iştegi qüpiya, jılı tätti oyın säl joğarı köterilgen erniniñ bir şetimen körsetip otr. I.110 Bunıñ da möldir bota köziniñ qiyığı siyksta madonnasınıñ köz qiyığında säl şetke avdarılıp, adam köñilin bir ğalamat sän-saltanatqa böleydi. I.111 Oquvşım, men Qız Jibek, Bayan sululardıñ suretin körgen joqpın, soñdıqtan Ulbosın beynesin özim körgen suretpen salıstırıp otırmın. I.112 Meni erekşe tañ qaldırğan — sululıq beyneniñ qaytalanuvı, budan bes jüz jıl burın salınğan surettiñ ädemi naqışı bugün tiri Ulbosınan tabılğanı. I.113 Aldındağı

sululuqqa bas urğandıqtan ba, äldede jüregimde basqaşa bir tolqın tuvğandıqtan ba, äytevir, boyımdı bir jılı tätti sezim biylep Ulbosıngğa qaray bergim keledi, qarağan sayın jan jadıratar simbattı qasiyetter tabamın. I.114 Älden vaqıtta barıp, Ulbosınnıñ köz qiyıǵı avdarıla bergen jaqqa qaramaǵanda, osı tañdanuvmen bükil keşimdi ötkizer me edim, äldede qayter edim. I.115 Qaravın qarasam da boyım taǵı titirep ketti. I.116 Tör jaqta osı qalanıñ belgili adamı, bılır ğana Almatıdaǵı kafedrasın tastap kelgen patanatomyya professorı — Şerubay otır. I.117 Bul — Äbilqasımnıñ äri ustazı, äri bastıǵı. I.118 Toyǵa da sondıqtan şaqırılǵan. I.119 Jası elüvler şamasında, betinde qansöl joq, qatpar-qatpar, uzın boylı, arıq kisi. I.120 Ülken bası, oyılı közi, aqıl adamın añǵartqañday. Äytse de, menin könilimdi avdarǵan — onıñ aşañ jüzi, şır juqpaǵan arıqtıǵı... I.121 “Avru emes, elüvge kelgenşe taramıstay qatıp qaluvına ne sebep bolǵan? İşin qanday jegi, qanday päle jep jatır eken? I.122 Yuliy Tsezar arıq, jüdev adamnan irgesin avlaq saluvdı durıs köripti. I.123 Ne üşin? Bunday adamdardıñ üylespeytin qanday jat piyǵılı bar? I.124 Şerubayda sonday birdeme bar ma? I.125 Äldede tım baqqumar ma? Sol soraqı ädet özine de, jurtqa da maza bermey me? I.126 Ärine, onday qasiyeti bolsa semirüv qiyın”.

I.127 Men oy ırǵaǵına jetip ülgergenşe, ryumkasın köterip ustazınıñ janına Äbilqas keldi. I.128 Ärine, men onıñ toyı bolıp jatqanda, qalıñdıǵınıñ janiñda otırmay şosañday qalǵanın unatpadım. I.129 Üylendirip otırǵan Şerubay emes qoy, Äbilqastıñ bunısı jaǵımpazdıq degen şeşimge keldim. I.130 Endi küyev balamnıñ betine üñildim. I.131 Bul jas hirurg, instituttı bılır ğana bitirgen. I.132 Jiyırma bester şamasında. Tar manday, sıǵır közdev... I.133 Äli esimde, institutta jürgende Napoleonnıñ özin äldeneşe ret aldaǵan ministri Fuşeniñ müsiniñ salǵanı bar. I.134 Onıñ da mañdayı da дәl Äbilqastikindey üş-aq eli bolatın. I.135 Bu da Sonday opasız quv bolıp jürme netsin... I.136 Biraq quv adamdar aqıldı boladı desedi ğoy. I.137 Mümkin, Äbilqas ta aqıldı şıǵar. I.138 Äytkenmen, maǵan onıñ qalqiyǵan ülken qulaǵı unamaydı. I.139 Grektiñ köne zamandaǵı pälsapaşısı Pliniy ülken qulaqtı adam aqımaq boladı deydi eken. I.140 Äbilqas aqımaq bolsa, Bazargül sıpattas uvılıǵan darındı jastı qolına qondıra alar ma edi? I.141 Äy, sirä, qart Pliniy qatelesken sekildi-av özi, Äbilqas aqıldı adam boluvı kerek. I.142 Jalǵız qarındasımnıñ jüregine jol tapqan adamnıñ aqıldı bolǵanın tileymin.

I.143 Meniñ oyımdı kenet küyev balamnıñ ryumkasın joǵarı köterip:

I.144 — Şerubay ağa, endi biz tosımızdı asqan oqımüstı, ayavlı Aysulu Beysenova üşin kötereyik,— degen davısı bölđi.

I.145 Endi men Äbilqastı “quvsıñ-auv” degen boljamıma bas iydim, öytkeni, Aysulu Beysenova — Şerubay ekevi qızmet istep jürgen qalalıq poliklinikaniñ bastığı edi. I.146 Sığırayğan tışqan köz, telpek tanav, semiz äyel ornınan külimsirey türekeldi.

I.147 “Sokrat ölgennen beri, torğay köz, telpek tanav adamnan danışpan şıqtı degendi estigen joqpın”,— dep I.148 Burdon aytqanday, naq bul qalada munday “asqan oqımstını” qulağım şalmağandıqtan, semiz äyelge tañdana qaray qaldım. I.149 Şirkinay, özinde joq qasiyetti jurt öziñe meñzep jatsa, qanday jaylı tiyedi, Aysulu Beysenovaniñ eki ezüvi eki qulağında, jaynañ-jaynañ etedi...

I.150 Biraq Şerubay onıñ köñilin su sepkendey bastı.

I.151 — Joq, men ryumkamdı osı keştiñ saltanatı, jaz tüniniñ jariq juldızı — Ulbosın üşin işemin,— dedi.

I.152 Bäse, men Şerubaydın arıqtığınan bosqa seziktenbegen ekenmin, ol qatıgez jan ekenin osı jerde bir körsetip tastadı. I.153 Aysulu Beysenova qızara tüsip: “Jurtqa külki ettiñ ğoy” degendey Äbilqasqa oqtı közin bir qadadı da (oğan sol kerek, orınsız jaramsaqtanatın sabaz ğoy), otıra ketti. I.154 Däl osı sätte Şerubayğa javtañday qarap, qolındağı ryumkasın usına, jurtqa üstindegi jaña ülgimen tigilgen altınğa malınğanday sarı köylegin körsetkisi kelgeñdey, Ulbosın ornınan sozalañdap tura berdi.

I.155 — Sizdiñ qurmetiñizge!— dedi ol davısı farfor şınıday sınığırıp. I.156 Şerubayğa küle qarap, ryumkasın kötere tüsip.

I.157 “Asqan oqımüstı degen atqa iye bolıp qalğan Aysuludı älgide ğana qanday jek körsem, endi Şerubaydı da sonday jek körüp qaldım. I.158 Darındı dep el madaqtağan birevlerdiñ işinen qarapayım adamdı qalay bolsa solay masqaralay salatın öreskel minez az kezdespeydi. I.159 Özimdi jurt onday дәrejege jetkizbegendikten be, qaydam, munday qılıqtardı keşirmestey jek körem. I.160 Osınday sezim biylep, Şerubaydı da muqatatın bir söz aytpaq bolıp ornınnan men de türegeldim.

I.161 Biraq däl osı sätte dölizdegi telefon şıldırıp, Şerubaydı şaqırdı. Ol söylesip keldi de, kiyine bastadı. I.162 — Kezekşi dāriger şaqırıp jatır,— dedi ol Aysuluğa qarap,— bir qattı jaralangān äyeldi alıp kelipti, jedel jārдем kerek eken.

I. 163 Şerubay jurтқа basın sāl iyzep qoştastı da, şıǵıp ketti. I.164 Maǵan üy-işi keñip qalǵanday körindi. I.165 Endi ornıma qaytadan otırdım. I.166 Jan-jaǵıma taǵı da qaray bastadım.

I.167 Adam balasının sırt beynesine, fiziologiyalıq, biyologiyalıq ayırmaşılıqtarına qaray birneşe türge böledi. I.168 Osı otırǵandardıñ işinde solardıñ qandayın bolsa da tabuvǵa boladı. I.169 Uzun tura — astenikterdi de, törtpaq — gippertonikter de, momın pişindi semizder de, qatqan qabaqtı jüdevler de kezdesedi... I.170 Biraq meniñ közim älsin- älsin Ulbosıǵa ava beredi. I.171 Onıñ öñinen Djakondanıñ külimsiregenindey sırlı qupiya belgisi äli öşken joq. I.172 Şerubay şıǵıp bara jatqanda özgere me dep edim, özgermedi, tek basın iyzep qoştastı da qala berdi. I.173 Betine qanşa üñilsem de, ol magan köz qırın da salar emes. I.174 Tek bir-aq ret qaraǵanday boldı, ovda da “qanday jigitsiñ?” degedey sıpayı külimsiredi de, burılıp ketti.

I.175 Qanşa vaqt ötkenin bilmeymin: ayılmaǵayı quttıqtav, işilmegen şarap qalmaǵan sekildi. I.176 Men öz oyımmen özim ävre bolıp otırǵanda, jurт ta taray bastadı.

I.177 Birazdan keyin üyde men, Ulbosın, Bazargül, Äbilqas jāne solardıñ bir-eki qız-jigit joldastarı qaldıq. I.178 Ädepkidey emes, bāri de şarşaǵan tārızdi, eşqaysısında ün joq. I.179 Nege ekeni belgisiz, bar bolǵandarı maǵan qaray beredi. I.180 Birdeme aytqıları keletin siyaqtı, biraq aytuvǵa bata almay turǵanday. I.181 Naǵız “jum” oynap otırǵan adamdar sekildi. I.182 Olardıñ bunday qılıqtarın qızıq körgen mende de ün joq. I.183 “Ündemeseñder, ündemeñder, köreyik, qaysımız jeñer ekenbiz”.

I.184 Az-kem vaqıttan keyin barıp, Äbilqastıñ jaqını, şiykil sarı bir joldası qozǵalıp qoyıp: — İy... iyä,— dedi.

I.185 Men de: '

I.186 — İyä?— dedim.

I.187 Adamdı türge bölüşilerdiñ biri Siygo degen ğalım jazıq mañdaylı ülken bastı adamdı köp oylaytın danışpan keledi deydi. I.188 Men mırs etip külip jiberdim. I.189 Däl meniñ aldımında otırğan osı qazanbas jigit danışpan bolsa, onda... I.190 Siygonıñ qarsı jağı topşılaytınday qarnı ülken adam tamaqtı köp jep, bası ülken adam köp oylaytın bolsa, bul dünüye şirkin ne bolğanı?

I.191 Äytse de, qazanbas jigit tağı qozğaldı.

I.192 — Söytip eñdi,— dedi ol mağan qarap,— äyel bala böten jurtqa jaratılğan degen osı... I.193 Siz qarsı bolmasañız, Äbilqas pen Bazargül endi öz üyelerine barsın. I.194 Biz şıǵarıp salayıq... I.195 Jüregim şım ete qaldı. I.196 Bir anadan, bir äkeden tuvğan jalǵız bavırımdı, köpe-kerneve birev menen bölip alıp ketpek! I.197 Bul endi bizdiñ mäñgi ayırılıvımız. I.198 Burın Bazargülge eñ jaqın adam men bolsam, endi oğan eñ jaqın adam mıñav otırğan tar mañday Äbilqas bolmaq! Ädilettik degen qayda? “Birge tuvmaq bolsa da, birge jürmek joq” degen mätel şın bolğanı ma sonda?

I.199 Sirä, mende qızǵaşaqtıq, bavırmaldıq sezim küştirek bolsa kerek, közimnen ıstıq jastıñ ırşıp ketkenin özim de añǵarmappın. I.200 Meniñ köz jasımdı körip, Bazargül de eñirep qoya berdi.

I.201 Köke, sen jılaytın bolsañ, men ketpey-aq qoyayın..

I.202 “Ketpessiñ! Ar jaǵıñ Äbilqastı jaqsı körip turğanın men bilmeymin be?”

I.203 Bazargül özime tartqan suñǵaq boylı, aqquba ädemi bolatın (azıraq maqtanǵanımdı keşirersizder), tek menen ğori näziktev, biyazı minezdilev edi. Betine qarap edim, jaña ğana su şayǵan güldey bir türli öñi sınıp, jüdep qalıptı. I.204 Ayap kettim.

I.205— Özderiñ biliñder... şıǵarıp salamız deseñder, şıǵarıp salıñdar,— dedim qazanbas jigitke, söyttim de, jılap jibergenimdi közderi şalmasın dep, üyden ita jöneldim! I.206 Dalaga şıǵısımen özimdi özim biyley alsamşı! Munday köñilsek, osal jan ekenimdi burın bilsemşı! I.207 Qarañǵı köşelerdi oraǵıta aynalıp eñirep kelem, eñirep kelem. I.208 Köz jasım munday köp bolar ma, qurǵar emes. I.209 Adamnıñ köz jası — köñil jası degen ras qoy.

I.210 “Bazargül bolsa öziniñ baqıtı üşin ketip baradı, al sonda mağan ne jorıq deymen, birge tuvğanmen, birge ömir sürmek joq, bunım uyat emes pe, tomarday

bolıp, jas balaşa egilgenime jol bolsın?” I.211 Özime özim osılayşa aqıl bergen sayın, eñirey tüsem. I.212 Bul — meniñ äjem ölgennen keyingi ekinşi ret qayğırğanım. I.213 Qara kempir düniye salğanda, Bazargülim bar dep özime ezim toqtav aytqan edim, endi soqa basım qalğanda, neni köñilime medev etem? I.214 Bazargüldiñ küyevge şıqqanı mağan qara sanımnan et kesip algannan avır tiyip kele jatır. I.215 Ğajap-ay, onı Äbilqasqa küyevge bermey, bir jolata joğaltqan jandaymın. I.216 Olardı küni erteñ-aq köretinim tinti qaperime de kirip şıǵar emes. I.217 Ärine, erteñ köretinimdi özim de bilemin, biraq erteñ özge Bazargüldi, böten Bazargüldi köretindey bir opıq sezim biylep alǵan meni. I.218 Sizder meniñ bul halımdı burıs tüsinbeñizder: “Arqada jıl jaqsı bolsa, arqar avıp nesi bar” degenday köñilimdi qayǵı baspasa osınşama eñirer me edim?..

I.219 Bos köşelerdi şarlap uzaq jürdim bilem, äbden qaljırayın dedim. I.220 Endi eki iyǵım salbırıp, üyime qaray bettedim. Sälden keyin qarañǵı köşelerden şıǵıp jariq köşege tüstim. Kommunist prospektisi eken. I.221 Bul — Mıstav qalasınıñ eñ saltanattı köşesi, samaladay jap-jariq, keñ, eki jaǵın birdey tört-bes qabat sändi, zävlim üyler kömkergeñ. I.222 Alıstan mıs zavodının budaqtaǵan tütini şudalanıp körinedi, zavodqa tirkese salınǵan uzın estakalı temir joldıñ üstinen kişkentay vagonetkelerden tögilgen mıs qoqısı tüngi jalın tärizdi qıp-qızıl bolıp tömen qaray aǵa jöneledi. I.223 Tınış, jariq, taza avalı köşe köñilimdi sergiteyin dedi. I.224 Onıñ üstine, köz jasımnan birge köñil kiri de ketkendey. I.225 Alǵaşqıday emes, jan-jaǵıma qaray bastadım. I.226 Qıbırlaǵan jan joq, äli avtobus jürmegen, köşe boylap ösip qalğan jasıl japıraqtı aq qayıñdar uyqılı-oyav mülǵip tur...

I.227 Ülken köşeden üyge baratın burışqa qaray burıla berem degende, дәl qarısı aldımnan Ulbosın kezdeysoq şıǵa keldi. I.228 Toqtay qaldım. I.229 Sirä, Bazargüldi Äbilqastıñ üyine aparıp sap qaytqan beti boluvı kerek, ayaǵın kerbez basıp, tömen qarap, qalıñ oyda kele jatır eken. Menin körıp o da bögeldi.

I.230 — Qayda qaşıp kettiñiz?— dedi ol külimsirey söylep, — kördiñiz be, qaranǵı tünde jalǵız qaytuvǵa tura keldi...

I.231 — Özgeleriñiz qayda?

I.232 — Äbilqastıñ üyinde qaldı.

I.233 — Siz nege qalmadıñız? Tünde jürv qorqınıştı ğoy...

I.234 — Nesi qorqınıştı? Qız urlaytın er jigitter qazir joqtın qası,— dep Ulbosın äzildey küldi,— janıñız aşısıa uzatıp salıñız...

I.235 Quvanıp kettim, biraq sır bermegensip:

I.236 — Alısta turasız ba?— dedim.

I.237 — Köñili alıs adamğa — alıs,— dedi qız tağı da äzildey külip,— al, köñili jaqın adamğa...

I.238 — Alıs ta bolsa jaqın ğoy?— dep men de küldim.

I.239 Ulbosınğa qalay erip ketkenimdi özim de bilmey qaldım.

I.240 “Aylı tün, aşıq aspan. Sır şertip, samsağan juldız jımıñdasqan”. I.241 Köñilim äbden jadırap ketken. Janımda ırğala basqan sulu qız. I.242 Älsin-äli urlana köz tastap, sıñğırlap külip, birdemeler aytıp keledi. I.243 Mas janday del-salmın, davısı jüregimdi qıtıqtap, söziniñ köbin uqpağandaymın. I.244 Tek: “Siz dañğayır aqın jañdı, suretşi adam ekensiz, osı küni jurıt qarındasınıñ küyevge şıqqanına jılamaq tügil...” degen sekildi janıma jılı tiyer sözi ğana üzilip barıp sanama jetedi. I.245 Qumartqan köñil tipti basqa jaqta. Anda-sanda denesine, ne qolına qolım tiyip ketse, köñildegı arman burınğısınan da ulğayıp, uşqınday tükendey. I.246 Boyımdı bir ıstıq jalın biylep, jüregim lüp-lüp soğadı, qara jerdi qaz basıp kele jatqañday emes, bir baqıt bultınıñ quşağında qalqıp ketkeñdey sezinemın. I.247 Qanşa jürgenimiz esimde joq, qalanıñ şetindegı üş qabat üydiñ janına kelip toqtağanda ğana, Ulbosınıñ päterine jetip qalğanımızdı bir-aq bildim.

I.248 — Köp raqmet äkep salğaniñızğa,— dedi Ulbosın uzın savsaqtı qolın berip, söytti de, tağı da qaljıñday külimsiredi,— jalğız qaytuvğa qorıqpaysız ba?..

I.249 Özinen bölingim kelmey turğanın jasıra almay, kibirtiktey miñgirledim.

I.250 — Qorıqqanmen amal bar ma?..

I.251 Qız äzildey qaqtıqtı.

I.252 — Meni şığarıp salam dep, üyiñizden tım alıs ketip qaldıñız ğoy...

I.253 — Alıs dep avlıña barmaysıñ ba?..

I.254 — Tım şarşap turğandaysız,— dep qız säl ezuv tarttı.— Jalğız qaytqıñız kelmese, meniñ üyime qona salıñız...

I.255 — Üydegi kisilerge söket körinip jürmese...

I.256 — Qorıqpay-aq qoyıñız, jalğız turam,— degen qız endi sıbırlay küldi,— jäne siz jatatın jeke orın da tabıladı.

I.257 Men javap berüvdiñ ornına Ulbosıñdı qolıqtay,qarañğı dälizge qaray asığa basıp jüre berdim...

II

II.1 Ulbosıñğa degen sezimimdi äli özim de bayımdağan jokpın. II.2 Teq bir ğajayıp quvattı küş biylep äketip baradı. II.3 Oqta-tekte öz halimdi özim de tüsingim keledi.

II.4 Sizder on toğızınşı ğasırdıñ ayaq şeninde ömir sürgen Frantsuz müsinşisi Ogyust Rodenniñ Ermitajdağı “Mäñgi köktem” degen süyisip turğan qız ben jigittiñ märmärdan jasalğan müsiniñ körgen bolarsızdar. II.5 Qız ben jigittiñ işki sezimin, jürek tolqınıñ är qubılısın şeber tasqa til bitkizgendey qanday näzik bere alğan. II.6 Süyisip turğan eki jastıñ deneleri sonday jeñil, jumsaq, tas emes, nağız tiri jandardıñ tulğasında bop körinedi, eger qolıñdı tiygizip bayqamasañ, ava men sävleden istelgen be der ediñ! II.7 Ne bolmasa aybarlı Birinşi Petrge ölmes eskertkiş etip “Mıs saltattım” qaldırğan Folkoneniñ “Qıs” degen müsiniñ körinizersi. II.8 Qıs tünine äyel beynesi arkılı allegoriyalık teñev berip adamnıñ qıs jaylı tüşinigine ğajayıp bir sulu sezim tuvdırmay ma! II.9 Yakiy ataqtı Mikelandjeloniñ “Bük tüşken bala” attı märmär müsiniñ alıñdarşı. II.10 Beyneniñ beti körinbese de, bükil bükşiygen denesinen işki sezimi, qayğı-qasireti, ömirden körgen opıǵı añǵarılmay ma? II.11 Ulı suretşi osı är tamırı sadaqtıñ adırnasında tartılğan şerli balanıñ müsini arqılı däl osı kezde Germaniyağa bas uruvğa mäjbür bolğan öziniñ Otanı İtaliyanıñ qayǵılı halin körsetpey me?

II.12 Osınıñ bärin paş etken tas müsiniñ — tas beyne! II.13 Sol tas beyneni tiri janday söyletip turğan — adam! Darın! II.14 Sonday adamnıñ biri men emespin be? II.15 Biraq qolıma tüşken tastı men nege söylete almaymın?

II.16 Keyde mağan adam balasınıñ darını gül sekildi bolıp körinedi. II.17 Ol gül qalay bolsa solay öse beretin aram şöp emes, oğan altın kün nuri, samal jel, nöserlete quyğan javın kerek dep oylaymın. II.18 Gülge sen qanşa ös deseñ de, küzdıñ

qara suviğında öse ala ma? II.19 Darın da sol gül tärizdi, onı güldendiretin de, iyisin jupar añqıtıp şeşek attıratın da, bürsiytip sarğaytatın da — zamanı. II.20 Darındı da zaman biyleydi. II.21 Zamanı qur darındı ğana biyley me? II.22 Zaman adamnıñ özin biyleydi. II.23 Zaman adamdı batır da, qorqaq ta, jomar ta, sarañ da etedi. II.24 Mümkün, meniñ darınımnıñ jomarttıq qasiyetin aşatın zamanım äli jetpegen şıǵar? II.25 Ol uşın ne kerek? II.26 Bul — meniñ darın jönündegi öz tüsinigim, öz uğımım. II.27 Basqağa sen de solay tüsin dep telimeymin.

II.28 Men osı Mıstavğa kelgeli körkemönerge birjola berildim. II.29 Jan-jaǵıma üñile qaraymın. II.30 Köñilimdi tolqıtar, janıma qanat bitirer köz izdeymin. II.31 Sol közdi tapqanday da bolamın. II.32 Ol — mınav töñireğimdegi adamdar, ğajayıp qızıq ömir. II.33 Mınav ösip kele jatqan jaña qala, anav tütini budaqtağan mıs alıbı. II.34 Al endi solardı suretke, ne tas müsinge aynaldırsam, künde körüp jürgen ädettegi qarapayım birdemeler boladı da şıǵa keledi. II.35 Öz jumısımnan ne şabit lebizin, ne qayǵı, ne quvanış sarının taba almaymın. II.36 Bul nelikten? II.37 Älde meniñ darınım jetpey me, älde aynala qorşağan dünüye köñilime qonbay ma? II.38 Joq, olay emes. II.39 Men ömirge de, zamanıma da rızamın. II.40 Al sonda şın körkem öner tuvındısın şıǵara almavımnıñ sebebi nede? II.41 Baǵana janımda kele jatqan. II.42 Ulbosınğa qarağan sayın osı sebeptiñ kiltin endi tapqan sekildimin. II.43 Ol kilt dünüyeden, jan-jaǵımdaǵı ömirден, alvan-alvan adamdardan alatın äserim tärizdi. II.44 Künde, mine, jüzdegen adam körem. II.45 Bärine de dospın, bärin de unatam, biraq beri de mağan bir tüstes, birkelki, qalıptasqan közqarasıma qonıstağan izgi adamdar. II.46 Al Ulbosınnıñ ornı bölek, onıñ bar qıymıl-äreketi, ayaq basısı da, moyın burısı da jurttan özgeşe. II.47 Men keyindev qalıp, özine bildirmey, sırtınan da qaraǵam. II.48 Buldır tünde jüzip bara jatqan aqquv tärizdi köringen. II.49 İye, iye, men sol sätte oğan aqındıq teñev tapqanmın. II.50 Ol teñev — aqquv qus. II.51 Men endi Ulbosındı, özimniñ zamandastarımdı, bärin de bir ğajayıp sulu aqqustar dep oylaǵam. II.52 Sol oyıma özim quvanǵam.

II.53 Körgen körinisiñnen, kezdesken jurttan alınar äser — suretкер uşın birden bir qajet dünüye. II.54 Bıltır men Almatıda boldım. II.55 Abay eskertkişine bardım. II.56 Abay — meniñ şın süyetin, abzal aqınım. II.57 Onıñ öleñin oqıǵanda men küni büginge deyin jas balaşa quvanamın, nemese qayǵıramın. II.58 Al sol Abaydıñ tuǵırda turǵan tas beynesin körgenimde, onıñ jırları usınganday jan tuvlatar äser ala almadım.

II.59 Nellikten? Tipti müsinişiniñ osınşama tastı tavday qılıp üygenine tañqaldım. II.60 Abay ağamniñ janında uzaq otırdım. II.61 Betine üñile qaradım, bări de durıs, turğan turısı da, bet älpeti de, tipti, qolına kitap ustağanı da unaydı, biraq bul müsini adamniñ jüregine ot jağıp, qiyalında tolqın oynatpaydı. II.62 Buğan sebep — müsiniş Abay öleñinen, Abaydıñ işki jan dünüyesinen özi de uşqındana almağanğa uqsaydı, sondıqtan müsiniñ şeber zerdesinen emes, tastan jasalğanı birden közge tüsedı.

II.63 Burın töñiregimdegi adamdar haqında däl osınday jayda bolsam, qazır Ulbosındı körgennen keyin tipti özgerdim. II.64 Közime uşqın, jüregime ot payda boldı.

II.65 Biz ekinşi qabattağı üyge kirdik. II.66 Ädemi bir bölmeli üy eken. II.67 Ashanası, vannası bölek. II.68 Bölmesin jaña ülgimen jaynata jıynap qoyıptı. II.69 Qız qolımen bezendirilgen üydiñ jayı belgili ğoy, qağılğan suretterge de, stol üstine qoyılğan gülge de min tağa almaysıñ. II.70 Çehoslovakiyada jasalğan bir bölmelik ädemi mebel elektr sävlesi tüsip jalt-jult etedi. II.71 Qızdıñ özi jatatın tahtasına tayav, tereze aldına divan-krovat qoyılğan.

II.72 Üyge kirgennen keyin, biz as bölmege barıp şay içtik. II.73 Sulu qızdıñ qolınan işken şay qanday tätti, qara su berse de mağan şärbattan kem köriner emes. II.74 Älsin-älsin jutına beremin. II.75 Qızğa, älda, şayğa şöldep otırğanımdı özim de bilmeymin.

II.76 Şay işip bolğannan keyin uyıqtaytın bölmege qayta kirdik.

II.77 — Siz ana divan-krovatqa jatıñız,— dedi Ulbosın, söytti de, özi şkaftan oramalı alıp, juvınuvğa şıǵıp ketti.

II.78 Tez şeşindim de, saluvlı turğan tösekke barıp jattım, bas jağımndağı albomdı alıp qaray bastadım. II.79 Bul — alpıs ekinşi jılı şıqqan Ermitajdağı 15-16 ğasırlar suretteriniñ albomı eken. II.80 Orta kezın aşıp qalıp edim. Rembrandtıñ “Danayasına” tap boldım. II.81 Karl Markstiñ, dekabristerdiñ, Gertsenniñ Janın tebirentken ulı şeberdiñ ğajayıp suretteri kimniñ köñiline ot tutatpağan! II.82 Onıñ salğan portretterin körgen sayın meni de bir ğalamat sezim biylep ketetin. II.83 Al, bul jolı albomdı jaba qoydım. II.84 Öytkeni meniñ däl qazirgi jağdayımda “Danayanı”— tösekte jatqan jalañaş äyeldi körüv — men üşin tım qavipti de, azap ta edi. II.85 Däl osı sätte üyge Ulbosın kirdi.

II.86 — Men şeşinip alğanşa, siz azıraq teris qarap jata turıñızşı,— dedi ol nazdana erkeley, söytti de, şamdı söndirdi.

II.87 Mağan teris qarav oñay bolıp pa! Amal joq, burıldım. II.88 Biraq sol burılğan sätte-aq jüregim alas urıp, oynaqşı jöneldi. II.89 Ayaq jağımda ayqara aşılğan ülken terezeniñ şınısınan ay sävlesi quyıla tüsken üy işi samaladay körinip tur. II.90 Äsirese, Ulbosın ayday ayqın. II.91 Ol, mine endi jayulı töseginiñ üstine otırdı. II.92 Jup-jumır appaq sanın jalañaştap, joğarı qaray beldikşe tartılğan birdemesin ağıtıp, bir şulıgın şeşti: Teris qarap jatqan meni mazaq etip, jas balaşa mız bolıp, tuv sırtımnan tilin şığardı da, ekinşi şulıgın şeşüvge kiristi. II.93 İş köylegi mıqımına deyin sırılıp, jup-jumır aq baltırı men tolıq sandarın, ädeyi men qızıqsın degeñdey, molınan aştı...

II.94 Suretşi yakiy müsınşıge jalañaş äyel denesin körüv tañsıq emes. II.95 İstitutta jürgende de muñday jağdaydı bastan ötkizüvge tura kelgen. II.96 Önerde şındıqtı beynelev üşin sabaq kezinde ädeyi şaqırılğan jas äyel men sımbattı qızdñ jalañaş denesiniñ müsiniñ men de san ret gipstan quyğam. II.97 Biraq qalay ekenin qaydam, sol naturşiytsalarımñ dene körkinen qanday sulu bolsa da, birde-bir estetikalıq läzzat alıp körgen emespin. II.98 Al körkemönerde ruhani rahat, ne estetikalıq qızıq tuvdırmağan körinis suretkerge şabıt bere almaydı. II.99 Ol şabıtsız şın körkem tuvındı kelmeydi duniyege. II.100 Körkemönerge darın, eñbek jetkiliksiz. II.101 Oğan şabıt kerek. Sondıqtan da bolsa kerek, men qanday joğarı baga alsam da, gipstan quyğan müsinderimniñ bir de biri özimdi qanağattandırıp körgen emes. II.102 Meniñ jalañaş qızım Ogyust Rodenniñ mramordav jasagan “Aqın men Muzasındağı” Muzanı beyneleytin, jürekke asqaqtağan aqındıq sezim tuvdıratin, gajayıp sulu äyeldiñ jalañaş denesin bılay qoyğanda, Aristid Mayoldıñ “Türegelip turğan äyelinin” jalañaş müsiniñ de qarapayım bolıp körinetin. II.103 Ülken müsınşiler tapqan sızıq, poetikalıq sezim tuğızatın bolmıs, közdi tartıp, köñilge quvanış beretin sululıq mende siyrek kezdesetin. II.104 Älem duniyesindegi sululıqtñ biri — jalañaş äyel denesi ekenin men de biletinmin. II.105 Sol sululıqtı taba almağanıma, sol sululıqtan özimdi de eleñ etkizetin, basqanı da quvantatın tuvıñdı jasay almağanıma iştey ıza bolatınmin. II.106 Sabaq üşin arnalıp şaqırılğan qız kelinşekterdiñ müsiniñ oydağıday sala almağanımdı darınımniñ şamalılığınan-av dep kümändansam da, teginde, suretke tüskeli kelgen äyelerdiñ dene qurılısı köñilimdi oyatpadı, estetikalıq äser bere almadı dep sıltav tabatınmin. II.107 Eger de şeberlerge kezdesken erekşe äyeler mağan da

kezdesse, men de önerimdi körseter edim dep, özimdi özüm jubatatınmın. II.108 Al, qazir sol kütken sät kelgen sekildi. II.109 Körkemönerde oylağan armanıña jete almav — körkemönerdi qorlav. II.110 Eñdi men sol armanıma jetetin tärizdimin. II.111 Oylağan beynemdi körüp, sol beyneni müsinge aynaldıruvğa mümkindik alatınıma közim jetkendey. II.112 Küni boyı biylegen jigittik sezim ıǵısıp, ruhani sezimge, estetikalıq quvanışqa, tvorçestvolık armanğa jol usındı.

II.113 Ulbosın eñdi türegelip barıp, şkaftan tünde kiyetin iş köylegin alıp keldi. II.114 Üstindegi toyğa dep kiygen kapron iş köylegin saspay şeşip, janına qoydı da, omırav japqışın bosatıp, taǵı da mağan qaradı. II.115 Fendardıñ “Jalañaş äyel” degen suretin körgenderiñiz bar ma? II.116 Säl qırındav otırǵan jalañaş Ulbosın sol suretten äste avmaydı! II.117 Sol bir tolıq san, sol bir jumıs iyıq. II.118 Frantsuz suretşisi şeberlikpen bere bilgen kezinde de añaşağan, sabırsızdana kütken mahabbat otı...

II.119 Mende äli de ün joq, demimdi şıǵarmay, ün-tünsiz jatırmın. II.120 Oyımdaǵı armanımdı, tvorçestvolıq armanımdı tabuv üşin äli de birdeme kem sekildi. II.121 Ne jetpeydi? II.122 Özim de tüsinbeymin. II.123 Joq, tek adamnıñ qjyalı ğana körkem suret tuvdıruvğa tiyisti emes, keyde adamnıñ qiyalın körkem surettiñ özi tuvdıruvı kerek. II.124 Sonda ğana qiyal iske asar armanğa aynaladı. II.125 Ulbosınnıñ osı sulu beynesinde äli de bolsa qiyal tuvǵızatın bir körinis, äli tabılmağan bir sulu qiyamlı jetpeytin tärizdi. II.126 Sondıqtan tözüvge tura keledi. II.127 Ulbosın jalt etip mağan taǵı köz tastadı, ajarınan älginde añaşağan mahabbat tolqını ğayıp bolıp, bir quvaqı qubılıs payda boldı. II.128 Ol “tss...s.. ündeme egendey, qolın ernine aparıp, mağan bir sır aytqısı kegendey, külimdey qaradı. II.129 Däl osı sätte onıñ jüzinde Eten Falkoneniñ ”Amur” müsinindegidey bir künäsiz qubılıs payda boldı. II.130 Ulbosındı jiyirmeden asıp bara jatqan qız emes, jüregin äli eş küye şalmağan bir päk näreste der ediñ. II.131 Ol öziniñ osınav bir ğajayıp, beykünä otırısımın, möldir taza köz qarasımen jüregime şoq tüsirdi! Endi şıdap jata almadım, ornımnan qarǵıp turdım.'

II.132 — Ulbosın, aynalayın, osı qalpıñnan qozǵalmay bes minut otırşı...— dedim asıǵa,— ötinem...

II.133 Ol oyımdı birden sezgendey.

II.134 — Jaqsı,— dep külimsiredi.

II.135 Men Ulbosınnıñ bas jaǵında turǵan torşerdi jaqtım. II.136 Üy-işi sál qızǵılt tartıp sávlelene qaldı. II.137 Asıǵa barıp tös qaltamnan suret qalamımdı aldım da, Ulbosınǵa qırınday, janımda jatqan albomdı aşıp, alǵaşqı betine onıñ suretin sala bastadım. II.138 Qız qıbır etpesten sol qolın ernine aparǵan küyde külimsiregen qalpında otır. II.139 Tırp eter emes. II.140 Maǵan osı sätte dünüye dünüye emes, bir ğajayıp sulu ertegi tárizdi körindi, boyımdı biylegen quvanış Ulbosınnıñ körkine qaraǵan sayın qanattana tükendey. II.141 Qanşa mezigil ötkenin bilmeymin, äytevir suret oyımdaǵıday bolıp bitkende “uf” dep demimdi bir-aq aldım. II.142 Barlıq jan sezimim, aqıl-oyımnıñ qavışa tebirenip aralasqanı sonşa, tav buzıp, tas kötergendey, mañdayımnan qara ter burşaqtap qoya bergenin endi bildim.

II.143 — Endi kiyinüvge bola ma?- dedi qız maǵan külimsirey qarap. Közine közim tüsip ketip edi, közi tostaǵanǵa quyılǵan suday mäldirey qalıptı.

II.144 — Joq, özim kiyinüvge...

II.145 Janına qalay barǵanımdı da bilmeymin. Adam ömirinde munday sätter boladı goy. II.146 Tek quşaǵımdaǵı Ulbosınnıñ “O Jantas, janım Jantas!” dep kübirlegenin ğana äzer estiymin, küyip bara jatırmin ba, janıp bara jatırmin ba, tüsinbeymin...

II.147 Qulan iyektenip tañ atıp keledi. Ulbosın ekevmiz qatar jatırımız. II.148 Şalǵay saparda jayav jürüp şarşaǵan adamdaymız. II.149 Biraq köñil bir armanǵa jetkendey. II.150 Uyıqtaytın türimiz joq. II.151 Men bir mezet qolımdı sozıp, pidjagimniñ qaltasınan şılımımdı aldım. II.152 Tartayın dep basımdı kötergenimde, baǵanaǵı ayaq jaǵımdaǵı aşıq tereze şınısınan divan-tösekte özim jatqan jerdi kördim. II.153 Ulbosın men teris qarap jatsam da, onıñ özin şınıdan köretinimdi biletinin jaña tüsindim. II.154 Biraq men oǵan renjigen joqpın. II.155 Qızdıñ osı bir tabiyǵiy tilekten tuvǵan päk quvlıǵın da keşirdim. II.156 Öytkeni, bul meniñ eñ alǵaşqı körgen qızıǵım edi. II.157 Munday qızıq üşin neni bolsa da keşirüvge boladı. II.158 Qazir menen bay, menen keñ adam tabıla qoyar ma eken. II.159 Bükil älem, osı jatqan üyim, bär-bäri de maǵan jumaqtan kem emes. II.160 Al janımda jatqan Ulbosın sol jumaqtan tüsken hor qızı ispettes. II.161 Däl osı mezette maǵan odan artıq jan joq mänzeldes. II.162 Men onıñ bar jaratılısın: külgen külkisin, söylegen sözün, asqan sulu, kerbez qiymıldarın da jaqsı körem! II.163 Tipti “Ulbosın” degen atı da janıma jaqın. II.164 “Ulbosın” dep

at qoyğan äke-şeşesiniñ tilegin bermegen jaratılıstıñ zañına da rizamın. II.165 Eger Ulbosın ul bolıp tuvsa, qayter edim? II.166 Bügingidey quvanıştı baqıt besigine kim böler edi.

II.167— Jantas,—dedi Ulbosın, temeki tartıp bolıp, qaytadan janına jatqanımda, jumsaq, süyriktey savsaqtarımen betimnen siypap, quşağıma kire tüşip.

II.168 — Sen meni jek kerip qalğan joqsıñ ba?..

II.169 — Nege?

II.170 — Qaydan bileyin, köylegin özi şeşti dep jaman oylap qalıp jürmeseñ...

II.171 — Köylegiñdi qaytadan men kiygizdim ğoy...

II.172 — Men kiyem dep talastım ba? II.173 — Ulbosın sılq-sılq küldi, söytti de bayav kürsindi. II.174 — Jigit tüymesin taba almay siypalap jatqanda: “Men özim...”deytin qızdardıñ qatarına qospasañ bolğanı... II.175 — Özimnen kişi Bazargül... iyä, öziñ de tüşinesin ğoy, men de tiri janmın,— ol endi ıstıq demimen betimdi küydire sıbırladı,— Al sen mağan bir körgennen unadıñ...

II.176 — Onı men toyda bayqamadım ğoy.

II.177 Şerubay otırğan soñ, ädeyi anğartpadım.

II.178 —Tüşinbedim...

II.179 — İyä, tüşinüv oñay emes...

II.180 Ulbosın meni quşaqtay jatıp, sırın ayttı. II.181 Adam balasınıñ ötken ömiri bir tüş emes pe: quvanıştı da, qorqınıştı da qayğılı şaqtarı da boladı. II.182 Tüş keyde qayta oraladı, al ömir qayta soqpaydı. II.183 Onıñ quvanışı da, qayğısı da ötken künniñ avqımınmen birge ketedi. II.184 Sonı quvanış, jaña qayğı — jaña ömirge iz saladı. II.185 Ulbosınıñ ötken ömiri de tüş tärizdi — avır da, quvanıştı da bolğan eken. II.186 Endi jaña ömir bastamaq.

II.187 — Sonda jaña ömirdi qalay bastamaqsıñ?— dedim sırın aytıp bolğannan keyin.

II.188 Özim de bilmeymin...

II.189 — Endi kim biledi?

II.190 Qoyğan savalım oğan jeñil tiymegen tärizdi. II.191 Öytkeni onıñ şağın ömiriniñ şırğalanda ötkenin tüsinip jatırmin. II.192 Ulbosın bir lavazımı joğarı adamnıñ jalğız qızı eken. II.193 Orta mektepi bitirip, budan jeti jıl burın meditsina institutına tüsedi. II.194 Birinşi kursta oqıp jürgende, äzir aqıl toqtatpağan, jelökpelev sulu qız, haş qırıqtan asqan hirurğiyalıq şeberligimen jurt avzına iline bastağan professor Şerubaymen köñil qosadı. II.195 Sayıp kelgeñde, Şerubay almaq boladı, qız u-şuvsız qatınasta jürüdi jön köredi. II.196 Söytip ırnı-jırnı bolıp jürgenderinde Ulbosın ekiqabat bolıp qaladı. II.197 Äke-şeşeden, birge oqıp jürgen qurbı-qurdastarınan uyalğan Ulbosın, bir kün tünde eşkimge de aytpastan, Qarağandıdağı nağası apasına tartıp otıradı. II.198 Onda barğan soñ jasırın jolmen işindegi balasın aldırıp tastaydı. II.199 Burın erke ösken şoljıñ qız, basına tayaq tiygennen keyin oqıs özgeredi. II.200 Oquvınan qaldırğan, özin qor etken Şerubayğa endi juvıǵısı kelmeydi. II.201 Öz betinşe, öz eñbegimen ömir sürgisi kelgen ol aqırında osı Mıstav qalasına keledi. II.202 Aldımen telefonşı bolıp jumıs istep, keyingi eki jılda sän atelesine kiredi. II.203 Şerubay äldeneşe ret hat jaza-dı, köñili suvığan Ulbosın oğan javap bermeydi. II.204 Söytip jürgende, burınǵı äyeli ölgen Şerubay bılır Ulbosın jumıs istep jürgen Mıstavğa avisadı. II. 205 “Vädemdi berik ustap, ädeyi sen dep keldim, endi qosılayıq”,— deydi. II.206 Ulbosın birden javap bere qoymaydı. II.207 Mıstavdağı tävirmin degen jigitterdiñ közderine tüsip jürgen ajarlı qız endi Şerubaydı elemegen boladı. II.208 Bıraq “ket äri” demeydi, keleşegin oylaydı. II.209 Osınday şıtırmanda jürgende, qapelimde men tap bolıp, Ulbosın osıtav tätti tünge bel buvadı.

II.210 Älginde qoyğan surağıma ol qısıla javap qaytardı. II.211 Qısılǵandıǵı sonşa, tipti davısı dirildep şıqtı.

II.212 — Meniñ şeşimim endi seniñ javabıña baylanıstı.

II.213 —Qanday javabıma?

II.214 Ulbosın ün-tünsiz uzaq jattı da, älden vaqıtta barıp:

II.215 — Men sağan unamadım ba?— dedi davısı burınǵısınan da qobaljiy şıǵıp.

II.216 Burın köñil aşıp, sırlaspağan, äldeqalay kezdeysoq uşırasqan adamına alğaşqı tüni-aq bar ömirbayanın, jürek qupiyasın birden aqtara bastağannan-aq “bunısı nesi?” dep tañ qalıp jatqanmın. II.217 Bir sät Ulbosınnıñ bul qılığın onıñ aşıq, aqjarqın,

adamğa sengiş minezinen şığar dep te oylaganmın. II.218 Älde... şın sırım aytıp meni özinen ürkitpek pe, “bügingi tünimiz äldeqalay tolqın ketken jastıq äserinen tuvğan tün, meniñ jolım senen bölek” degendi minäjat etkisi kele me dep te şübälanğanmın. II.219 Joq, buniñ ekevi de bolmay şıqtı. II.220 Ulbosın bar sırım aytsa, bar künäsin aldıma jayıp salğanda, oyı anağurlım tuñğıyıqta jatır eken. II.221 “Jaqsılığım da, osaldığım da osı, endigisin özin şeş” dep jäy ğana quşağın emes, bar jürek sırım aldıma jayıp salğan eken. II.222 “Sonda bul ne, mahabbat pa, älde men tüsinbeytin basqa bir jumbaq sezim be? II.223 Mahabbat deyik, al sonda ol osılay op-oñay, bir körgennen payda bola qalğanı ma? II.224 Payda bolsa nesi bar, Eñlik pen Kebektiñ de mahabbatı bir tünniñ işinde tuvmay ma? II.225 Tuvadı delik, olay bolğan künde seniñ öz jüregiñ qalay soğadı? II.226 “Sen de birden Ulbosın toqtağan şeşimdi tileysiñ be?” II.227 Qapelimde qoyılğan suraqqa javap qaytara qoyu mağan da jeñil tiygen joq. II.228 Endi men qısıldım. II.229 Qısılgandığım sonşa, ne derimdi bilmey, ün-tünsiz jata berdim. Jağdayımdı uqqan Ulbosın:

II.230 — Meni durıs tüsinbediñ goy,— dedi meni bavırına tartıp quşaqtay tüsip,— birden javap bere almağanıñnan qısılıp qalğanıñdı túsindim... II.231 Qısılmay-aq qoy, men öz künimdi özim köre alatın adamımın. II.232 Tek, quvanışımdı birden üzbesen boladı. II.233 — Ol eñdi tula boyın qaytadan biylep ketken sezimdi büge almay, quşağın jazbağan küyinde iñgaylanıp jatgı.

II.234 Düniyeniñ bar baqıtı erli-zayıptı boluvda ma, janında ayday sulu kelinşek jatqanda, är adımıñdı aqılğa biyletöv qıyın bolatını haq, men Ulbosınıñ iñğayşa köne berdim...

II.235 ...Qaljırap barıp, qattı uyıqtap ketken ekem, közimdi aşsam, kün tüske tayap qalıptı. II.236 Uyqım da qanğan tärizdi. II.237 Janımda Ulbosın jatır, denesi kevdesiyae deyin aşıq. II.238 Arşılğan aq balıq tärizdi. II.238 Uyqısı qanday ädemi edi! II.239 Qoyu qara şaşı aq jastıqqa tögilip, süykimdi erini, oymaqtay avızı säl aşılıp, aqırın tınıstaydı. II.240 Kenet qızığıp kettim, bassalıp, qısıp süygim keldi. II.241 Degenmen, “uyuqtasınşı” degen tilek basım bolıp, oyatpadım.

II.242 Jäylap turdım da, kiyinip, ayagımdı uşınan basıp, üyden şığıp kettim.

II.243 Bir köşe muğdarı ötkennen keyin barıp, tündeği salğan suretim esime tüsip ketin, keyin burıldım. II.244 Däl osı kezde Ulbosınıñ üyine kirip bara jatqan

Şerubaydı kördim. II.245 Men onimen däl qazir uşirasqım kelgen joq. II. 246 “Jaraydı, suretti keyin alarımın”— dep kete bardım. II.247 Adam balası qızıq qoy, alde men solaymın ba, öz qayğımnan göri, özgeniñ qayğısın köbirek oylaymın, birevdiñ jılağanın, ne opıq jegenin körsem, so küni meniñ de berekem ketedi. II.248 Qolımnan keler järдемim bolmasa da, älgı adamnıñ qayğılı hali oyımnan şıqpay qoyadı. II.249 Älginde Ulbosınnıñ üyine bettegen Şerubay tuv sırtınan mağan däl osı bir tünniñ işinde jasıp, jüdey qalğanday körindi. II.250 Ayağın sılbır basıp, keşegiden göri бүkireye түskendey. II.251 Sonşama buğan ne boldı eken? II.252 Ärine, Ulbosın ekevmizdiñ tündeги қılıғımızdı bilgen bolsa, men munday suraq bermegen bolar edim. II.253 Eger Şerubay Ulbosındı şın jaqsı köretin bolsa, bizdiñ tündeги қılıғımız däl ol köñildenetin қılıқ emes. II.254 Biraq ol qaydan bileди?..

II.255 Meniñ ömirден алған көп täjiriybem joq. II.256 Äsirese, bul täjiriybe äyeldermen baylanıstı bolsa, onda men äli dım körmegen närestemin. II.257 Söytse de meniñ ömirde ustağan uranıм — өз бақıtına bola өзgeni бақıtсыз etpe. II.258 Birin-biri jaqsı körip жүрген erli-zayıptı adamdardıñ arasına salқındıқ tuvğızatın keybir jigittik, bozbalalıқ jasadım devşi jeñil minezdi javdardı ittiñ etinen jek körem. II.259 Öz qızığın oylap, basqanıñ uyasın buzatın kisiler meniñ, oyımşa bul dünyedegi eñ opasız, eñ närsiz adamdar.

II.260 Sonda meniñ bugün түngi өз қılıғım jөн be? II.261 Eger Şerubay Ulbosındı şın jaqsı көrer bolsa, қалай болғанı? II.262 Men kezdespesem, Ulbosın ekeviniñ arası қалай şeşiler edi? II.263 Jañadan қurılғalı турған uyanı buzған joqpın ba? II.264 Ulbosın aқılға, zerdege salıp, tündeги ekevmizdiñ sözimizden keyin, Şerubaymen ortaқ til de tapқан şıғар? II.265 Olay болған күнде men Ulbosınnıñ mañayınan жүrmeymin. II. 266 “Quvanışımdı birden üzbe” degen ötinişin orındamaymın. II.267 Şerubayға jasağan osı қiyanatım jetedi, ekinşi қiyanatқа bara almaymın!

II.268 Osıñday toqtamға kelseм de, Ulbosındı көргенşe şıday alar emespin. II.269 “Şınımen-aq ğaşıқ болıp қалғанmın ba? Solay sekildi. Mahabbat degen osıñday şıdamsız болadı devşi edi ğoy, mağan da jetken eken sol bir abzal күş. II.270 Jetsin, men oğan ökinbeymin. Ulbosıñday süyген jarım bolsa, menen бақıttı adam бар ma? II.271 Oylaşı, ras, men бақıttımın ba? II.272 Endeşe түнде Ulbosın quşağında jatqanda

osı sözderdi nege aytpadım? II.273 Al qazir, köziñnen tasa bolıp edi, şın ğaşıqtay ölip barasıñ... II.274 Seniñ muniñ tek ötkinşi qızuv emes pe?”

II.275 Meni qanday küş: biylep bara jatqanın bilmeymin, äytevir Ulbosıñdı kerüvge qumarmın. II.276 Onı tağı da quşaқтағım keledi, şıdamsız jürektiñ mavqın basqım keledi. II.277 Sayıp kelgende, umıt qalğan albomdağı suretti sıltav etip, kün bata Ulbosıñnıñ üyine qayta bardım. II.278 Ol meni kütüp otır eken. Quşağın jaya qarsı aldı. Jañbır artınan qulpırgan güldey, tipti " ädemilenip ketipti. II.279 Jayrañ-jayrañ etedi.

II. 280 — Keletiniñdi bilip edim,— dedi ol meniñ eki qolımnan birdey ustap, jas balaşa quvanıp.

II.281 — Qaydan bildiñ?

II.282 — Kelgiñ kelmeytin de vaqıtıñ boladı. Al qazir... —ol sılıq-sılıq küldi — , munday sezim mağan ayan... II.283 Şerubaymen alğaşqı kezdesken ayımda...

II.284 Ulbosıñnıñ betine qaradım. Ol meniñ ünsiz surağımdı birden tüsindi.

II.285 — Şerubay ekevmizdiñ aramızda at quyırığı bir jolata kesildi. II.286 Ol tündeği oqiyğanıñ bärine de qanıq.

II.287 — Öziñ ayttıñ ba? Ulbosın tağı sılıq-sılıq küldi.

II.288 — Öziñe sırımdı aytqan soñ, jurttıñ bärine de solay eken dep oylaysıñ ba? II.289 Joq, Jantasjan, äyel sırı qulıptavlı sandıq, köringenge aşıla bermeydi. II.290 Kilti tabılğanda ğana aşıladı.

II.291 — Qalayşa?

II.292 — Qattı uyıqtap qalğan ekem, uzaq dızılдаған esik qoñıravınan äzer oyandım. II.293 Basımdı kötersem, sen joqsıñ. II.294 Barıp esik aşsam, Şerubay eken. II.295 Üyge kirdi. II.296 Eñ aldımın közge tüskeni tösegimniñ janında jatqan seniñ papiyrostarıñnıñ qaldıqtarı boldı. II.297 Meniñ şılım tart-paytıñımdı biledi...

II.298 — İye, sosın? ...

II.299 Ulbosın Şerubaydan bir öşin alğanday ejdağattana külimsiredi.

II.300 — “Bul kimdiki?” dedi. Men seniñ atıñdı ayttım. II.301 Bop-boz bop ketti. “Bunda ol qaydan kelip jür?” dedi. II. 302 “Tünde şığarıp salıp kelgen, azıraq

otırıp qayıp ketken” dedim. II.303 Odan artıq birdeme devge ayadım, jazıǵı — jaqsı körgeñi me, orınsız ökpelemesin dedim. II.304 Ol senerin de, senbesin de bilmey bölmeni kezip jüre bastadı. II.305 Kenet tereze aldında jatqan aşıq albomdı körip toqtap qaldı. II.306 Meniñ suretimdi tamaşa etip salǵan ekensiñ!.. II.307 — Ulbosın taǵı da quvana küldi,— oñaşa bolǵan soñ, tipti uyaluv degendi umıtıp ketipsiñ...

II.308 Birev üstime suvıq su tögip jibergendey, boyım muzdap ketti.

II.309 — Körkemöner ğoy...— dedim miñgirlep, ne derimdi bilmey,— men sol suret üşin kelip edim.

II.310 Ulbosın esiktiñ qaǵa berisindegi qaǵaz salatın korziynkanı körsetti.

II.311 — Äne jatr salǵanıñ. Şerubay ün-tünsiz suretke qarap az-kem turdı.

II.312 “Azıraq otırıp qayıp ketken-aq eken!” dep salǵanıñdı bıt-şıt etip jırttı da, üyden ata jöneldi. II.313 Sodan qayıp oralǵan joq.

II.314 Köpten kütken armanım orındalıp, oydaǵıday etip salǵan etyudimniñ munday küyge uşıraǵanına işim uvday aşıp ketse de, taǵı da ne derimdi bilmey:

II.315 — Yapırmay, uyat bolǵan eken...— dep miñgirledim.

II.316 — Kimnen? Şerubaydan ba? II.317 Köñilin qalay suvıtuvdıñ ädisin taba almay jür edim, säti tüse qaldı,— dedi Ulbosın qabaǵın säl şıtıp. II.318 — Meyli, ökinbeymin!

II.319 Qızdıñ professordan äbden suvınǵanına közim kämil jetti. II.320 Köñilim arnasına tüseyin dedi. II.321 Ekevmiz endi qatar otırdıq. II.322 Ulbosınnıñ qolın ustap, säl qıstım.

II.323 — Surettiñ jazıǵı joq edi ğoy, beker jırtqızdıñ...

II.324 Men onı qaytadan onday etip sala alamın ba...

II.325 Ulbosın kenet jüdey qaldı.

II.326 —Ekinşi ret men de senin aldında sonday bop otıra almaymın ğoy.

II.327 — Nege?

II.328 — Bilmeysiñ be? II.329 — Ulbosın qızarıp, tömen qaradı. II.330 — Ötken tüñgi qılıǵımnan özim de jerge kirerdey bolıp otırmın.

II.331 Men Ulbosındı özimdi adal niyetimen jaqsı köretinine sene bastadım.
II.332 Endi onı quşağıma özüm tartıp, diril qaqqan ıstıq erninen uzaq süydüm.

III

III.1 Qala şarıqtap ösip kele jatqanımen, muñda äzirge menen basqa müsınşı joq. III.2 Sondıqtan, mağan öz önerime baylanıstı basqa da buratana jumıstar istevge tura keledi. III.3 Sonıñ biri ölgen adamnıñ gipstan maskasın aluv, keyin müsının jasav. III.4 Munı, köbine, qaytı bolğan adamnıñ aǵayın-tuvıstarı jasatadı. III.5 Keyde jergilikti ükimet tarapınan da tapsırılıp jatadı. III.6 Men bul jumıstı ölik üyine barıp orıñdaymın, al tıǵız jaǵdayda avruhananıñ operatsiya böliminde, tipti keyde mürdehanaǵa baruvǵa tura keledi. III.7 Ärine, bunday jumıs oñayǵa tüspeydi, äsirese, men sekildi ömiri tek sävleli jaǵınan köretin adamǵa qıyın soǵadı. III.8 Biraq amal ne, “basqa tüsken basbaqsıl” degendey, jurttıñ tilegin orındav kerek, birtindep köndige bastadım.

III.9 Äsirese, mürdehanaǵa baruv qıyın. III.10 Äli küñge deyin, sonda barıp, maska aluv kerek bolsa, jüregim loqsıp, äzer baram. III.11 Qazaq: “Adam üş küñnen keyin körge de üyrenedi” deydi... III.12 Äy, bilmeymin, onısı beker bolar, öz basım körge üyrene almaspın! III.13 Aparıp tastasa amal joq, äytpese... III.14 Alǵaşqı ret mürdehanaǵa baruvǵa tura kelgende, köp qiynaldım. III.15 Bir qart pensiyoner qaytı boldı, jalǵız balası teñizşi eken, şet elge ketipti. III.16 Äkesin jerlevge kele almağan soñ, qalalıq sovetke eñ bolmasa äkemniñ maskasın aldırıp qalıñdar, barğan soñ özim eskertkiş qoydıram dep ötişip telegramma beripti. III.17 Munday jaǵdayda barmavǵa bola ma, bardım. III.18 Bir jaqsısı, bizdiñ qala —jaña qala, bunıñ mürdehanası eski qalalarday emes, keñ, jariq, betondap tastağan mup-muzday keñ-keñ dälizder, qabırǵanı jaǵalay ornatqan tas tösekter, jarqırağan elektr jariǵı. III.19 Degenmen, jer astınıñ atı jer astı ğoy... baspaldaqtan tömen tüse bastaǵannan-aq boyım dirildep, ayaǵımdı. äzer bastım. III.20 Onıñ üstine, bizde qarttarǵa ärqaşan da qurmet emes pe; men maskasın alatın şaldıñ denesin mürdehananıñ eñ törine qoyıptı. III.21 Äzer jettim, eki jaǵımda jatqan ülken-kişi äyel-erkek, ölik dünüyesi...

III.22 Mürdehanaga baruv siyrek kezdesedi, biraq bolıp turadı. III.23 Köbinese, maskanı avruhananıñ operatsiya isteytin böliminde alamın. III.24 Bul mağan

ıñğaylı, öliktiñ tuvğan-tuvısqanınıñ, bala-şağasınıñ jılağanın estimeysiñ, jumıs istep jatqanda olardıñ qayğısınan avlaq bolasıñ.

III.25 Maska aluv bälendey qiyın jumıs emes. III.26 Ölik betin gipspen qaptaysıñ, qırırq-otız minut ötkennen keyin, äbden qattı-av degen kezde qayıp alasıñ... III.27 Bunıñ bäri seniñ şeberligiñdi ğana tileydi. III.28 Al qiyımı basqada. III.29 Maska alatın adamnıñ aluvan türi boladı, uvıljığan jas ta, mehnat azabı betin qatparlağan kəri de kezdesedi. III.30 Keyde ölik öñinen mäñgi uyqığa keter aldındağı qiyınalğanı, keyde ömir degen azaptan qutıldım ba degen tınıştıq, kelbetin köresiñ. III.31 Keybirevi avızın säl aşıp, uyıqtap ketken tärizdi birer minut şıdasañ oyanatın adamday. III.32 Al keybireviniñ betinen meyrbandıqtı, keñ peyildilikti añğarasıñ, tipti gipspen jabuvğa dätin äzer baradı. III.33 Qara jerge qiymas nebir sulu jüzder kezdesedi. III.34 Er ölik — är tağdır. III.35 Bul körinisterdiñ bärinen özinşe estetikalıq jük alatın men sekildi biyşarağa bunıñ bäri oñay emes, azap pen mehnatı qatar jüredi. III.36 Biraq amal ne, qazaq: “Köreriñdi körmey, körge kirmeysiñ” deydi ğoy mağan jazmış tek Ulbosınnıñ sulu denesin körüvge ğana jazğan ba, älbette, arnalğan mehnatı da bolatını sözsiz...

III.37 Men maskanı patanatom hirurginen keyin alamın. III.38 Sondıqtan onıñ mindetinen de azdap habardarmın.

III.39 Patanatom hirurginiñ mindeti — ölikti soyu, onıñ neden, qanday avrudan qayıtı bolğanın anıqtav.

III.40 Ölik soyu! Estigen qulaqqa türpidey tiyedi! III.41 Ömirde körgeni azday-aq biyşara adamğa mäñgi uyqığa ketkeninde de maza bermev qıyanat körinüvi de mümkün. III.42 Solay da sekildi. III.43 Asılında olay emes. III.44 Ärine, ölgen adamğa denesin parşalavdan keler ziyan joq, biraq tirige tiyer kömegi köp. III.45 Patanatom soyğan adamnıñ neden ölgenin aşadı, eger em-degen däriger avruvğa durıs diyagnoz qoya almağan bolsa, sonı körsetedi. III.46 Bul — därigerlerge sabaq, keleşekte avruvdı tanuvına orasan zor kömek.

III.47 Bul qalanıñ eñ ülken hirurgi de, patanatomı da Şerubay. III.48 Ol osı eki mamandıqtı birdey alıp jüredi Özim pışağına iligip körgen joqpın (Ulbosınnıñ oqığasınan keyin, ärine, iligivge de quştar emes ekenimdi, sizder aytpay-aq tüsinesizder ğoy deymen), al jurttın aytuvına qarağanda, Şerubay ülken maman, tamaşa hirurg, talay öliktiñ neden ölgenin aşqan patanatom. III.49 Sırt estüvim: Şerubay Sovet

Odağında osı patanatom mamandığın jöngə qoyğan, ülken dāriğer markum akademik Abriykosovtıñ şäkirti, jäy şäkirti ğana emes, ustazınıñ isine ules qosqan ğalım.

III.50 Al men bolsam, osınday adamnıñ baqşasına tac laqtırdım. III.51 Özine qıyanat jasadım. III.52 Rasında, osım da adamdıq pa? III.53 Ädilettik degen qayda? III.54 Adamgerşilik degen osı ma? .

III.55 Adamdıq demes edim, mağan köp jağdaydı Ulbosınıñ özi tūsindirdi. III.56 Sodan soñ barıp Şerubayğa degen jüregimniñ qıñıluvı azayayın dedi. III.57 Soñğı kezde Ulbosın ekevmizdiñ aramız burıñıday emes, suvına bastağan. III.58 Onı eñ aldımın özin jalañap suretke salıp aluvğa ruqsat etkeninen sezdim. III.59 Äyel sın ardaqtaytın, jaqsı köretin adamınan uyalğış keledi, onıñ közinşe öziniñ aruyatın, ne bolmasa minez-qulqınıñ kemistigin körsetetin qılıqtarın jayıp saluvdan iymenedi. III.60 Teginde, äyelder ğana büytpeydi, adam atavlınıñ bāri sonday. III.61 “Elime qadirim joq betimdi köredi, qatınıma qadirim joq etimdi köredi” dep beker aytpağan. III.62 Ulbosınıñ özin suretke saluvğa ruqsat etkennen-aq, mağan degen qasıyetti sezimniñ ornına basqa sezim payda bola bastağanın tūsindim. III.63 Onıñ közqarası da, söylegen sözi de, burıñıday kirşiksiz taza, pāk köñildiñ soğuvınan emes mağan. III. 64 “Sen erkeksiñ... Men sağan endi tek erkek dep qana qaraymın”,— degendi añğartqanday körine bastadım. III.65 Bunı ol İs jüziñde ayqındap jürdi. III.66 Sirä, albirt jastıqtın äseri boluvı kerek, men onıñ munısına qarısı bolğan joqpın, ökpelemedim de. III.67 Mümkün buğan da qanağat etip jüre berer edim, al biraq Ulbosın keyingi kezde mağan “seniñ qızığın bitti” degendey salqın qaray bastadı. III.68 Tipti, keyde, vädelesken vaqıtta jolığuvdı umıtıp ketüvdi şığardı. Ğajap! III.69 Özim de tūsınbeymin, onıñ bul qılıqtarına bälendey män berip, ökpelev degen mende tağı bolmadı. III.70 Sirä, bunıñ bāri biz bir-birimizdi sın jaqsı körmegendikten boluv kerek degen pikirge keldim. III.71 Tek keyde Ulbosındı äldeqalay köşede basqa birevmen (äsirese jastav jigittermen) köre qalsam, sonda ğana azdağan qızğanuv sezimi payda bolıp renjip qalam. III.72 Men de erkek emespin be, azdağan qızğanşaqtıq özimşildik boluvı tabiği da nārse ğoy, eger jürek ornına avtomaşınanıñ motorı ornatılmasa... oñda... oñda...

III.73 Biz ekevmiz osınday halde biraz uvaqıt jürdik, jastıq jalın sönip, aramızdağı baylanıs birtindep üzile bastadı. III.74 Endi kezdesüvimiz uzaq jıl ömir

sürgen erli-zayıptı adamdardıñ kezdesüvi sekildi bir-birimizdi, apta körmeý sağınğanday bolıp kelsek te asıǵa jolıqsaq ta sál-kem vaqıt ótkennen keyin bar qızıǵım osı degendey ayırılǵanşa asıǵamız. III.75 Buniñ bärine sebep — Ulbosın.

III.76 Mine, osınday jaǵdayda jürgenimizde bir küni Ulbosınıñ üyinde ekevmiz taǵı kezdestik. III.77 Bul jolı ol meni uzaq kütkendey körindi, kelgen şaruvamızǵa birden köşpey qatarlasa otırıp, jılı şıray körsetistik, tipti şıdamsızdana qolımızdı qısısıp, işarat ta bildiristik. III.78 Men şın sağınıp qalǵan sekildimin, burınǵıday üyge asıǵuvdıñ ornına, äli de bolsa Ulbosınıñ janında otara bergim keledi. III.79 Ol meniñ osı jaǵdayımdı sezdi me, uqalanıp qalǵan köyleginiñ etegin sál tarttı da, maǵan muñaya qaradı.

III.80 — Bul — bizdiñ aqırǵı kezdesüvimiz,— dedi ol şaşın jöndep,— sondıqtan da senin degeniñe köne berdim...

III.81 Men şoşıp kettim.

III.82 — “Aqırǵı kezdesüvimiz” qalay? Ne bop qaldı? Ulbosın muñaya külimsiredi.

III.83 — Sen bilmeysiñ be?..

III.84 — Neni?..

III.85 — Seniñ iñǵayıña köp köne bermevim kerek edi...

III.86 Biz alǵaşqı jolıqqannan beri üş ayday vaqıt ótken. Quvanarımdı da, renjirimdi de bilmey:

III.87 — Rasimen...— dep kele jatır edim, Ulbosın sözimdi bölip jiberdi.

III.88 — Joq, joq, men ekiqabat emespin,— dedi ol, söytti de maǵan taǵı muñaya qaradı. III.89 — Men mäñgi-baqiy ekiqabat bolmaymın...

III.90 — Nege?

III.91 Ğajap! Ulbosınıñ bügingi közqarası — özgeşe közqaras, öz qızıǵıma berilip, baǵanaday beri añǵarmappın, közinde soñǵı kezde payda bolǵan muñ ğana emes, zor qayǵı da bar eken. Ol meniñ suraǵıma asıqpay javap berdi:

III.92 — Men avruvıma, Jantas...

III.93 — Qanday avru?

III.94 — Äyel avruvı... Tezdetip ülken hirurgke körinüvim kerek.

III.95 — Şerubayğa nege körinbeysiñ?

III.96 Bul sözdiñ avzımnan qalay şıqqanın bilmey qaldım. Jaqsı hirurg dep jurt maqtağan soñ, şın köñilimnen aytqan edim.

III.97 Ol mısquıday ezüv tarttı.

III.98 — Meniñ avruvıma sebep bolğan sol goy...

III.99 — Qalayşa?

III.100 Ulbosınnıñ közine kenet kek uşqını payda boldı. Ol endi türegelip, tereze aldına bardı.

III.101 — Meniñ avruvıma da sebep bolğan, meniñ jas ömirimdi de qor etken sol!— dedi ol endi dirildey söylep. III.102 — Esiñde bar ma, algaşqı tüni men sagan sodan ekiqabat bolıp qalğan soñ jurttan, äke-şeşemnen uyalıp, bezip Qaragandığa keldim dep aytıp edim ğoy.

III.102 — İye...

III.103 — Sol uyattıñ saldarınan eşkim bilmesin dep, işimdegi näresteni bir balger äyelge aldirttim. III.104 Meniñ sorıma, ol balgerdiñ özi de jöndi eşteñe bilmeytin bolıp şıqtı, ölim avzınan äzer qaldım. III.105 Aqırında däregerge körindim, biraq endi perzent körmeytin boldım...

III.106 Ulbosın meniñ janıma qaytadan otırdı, salalı savsaqtarımen şaşımdı siypadı.

III.107 — Men seni şın süygem. Osınday körkim men quvlığım barda seni özime üylendirer oyım bolsa, ärine, qolımnan da keler edi. III.108 Biraq seniñ de, özimniñ de keleşegimdi oyladım. III.109 Bedev äyel kimge kerek?.. III.110 Balasız ömirdiñ sen tügil, bir ayagım körde turgan mağan da qızıgı joq.

III.111 Men Ulbosındı ayap kettim.

III.112 — Qalqam-av, jurt balasız da ömir süredi ğoy...

III.113 Ulbosın meniñ betime renji qaradı.

III.114 — Jurt biriniñ közine biri şöp salıp ta, bir kün qosılıp, bir kün ajurasıp ta, işilep ömir süredi. III.115 Biraq onday ömirdiñ qajeti ne? III.116 Erli-zayıptı bolıp tursañ, adal, quvaniştı ömir ötkiz. III.117 Al närestesiz ömirde qızık bar ma? Özim bala tappaytın bolğan soñ, özgeden göri balajan şıgarımın, söytse de aytarım: tabiği avru emes, öziñe-öziñ tilep alğan avruğa bola basqanı baqıtsız etüvden öter qıyanat ta, künä da joq.

III. 118 “Yapıray, ä. Bul qalay? III.119 Joq, Ulbosın men oylağanday äyel emes eken, qanday adamğa bolsa da jar boluvğa tatiytın şın aq köñil, aqıl-oylı jan eken”. III.120 Qayğısınan janım jabıqtı. III.121 Endi birdeme dese, ayağına bas uruvğa barımın. III.122 Biraq Ulbosın kenet sözdi basqa jaqqa burıp ketti.

III.123 — Osınıñ bärine kim ayıptı? III.124 — Onıñ davısı endi qatuvlana şıqtı. III.125 — Jaraydı, özim deyin. III.126 Biraq men jas boldım ğoy, on segiz jasar qız ne biledi? III. 127 “Süyemin, sensiñ meniñ periştem” degen sözdiñ özinen-aq boyım balqıp, jüregim örtendi ğoy. III.128 Al qırıqtan asıp, aqlı kemeldengen Şerubay ne körgeñ? III.129 Bile tura, birevdiñ jas ömirin öziniñ näpsisine qalay qurban ete aldı? III.130 Osı da mahabbat bolıp pa? III.131 Şın süyse, jaqsı körse meni nege ayamaydı? III.132 Meniñ ar-uyatımdı, keleşegimdi nege oylamaydı? III.133 Joq, men onı osı küni ittiñ etindey jek körem! III.134 Oğan emdelgenşe, ölgenim jaqsı!..

III.135 Ulbosındı jaña tüsingendeymin. III.136 Endi meniñ de jüregime Şerubayğa degen kek payda boldı. III.137 Däl osı sätte ol mağan kezdesse qalsa, betine tükirip, üyden jelkelep quvıp şığarğandaymın. III. 138 “Bäse, şın mahabbat süygen adamın ayar bolmas pa? III.139 Eger Ulbosın meni ayamasa, meniñ keleşegimdi oylamasa, osılay eter me edi?” III.140 Jüregimdi basıp körüp edim, Ulbosındı şın jaqsı köre bastağan sekildimin... III.141 Rasında, munday jandı süymevege mümkün be?

III.142 — Al avruvımdı uvşıqtırıp aluvğa özim sebepker boldım,—dedi Ulbosın kenet aşuvınan qayıp, janıma otırıp jüdey söylep,— därerigerler erkeken abaylap jaqındas dep edi. III.143 Aytqandarın istey almadım... Seni şın jaqsı kördim. III.144 — Endi ol ezüv tarttı.— III.145 Molda bop jüz jıl ömir sürgenşe, bir kün quşağıñda janıp ölgenimdi durıs kördim...

III.146 Jüregim burıñğıdan da uviljıp, özimdi kisi öltirgen adamday, ayıptı kördim. III.147 Betine qaravğa bata almay, jerden közimdi almay ün-tünsiz qattım da

qaldım. III.148 Eger burın bilgen bolsam! III.149 İye, burın bilgende ne ister edim?
III.150 Boyımda lavlağan qızuvdı op-oñay basa qoyar ma edim?..

III.151 — Joq, joq,— dedi Ulbosın meniñ tünjırağanımdı körip. III.152 — Sen ayıptı emessiñ. III.153 Sağan miñ da bir raqmet. III.154 Eger sen kezdespegende, Şerubay ekevmizdiñ aramız bulay bitpegen bolar edi. III.155 Men köñilşektik kersetip, onıñ künäsin keşirer me edim, qayter edim. III.156 Endi meyli, tartısın sazayın!— Ulbosın qaytadan meniñ şaşımnan siypadı. III.157 —Jantasım, endi ölip ketsem de ökinbeymin, az kün bolsa da, men de şın jastıqtıñ qızığın kördim, är minuti bir adamnıñ ömirine tatır baqıttı sağattarımdı senimen birge ötkizdim...

III.158 Şıday almadım, onı quşağıma tartıp, jasqa tolğan közinen, ıstıq erninen, betinen quşırlana süydüm.

III.159 — Al endi osı az kün birge körgen quvanışımızğa rıza bol,— dedi Ulbosın aqırğı ret betin betime tayap,— men üş-tört künde Almatığa jürem, äke-şeşem äli sonda, ülken professor hirurgterge körinem...

III.160 — Qayıtıp kelesiñ be? Älde men barayın ba?..

III.161 Ulbosın qapelimde meni qUşaqtay alıp:

III.162 — Bul söziñdi öle-ölgense umıtpasın, raqmet...— dedi.

III.163 Biraq meniñ surağıma javap bermedi.

III.164 Üş künnen keyin ol Almatığa jürüp ketti. Şıgarıp saldım. III.165 Etimnen birev et kesip äketkendey bop, üyge äzer jettim. III.166 Ol küni jumıstı qoydım. III.167 Keşke qaray üyge kelgen Äbilqas pen Bazargülge de tünerip, sır bermedim. III.168 Olar meniñ iñğayımdı bayqap, betime birer ret qaradı da, ketip qaldı. III.169 Mümkün ökpelep te ketken şığar. Meyli. III.170 Olardıñ ökpesine qaraytın jagdayım bar ma? III.171 Öz ökpem özime jetip jatır emes pe? III.172 Tüni boyı köz ilgenim joq. III.173 Kelip qalğan küzdiñ suvığında, бүkil işim muzday bolıp, qulazıp şıqtım.

III.174 Tañerteñ meni avruhanağa şaqırıp kisi keldi. III.175 Men ol jaqta bolmağalı eki aydan asıp ketken. III.176 Kelsem Şerubay öz jumısın bitirip, ketip qalıptı. III.177 Qayıtı bolğan orıstıñ qızğılt şaştı bir sulu jas äyeli eken. III.178 Kisi

kütetin bölmede otırğan bir uzun boylı uşqış jigit meniñ kim ekenimdi estip, ornınan uşıp türegelip, qasına keldi. III.179 Közinde ülken qayğınıñ izi bar.

III.180 — Qımbattı joldas, qanşa surasañ da töleyin, tek maskasın özindey etip jasañız,— dedi jeñimnen ustap.

III.181 — Kimi bolasız?..

III.182 — Bala jastan birge oqığan dosı edim...

III.183 — Eger nağız maska kerek bolsa öliktiñ denesin üyiñizge aparuvğa tura keledi. Jerlegenşe äli bir kün uvaqtıñız bar,— dedim. III.184 Jigit birden javap bere almay, kümiljidi.

III.185 — Men bul jerlik emes edim. Al üyinde... Maskünem eri...

III.186 Şirkin, adam balasınıñ tağdırı qanday san qırlı, san sırlı! III.187 Sırttay köz jibergende — ap-ayqınsıñ. Üñile qarasañ — şeşüviñ qiyın jumbaqsın! III.188 Mina sorlı äyeldiñ nekeli küyevi üyinde arağın işip, qaşan kömemin dep qulşınıp otır! III.189 Al, şın süygen dosı eskertkişke eñ bolmasa beynesi qalsın dep avruhanada qanjılap tur. III.190 Tirisinde osı sulu äyeldiñ basında дәl osınday qayğılı hal bar dep oylağan jan boldı ma eken?

III.191 Jurt, teginde: “Közi tirisinde qurmet körsetpegen dosıña ölgende qoyğan eskertkiş sән be eken” desedi. III.192 Bul —aqıyqat, ötkir qağıyda. III.193 Äytse de, öligin qadirlemeytin adam da, ult ta әлемde joq. III.194 Bul jigit sol niyetpen kelgen bolar.

III.195 Amal ne, äyeldiñ müsiniñ avruhanada aluvğa tura keldi. III.196 Men jumısımdı ayaqtap, endi qaytayın dep turğanımda bir дәriгер qız kelip:

III.197 — Sizge bas hirurg “kelip ketsin” deydi,— dedi.

III.198 Şerubaydıñ kabineti ekinşi qabatta bolatın. III.199 Kelsem ol jalğız emes, qasında Äbilqas bar eken. III.200 Küyev balam. III.201 Keşegi jöndep söylespegenim üşin be, әldeqanday bola qalıptı, mağan mardamsiy qaraydı. III.202 Keşeden beri özim de terime әzer sıyıp жүргendikten, boyımdı aşuv qısıp, jağınan tartıp jibergim keldi. III.203 Biraq дәl osı sәtte Şerubay ornınan türegeldi.

III.204 — Sizge Äbilqas Dәribasoviyç алғıs aytadı.

III.205 Men Äbilqastıñ betine adıraya qaradım. III.206 Qarındasın äyeldikke aldım dep o zamanda, bu zaman aǵasına raqmet aytqandı birinşi ret estip turmın.

III.207 — Alǵıs aytuvmen qatar,— dep Şerubay sözün sabaqtay tüsti. III.208 — Äbilqas Däribasoviyç bizdiñ avruhanaǵa adam buvınıñ qalay şıǵatın körsetetin gipstan birneşe model istep berüviñizdi ötinedi.

III. 209 “Mınalar ne bılşıldap tur,— deymın işimnen eşteñege tüsinbey,— qaydaǵı buvın, qaydaǵı model, buvın şıqsa onda meniñ ne şaruvam bar? III.210 Äbilqastıñ ne şaruvası bar? III.211 Bar bolǵanı assistent qana emes pe edi, bükil avruhananıñ qamın oylaytın qudiret oǵan qaydan bite qaldı?”

III.213 — Siz birdemeni uqpay tursız ğoy deymın,— dedi kekete söylegen Şerubay. III.214 — Äbilqas Däribasoviyç — keşeden beri osı qalalıq avruhananıñ bastıǵı. III.215 Aysulu Beysenova jumıstı atqara almaǵan soñ, Däribasoviyç tagayındaldı. III.216 Al jaña bastıq jumıstn jañaşa uyımdastırmaqşı...

III. 217 “Bäse, bosqa qoqıraya qalmaǵan ekensin ğoy. III.218 Keşe nege kelgeniñdi endi bildim... III.219 Seniñ sorıña sonda köñilimniñ jüdev bolǵanı-ay! III.220 Äy, degenmen de, quv jigitsin-av! "Mañdayı tar adam quv boladı" dep Burdon tekten-tekke aytpaǵan eken! III.221 Quv bolmasañ: “Asqan oqımıstı dey otırıp, Aysulu Beysenovanıñ ornına qonjiya qoyar ma ediñ”.

III.222 Bastıq bolǵanımdı quttıqtaytın şıǵar dep qolın qaltasınan alıp, iñǵaylanıp kele jatqan Äbilqasqa men iştegi aşuvımdı jeñe almay, tüksiye qaradım. III.223 Ol abırjıp keyin şegindi.

III.224 — Şıqqan tobıq jayında modelder kerek bolsa, Şaumyan artelimen söylesiñizder,— dedim tutıǵa ün qatıp,— jalpı alǵanda, budan bılay qaray sizderdi körgim kelmeydi. III.225 Osını esterñizge alıñızdar.

III. 226 “O toba, Äbilqastıñ ne jazıǵı bar? Bar jazıǵı bastık bolǵanı ma?” III. 227 “Taz aşuvın tırnavmen aladı” degendey, Şerubayga arnalǵan tisimdi oǵan da salıp jatırın.

Äbirjigen Äbilqas:

III.228 — Öziñiz biliñiz. Öziñiz biliñiz,— dedi, söz taba almay, jalıñıştı ünmen.

III.229 Ağat ketkenimdi özüm de sezip turmın. Biraq ayılğan söz — atılğan oq, onı qalay keyin qaytararsıñ. Esikke qaray bettedim.

III.230 — Qoş bolıñızdar.

III.231 — Säl kidiriñizşi,— dedi Şerubay, söytti de Äbilqasqa qaradı,— bizdiñ azıraq söylesetin sözimiz bar edi...

III.232 Şerubay ekevmiz ğana qaldıq. Şerubaydıñ betine endi ğana durıstap köz tastadım. III.233 Men körmegen üş ay işinde ol tipti özgerip ketken sekildi. III.234 Eki urtı suvalıp, beti burıngısınan da qatparlana tüsken. III.235 Közi de köpten beri uyqı körmegen adamday talmavsırıp, kirtiyip qalğan. III.236 Burın qula töbeldenip ağara bastağan şaşı endi tipti kök burıl tartqan. III.237 Soñğı üş ay oğan oñayğa tüspegen sekildi. III.238 Öñi qur ğana jüdev emes, asa qayğılı. III.239 İştegi zardaptıñ sırtqa tevip turğanın, bop-boz bolıp ketken bet-älpetinen de bilüvge bolatın.

III.240 Oñaşa , qalğannan keyin türegelip barıp, esikti qattıraq javıp keldi.

III.241 Sirä, aşıq söylespek oyı bolsa kerek. III.242 Ne aytar eken?

III.243 Şerubay basın köterip, betime qaradı.

III.244— Jantas, ekevmiz burın sırlas bolğan jandar emespiz,— dedi ol solğın ünmen,— sondıqtan meniñ sözim sağan ersi bop körinüvi de kädik...

III.245 — Sırlas bolmasaq tanıspız ğoy, ayta beriñiz.

III.246 Ol betime tañdana qaradı da qoydı.

III.247 — Osı meditsinanı tönirektegenime şirek ğasırday bolıp qaldı. III.248 Sodan beri talay-talay operatsiya jasadım. III.249 Jüzdegen adamdı ölimnen qutqardım, ömir berdim. III.250 Ömir berdim degen söz baqıt berdim degen sez emes pe?!— Ol avır kürsindi. III.251 — Al tağdır mağan ädeletsizdik jasadı, men baqıtsız janmın.

III.252 — Baqıttı boluvdı üyrenüv kerek şıǵar.

III.253 — Onı üyrenüvge bolmaydı.

III.254 — Joq, boladı. Bizdiñ zamanımızda eşkim de baqıtsız bolıp tuvmaydı. Jurttı da, özimizdi de baqıtsız etetin özimiz. III.255 — Kenet köz aldımda Ulbosıñ muñlı jüzi elestey ketti. III.256 — Eger Ulbosın uvıljıǵan on segiz jasında bir

oñbağanğa kezdespese, eger ol oñbağan durıs adam bolıp, jas qızğa qalay baqıtqa jetüvdi üyretse, bugün Ulbosınıñ köz-jası tegilmevi ıqtıymal edi.

III.257 — Seziñe qarağanda Ulbosındı baqıttı boluvğa üyretken sekildisiñ ğoy, şaması, toylarıñ da bolatın şıǵar?...

III.258 — İye, boladı!

III.259 — Qaşan?

III.260 — Bügin! Qazir!

III.261 Şerubayğa degen ıza boyımdı biylep alǵan. III.262 Ne aytıp turǵanımdı özim de bilmeymin. III.263 Azdan keyin Şerubaydıñ betine qarap edim, şoşıp kettim. III.264 Aldımda aldamaşı, qızqumar, qatıgez jan emes, bükireygen şal otr. III.265 Qos iyinin özi kötere almas bir avır jük ezip, basın tömen salbıratıp, mıqşıya qalıptı. III.266 Tipti jılap otırǵan adam tärizdi.

III.267 — Baqıttı boluvdı üyrenüvge bolmaydı deysiz. III.268 — Nege ekenin bilmeymin, samay tamırım solq-solq etedi. III.269 — Nege bolmaydı? III.270 Jurttı da, özimizdi de baqıttı etüv — bul bizdiñ qazirgi küngi eñ ulı maqsatımız emes pe? III.271 Tipti baqıttı boluvdı üyrete almağan künde baqıtsızdıqtan qalay jaltaruvdıñ jolın körsetüvge bolmay ma? III.272 Munıñ üşin adam tek öz qızıǵın ğana oylamavı kerek, özgeniñ de ömirin, bolaşaǵın, taǵdırın öz baqıtımen teñ körüvi jön. III.273 Baqıtsızdıqtı jeñip şıǵuvğa jol siltev de baqıt jolındaǵı küres. III.274 Al siz ne istediñiz? III.275 — Bayqaymın jüregim qaytadan tuvlay bastadı. III.276 — Köz aldınıñda Ulbosın... III.277 — Oyımdı qalay kelte qayırǵanımdı özim de bilmey qaldım! III.278 — Toylarıñ qaşan boladı deysiz? III.279 Qaydaǵı toy? III.280 Ulbosın avru...

III.281 Şerubay basın köterip aldı:"

III.282 — Qavday avruv?

III.283 — Sizdiñ balañızdı aldıram dep, mäñgilik avruğa şaldıqqan.

III.284 — Onı mağan osı vaqıtqa deyin nege aytpaǵan?

III.285 — Öziñiz nege suramadıñız?

III.286 Şerubay javap bermedi. III.287 Ol endi ornınan sozalañday türegeldi. III.288 Ersili-qarsılı jüre bastadı. III.289 Bayqaymın, közinde ömir otı payda boldı. III.290 Şaması, Ulbosınnıñ özimen qosılmağanı sol avruvınan eken degen şeşimge kelgen sekildi. III.291 Avruvı bolğan soñ Ulbosın ekevmizdiñ aramızda da pälendey bülinerlik eşteñe bola qoyğan joq şığar degen ümitke keldi me, äytevir ayağın şıyraq basadı. III.292 Sorlı! Kenet qasıma kelip toqtay qaldı.

III.293 — Avru bolğanmen, ölgen joq qoy, odan qutqaruvğa boladı. III.294 Qolımnan kelgenin...

III.295 Men onıñ sözin bölip jiberdim.

III.296 — Ävre bolmay-aq qoyıñız. III.297 Ol emdelüvge äke-şeşesine jürüp ketti.

III.298 — Qaşan?

III.299 — Keşe.

III.300 Eki iyıǵı qaytadan tömen tüsip ketti. III.301 Ayağın ilbiy basıp,ornına äzer barıp otırdı. III.302 Müläyimsip tömem qaradı.

III. 303 “Bälem, sağan sol kerek! Jalǵız men ğana qayǵıruğa tiyistimin be?”

III.304 Ulbosınnıñ özimen tım bolmasa qoştaspay ketkenine Şerubay endi tüsingendey. III.305 Ol azdan keyin basın köterip, mağan qaradı. III.306 Közinde jas bar, ökiniş jası bolsa kerek, sirä.

III.307 — Qaşan jüresiñ?— dedi ol davısın kötermey.

III.307 — Qayda? Almatıǵa ma?

III.308 — Joq, Taşkentke! Onıñ äke-şeşesi bılır Taşkentke avısқан. III.309 Ulbosınnıñ özi solay degen. III.310 Ulbosınnıñ qayda bararın menen jasırǵanınan, onıñ mağan endi joq ekenin tısındım. III.311 Şerubay ekevmizdiñ qayǵı upayımız tügeldengendey.

III.312 —Joq, men eş jaqqa da barmaymın,— dedim. III.313 Qayda bararın aytpağan Ulbosınga ökpelegendigimnen be, äldä odan küder üzüvim kerek degen äzir tek jürek tübinde jatqan kömeski şeşimniñ dümpüvi me, bul sözdiñ avzımnan qalay şıqqanın özim de añǵarmay qaldım. III.314 Şerubay mağan tüyile qaradı. III.315 “Söz

joq, onı osıñday baqıtsız küyge uşıratqan men” dep tur. III.316 Rasında, solay emes pe?

III.317 Şerubaydıñ bul közqarasınan meni qañşalıq jek köretinin aytpay-aq túsindim. III.318 Özin munday küyge uşıratqan adamdı ayar ma? III.319 Quday tek onıñ operatsiya stolına aparmasın de...! III.320 Men üyden şığa berdim.

IV

IV.1 Ulbosınıñ tağdırı janımdı jegidey jep maza bermedi. IV.2 Onı ayap bir küyindim, bir ızalandım. IV.3 Qolımnan budan basqa ne keler? IV.4 Joq, keletini köp. IV.5 Eger darınım jetse men onı mäñgi ölmes ete alamın. IV.6 Meniñ qolımda eş däreigerdiñ qolına túspeytin quvat bar. IV.7 Däreiger onıñ janın ğana saqtaydı. IV.8 Al men bükil adam balasına, bolaşaq urpaqqa onıñ esimin, beynesin, jürek küyinişin, quvanışın saqtay alamın. IV.9 Bul onıñ mağan degen mahabbatınıñ, Şerubaydan körgeñ zäbiriniñ tölevi bolmay ma?

IV.10 Sol emhanadan kelgeñ küni-aq men onıñ tas müsiniñ jasmaq boldım. IV.11 Osıdan bir ay burın salıp alğan suretime qarap uzaq otırdım. IV.12 Bastan keşken tätti minutter birinen soñ biri tizbektelinip köz aldımnan köşken bulıtay elestey ötip jattı. IV.13 Osınav sımbattı, külimdegen, muñdı, bota köz äyel sol alğaşqı küngi kezdeskenimdey qaytadan oyımdı orap, boyımdı biyledi.

IV.14 Men Ulbosın müsiniñ eñ aldımnan Lorendo Bartolinidiñ “Büyi şaqqañ Nimfa” beynesinde jasağım keldi. IV.15 Şerubay qılığı büyi uvınan kem be? IV.15 Ulbosınıñ özi Nimfadan kem emes, sulu ajarın da, jüregin örtegen u zardabın da, mehnatın da, jantalasuvın da körsetüvge boladı. IV.16 Jäne munday köriniste onıñ sululığın, müşesiniñ tek Ulbosınğa ğana bitken ädemiligin, işki sezim men sırt pişininiñ üdestigin şın şeberlikpen tasqa túsirüvge boladı. IV.17 Öytkeni Ulbosın taqırıp, onıñ tragediyası bunıñ bärin kötere aladı.

IV.18 Degenmen, äri oylap, beri oylap, köñilime qonğan bul kompozitsiyadan bas tarttım. IV.19 Oğan eki sebep boldı. IV.20 Birinşi sebep, Ulbosın ömiriniñ tragediyası mağan Nimfaniñ büyi şıqqan zardabınan avır körindi. Sondıqtan oğan basqa şeşim, böten kompozitsiya kerek sekildendi. IV.21 Ekinşiden, äzirge bizdiñ körkemönerdegi oyımızdı berüv bostandığı jetkilikti: qalay jürseñ de erkiñ bar, biraq adamgerşilik, ideyalıq şekten şıqpav kerek. IV.22 “Uya-tay, Ulbosındı tırday jalañaş

salıp qoyıptı” deytin ülkeñderdiñ sözün bılay qoyğanda, jasöspirim zamandastarımñ özi ne demek? IV.23 Sotsiyaliystik realizm antikalıq zamannıñ şeşiminen basqa, adamñ tağdırın, beynesin körsetüvde jaña ädis, jaña söz taba almağanı ma? IV.24 Adamdı jalañaş körsetüv sululıqtı, qayğı, quvanıştı beyneleytin jalğız ğana jol bolıp pa? demey me eken.

IV.25 Osınday tüyinge kelip, jaña kompoziytsiya, jaña şeşim izdey bastadım. IV.26 Biraq qanşa oylasam da, özim körgen närkes körinis, jüregimdi alğaşqı ret sın tolqıtqan sonav tabıǵı suret özine tarta berdi. IV.27 Aqırında: “Uyalğan adam qaramasın, bul müsindi tek özim üşin jasaymın”,— dep Ulbosınnıñ jalañaş müsiniñ tastan oyuğa kiristim.

IV.28 Oñüstikte qıs tez ötedi. Äne-mine degense mart ta tuvıp qaldı. IV.29 Mıstavda kün jılınıp, alaşabır qar bireki-aq künde ketip, köktem jeli ese bastadı. IV.30 Al men bolsam Mädeniyet sarayındaǵı mindetti jumısımnan basqa mezgildiñ bärin osı Ulbosınnıñ müsiniñ jasavmen ğana ötkizdim. IV.31 Qazanday kögildir märmär tastın qaşay-qaşay berikteyi ğana qaldı. IV.32 Ulbosınnıñ tas tesekte şıtaqtay jatqan tulğası oyılıp ta bitti. IV.33 Endi jumıstıñ eñ avır satısı qaldı. IV.34 Adam ajarına qubılıs, denege kerkemdik berüv kerek. IV.35 İşki jan sezimi men sırtqı beyneniñ ündestigin, sululıǵın, birin-biri tolıqtırıp turğan qasiyetin keltirüv kerek. IV.36 Bunıñ bäri köz, bet qubılıstarı, dene işaratı arqılı ayıluv kerek. IV.37 Bul — jumıstıñ eñ qiyın, eñ şeberlikti, darındı talap etetin saǵı. IV.38 Adamdı tek tvorçestvolıq şabıt biyleytin satısı. IV.39 Bügingi jumıs kündegiden nätijeli boldı. IV.40 Tañerteñnen üyden şıqpay, tas müsindi aynaldırdım. IV.41 Köpten beri oydaǵıday şıqpay jürgen Ulbosınnıñ mañday keypin aynıtpay tüsirdim. IV.42 Qabağın tüygende payda bolatın mañdayındaǵı biliner-bilinbes qos sızıq sonşalıq durıs tüsti, qapelimdegi şeberligime özim de riza bolıp qaldım. IV.43 Bul jumıstı bitirip, endi Ulbosınnıñ qarlıǵaştıñ qanatında qastarın jasavğa kirise bas-tağanımda, birev esik qaqtı.

IV.44 — Kiriñiz,— dedim müsinnen basımdı köterip.

IV.45 Üyge Şerubay kirip keldi. Körmegenime köp bolğan, burınǵısınan da qajıp, jüdey tüsipti. IV.46 Biraq sır bergisi kelmegen adamday sändene kiyinüvge tırısıptı. IV.47 Üstinde juqa surǵılt lavsan kostyum, qolında surǵılt qalpaq, kögildir balonıyanı qarına ile salğan. IV.48 Nağız bir üyleneyin dep jürgen jas jigit tärizdi.

IV.49 Tek reñi ğana solğın. IV.50 Meniñ üyimde burındı-soñdı bolıp körgen emes edi. IV.51 Sondıqtan onıñ bul kelisine tañqaldım. IV.52 Sonı sezgen Şerubay amandasqannan keyin, jüdey ezüv tarttı.

IV.53 — Nege keldi dep tañdanıp tursıñ ba, Jantas?

IV.54 — Öziñiz qalay oylaysız?

IV.55— Tünde aspandata uşqan qazdardıñ qañqıladağanın estidim. IV.56 Jazdıñ kelgenin bugün ğana bildim,— dedi Şerubay sözime javap bermey,— dünyeniñ osınday bir sätti kezderi bolmasa, men tipti ömir süre almas edim. IV.57 Ünemi kişi soyu, ölüm, kileñ asqınıp keten avru — özgeni emdemek tügil, keyde öziñdi-öziñ asıp öltirgiñ keledi...

IV.58 Şerubay asa bir qayğılı jağdayda sekildi, biraq äzir men eşteñe tüsingen joqpın, tağı ne der eken dep, jumğan avzımdı aşpadım.

IV.59 Ol qaltasınan sigaretin aldı da, mağan qaradı.

IV.60 — Tarta beriñiz,— dedim men.

IV.61 Şerubay şılımın bir-eki ret sordı da, oylana söylep ketti:

IV.62 — Keşe sırqatı asqınıp ketken bir ayavlı adamdı operatsiya üstinde öltirip ala jazdadım. IV.63 Talay jasap jürgen operatsiya ğoy. IV.64 Biraq... mağan ne boldı deymin? IV.65 Soñğı kezde qolım dirildep operatsiya üstinde oyım böten jaqqa bölinetindi şığardı... IV.66 Sirä, şarşağan sekildimin. Älde qayğı jeñeyin dedi me... IV.67 Öz basıñdı araşalay almay jürüp, özgeni qalay emdeysiñ...

IV.68 Şerubay şılımınıñ tütinin qolımen aqırın jayqap, stol üstindegi şımığa tüsirdi de, tağı mağan qaradı.

IV.69 — Munday jağdayda operatsiya jasavğa bolmaydı... IV.70 Operatsiya stolına jatqan adamnıñ ömiri şımı tärizdi, abaylamasañ sındırıp alasıñ... IV.71 Äri oylap, beri oylap keşeden beri operatsiya jasavdan birjolata bastarttım. IV.72 Budan: bılay tek patanatom jumısımın ğana şuğıldanam. IV.73 — Ol kenet ezüv tartıp, külimsiredi. IV.74 — Uzaq jılğı eñbegimniñ osılay bitken quvanışına bugün özime-özim de malıs berdim...

IV.75 Mağan Şerubaydıñ uzatatın qızday kiyingeni endi tüsinikti boldı. IV.76 Biraq operatsiya jasavdan müldem bastartqanına şın quvanıştı ma? IV.77 Ol mamañdıq öziniñ süyip qalağan isi emes pe edi? IV.78 Endeşe qalağan mamandıǵmnan ayırıluv adamǵa quvanış bere ala ma? IV.79 Ömir boyı direktor bolıp kelgen bir kisiniñ alpısqa jetip, derbes pensiya alıp, jumısınan bosaǵańda, üyine kelip “endi men kimge kerekpin!” dep jılağanın közim körgen. IV.80 Qaysın, ömirbaqiy direktor bop, jurt avzına qarap üyrengen biysara baǵınatın elinen ayırılǵan soñ solay oylaǵan şıǵar. IV.81 Jaqsı körgen isinen ayırıluv oñay ma? IV.82 Eger öz basıma sonday kün tuvsa ne ister edim? IV.83 Mağan da süygen isiñnen ayırıluv tiridey ölik boluvmen bir sekildi. IV.84 Biraq däl solarday jüdey qoyar ma eken?

IV.85 — Basqa barar jer bolmağan soñ, azıraq añgimelesip, köñil kötereyin dep senikine keldim...

IV.86 “Tapqan ekensiñ añgimemen köñiliñdi köteretin adamdı!” IV.87 Özinen-özi sarıvayımǵa tüsetin adamdı körsem ustap ketetin jımım bar. IV.88 Qutırına bastadım. “Qayǵılı ekensiñ, işiñe saқта. IV.89 Öz avruviñ az bolǵanday, özgeni avırtıp tabarıñ ne?!”

IV.90 — Operatsiya jasav qoliñızdan kelmeytin bolsa, oǵan qapalanuvdıñ qajeti joq qoy deymın,— dedim men tikeley. IV.91 — “Ornı tolmas adam joq”, operatsiyanı basqalar jasar, jastar ösip keledi ğoy. IV.92 — Meniñ bul sözim Şerubayǵa unağan joq, körip otırmın. IV.93 Biraq onda meniñ ne şaruvam bar? IV.94 Oyımdı sabaqtay berdim. IV.95— Şarşağan bolsañız, endi durıstap demelasız. IV.96 Kitap oqıtsız, muzıka tıñdañız, teatrǵa barıñız. IV.97 Şamañız kelgenşe ötkendi umıtuvǵa tırısıñız. IV.98 Ötkendi eske tüsirüv jurttıñ bärine birdey quvanıştı is emes. IV.99 Ömir boyı adam balasına jaqsılıq istegen adam ğana ötken künin oylasa quvana aladı. IV.100 Siz ne istediñiz? IV.101 Avruv janǵa operatsiya jasaǵanıñızdı aytasız ba? IV.102 Bul — därerlik mindetiñiz. IV.103 Sol üşin siz eñbekaqlı alasız, professor boldıñız. IV.104 Sizdi ükimet, partiya sol üşin oqıttı. IV.105 Özgeden ğori operatsiyanı jaqsı isteytin şıǵarsız, özgeden ğori avruv adamdı ölimmen köbirek alıp qaluvıñız ıqtıymal. IV.105 Sidet qılǵanıñız sol ma? IV.106 Tabiyǵattıñ bergen darımın savdaǵa salmañız. IV.107 Al mamañdıq eñbegiñizge qosa keñ peyil, darqan jandı adam degen attı da joǵarı ustaǵan kisi bolsañız, munday jüdev küyge uşıramas ediñiz.

IV.108 Ne aytıp, ne qoyğanımdı özüm de bilmeymin. IV.109 Tek Şerubayğa degen ıza joq jerden bombı bolıp jarılıp jatqan tärizdi. IV.110 Ärine, aytıp jatqan sözimniñ köbi durıs emes ekenin de bilemin. IV.111 Biraq onıñ bärin aqılğa salatın hal qazir mende joq.

IV.112 Men Şerubay bulqan-talqan bolıp aşuvlana ma, nemese esikti tars javıp ketip qala ma dep edim, ol onıñ birin de istegen joq.

IV.113 — Däl sen aytqan ayıptı men özime de taqtım,— dedi ol oylana. IV.114 — Operatsiya jasap jurttı ölümnen alıp qaldım dep mindetsiytin eşteñe de joq... IV.115 Eger suretşi suret salğanına, aqın öleñ jazğanına bældener bolsa, ärine, ol da durıs emes. IV.116 Ärkim sol öz mamandıǵına, ustağan jolına qalay qaradı, mine, мәsele sonda. IV.117 Men öz mindetime adal qaradım. IV.118 Qolımnan kelgenşe barımdı ayamadım. Sondıqtan meniñ arım taza...

IV.119 Men onıñ sözün bölip jiberdim.

IV.120 — Arıñız ünemi taza boldı ma? IV.121 Därigerligiñizdi bılay qoya turıñız, adamgerşilik arıñız ünemi taza bola aldı ma?

IV.122 — Adamgerşilik degeniñiz halqıña adal qızmet istev emes pe? IV.123 Bul jaǵınan maǵan kinä taǵa almaysız. IV.124 Al Ulbosıñğa kelsek...

IV.125 — Sirä, oǵan ayıptı emespin demeksiz ğoy? Bärine ayıptı mahabbat demeksiz ğoy!

IV.126 — Mahabbat eş vaqıtta da ayıptı bolǵan emes. Opasız bolsaq, biz özimiz ayıptımız.

IV.127 — Bunı bilgeniñizge raqmet...

IV.128 — Biraq adam tek öziniñ jamandıǵınan tana qatelese me? Böten de sebepter bar emes pe?

IV.129 — Qanday sebep bolsa da, adam taǵdırınan qımbat emes. IV.130 Basqa adamniñ taǵdırımen oynavga eş sebep kerek emes. IV.131 Äsirese, Ulbosın sekildi albirt jastıñ...

IV.132 — Men onıñ taǵdırımen oynağan joqpın,— dep Şerubay qiynala söyledi. IV.133 — Şın jürekten jaqsı körgenim de ras. IV.134 Ol kezde tek Ulbosın

ğana armanım boldı. IV. 135 “Quday qırına alsa, adam qırqında da taz boladı”, özimdi-özüm ustay almadım.

IV.136 — Onda aldımən üylenüv kerek edi!..

IV.137 — Üylenbeyin dedim be, äyelim sonıñ aldında ğana ul tapqan. IV.138 Burın balamız bolmaytın...

IV.139 — Birinşiden, bul sebep emes; ekinşiden, endi sol äyeliñizdi balañızben tastap ketken bolsañız, eki ese künäkarsız!

IV.140 Şeruvbay basın tömen tüsirip jiberdi.

IV.141 — Joq, äyelim men balam budan tört jıl burın avtomobil apatınan qaytı bolğan.

IV.142 Men Şerubaydıñ betine üñile qaradım. IV.143 Aldımda beti äjim-äjim бүкşiygen şal otır. IV.144 Elüvde ğana dep munı kim aytar. IV.145 Ayap kettim. IV.146 “Yapırmav, onıñ jağdayın burın nege suramadım? IV.147 Osınav adamnıñ basınan az qayğı ötpegeni anıq qoy... IV.148 Bunıñ jağdayın bile tura Ulbosın nege ökpeleydi? IV.149 Ökpelemegende qaytsın, onıñ jas ömiri osı otırğan müsäpir adamnıñ kinäsinen buzılğan joq pa?” IV.150 Oyım bulqan-talqan, nağız bir tasığan sudıñ tolqını äketip bara jatqan sekildimin, qay jağağa qaray jüzüvdiñ, qay muzdıñ jiyeginen ustavdıñ retin bilmey sastım. IV.151 Şeruvbay ornınan türegelip, ersili-qarsılı jüre bastadı.

IV.152 — Sen adamdı baqıttı boluvğa üyretüvge boladı deysiñ,— dedi ol kekete.

IV.153 — Al aqıldı bolsañ üyretip körşi meni! IV.154 Atak, baq, дәреje — bäri de bar mende, biraq baqıtsızbın. IV.155 Berşi mağan sol baqıttı! IV.156 — Ol endi ızalana söyledi. — Adam özge adamnıñ baqıtı üşin küresüv kerek deysiñder. IV.157 Al sen meniñ baqıtım üşin küresüvdiñ ornına, meniñ baqıtımdı urladıñ. IV.158 Meniñ eñ aqırğı jariq sävlemdi söndirdiñ. IV.159 Ulbosın sağan bar bolğanı — sulu äyel. IV.160 Onı men bilmeymin be? IV.161 Al men üşin ol — ömir, qalğan jasımnıñ bar quvanışı! IV.162 Söngen köñilimdi qayta lavlatar altın kün! IV.163 Sonı bile turıp, sen ne istediñ? Endi “baqıt, adam tağdırı” dep taqıldaysıñ. IV.164 Munıñ —negizsiz qurğaq bılşıl!

IV.165 Al gerek bolsa! IV.166 Körer közge bälenniñ bäre özime qaray avdı. IV.167 Atalı sözge arsız adam ğana des bermes. IV.168 Qanşa qızba bolğanmen de durıs, ädilette ökpege qulaq qoyatın ädetim bar. IV.169 Ras-av, men Ulbosındı Şerubayday süyemin dep ayta alamin ba? IV.170 Onı Şerubayday jaqsı körsem, men nege mına kisidey kevip-semip qalmaymın? IV.171 Müsinin jasap jatqan kezimde ğana esime tüsirgenim bolmasa, onı oylap qayğı jegenim belgili ğoy. IV.172 Ol jürüp ketken kezdegi bes-altı kün bolmasa, qayğıdan as-su işpey, jatıp qalğan vaqıtım joq qoy. IV.173 Qayta künnen-künge semirip baramın. IV.174 Osınıñ bäre Ulbosınğa ölerdey ğaşıq bolmağanımdı körsetpey me? IV.175 Al, Şerubay bolsa...

IV.176 Ol meniñ oyımdı bölip jiberdi.

IV.177 — Senderdey qızıl til, dilmär demogoktardı bar jan-tänimmen jek köremin!— dedi ol mağan aldındağı asına tüskeli kele jatqan şayanday jerkene qarap. IV.178 — Sen deyley öz basına, tayaq tiymey, baqıtsızdıq degenniñ ne ekenin bilmeydi. IV.179 Şirkin-ay, men tüsken jağdayğa sen tüsseñ, körer edim bilgışsip sayrağanıñdı!

IV. 180 “Yuliy Tsezar jılanday jiñişke Kassiydi beker jek körgen be, osınav ilmiygen arıq Şerubaydan osınday sözden basqa ne kütüvge bolatın edi! IV.181 Toy küni men budan tekke qaviptenbegen ekem. IV.182 Jaratqan, mınanıñ qaharınan avlaq ete kör! IV.183 Künimdi tüsirme! IV.184 Aytıp turğanı ne? IV.185 Därigerdiñ sözi me? IV.186 Däriger avru adamnıñ javı bolsa da, onıñ onı emdevge tırısuvı gerek dep, Äbuvğaliy ibn Sina nege aytqan?”

IV.187 Şerubayga degen aşuv-ıza meni tağı qısa bastadı. IV.188 Biraq özimdi özim äzer ustap qaldım. IV. 189 “Qayğılını kinälama. IV.190 Aşuv üstinde ayılıp ketken sözdi şın lebiz eken deme. IV.191 Öytkeni ol qaşan da bolsa adamnıñ aqılın baylap, tek tiline jol beredi”.

IV.192 Şerubay tım öreskel söylep jibergenin özi de sezdi bilem, qapelimde toqtay qaldı da, stol janına otıra ketti. Jüzinde tağı da qayğı bultı payda boldı. IV.193 Birev urğan baladay kemseñdep, jılap jiberüvge tayav.

IV.194 — Ulbosınnan habarıñ bar ma?— dedi ol öte jüdev söylep.

IV.195 — Joq!

IV.196 — Eş habar ala almağan soñ, sen birdeme bile me dep kelip edim...

IV.197— Bul jağınan meniñ de sizden artıp ketken eşteñem joq.

IV.198— İyä, solay sekildi.

IV.199 Kenet ol mağan jalına qaradı.

IV.200 — Sen Ulbosınnıñ müsiniñ salıp jatqan körinesinñ ğoy. IV.201 Körüvge bola ma?

IV.202 Oñbağan Äbilqas jetkizgen eken! IV.203 Keşe Bazargül ekevi üyge kelgen edi. Jasap jatqan müsiniñdi körüp, “bul kimniñ beynesi?” degen. IV. 204 “Jalğanda qız az ba?” dep jaltara javap bergem. IV.205 Öytkeni Ulbosın ekevmizdiñ aramızdağı jağdaydı bilse, tek Şerubay ğana biletin şıǵar degen senimde edim. IV.206 Biz Ulbosın ekevmiz anda-sanda oñaşa üyde kezdeskenimiz bolmasa, eş vaqıtta da teatrğa, ne köşege birge şıqqan emespiz. IV.207 Ösek ete qoyatınday körşileri de joq. IV.208 Bizdi qaytsın. IV.209 Ärkim öz şaruvasında. IV.210 Al Şerubay da bile qalğan künde, jurtqa eşteñe demese kerek edi. IV.211 Süyiñsi ala ma? IV.212 Soñdıqtan Ulbosın ekevmizdiñ aramızdağı süyispenşilikten Äbilqas pen Bazargül mülde beyhabar dep oylaytımın. IV.213 Ulbosın tuvralı eşkimge tis jarmağanımdı özim bilemin. IV.214 Al Ulbosınnıñ da sır saqtaytınına şübälenbeymin. Söytsem... IV.215 Äbilqas quv bärin de biletin sekildi. IV.216 Öytpese äli äbden beynelenbegen müsiniñdi Ulbosınnıñ müsiniñ der me? IV.217 Jäne onı Şerubayğa aytqan tek sol ğana. IV.218 Äytpese munı odan basqa jan körgen joq.

IV.219 Äbilqastı aldağanmen, Şerubaydı alday almaysıñ. IV.220 Reti joq. IV.221 Endi ol kirip kele jatqanda müsiniñ üstine jaba salğan şüberekti sıırıp tastadım. IV.222 Şerubay ornınan türegelip müsiniñ janına kelip, ün-tünsiz qattı da qaldı. IV.223 Tastağı kimniñ tulğası ekenin birden tanığanın közinen körüp turmın. IV.224 Älden vaqıtta ol müsiniñ janına bir dizerley otırdı. IV.225 Aldında turğan tek tas beyne emes ekenin bilgisi kelgendey, ol endi Ulbosınnıñ basıta qolın apardı. IV.226 Mümkün tas bolsa da süygen adamınıñ jupar iyisin esine túsirip, sulu denesin tağı da bir aymalağısı kelip ketti me, müsiniñ şaşınan siypap, qolın moyınnan tömen qaray sırgıtıp, mıqın tusına äkep toqtattı. IV.227 Tas dene osı jerge deyin ğana oyılğan bolatın. IV.228 Äri qaray Ulbosın denesiniñ jalpı turqı ğana bolmasa, äli anıqtalıp beynelenbegen edi.

IV.229 Şerubay sozılıñqıray türegeldi.

IV.230 — Belinen tömengi deneni de täpteştep körsetpeksiñ be?

IV.231 — Ärine..

IV.232 — Osı qalpında qaldıruvğa bomas pa eken? IV.233 Üstindegi körpesiniñ jartısı aşılıp, jartısı jabılıp jatqanday bolıp körinse şındıqtan oğaş ketpeysiñ...

IV.234 Közinde de, üninde bir, jalınıştı sezim bar. IV.235 Şirkin jürek! IV.236 Saqsı körgen adamın tım jalañaştap jibergenin unatpay turğanı anıq. IV.237 Ömir boyı jalañ adam denesimen şuğıldanıp kele jatsa da, qazır oğan Ulbosınnıñ qur denesin ğana emes, onıñ ar-uyatın da jalañaštağanday körinem. IV.238 Mümkün bul jası ulğaya bastağan adamnıñ iltiyapat saқтағandı unatatındıǵı ma? IV.239 Solay sekildi, köbinese jasqa qızıq oy, käreige buzıq bolıp körinetini bar emes pe... IV.240 Şerubaydıñ oyı mağan da unadı. IV.241 Özim biletin sulu tulğanı jurtqa äşkerelep körsetkende ne tabam?

IV.242 Mağan jeksürin köringenimen, munıñ bilimdar, tipti, aqıldı adam boluvı da kädik-av özi. IV. 243 “Süygen qızıñdı jalañaştavğa arıñ qalay şıdaydı”,— degen orıs ädebiyetiniñ arıstanı — L. N. Tolstoydıñ pikirin munıñ bilmesine kim kepil. IV.244 Aytqan sözün qalt etkizgim helmedi.

IV.245 — Jaqsı, este bolsın...— dedim.

IV.246 — Qanşa, alasıñ?— dedi ol kenet mağan kilt burıla qarap,— müsindi jasap bolğan soñ mağan sat.

IV.247 Birev jağımnan tartıp jibergendey boldı.—"Oñbağan! IV.248 Men küni-tüni uyqı körmey tas qaşap jürgenimdi aqşa üşin dep oylağan ekensiñ ğoy!" dedim işimnen. IV.249 Säl jibigen köñilimdi aşuv jeñip, qaytadan köterile bastadım. IV.250 Söytse de özimdi-özim ustap, qasaqana:

IV.251 — Jüz mıñ som!— dedim.

IV.252— Eski aqşamen be?

IV.253 — Joq, jaña aqşamen.

IV.254 — Ondaq aqşa mağan qaydan kelsin,— dedi ol jüdey söylep. IV.255 — Ömir boyı aqşa jiynap körgen emespin, tek soñğı jıldarı ğana jumsaytın muqtajım bolmağan soñ, jiynaq kassasına salğan bir on şaqtı mıñ som aqşam bar. IV.256 Sonı tegis al.

IV.257 — Bir tiyın kemge bermeymin,— dedim men qasara söylep. IV.258— Ulbosınnıñ beynesin tım arzan bağalaydı ekensiñ!

IV.259 Şerubaydıñ eki iyini tömen tüsip ketti. IV.260 “Şoq, şoq, bālem sağan sol kerek!”

IV.261 — Joq bolsa qaydan tabam?

IV.262 — Onda meniñ şaruvam qaşa! IV.263 — Ärine, meniñ bulay seylevim duris emes. IV.264 Onı özim de bilem. IV.265 Şerubaydıñ betine qarap edim, ol äbden jüdep qalğan eken, Ayap kettim. IV.266 Söytse de birden berilgim kelmey:

IV.267 — Jaz boyı kek märmärdi tekke qaşadı deysiz be?— dedim. IV.268 — Mine, alağanıma süyel de payda boldı!

IV.269 Meniñ soñğı aytqan sözderim, müsindi jüz mıñnan kemge bermeytinime közin jetkizdi bilem. IV.270 Şerubay endi tipti jüdey, bayav kürsindi.

IV.271 — Aqşanıñ munday qajetke zärüv boların bilgende, bayağıdan beri jiynay berer edim ğoy...!

IV.272 — Sizdey adam aqşanıñ qunın bilmeydi degenge senüv qıyın. IV.273 Sizdeyler ömirdiñ qızığın, quvanışın bärin aqşağa şağa biledi. IV.274 Eger sizge Ulbosın müsini gımbat bolsa, tabıñız tölevin!

IV.275 Meniñ munım qay söz? IV.276 Tabalav ma, älde keketüv me? IV.277 Sonşama şuqşiyatınday bul qay bir jetisip jürgen adam?

IV.278 Şerubay javap qayırğan joq. IV.279 Ulbosınnıñ müsinine qiya almay közin bir avdardı da, şlyapasın alıp, ün-tünsiz üyden şığıp ketti.

IV.280 Terezeden körip turmın, arğı köşege ötip baradı. IV.281 Säl bükireye tüsip, ayağın ilbiy basadı.

IV.282 Kenet Şerubaydı quvıp jetkim keldi. IV.283 Biraq ornımnan tırp etpedim. IV.284 Özimdi-özim qalay ustap qalğanımdı bilmeymin.

IV.285 Şerubay ketkennen keyin biraz tolqıp, köñilimdi äzer bastım. IV.286 Äri-beriden keyin müsindi oyuğa qaytadan kiristim. IV.287 Adam degen qızıq jaratılğan ğoy. IV.288 Qolda barda altınnıñ qadiri joq, qolıñnan şıǵıp ketse, moynıña burşaq salıp, qayta oraluvın tileysiñ. IV.289 Keşe Ulbosın köz aldımda jürgeñde, män bermey qaltamda jatqan aqşaday kördim, odan ayırılıp qaladı ekem-av degen qavıp öñim tügil tüsime de kirgen emes. IV.290 Qadirin bilmedim. IV.291 Mağan özimşil zor senim qaydan payda boldı? IV.292 Önerim arnasınan tögilip jatqan önerpaz emespin ğoy men. IV.293 Qazanday bir tastı aynaldırğanıma bes aydan asıp ketti. IV.294 Rasıñda, bul müsınşige köp vaqıt pa? IV.295 Apollon men Veneranıñ müsiniñ köne grek şeberi jiyırma jıl oydı degen añız bar. IV.296 Körkemöner kaşan da bolsa şıdamdılıqtı, tabañdılıqtı tileydi. IV.297 Sol tabandılıq menen tabılar ma?

IV.298 Birdi aytıp birge ketem, älginde Ulbosın köz aldımda jürgende qadirin bilmevşi edim dedim ğoy. IV.299 Al közimnen tasa bolıp edi, onı künnen-künge saǵına bastağan sekildimin... IV.300 Rasında solay ma? IV.301 Onda oğan nege ketpe demedim? IV.302 Alǵaşqı ret quşaǵın aşıp, bar sırım aqtarıp kelgende nege “üylenemin” demedim?.. IV.303 Sol küni meni qızıqtırğan öner şabıtına qanat bitirer sulu tulǵa bolmap pa edi? IV.304 Qazirde qiyalımdı qanattandırıp, bes ay tas qaşattırıp qoyǵan sol bir minsiz tulǵa emes pe? IV.305 Bul ne, mahabbat pa, älde sol bir sulu äyelge qızıǵıp, jas köñildiñ eliktevi me? IV.306 Oy tübinde jatqan bir sezim özimniñ soñǵı topşılavımdı qabıldaytın sekildi. IV.307 Sondıqtan Ulbosınnıñ asıl beynesi künnen-künge köz aldımğa elesteytin. IV.308 Umut bolmay, tas müsinge aynaldırǵım keletindey. IV.309 Sondıqtan da men kişkentay bolat balǵamdı kök qaşavdıñ üstine salıp, kündiz-tüni kögildir märmärdi urǵılaytındaymın...

IV.310 Şının aytqanda, bul meniñ birinşi ret “ǵaşıq” boluvım emes. IV.311 Jiyırma beske kelgenşe eş qızdıñ betine qaramadım degenge kim senedi? IV.312 Ärine qaradım da, qızdarmen birge kinoteatrlarǵa barıp, biy alañdarında biyledim de.

IV.313 Jastıq degenniñ özi biy emes pe, boyınşa bitken quvat qızuvın qayda sıyǵızarıñdı bilmey, jantalasasıñ, bir orında otıra almaysın, şır aynalasıñ, munıñ özin biy emes dep kim ayttı?

IV.314 Biraq mahabbat mäselerinde jolım bolıp körgen emes. IV.315 Mağan unağan qızdardıñ jigitteri bolıp şığadı, nemese qızğa qaşan unaymın dep, kinoteatrğa şaqırğıştap jürgenimde, olardı menen köri pısıqtav birevler qağıp ketedi.

IV.316 Meniñ jüregimniñ tübinde uyıqtap jatqan jastıq sezimimdi alğaşqı oyatqan Ayavjan attı bir jas perişte edi. IV.317 Qazir äñgimem ol tuvralı emes, basqa qız jayında. IV.318 Ayavjanğa da kezek keler...

IV.319 Leningradta oqıp jürgende, mağan bir qızdıñ öte unağanı äli esimde. IV.320 Qazaq qızdarına uqsamağan. IV.321 Sarğılt altın şaştı, tunıq köldey kögildir közdi bolatın. IV.322 Atı Ümit edi. IV.323 Ol bizdiñ şeberhanamızğa naturşıtsa bolıp keldi. IV.324 Eresek jigitterdi körip, jerge kiredi bolıp uyaladı. IV.325 Alğaşqı küni şeşilip söylemedi. IV.326 Student bolğanmen, biz de adambız ğoy, qulaq estiytinin estiydi, köz köretinin köredi, qımsınbasqa, uyalmasqa amalı bar ma? IV.327 Erteñine qayta keldi. IV.328 Sirä, qarajatqa zärüv boluvı kerek, jalañ beynesin saluvğa köndi. IV.329 Biraq özgeler emes, tek mına bala salsın dep meñi nusqadı. IV.330 Meni nege tañdağanın özim de bilmeymin. IV.331 Men özgelerden göri jastav bolatınmın jäne oğan basqalarday suqtana qaramadım, ol kezde meniñ de äjettigim şamalı. IV.332 Zatı, osı qasıyetterim jeñgen boluv kerek, äytevir meni özi qalap aldı. IV.333 Ädepkide ekevmizge de qıyın boldı. IV.334 Birimizden birimiz uyalıp, äbden zıqımız şıqtı. IV.335 Jalañaş qız tulğasın birinşi ret körüvim, bir jağınan tañsıq, ekinşi jağınan ersi... IV.336 Osı birinşi körgen denemniñ äseri boluvı kerek, bu dünyede eñ sulu körinistiñ biri jalañaş äyel denesi degen uğım mende, sodan qalğan sekildi. IV.337 Rasında da, Ümittiñ denesi sonday sulu edi! IV.338 Jup-jumır, qağazday appaq qos anarı buzılmağan almurt tärizdi, üşteri süp-süyir. IV.339 Tört-bes seanstan keyin birimizge-birimiz üyrene bastadıq. IV.340 Ol mağan endi burınğıday uyaluvdı qoyıp, külimdey qaraytın boldı. IV.341 Al men bolsam... özim de bilmeymin, qanday küyge uşırağanımdı. IV.342 Köz aldında Ümit bir ketpeydi. IV.343 Sabaqta otırsam da, üyge kelsem de, tramvayda ketip bara jatsam da, köz aldım da — tek qana bir Ümit. IV.344 Onıñ külimsiregeni, basın qalay burğanı, mağan qalay karağanı — bäri-bäri esimde. IV.345 Mazamniñ ketkendigi sonşalıq — şırt uyqıda jatsam da Ümit esime tüsip ketse, qayğı degen kiripikşeşen jüzdegen iynesin jüregime tüyrep alğanday, selk etip oyanam da, sosın tañ atqanşa köz ilmeymin. IV.346 Maza körmeymin, döñbekşiymin de şığamın.

IV.347 Suretke tükken är seanstan keyin men onı, ädetim boyınşa, avtobüs ayaldamasına deyin aparıp salamın (tanışqanımızğa eki-üş kün ötkennen keyin, onıñ äke-şeşesi joq, özi avtomobil tehnikumında oqıytının bilgem). IV.348 Ümit seansığa keletin kün mağan mereke tärizdi. IV.349 Ol tüni qırı sınbasın dep jalğız şalbarımdı su bürkip matrasımınñ astına salıp jatamın. IV.350 Aq köylegimniñ jağasın jırtıluvğa tayağanşa appaq etip juvamın. IV.351 Al ayaqtağı qara bätenkemniñ bılğarasın jıltıratamın dep, şuğamen üykeley-üykeley ülbiretip aldım. IV.352 Biraq oğan “seni jaqsı köremın” dep avzımdı aşuvğa batılım jetpeydi. IV.353 Ümit kelgen sayınğı dağdım ünemi osı. IV.354 O da til qatpaydı. IV.355 Men de jumğan avzımdı aşpaymın, suretin salamın, avtobusqa aparıp, kelüvin kütem...

IV.356 Osıñday jağdayda üş ayday jürdik. IV.357 Oquv josparı boyınşa Ümittiñ suretke tüküp bolatın küni de jetti. IV.358 Bügin oyımdağı armanımdı aşpasam (ne aşuvım kerek ekendigin de äli anıq bilmeymin), Ümit endi mağan joq, ol erteñnen bastap kelmeydi.

IV.359 Ekevmiz qatarlasa jürüp kelemiz. IV.360 Mende äli ün joq. Tek köñilimde muñ, aytayın degenim tilim üşinde: “Ümit, qaşan kezdesemiz, sen mağan öte unaysıñ” demekpin. IV.361 Avtobus ayaldamasına da tayav qaldıq. IV.362 Ne bolsa, o bolsın, nağız bir biyik jardan suvğa sekirgeli turğanday boyım diril qağıp, közimdi jumıp, avzımdı aşa bergenimde, Ümit menen burın:

IV.363 — Sizge köp raqmet, meniñ üylenüv toyıma mümkinşilik jasadıñız. IV.364 Studeñtlerde aqşanıñ köp bolmaytını öziñizge de mälim ğoy,— dedi ol qızara uyalıp,— jāne IV.365 Müsilim ekevmizdiñ atımızdan ötinemin, jeksenbi küni bizdiñ üylenüv keşimizge keliñiz.

IV.366 Töbennen birev urıp jibergeñdey boldı. IV.367 Meniñ üş aydan beri bar tapqanı — Ümit toyına tek aqşa jiynap aluvğa järdemdesken ekenmin! IV.368 Üyge qalay qaytarımdı bilmey turıp qaldım.

IV.369 Budan keyingi meni kädimgidey tolqıntqan — Ulbosın. IV.370 Buniñ da jayı mağan belgili boldı. IV.371 Odan habar-oşar bolmağan soñ, “avrumin” degeni menen qutulğısı kelgen ğoy! IV.372 Bäse qayda bararın tekke jasırmağan eken degen qorıtındığa keldim. IV.373 Meyli! Köñilimde bir jubatarım — men oğan qur tamsanıp qana qalğam joq.

IV.374 Äytse de onıñ müsiniñ jasay berdim. IV.375 Talay tündi uyuqtamay ötkizdim, äytevir apreldiñ ayaq kezinde jasap ta bitirdim! IV.376 Müsin köñildegidey bop şıqtı. IV.377 Ulbosınnan alğan quvanışım qıyalıma qanat bergen, birge ötkizgen tätti tunder tekke ketpepti. IV.378 Köpten beri arman etip jürgen körkemönerdiñ bir ğanıbet tuvındısın jasavıma sebep bolğan mahabbatıma da, Ulbosıñğa da mıñ da bir raqmet. IV.379 Al, ol şın avru bolsa, avruvınan ayıqsın, avru bolmasa, baqıttı ömirge jetsin!

V

V.1 Aqıl, oy adamınıñ tvorçestvolıq qıynaluvı — negizinde onıñ sululuqqa umtıluvınan, biraq sol sululuqtı qalay berüvdiñ durıs şeşimin taba almavınan tuvadı. V.2 Maqsatı bir alıstan bulañdağan qızıl tülki tärizdi, al quvıp jetip kör. V.3 Sol qızıl tülkige qolın sozğan sayın, köñilin küdik, oyın tuman basadı, bir şeşimnen ekinşi şeşimge köşedi. V.4 Tastap keteyin dese aldındağı qızıl tülki — arman köñilin tartıp, qoymaydı. V.5 Tastamayın dese, däl tapqan jol joq, aldı buldır sağıım, qur eles. V.6 Mine, osınday jağday oy adamınıñ janın jegidey jegen tvorçestvolıq qıynaluvına sebep.

V.7 Ulbosın müsiniñ saluvda mende onday qıynaluv bolğan joq. V.8 Nelikten? V.9 Bul müsiniñ meniñ aqıl-oyımnıñ uşar köli, qonar kögi bolmağandıqtan ba? V.10 Älde Ulbosıñğa degen meniñ sezimim şın ğaşıqtarğa tән sezim emestiginen be? V.11 Ne degenmen de, oyımdı tolqıtıp, boyımdı biylep äketip bara jatqan asav küş joq, biraq müsiniñ oylağanımday-aq şıqtı...

V.12 Ğaşıqtıq! V.13 Öz basımnan qazaqtıñ eski ertegi, dastandarında kezdesetin osı bir ğajayıp sezim äli şın ötpegeñdikteñ be, Şerubaydıñ Ulbosın jayındağı qayğısına taza sene de qoymadım.

V.14 Bizdiñ zamanımızda onday ğaşıqtıq boluvı mümkün be? V.15 Bası avırmağannıñ qudayda nesi bar degendey, mümkün özim Şerubayday azap jügin arqalap körmegendikten, özgeniñ qasiretin tüsinbeytin şığarmın? V.16 İyä, solay sekildi. V.17 Oğan köp keşikpey közim jetti. V.18 Bir küni Şerubaymen tağı kezdesip qaldım. V.19 Men qaytı bolğan bir jas jigittiñ maskasını alıp, üyge qayıp bara jatır edim, kezektı operatsiyasınıñ keyin baqşada dem alıp ersili-qarsılı jürgen Şerubayğa

tap keldim. V.20 Türiň körip şoşıp kettim, eki közi şüňireyip, eki urtı suvalıp, qur süldesi ğana qalıptı.

V.21— Sizge ne bolğan?— dedim amandasıp bitkennen keyin, taňdanğanımdı jasırmay,— avrusız ba?

V.22— Avrumın...

V.23 Qay jeriňiz avıradı?

V.24 Şerubay jürek tusın meňzedi.

V.25— Miyokarditsız ba? V.26 Älde infarksız ba?— dedim özim şala biletin jürek avruvınıň attarın esime äzer tüsirip.

V.27 Şerubay mısqulday ezüv tarttı.

V.28— Öziňniň jüregiň avırmağan soň qaydan bileyin dep ediň. V.29 — Ol endi mağan tesile qaradı. V.30 — Bayağı bir jazılmaytın jürek avruvı da... Atı — Ulbosın...

V.31— Ol rasımen-aq jazılmaytın avru bolğanı ma?

V.32— Sen älde senbeysiň be?

V.33— Bizdiň zamanımızda... V.34 Atom zamanında, oňday ğaşıqtıq boluvı mümkin be? Tım ötken zamaňdar ertegisine uqsaydı.

V.35— Sen bizdiň zamanımızda şın ğaşıqtar bolmaydı dep oylaysıň ba?

V.36— Birin-biri jaqsı körüv, süyu boladı ğoy. V.37 Al biri üşin biri jan bererlik ğaşıqtıq... V.38 — Men söz taba almay säl kidirdim de, özimniň senbestik oyıma qayta oraldım,— tım ertegige uqsaytın jäyt.

V.39— Beker olay deysiň!— dedi Şerubay qabağın tüyip,— seniň bul söziň adal jaňdı ğaşıqtarğa japqan jala. V.40 Men onday adamdardı köp kördim. V.41 Eger estigiň kelse, özim küve bolğan eki ğaşıq jannıň ğajayıp vaqiyğasın aytıp bereyin...

V.42— Qozı Körpeş pen Bayan sulu sekildi biri üşin biri jan qiyğandar jayında ma?

V.43— Joq, ölim üşin emes, ömir üşin alısqan ğaşıqtar jayında...

V.44 Şerubaydın iştegi şerin sırtqa şığarğısı kelip turğanın sezip, üde bälendey isteytin şaruvam bolmağan soñ, dārigerdin āngimesin tındağalı:

V.45— Aytıñız, tındavğa men dayınmın,— dedim. V.46 Biz baqşanın kisi köp jürmeytin bir tınış burışına barıp orındıqqa qatarlasa otırdıq.

V.47— Men meditsina institutın bitirip Qızılorda qalasına alğaşqı täjiriye jumısına kelgen jılım edi,— dedi Şerubay birden sözge kirisip,— ükimet bergen päterimniñ körşisi erli-zayıptı qazaqtıñ eki jası eken Eriniñ atı — Asığat, äyeliniñ atı — Qaraköz... V.48 Qaraköz dese qara köz edi-av! V.49 Jaña atıp kele jatqan tañday bozğılt jüzi, tump jatqan qara su tärizdi ülken oylı közderi äli esimde... V.50 Adam da jıl, qusı tärizdi goy. V.51 Köktemde kelgen aqquv-qaz uzap uşqan sayın, öziniñ jaz boyı raqattana jüzgen kölin umıtpay ma... V.52 Adam da sol sekildi. V.53 Basıñnan ötken küniñ alıstağan sayın kezdesken adamdarıñdı da umıtasıñ... V.54 — Şerubay aqırın kürsindi. V.55 — Biraq Qaraközdi men osı vaqıtqa deyin umıtar emespin.

V.55— Sirä, o da sizdiñ jüregiñizge jara salğan toy?..

V.56 Özim osı sözdi aytarın aytsam da, jerge kirerdey uyalıp qaldım. V.57 Oğan sebep Şerubaydın: “Sen ne aytıp otırsıñ” degendey tañdana qarağanı boldı. V.58 Onıñ bul qarasında bir ülken muñ, ayavşılıq bar edi. V.59 Özimniñ tayız oylı müsäpir jan aytar sözdi aytqanımdı tüsinip, qızara tüstim. V.60 Meniñ munday jağdayımdı añğarğan Şerubay qaytalap söz qozğarğan joq, āngimesin soza tüsti.

V.61— Bul eki jas birin-biri öte jaqsı köretin edi. V.62 Üylengenderine üş jıl tolıptı. V.63 Aralarına eki jasar ulı bar. Atı Berik bolatın. V.64 Eri Mäskevdegi jol saluv institutın, äyeli müğalimdik eki jıldız joğarı дәrejeli mektepti bitirgen eken... V.65 Birin-biri sıylaytındığı, jaqsı köretindigi sonşalıq, tipti tıs közge de ayqın edi... V.66 — Şerubay sonav bir ötken kündi köz aldına elestetkendey uzaq vaqıt ündemey qaldı.

V.67— İyä, sosın?

V.68— Sosın deysiñ be? Sosın ne bolatın edi. V.69 Düniyede quvanıştan qısqa ne bar, jarıq kün batıp, tün keldi. V.70 Ömir degen aq aydında raqattanıp jürgen qos aqquvdı tağdır attı javız añşı aq aydınnan ayırdı... V.71 Qaraköz bir küni bizdiñ avruhanağa keldi... V.72 Barmağında payda bolğan qal sekildi kişkentay jarasın

körsetti. V.73 Bul — ol kezde jazılmas avru alapestiñ eñ alğaşqı belgisi edi.. V.74 Amal joq, biz onı özgege juqtırmas üşin, sol kezdegi rezervatsiya Barsakelmes aralına jürgizbek boldıq...

V.75 Denem titirkenip, boyımdı bir bastırıq sekildi qozğaltpas zil basqanday bolıp ketti.

V.76— Eri men balasınan ayırıp pa?

V.77— İyä. Öytpeske bolmaytın edi. V.78 Özge jurttı aman alıp qaluv üşin bul jalğız jol...

V.79— Yapırmay, ä! Qanday tragediya! V.80 Jan süygen eri menbalasınan ayırılğan sorlı äyel keselinen burın qayğıdan öledi ğoy...

V.81— İyä, Qaraközdiñ soñday halge uşıraytının bilgen Asığat biz oylamağan şeşimge bel buvdı... V.82 Mine şın ğaşıq dep osnı ayt...

V.83— Qanday şeşimge? Tezirek aytıñızşı!

V.84 Meniñ şıdamsızdığımdı paydalanıp, janımdı küydire tükisi kelgeñdey Şerubay tağı da uzaq vaqıt ündemey otırıp aldı.

V.85 Meniñ oyımdı “Asığat qanday şeşimge keldi?” değen suraq äketip baradı. V.86 Jar basınan möldir suğa üñilgen jasıl emen tärizdi, süygen jarınıñ taza seziminen navattanğan jas Asığat mahabbatın joqtatpas qanday jol taptı eken? V.87- Älde jol taba almay, altın tañda uv-şuv bop oyanğan qalıñ ormanday tamaşa dünüyeden ekevi birdey mäñgi küder üzбек boldı ma eken? V.88 Qiyanat ömirge bu da durıs şeşim. V.89 Budan böten Asığatta ne qaldı?

V.90 — Kün öter, emir öter, eter adam...— dedi kenet Şerubay qaytadan sözün jalğap,— adam ölse, basına tirisinde köleñkesi arman bolğan qalıñ ağaş ornaydı... V.91 Al eger artında jurttı istegen jaqsılığı bolsa sonısı qaladı... V.92 Al jaqsılıq istevge ülgirmegen adamniñ ürimbutağı murager boladı. V.93 Asığat jalğız ulı Berikti Sozaq mañayında turatın äke-şeşesine aparıp saldı.

V.94— Özi ne istedi? Rasımen-aq Qaraközdi özimen birge...

V.95— Joq, ol özin de, Qaraközdi de ölimge qiymadı. Ol ömir üşin kürespek boldı...

V.96— Soñda ne istedi?!

V.97— Asıǵat Qaraközben birge Barsakelmeske ketpek boldı.

V.98— Alapester koloniyasına ma?..

V.99— İyä. Biz qañşa aytsaq ta könbedi. V.100 Qaraközsiz maǵan ömirdiñ keregi joq. V.101 Ol şirip ölse, men de şirip ölem... V.102 Eñ soñǵı tınısım bitkenşe janında bolamın... jalǵızsıratpay, qasında jürüp, azabına ortaқ bolıp, qasiretin jeñildetem dep könbey qoydı. V.102 Munday jaǵdayda ne istev kerek? V.103 Jarınan ayıruv adamgerşilikke jatpas edi, därerlik komiyssiya amalsız köndi...

V.104— Ras... Bul şın mahabbat!— dedim men demimdi äzer alıp, mandayımnan şıqqan terdi alaqañımmen sürtip.

V.105— Joq, bul — mahabbattan da joǵarı küş... V.106 Munda mahabbattı ardaqtav ğana emes, munda adamgerşilik, süygen üşin jan qiyu, ajaldan bas tartpav erligi bări qosılǵan... V.107 Mine, bul — şın ğaşıqtıq!.. V.108 Ğaşıqtıq azabınan ölüm arqılı qutuluv emes, bul sol ğaşıqtıqtı bir kün bolsa da soza tüsüv. V.109 Uzaq jıl azaptı ömirde tartqan avır zardabı, qasireti arqılı süygen jarına öziniñ qanday dos, qanday adal ekenin ayqındap berüv. , V.110 Bul “süydım, sen üşin ölem” degen bos väde, qızıl söz emes, şın süygen jürektiñ qaytpas antı. V.111 Mine şın ğaşıqtar osınday boladı. V.112 Bul ötken küñniñ emes, bizdiñ zamanniñ ğaşıqtarı.

V.113— İyä, sosın?

V.114— Qanday sosındı suraysıñ?

V.115— Ayaǵı nemen bitti? V.116Asıǵat Qaraközben birge ketti me?

V.117— İyä, birge ketti.

V.118— Odan keyin qanday habar aldıñız? V.119Asıǵat vadesinde tura aldı ma?

V.120 Şerubay javap qayırǵan joq. V.121 Ol taǵı da sonav qayta tirilmes mamont sekildi mäñgi öşken ötken kün elesterine köz jibere tına qaldı. V.122 Ärine, Asıǵat pen Qaraköz vaqiyǵası onıñ jüregine ketpes suret bop jazılǵan. V.123 Sol suretke üñilgen janarıñda bir ğajayıp ayanış bar. V.124 Sol ayanış osınav köz baylanıp,

ötüp bara hatqan ömirine de qanat jayğan. V.125 Qazirgi otırğan kelbetinen sol ötken küberi de bügingi küni tärizdi, ökinişti, ayanıştı ekeni körinip tur.

V.126— Keyde özime-özim adamzat balası jaralğannan beri ömir sürrip kele jatqanday körinemin. V.127 Jer de, aspan da sonday kəri tärizdenip ketedi, tipti kek betinde jımındağan juldızdar qalay bolsa solay qaday salğan, äbden äri ketken, tozğan teñgeler sekildenedi. V.128 Aspanniñ kögildir tüsiniñ tozğandığı sonşa, nağız bir eski kañıltır dersin! V.129 Munday kezderimde kök maysalı kara jerdiñ özi de kedey üydiñ qırıq jamav körpesine uqsay qaladı. V.130 Körpe degen atı, jıluvı joq, küni şıqqan qur şoqpıt... V.131 Al adamzatqa kelsem... V.132 Ol aqırğı sağıatın ünsiz kütken süzek avruvı tärizdi. V.133 Alısar därmeni joq, kele jatqan ajalğa qur telmire qarağan... V.134 Mende aqırğı kezde osınday minuttar köp boladı. V.135 Bunı nelikten dep oylaysın?

V.136— Şarşağan bolarsız...

V.137— Neden?

V.138— Jumıstan, köp oylavdan...

V.139— Jumıstan adam şarşay ma eken?! V.140 Al oylamasañ jındı bolıp ketersin. V.141 Bizdi adam etip jürgenniñ özi sol oy emes pe... V.142 Joq, Jantas şırağım, men özimniñ küşsizdigimnen şarşadım.

V.143 Ol säl ündemey qaldı da qaytadan söylep ketti.

V.144— Meniñ qolımnan künine eki-üş qattı keseldi adam ötedi. V.145 Keybirevin ajaldan alıp qalamın. V.146 Al keybirevin... V.147 İyâ, onı qutqara almay qalğan küni jartı hasım ötkendey qartayamın, qayğıramın, ökinemin...

V.148 Men Şerubaydı jaña ğana tüsine bastağan sekildimin. V.149 Jalpı adam balası üşin osınşama opıq jegen osınav bir jüdev janğa özge jurt qanday jaqsılıq istedi? V.150 Özim qanday algıs ayttım? V.151 İyâ, biraq sen sonda jalpı adam balasınıñ qamın oylap qamıqqan osı kisiniñ Ulbosınğa istegen qiyanatın qalay keşirmeksin? V.152 Demek, jalpığa istegen jaqsılığı, bir adamğa istegen jamandığın joya almağanı ma? V.153 Ötken künde, бүkil ömiri halqmna, eljurtına eñbek etüvmen ötken kemeñgerlerdiñ jeke qatelikleri üşin bar jaqsılığın joqqa şıǵaruvğa bola ma? V.154 Sürinbeytin tüyaq joq, qatelespeytin adam bar ma? V.155 Bul turğıdan qarağanda

Şerubaydıñ da künäsin keşüv qajet sekildi. V.156 Biraq sonda kül-talkan bolğan Ulbosınnıñ jas ömirin kiminiñ moynına artasıñ?

V.157 Meniñ oyımdı Şerubaydıñ özi bölip jiberdi.

V.158 — Asıǵat pen Qaraközge eş jârdem bere almağanıma osı küñge deyin ökinem,— dedi ol aqırın kürsinip,— bu da bizdiñ elsizdigimizdi körsetedi... V.159 Osınday köz aldında söngen ayavlı jandardı köre tura adam qalay qajımasın...

V.160 — Olar sizdiñ köz aldınıзда qaza boldı ma?

V.161 — Joq. Asıǵat pen Qaraközdiñ jazılmas avrudan uzaq qiyınalıp qaza tapqandarın biraz vaqıt ekevin emdegen dâriger aytqan...

V.162— Asıǵat ta sol keselden qaza boldı ma eken?

V.163— İyâ. Özi tilenip barǵan soñ...

V.164— Degenmen, Asıǵat ökinişte ketken şıǵar...

V.165— Bar mâseleniñ özi osında gay. V.166 Maǵan sol dâriger ayttı, Asıǵat öziniñ sol keselge şaldıqqanına ökinüv tügil, “sen üşin osınday boldım ğoy” dep, azaptı uzaq jıl ömirleri işinde Qaraközge bir ret qabaq şıtıp körmepti. V.167 Aqırǵı künderine deyin bir-birine qattı söz aytpay ötipti. V.168 Dârigerdiñ aytuvı boyınşa, Qaraköz qaytı bolğan kezde, Asıǵat äjeptâvir tiñ eken, biraq jar ajalı onı da uzaqqa aparmaptı. V.169 Äñgimemniñ aldında aytım goy, ekevi aydın köldegi qos aqquv târizdi edi dep. V.170 Sıñarınan ayırılǵan aqquv qayǵıdan öledi deydi ğoy qazaq, Asıǵat ta Qaraközinen ayırılǵannan keyin qayǵılı jalǵızdıqqa şıday almağan târizda...

V.171 Kózime jas kelip qalǵanın jaña ğana añǵardım, qos aqquv târizdi eki ğaşıqtıñ osı bir vakıyǵası janımdı tolqıtıp jiberdi.

V.172— Mine şın ğaşıq dep osılardı ayt,— dedim böten söz taba almay.

V.173— Bârimiz de solarday bola bilüvimiz kerek,— dedi Şerubay baǵanaǵıday emes, şıyraq söylep,— mahabbattıñ qunı quvanışında emes, qayǵısında. V.174 Quvanışına kim de bolsa mâz bola aladı, al qayǵısın kötere alsa, sonda ğana ol mahabbattı şın baǵalay bilgeni.

V.175 Şerubay bul nasihatın maǵan arnap aytqan târizdi. “İyâ, eger öz basıma dâl osınday qiyındıq tuvsa, men Asıǵattay bola alar ma edim? V.176 Äy, bola

almaytın şığarmın, öytkeni men Qaraközdi jaqsı körgen Asıǵattay, äli künge birevdi öle-tala süygen jan emespin. V.177 Jasöspirim kezimdeki Ayavjan degen bala qızǵa, student kezimdeki Ümitke, äbden jigit bolǵanımdaǵı Ulbosıǵa degen sezimderimniñ bäre ötkinşek sezim bolǵan joq pa? V.178 Munday jaǵdayda jan qiyar erlikke bara alam dev qiyın. V.179 Mümkün birevdi şın jaqsı körsem, menen de Asıǵattıñ erligindey adamgerşilik tabılıp qalar... V.180 Äy, qaydan bileyin, öziñ. ötpegen sinnan ötem dev oñay”.

V.181 — Asıǵattıñ balası qayda? Odan habarıñız bar ma?— dedim eki sorlı jastıñ artıñda balası qaldı degen Şerubaydıñ sözi esime tüsip.

V.182 Däriger betin burıp:

V.183 — Berikti aytasıñ ba?— dedi bayav söylep,— ol qazir meditsina institutında oqıp jür... V.184 Bir bolayın dep turǵan jigit.

V.185— Äke-şeşesiniñ älgidey jaǵdayda qaytıñ bolǵanın bile me?

V.186— Bilmey... V.187 Asıǵat pen Qaraközdiñ bar armañdarı jalǵız uldarın bir körüp ölüv bolıptı... V.188 Biraq oǵan mümkindikteri bolmaptı. V.189 Demek, hat jazıp turǵan körinedi.

V.190 Şerubay aqırın kürsindi. V.191 Onıñ bul kürsinüvinde öziñiñ de armanı bar, biraq özi aytpaǵan sırdı qozǵaǵım kelmedi. V.192 Ol meniñ osı oyımdı sezdi me, betime taǵı qaradı.

V.193— Bala degen bavır etten jaraladı dep qazaq bilmey aytqan ba, biyşaralar öle-ölgenşe Beriktiñ suretin közderinen birde-bir tasa etpepti.

V.194 Özim körmesem de avır taǵdırları janıma jara salǵan qırşın jastardıñ qayǵısınan jüregim uvday aşıp ketti. V.195 Maǵan, äsirese, olardıñ bala turalı qasireti qattı battı. V.196 Taǵdır şirkin, qanday sum ediñ? V.197 Erli-zayıptı eki sorlıñıñ kesel azabı azday, oǵan bala şerin qosarsıñ ba! V.198 Key jazuvşısı suretker, yakiy basqa kerkemöner iyesi öziñiñ avır azappen qiyalıp dünüyege äkelgen öner tuvındısın “bu da meniñ işten şıqqan perzentim” deydi. V.199 Öner iyeginin är şığarması, eñbegi qiyındıqqa tüsetini ras, biraq qoldan jasaǵan önerin perzentimen salıstıruvı durıs emes. V.200 Özim balalı bolıp körmesem de solay oylaymın. V.201 Adamnıñ ruhani tabısına degen sezimi äkeniñ balaǵa degen seziminen anaǵurlım özgeşe. V.202 Adam qolımın

istegen eñbegine tez üyrenişi bolıp aladı. V.203 Eñ aqırğı ret jöndegennen keyin, oğan tipti suviy bastaydı. V.204 Öz şeberligin qanşa süyse de, köp keşikpey basqa şığarmağa, basqa tuvındığa köñili avadı. V.205 Al işten şıqqan balağa kim sonday tez suviy aladı? V.206 Bala seniñ ömirlik qızıǵıñ emes pe, sen oğan degen meyiriñdi qartayǵanşa saqtamaysıñ ba?

V.207 Ruhani tabısıñnan äkelik sezimniñ ayırmaşılıǵı, meniñşe osında. V.208 Sondıqtan onı işten şıqqan perzentiñmen salıstıruvğa bolmaydı. V.209 Perzent ol — öziñsiñ, al ruhani öneriñ — seniñ tabısıñ, äri ketse halqıñniñ tabısı.

V.210— Mahabbat degen, mine, osı,— dedi Şerubay taǵı da meniñ oyımdı bölip,— sen mahabbattan qumarlıqtı, erkek pen äyeldik sezimdi alıp tastaşı, eger sonda birinbiri jaqsı körgen eki adam birinsiz-biri ömir süre almaytın eki aqquvğa uqsasa, mine, sonda ğana olar — şın ğaşıqtar. V.211 Biri ajal tapsa, ekinşisine qalğan dünüeniñ keregi joq. V.212 Adam qumarlıqtan küşti, birinsiz-biri ömir süre almaytınday sezimge iye bolsa, sonda ğana ol şın mahabbatqa da iye. V.213 Erkek, äyeldik qumarlıq sezimi aralarında öşken künde de, jaqsı körüv sezimi öşpeytin küyge jetse, mine sonda ğana mahabbat ruhani küşke aynaladı. V.214 Sonda ğana naǵız ğaşıqtıq payda boladı. V.215 Adam osı satıǵa şıqqanda ğana birinsiz biri ömir süre almaydı. V.216 Biri qaza tapsa, ekinşisiniñ qalğan ömiri bası bar da, ayaǵı joq, bitpey qalğan kitap sekildi. V.217 Asıǵat pen Qaraköz şın ğanşqtar edi, olar öz kitaptarın tegis jazıp ketti. V.218 Eger mahabbat tek qumarlıq sezim dünüesine qurılğan bolsa, olar munday añızǵa aynalmas edi. V.219 Mine, Jantas, menin Ulbosınǵa arnalğan sezimim de sonday. V.220 Mümkün, sen menin oğan degen köñilimdi jas suluvğa qumartqan käri-qurtañniñ köñili dep oylaytın şıǵarsıñ. V.221 Olay oylasañ qatelesesiñ. V.222 Meniñ oğan degen mahabbatım qumarlıq, läzzat degen uǵımdardan joǵarı.

V.223— Maǵan sizdiñ Ulbosınǵa degeñ sezimiñiz tüsiniksiz. V.224 Eki aqquvdıñ birinsiz biri ömir süre almavında sebep bar, öytken birin-biri jaqsı köredi. V.225 Al Ulbosın bolsa siz jayında onday jan küyinişinen alıs emes pe? V.226 Sonı bile tura...

V.227 Men aǵat söylegenimdi soñınan añǵardım. V.228 Bayqamay Şerubaydıñ jarasınıñ avzın aşıp aldım, ol süp-sür bolıp tunjırap ketti.

V.229 — Men sağan bizdiñ zamanımızda da ğaşıqtıqtıñ bar ekenin aytıp otırğan joqpın ba?— dedi ol mağan aşuvlana köz tastap.

V.230 Men de berilgim kelmedi.

V.231— “Ölgenniñ artınan ölmek joq” deydi ğoy qazaq. V.232 Eger Ulbosın alda-jalda dünüye salsa, siz onıñ artınan ölmeysiz ğoy... V.233 Mağan sizdiñ sonşalıq azaptanuvıñız jumbaqaq...

V.234 Mahabbat eki adamğa birdey sezim emes pe, özin jek körip ketken Ulbosın üşin Şerubaydın sonşalıq azaptanuvı, onsız ömirdiñ qızıǵı joq degen uǵım berüvi, rasında da, mağan tüsiniksiz edi. V.235 Özine qaramağan adamğa qumartuv —aql men boydı biylegen läzzat otınıñ azabı dep uǵatınmın. V.236 Munday sezim tek qodarlarğa tñ sezim dep biletinmın. V.237 Munday ğaşıqtıqta eljiregen jürektiñ nazik üninen köri qaysar, özimşil minezdiñ, tavı saǵılmağan asav köñildiñ ızǵarlı ayqayı estiletindey körinetin. V.238 Al Şerubaydıñ Ulbosınğa degen süyispenşiliginde Asıǵattıñ nāzik köñil küyi emes, Qodardıñ jantalasqan aşuvı bar degen uǵımğa keldim. V.239 Soñdıqtan kenet meni de ıza biylep ketti, endi men Şerubaydan Ulbosınıñ öşin almaq boldım.

V.240— Älde Ulbosın ölse, siz de ölesiz be? — dedim özimdi özim ustay almay.

V.241— Meniñ janım sonda Ulbosınıñ janınan artıq deysiñ be?

V.242 Ekevmiz qazir julısa tūsüvge jaqımbız. V.243 Däl osı kezde sırt beynemiz osal jerin añdıp, tisterin aqsiytıp ırıldasa qalğan arlan bōribasarlarğa uqsas boluvı ğajap emes, közderimiz qantalap, erinderimiz dir-dir etedi. V.244 Jastıq pa, älde Ulbosınıñ kegin alayın dep, siltav etken aşuv biyledi me, men onı taǵı da ızalandıra tūskim keldi.

V.245— Olay bolsa, qane, qol alısayıq!

V.246 Aytılar söz ayıldı eger Şerubayda adamgerşilik sezim bar bolsa ol qazir meniñ tamaǵımnan ala tūsedı, ne “men de ölemin” dep qolın usınadı. V.247 Men osı eki şeşimniñ birin kütıp turmın.

V.248 Biraq Şerubay bul ekevinıñ birin de istegen joq, kenet tūsi özgerip, älsirey:

V.249— Osı sen Ulbosın jayında bir jaman habar estip kelip turğan joqsıñ ba?
— dedi davsı dirildey. V.250 — Ne bolsa da tez aytşı!

V.251 Şerubaydıñ kenet özgergen tüsin körip, dombıranıñ üzilgen şegindey ayanıştı tına qalğan davsın estip, endi özim sastım.

V.252— Joq, eşteñe de estigem joq...— dedim derev böten söz avzıma tüşpey.

V.253— Bäse ?

V.254 Şerubay mağan endi qayırlıp qarağan da joq, kilt burılıp jüre berdi...

V.255 Eñkeye tüşip, ayağın sılbır basıp ketip baradı. Jaqının kömgen adam qabırdan däl osılay qaytadı. V.256 Däl sol adamday Şerubaydıñ da iyıgın qasiret, köñilin azap basqan. V.257 Onıñ mahabbatına tüşinbesem de, qayğısına tüşingendeymin.

V.258 Adam basına tüşken qasiretti, avırtpalıqtı är türlü qarsı aladı. V.259 Keybirev işten jegen qayğığa şıday almay qurt avruday tösekte jatıp sönedi. V.260 Al bağza birevi jaralağan javınger sekildi boyınan aqqan qanı jerge tamıp bitkenşe, qasiretke, avırtpalıqqa qarsılasıp öledi.

V.261 Mağan Şerubay alğaşqılarında bolıp körindi. V.262 Qazir üyine barıp, bük tüşip tösegine jatıp alatınına kümän keltirgem joq. V.263 Qayğı onı jeñe me, äldede qayğımı ol jeñe me, tek sol arası ğana belgisiz. V.264 Bul onıñ Ulbosındı qanşalıq jaqsı körüvimen baylanıstı.

V.265 Şerubaydı men ayarımdı da, ayamasımdı da bilmedim. V.266 Qayğılı adamdı ayamav — ittik. V.267 Al özgeni qayğığa uşıratqan adamdı ayav— o da ittik. V.268 Bilip kör qay jağında ädildiktiñ barın!

V.269 Köp keşikpey men üyge qayttım. V.270 Sol küngi Şerubay men kezdesüvden meniñ tapqanı. V.271— Asığat pen Qaraközdiñ jırı boldı. V.272 Bul jır meni tañ qaldırdı. V.273 Osı eki jastıñ arqasında men de şın mahabbattıñ ne ekenin anıq tüşingendey boldım. V.274 İyä, şın, ğaşıqtar osı Asığat pen Qarakezdey boluvı kerek! V.275 Asığattıñ erligi, adamdığı meniñ esimde mäñgi qaldı. V.276 Keyinirek basıma tüşken avırtpalıq künderde onıñ isi özim şığatın biyik quzdıñ uşar bası tärizdendi de turdı.

VI

VI.1 Ömir joq jerde körkemöner de joq. VI.2 Ulbosın müsiniñ ömirde tuvganı haq. VI.3 Ol — meñiñ estetikalıq közqarasımniñ, ruhani tilegimniñ jemisi. VI.4 Sogan quvanamın, jas balaşa qol şapalaqtap sekirgim keledi, alaqaqlap jügirgim keledi. VI.5 Ärine, men munıñ birin de istemeymin. VI.6 Qazir men bir älem duniyesine bitken dibıstı işime saqtağan küysandıq tärizdimin, jırlasın deseñ pernesin qozğay bil..

VI.7 Jıyırma beske kelgen jigitke jas balaşa köşe boylap jügirüv qıyın. VI.8 Biraq quvanışım işime sıymay baradı, eñ bolmasa, müsiniñdi birevge körsetip maqtanuvım kerek, azdap öziñiñ köñildiñ mavqın basuvım kerek. VI.9 Qolıñmen istegen eñbegiñe köñliñ tolsa, oğan azdap maqtanğanniñ ayıp-şamı bar ma? VI.10 Bul ata qumarlıqqa jatpaydı, bul özgeden artıqın degen key adamniñ jalğan qasıyeti de emes, bul öz eñbegine özi riza boltan köñildiñ tasuvı, raqattanuvı. VI.11 Eger sätti şıqqan eñbegiñe quvanbasañ, raqattanbasañ, odan läzzat almasañ, onda ol eñbekti jasav nege kerek?

VI.12 Sayıp kelgende, Ulbosıñniñ müsiniñ jasap bolğannan keyin dalağa şıqtım. VI.13 Köktem qulpıra túsken, barşa älemdi quşağına alıp, jas närestesin bavırına qısқан anaday, meyirbandı jüzi qulpırıp tur. VI.14 Jas agaştar, jasıl japırarın jayqalta jayıp, jer men kökti jaña köktemniñ jas iyis mas etkendey, eski duniyeni jañartqanday. VI.15 Milliardtağan jıl mañqiyıp turgan jer betindegi qatpar-qatpar quz şoqlar da bir silkinip, nurlana qalğanday. VI.16 Käri duniye beyne bir qart adamniñ jas iyis quşıp masattanğanıday, kenet jasarıp ketip, şattıq ävenine bölengendey.

VI.17 Jaratılıstıñ osı bir jas mezgilin — jayqalğan jasıl köktemin janım süyedi.

VI.18 Osı köktemdey qulpırğan ömirdiñ de köktemine janım semiredi. VI.19 Mağan ömir de jas, bükil älem de jas, sonav qala üstine töne túsken küñgirt qañlıtır tüstes oylıqırlı, küñgey jaqtı ala sozılğan Mıstav da jas!..

VI.20 Mıstav! Sizder bizdiñ bul qalamen tanıs emessizder ğoy? VI.21 Al men öz ertegimdi aytamın dep, sizderdi bul qalamen jöndep tanıstıruvdı da umıtıp ketippin, ğafuv etiñizder...

VI.22 Köşpeli qazaq mal bağıp kün körse de, jer atın qoyan bilgen. VI.23 Altınemel, Şoyındı köl, Qorğasın tas, Jezqazğan, Kentav, Mısqoñır... VI.24 İnjener bolıp, astında ne jatqanın bilmese de, túsine qaray, topırağıñniñ keybir qasıyetin eske

ala jer attarın boljap qoyğan. VI.25 Ädeyi bilip qoyganday sol jerlerdiñ bärinde de atına baylanıstı ken tabılıp otır. VI.26 Bul — halıqtıñ danıspandıǵı emey nemene? VI.27 Men, teginde, qazaq halqın danıspan halıq deymın. VI.28 Onıñ jırı, maqal-mätelderi, än-küyi şın danalıqtıñ belgisin körsetedi. VI.29 Asanqayǵı, Qorqıt, Ayaz biy sekildi tereñ päsäpaǵa qurılǵan ğajayıp keyipkerler qayda bar? VI.30 Eşkimde de joq, tek bul körgeni köp, bar ömiri zarqumda, jantalasta, alıs-julısta, keñ dalasında şeksiz jazıranıñ kök jiyegine oylana qaray bilgen qazaqta ğana bar. VI.31 Bul — halqımdı ardaqtavdan, osınday halqım bar dep maqtanuvdan şıqqan sıırım, tüsinigim.

VI.32 Ärine körkemöner ulttıq tüsinikti keñitedi, bir ultqa ulttıq qasiyetimen unağan tuvındı ulttıq boluvmen qatar, internatsiyonaldıq tuvındı. VI.33 Sondıqtan da mağan Birjan sal, Aqan seri, Qurmanǵazı, Tättimbettiñ küyleri qanday unasa, Glinka, Çaykovskiy, Biyze, Verdiydiñ muzıkası sonday unaydı. VI.34 Men jaña qazaqpın, özge ulttarmen bavırmal qazaqpın. VI.35 Asan qayǵı, Qorqıtıñ esimderin atasam, oǵan da ezimniñ qupiya sıırım bar. VI.36 Qay mädeniyetti ulttı alsañ da, ulttıq keyipkerlerin, halqınıñ tarihin müsın, suret arqılı bolaşaq urpaqtarına qaldırtan asqan şeberleri bar: Diydiy, Poliyklet Praksiytel, Mikelandjelo, Roden, Rafael, Repin, Vasnetsov... VI.37 Al bizde şe?.. meyilderiñiz bilsin, muniñ maqtanşaqtıq deñizder, meniñ ülken armanımniñ biri — elimizdiñ añızǵa aynalǵan keyipkerleriniñ müsinderin saluv, Ulbosın sekildi zamandastarımniñ beynesin jasavım, özderiñiz bilesizder, bul bir köñil küyi, jürek şabıtı. VI.38 Al şoqtıǵı biyik beyneler jasav — meniñ halqıma degen mahabbatım, perzenttik mindetim.

VI.39 Sizder munı eskişilikke tartuv dep oylap qalıp jürmeñizder. VI.40 Eskisiz jaña joq. VI.41 Anasız bala bolmaydı. VI.42 Mümkın jaña tuvğan säbiy öse kele anaǵa uqsamas. VI.43 Biraq öskense ana sütimen qorektenip, er jetedi. VI.44 Körkemöner de sonday. VI.45 Er jetüv üşin oǵan da süt kerek, qorek kerek. VI.46 Mine osı sebepten men de halqımızdıñ köne kezdegi añızınıñ, ertegisiniñ özine ğana tән erekşe mädeniyetin, önerin jadımda ustaǵım keledi. VI.47 Mümkın keleşek urpaq Asan qayǵı, Qorqıtı mendey tüsinbes. VI.48 Solar durıs tüsinüv üşin, men olardıñ beynesin qaldırǵım keledi. VI.49 Qanday bolıp şıǵadı, onı keleşek körseter. VI.50 Äzirge Ulbosınıñ müsini oydaǵıday bop jasalǵanına mäzbin.

VI.51 Qazaq jerine at qoya bilgen dep älginde aytım ğoy. VI.52 Bul jerdi de Mıstav dep durıs qoyğan. VI.53 Bul arada mıırış ta, qorğasın da, qalayı da bar. VI.54 Keleşekte solardı qorıtatın zavod ta salınbaq. VI.55 Al äzirşe mıs zavodı ğana bar. VI.56 Biraq qala jer atımen ataladı. VI.57 Bul qala salınıp bitken bes jıldıñ işinde körkeyip, östi. VI.58 Alğaşqı jılı otırğızılğan taldar köleñke beretin ağaşqa aynaldı, sol jılı tuvğan säbiyler beske tolıp, endi köşeni bastarına köterip, uv-şuv şapqılap jür. VI.59 Sol jılı institutqa tüsken jasösprimder, endi biyıl oquvın bitirip kelip, injener, däreriger, muğalim bolıp qızmet isteydi. VI.60 Sonıñ biri menmin, biri Bazargül.

VI.61 Zavod salınbastan burın bul jerde bizdiñ kolhoz bolatın. VI.62 Äne anav zavod köringen şoqıda bizdiñ kişkentay mektebimiz turatın. VI.63 Äne jerde basqarma keñsesi, ana tusta; süt ferması... VI.64 Qazir olardıñ biri de joq, kileñ asfalt teselgen keñ köşeli, zävlim biyik üyler. VI.65 Kino, teatr, mädeniyet sarayı, mektepter, monşa. VI.66 Sän-saltanat. VI.67 Avtobus, qaptağan maşınalar. VI.68 Tañ atqañnan kün batqanşa güvildegen qala, birev jumıstan kele jatsa, birev jumısqa bara jatır. VI.69 Ağılğan adamdar tasqını...

VI.70 Bizdiñ kolhoz bul aradan sol zavod salına bastağan jılı “Aynabulaq” degen jerge köşip ketken. VI.71 Qaladan on şaqırımday jerde. VI.72 Anda-sanda barıp turamız. VI.73 Avıldıñ ülken adamdarınıñ bärei sonda, zavodta birde-biri qalğan joq. Munda sol “Mıstav” kolhozınıñ jastarı gana barımız. VI.74 Nege ekeni belgisiz, bizdi avıldan göri qadl köbirek tartadı. VI. 75 “Miçuvrin” bop özgergen sol “Mıstav” kolhozına institut bitirip kelip, agronom, mal därerigeri bolıp qızmet istep jürgen biren-saran jigıt bolmasa, köbimiz osındamız.

VI.76 Mine, qazir osm “Mıstavdıñ” keñ köşesimen kele jatırımın. VI.77 Kün batuvğa tayav. VI.78 Köktem jeli bayav esedi. VI.79 Qoñır salqın. VI.80 Tek meniñ işimde ğana qızıl şoq, közimde kün sävlesi, jan-jağıma şattana qaraymın. VI.81 Keşede qıdırıp jürgender köp. VI.82 Bärei de sändi kiyingen. Jurttıñ bärei de mağan bugün asa körikti, asa sulu körinedi. VI.83 Ärine, munım qate, kündegi körip jürgen jurtım bul. VI.84 Öz Köñilim köteriñki bolğan soñ, özgeşe şattıq kezimen ğana körüp kelemın. VI.85 Jäne qayda bara jatqanımdı da bilmeymin. Azdan keyin ğana bayqadım, betim mädeniyet sarayı eken. VI.86 Mädeniyet sarayına aparatın güil alañına endi burıla bergenimde, kenet:

VI.87 — Köke!— degen davıs qulağıma şalına ketti. VI.88 Bazargüldin davsın milliyon davıstıñ işinen tanıymın, jalt burıldım. VI.89 Rasında sol eken. VI.90 Qıyğaş köşeden mağan qaray asığa basıp jürip keledi. VI.91 Külimdep keledi. VI.92 Bayağı qız bala kündegisindey, mağan erkeley qaraydı. VI.93 Äbilqasqa äyel bolđanımen, mağan qarındas qoy, işim jılıp ketti. VI.94 Osınday aqköñil, äp-ädemi süykimdi qarındasımdı Äbilqasqa qıyıp berip jürgen men de oñbaymın ğoy (Ol avruhananıñ bastığı tügil, tipti densavlıq saqtav ministri bolıp ketse de aytarım osı). VI.95 Janıñda özinen de ädemi beytanıs bir qız bar. VI.96 Qız emes, jerge tüsken perişte me dersıñ. VI.97 Suñğaq boylı, qumırsqa bel, botaköz, qara torı bir sulu... VI.98 Qulaştay etip örip tastağan qos burımı qınay beline jetip, bulañ-bulañ etedi. VI.99 Üstinde aq jibek köylek, ayağında biyik ökşe aq tuflı. VI.100 Ayağın sändene basıp, mağan qaray bu da külimdep keledi. VI.101 Bulardı körip men de toqtay qaldım. VI.102 Bazargül ekevi janıma tayavkelip, qız sızıla sälem berdi.

VI.103 — Sälemetsiz, be, Jantas ağa?

VI.104 — Sälemetsiz be...

VI.105 Qızdıñ betine tañırqay qaradım. VI.106 Quvanđan davısımñıñ qalay şıqqanın özim de bilmey qaldım.

VI.107 — Oybay-av, Ayavjansıñ ba?! VI.108 Ayavjan! Ayavjan degen esimi qanday ayavlı. VI.109 Özgeni bilmeymin — özime däl solay! Sizder meni “Qız körse qulay tüsetin birev eken! ” dep jürmeñizder. VI.110 Adam jüregi aluvan-aluvan soğadı. VI.111 Är soqqanda är türlü sezim tuvadı. VI.112 Är sezimniñ öziniñ äni, öziniñ jırı bar.

VI.113 Men avdandıq orta mektepti bitirer qarsañında, Ayavjan men Bazargül ekevi men sekildi internatta jatıp jetinşi klasta oqıp jürdi. VI.114 Ekevi tüyedey qurdas Ayavjan da biz sekildi jetim. VI.115 Tek tuvđan äkesi men ögey şeşesi bar: meniñ tüsinigim boyınşa, Ayavjanğa olardıñ barınan joğı jaqsı edi. VI.116 Uvıljıp turđan osı bir baldırđan ädemi jas qızdı Bazargülimmen birge jürgen soñ qarındasımnan äste kem körmeytinmin. VI.117 Men orta mektepti bitirgeli jürgen kezimnin, özinde de körkemönermen şuğıdanatınmın. VI.118 Mereje qarsañında avdañdıq keybir keñseniñ urandarın jazıp, üylerin äşekeyleytinmin. VI.119 Meyram emes kezderde keybir jeñil-jelpi (qabırğa gazetteriniñ suretlerin salıp berüv, qurmet taqtaların

körkemdep berüv sekildi) jumıstarın istep beretinmin. VI.120 Söytip tapqan aqşama Bazargülime birdeme alsam, Ayavjandı da umıtpaytınmın. Ekevine birdey jumsaytınmın. VI.121 Avıl balası qaljaq keledi, meniñ munımdı qurbıların bötenge jorıp, Ayavjandı “qalıñdıǵıñ” dep külkige aynaldıratın. VI.122 Nege ekenin bilmeymin, buǵan aşuvlanǵan bolsam da, iştey jaqsı körip qalattınmın. VI.123 Bunday sözdi Ayavjan da estiytin. VI.124 Biraq onıñ da budan opıq jep, oǵaş qaraǵanın körgen emespin. VI.125 Qayta balalardıñ mazaq etken sözderinen keyin meni körse özinen özi uyalıp, eki beti şiyedey bolıp qızarıp, sızılattın da qalattın... VI.126 Maǵan qarındasımday jasqana qaraǵan qara köziniñ janarımen, on beske jaña şıqsa da jastıq sezimnen habar kele bastaǵanın sezdirgendey bolattın.

127 Ädette, er balanıñ jastıq sezimi keşirek oyanadı. VI.128 Köñilimde Ayavjanǵa degen dümbilezdev bir oy bolǵanmen köbinese ol tuvralı eşteñe oylamaytınmın. VI.129 Tek aǵalıq qarım-qatınaspen jüre beretinmin. VI.130 Bul jaǵdaydı bir-aq ret buzuvǵa tura keldi. VI.131 Oǵan da sebep bolǵan Ayavjannıñ özi. VI.132 Sol mektepti bitiretin köktem edi. VI.133 Tün ortası tayap, endi jataym dep otırǵanımda, bir bala kelip “seni Ayavjan şaqırıp tur”,— dedi. VI.134 Ävelgide qaljıñ eken dep balanı bir tömpeştep alıp, tösegime jantaya berip edim, birev tıqıldatıp tereze qaqtı. VI.135 Qarasam, Ayavjan eken. VI.136 Tüs joq, öñ joq, közi baqırayıp ketken. VI. 137 “Bir sumdıq bolǵan eken!”—dep üyden jügire şıqtım.

VI.138 — Ne boldı?— dedim Ayavjannıñ janına jeter-jetpesten.

VI.139 Qız tisi-tisine tiymey, qalş-qalş etedi. VI.140 Köktemniñ salqın keşine qaramay, köylekşeñ, şaması qızdar jataqhanasınan qaşıp şıqqan türi bar.

VI.141— Ögey şeşem men äkem kelip tur. Meni qazır alıp ketpek...

VI.142— Qayda? Nege?

VI.143— Ayttırıp qoyǵan adamı bar edi. Solar surap jatır deydi.

VI.144— Sonda seni küyevge bermek pe?

VI.145— İye... Biraq on altıǵa deyin üyde otırasıñ deydi... Sosın.

VI.146— Sen oqıp jürgen joqsıñ ba?

VI.147— Jetilip boldıñ, budan äri oqısañ buzılıp ketesin deydi.

VI.148— Muñda nege keldiñ? VI.149 Älde bargıñ kelmey me?

VI.150 Qız jılap jiberdi.

VI.151— Ärine, bargım kelmeydi.

VI.152— Oñda jür, qazir militsiyağa barayıq. VI.153 Eriksiz küyevge beretin zañ joq!

VI.154 Munı osı küngi jas balağa deyin biledi, nege aytıp turğanım özime de jumbaq.

VI.155— Meni aytırğan adam sol militsiya bastıǵınıñ inisi. VI.156 Äkem olarmen kelisip kelip otır.

VI.157— Äkeñ netken qara jürek edi.

VI.158— Bunı istep otırğan toqalı. VI.159 Ol jas. VI.160 Äkem onıñ aytqanına şıqqaydı. Eñdi ne isteymiz?

VI.161— Raykomğa barayıq.

VI.162— Onda qazir adam da joq deydi. VI.163 Äke-şešem meni äketkeli kelip edi, men kiyinip keleyin dep üyge kirdim de, terezeden qaşıp kettim. VI.164 Bazargül olardı sözge aynaldırıp qaldı. VI.165 Bizdiñ jaqta munday jaǵdaylar äli kezdesip turadı. VI.166 Mundayğa keyde avdan qızmetkerleriniñ de şatisatını boladı.

VI.167 Sondıqtan eski ğurıppen küresüv oñayğa tüspeydi. VI.168 Qazirgi Ayavjanniñ jaǵdayı da sonday qiyın jaǵdaydıñ biri. VI.169 Ne istev kerek ekenin oylap bolğanımşa, qızdar jataqhanası jaqtan dabırлаған davıs estildi.

VI.170— Ol qız osılay qaray ketti,— degen äyel davısı estildi. VI.171 Qap, qolıma tüsersıñ, qañşıq!

VI.172— Jantas aǵa, bul solar, — dedi Ayavjan üreyi uşıp,— jandarında jigitter de bar... VI.173 Endi ne isteymiz?!

VI.174 Oylanatın vaqıt joq, tünde qay keñsede adam otırmaq? VI.175 Ayavjandı bir alıp ketse bitkeni, ekinşi ret köre almaysıñ.

VI.176— Jür, tıǵılayıq!— dedim bar bolǵanı.

VI.177 Ayavjandı qolınan alıp zıtıp berdim. VI.178 Olar bizdi körmey qaldı.

VI.179 Tüni boyı mektep sırtındağı siyrek şiyli sayda tıǵılıp jattıq. VI.180 Üyge qaytayıq desek qorqamız, älgiler andıp turǵanday köremiz. VI.181 Qaytpayıq desek, toñıp baramız. VI.182 Köktem tüni äli salqın. VI.183 Äsirese jalañ köylekpen şıqqan Ayavjan äbden javradı. VI.184 Meniñ üstimde piydjagim bar edi, bürisip otırǵan qızdı ayaǵan soñ şeşip berdim. VI.185 Meniñ piydjagimda alıp jatıp:

VI.186— Öziñ toñasıñ goy,—dedi ol. VI.187 Mundayda jigiti adam sır bere me:

VI.188— Toñbaymın,— dedim.

VI.189 Biraq köp keşikpey dirildey bastadım.

VI.190 Munı sezgen Ayavjan älden vaqıtta:

VI.191— Jantas aga, piydjaktı ekevmiz birge jamılayıq,— dedi bir jeñin şeşip, jaǵasınan ustap piydjaktıñ bir jaq öñirin maǵan usınıp.

VI.192 Toñǵandıǵım sonşa, piydjaktıñ işine kire berdim. İnǵaylı bolsın dep Ayavjanniñ belinen aldım. VI.193 Denesi ıp-ıstıq eken. VI.194 Sosın onı qalay quşaқтаǵanımdı, özime tartqanımdı, betinen süygenimdi özim de añlamay qaldım...

VI.195 Tañ atqanşa osılay, birimizdi birimiz denemizben jılıtıp, quşaqtasıp birge otırdıq. VI.196 Bolǵanı sol. VI.197 Tek ün-tünsiz süyise berdik.

VI.198 Tañ ata, ärine, avdañdıq partiya komiyetine bardıq... VI.199 Ayavjanniñ äkesiniñ de, militsiya bastıǵınıñ da jazasın bergizdik. VI.200 Tek äytevir olardı sottaǵan joq.

VI.201 Sol jaz men Leniyngradqa oquvǵa kettim de, Bazargül men Ayavjan internatta qaldı. VI.202 Alısta jürip Ayavjan beynesini kömeski tartqan. VI.203 Tek sonav bir beykünä närestemen süyiskenim key-keyde esime tüsetin. VI.204 Tipti Ayavjanniñ dirildegen erniniñ dämi de tilimniñ uşında turǵanday bolatın, Sol dämdi tek Ulbosınmen kezdeskennen keyin ğana umıtqanmın. VI.205 Biraq qalay ekenin qaydam, sondağı Ayavjanmen süyiskenim esime tüsse, küni büginge deyin bala şaǵım oralıp aldım keledi.

VI.206 Sol Ayavjan qazir qasımında tur. VI.207 Hor qızınday sulu bolıp boy jetipti. VI.208 Bul men Leniyngradqa keterde balalardıñ köziñşe qoştasuvğa, janıma kelüvge uyalğan Ayavjan emes, ısılğan, kädimgidey boy jetken Ayavjan.

VI.209— “Oybay-av, Ayavjansıñ ba?!” degenime Bazargül ekevi birdey küldi.

VI.210— Qaydan jürsiñ? –

VI.211 Ayavjan mağan möldirey qaradı.

VI.212— Osında jumısqa keldim.

VI.213— Qayda isteysiñ.

VI.214 Ol qalalıq monşanıñ janiñda salınıp jatqan bes qabat üydiñ üstindegi qızıl jalav baylanğan uzın-tura krandı körsetti.

VI.215— Anada. Kran jürgizüvşi bolıp isteymin.

VI.216 Men osınav bir qıspa bel, uzın, nazik savsaqtı sulu qızdıñ temir torlı alıp krandı jürgizem degenine senerimdi de, senbesimdi de bilmey, betine tañdana qaray berdim. VI.217 Ayavjan oyımdı tüsingendey:

VI.218— On jıldıqtı bitirgennen keyin oqıy almay qaldım,— dedi, “oqıy almay qalğanına” uyalğanday tömen qarap,— sodan keyin jastar joldamasımen Temirtavğa bardım. VI.219 Kranşı mamandığın aldım. VI.219 Eki jılday jumıs istedim. VI.220 Qazir ösken ölkeme keldim. VI.221 Jäne sırttan oqıp jürmin.

VI.222— Qayda?

VI.223— Tomskiniñ tehnologiyalıq institutında...

VI. 224 “Öziñ ne istep jürsiñ?”— dep Ayavjan menen surağan joq. VI.225 Sirä, Bazargülden bar jayğa qanıq sekildi. Tek betime älsin-älsin javdırap qaray beredi. VI.226 Sonısı batadı janıma. VI.227 Nege ekenin bilmeymin, qobaljiy bastadım. VI. 228 “Tek Bazargül Ulbosın ekevmizdiñ aramızda boltan jäydi ayt- pağan bolsa jarar edi!”

VI.229— Köke, biz sizdikine bara jatır edik,— dedi Bazargül. VI.230 Men quvanıp kettim.

VI.231— Onda nege bul arada turmız? VI.231 Jürinđer.

VI.232 Üşevmiz qatar kele jatırmız. VI.233 Jarasımdı sekildimiz.

VI.234 Ötken-ketken adamdar soñımızdan bir suqtana qaramay qoymaydı. VI.235 Köbineşe Ayavjanğa qaraydı. VI.235 Ogan qaramay ötüv qiyın, öytkeni osı keşte ol tım ajarlı edi.

VI.236 Bizdiñ üyge bettegennen-aq, tilimniñ üşinde Ayavjanğa arnalğan bir suraq tur. VI.237 Sonı qalay jetkizüvdiñ retin taba almay kele jatırmın. VI.238 Surayın degenim “Ayavjan, jalğızsıñ ba, erge şıqqan joqsıñ ba?”— dev... Ayavjanniñ küyevge şıkkın-şıqpağanınıñ mağan qanşa keregi bar? VI.239 Mazamdı ketirgen de osı jäy...

VI.240 Köp keşikpey üyge de jettik. VI.241 Endi Ulbosınıñ müsiniñ eriksiz körsetüvge tura keldi. VI.242 Üyge kirisimen Bazargülge qarap:

VI.243— Bügin bitirdim, äytevir,— dedim müsindi körsetip, ne aytasıñ degendey,— özim de şarşadım...

VI.244 Bazargül men Ayavjan ekevi müsinge birdey üñildi. VI.245 Jüzderinen körip turmın: “Ulbosın” ekevine de unadı. VI.246 Şerubaydıñ aqlık alıp, müsinniñ mıqınan tömengi jağın tolqındı körpe jamlıp jatqañday etkenim qanday jaqsı boltan. VI.247 Äytpese... qanşa mädeniyet şıñına jettim degenmen, qazir qulağımniñ uşına deyin bir qızaratım edim. VI.248 Äytse de, ağasınıñ kevdesine deyin aşıq äyeldiñ beynesin salğanı Bazargülge unamağan sekildi.

VI.249— Köke, quttıqtaymın,— dedi ol salqın ünmen. VI.250 —Ulbosın özinen avmay şıqqan eken!— dedi de, as üyge qaray asığa bettedi. VI.251 — Tüv, umıtıp ketippin ğoy şay qoyayın...

VI. 252 “Körkemöner tehnikumın oqığan Bazargül bılay deydi, al şolaq etek köylek kiyudi ersi köretin jurt ne demeydi mınanı körip? VI.253 Osı men durıs jasadım ba? VI.254 Ayavjan nege ündemeydi. VI.255 Buğan da unamay qalğan sekildi ğoy, tım tesile qaraydı”.

VI.256 Ayavjan müsindi şınında uzaq qaradı. VI.257 Tipti qolimen de siypap kördi. VI.258 Älden vakıtta nazarın mağan avdarıp:

VI.259— Öte şeber oylğan müsiniñ eken, şın jürekten quttıqtaymın,— dedi ol qolın sâl sozıp, sosın ezüv tartıp külimsiredi,— özi de sulu keliñsek eken, osı Mıstavda tura ma?.

VI. 260 “Bazargül Ulbosın turalı eşteñe demegen eken. VI.261 Köp raqmet... Özi anıñın bilmeytin sırdn qozğamağanı qanday durıs bolğan”.

VI.262— Bir kezde osı qalada bolğan... VI.263 Qazir qayda ketkenin bilmedim...

— Ä... ä!

VI.264 Qız ajarıntsa bir kömeski quvanış sävlesi payda boldı da, söne qaldı. VI.265 Adam degen qızıq qoy, Ayavjan suramasa da, Ulbosınnıñ qayda ekenin bilmeytinimdi özimnen-özim nege aytım? VI.266 Tüsinsem buyırmasın.

VI.267— Salğan basqa da müsinderiñiz bar ma, körsetiñizşi...

VI.268 Joq, osı bar bolğanı...

VI.269— O, bul bir qımbat kelinşek boldı ğoy,— Ayavjan qaljıñday küldi.

VI.270—Eki jıl ömiriñizdi tek sonıñ müsiniñ saluvğa ğana sarp etseñiz... oñda...

VI.271— Qaydağı eki jıl?

VI.272— İstitut bitirgeninizde eki jıl bolıp qalğan joq pa?

VI.273 Ayavjan jağdayımdı tegis biletin tärizdi. VI.274 Biraq bul jolı ağattav ayttı, men institut bitirgeli jıl jarım. VI.275 Biraq ol tvorçestvo adamına az vaqıt pa?

VI.276 — Körkemöner — üy saluv, ne mıs qorituv emes. VI.277 Ol jospağğa kenbeydi, şabıt kerek oğan,— dedim ädettegi qalıptasqan sıltav javaptı berip.

VI.278— Ğajap eken!— dedi Ayavjan zilsiz külip. VI.279 — Jantas aga, şabıtıñızdı şaqırğan tek mına kelinşektiñ sululuğı ğana ma?

VI. 280 “Bul ne, meni tergevi me, älde ökpe-nazı ma? VI.281 Jäne Jantas ağa deydi... VI.282 Söz törkinine qarağanda Ulbosın ekevmizdiñ aramızdağı äñgimeni estigen tarizdi ğoy. VI.283 Äy, bäse, Bazargül qalay ündemey qaldı dep edim-av. VI.284 Bir äyel bilgen sırdı eñ qurığanda üş adamnıñ biri bileği,— dep Saadi aytqan emes pe! VI.285 Ne küyevi, ne süygen jigiti, ne sırlası degeni ğoy. VI.286 Bazargül de äyel ğoy, osı üşeviniñ birine aytpay qaydan şıdasın!”

VI.287 Söz tapqanğa qolqa joq.

VI.289— Äyelden emes, sululuqtan şabıt aluvğa boladı,— dedim.

VI.290 Däl osı mezette Bazargül şayğa şaqırdı.

VI.291 Biz asüyge bardıq. VI.292 Şay işüvge otıra bergende:

VI.293—Qaşan keldiñ?— dep suradım Ayavjannan.

VI.294— Birinde...

VI.295— Kimniñ üyine tüsügiñ? VI.296 Bazargüldikine me?..

VI.297 — Joq,— degen Ayavjan betime karadı,— jalğız adamğa ärqaşan orın tabıladı ğoy, äzirge jataqhanadamın. VI.298 Alda-jalda, erge şıqqanda bolmasa, äzirge so da jetedi...

VI.299 Men düdämaldanğan surağıma joq jerden javap alğanıma quvanıp ketip, “uf” dep demimdi qalay qattıraq alğanımdı özim de bayqamay qaldım.

VI.300 Meniñ oyımdı sezdi me, Bazargül men Ayavjan birinebiri qarap külimsiredi de qoydı.

VI.301 Biz onı-munı aytıp, şay işip otırğanda Äbilqas keldi. VI.302 Talaydan körgen joq edim, semiriñkirep qalıptı. VI.303 Jürgen jürisinde de, stol basında da özi ustavında bir baysaldılıq payda bolıptı, Däreje adamğa aqıl bermese de, aqıldı bolıp körinetin ädet beredi degen şın sekildi, Äbilqastıñ bul qalşında eşkim de onı aqılsız adam dey almas. VI.304 Onıñ pañdana qalğanın iştey jek körip, şamalı aşuvlañdırğım keldi.

VI.305—“Asqan oqımıstı” Aysulu Beysenova qazır qayda?— dedim burıñğı emhananıñ bastığın Äbilqas öziñiñ Bazargülmen qosıluv toyında osılay dep tost kötergeni oyıma orala ketip.

VI.306— Onı asqan oqımıstı dep kim ayttı?— dedi Äbilqas öziñiñ sözün umıtıp qalıp.— VI.307 Meditsinağa onıñ altı alası, bes beresi joq, jay aküvşerlik bilimi bar äyel ğoy, qoyğan soñ istep jürgen bolatın. VI.308 Qazır bizdiñ ašanamızdı basqarıp jür...

VI.309 Bazargül qızarıp ketti de, “ne aytıp otırsıñ?” degendey küyeviniñ betine qaradı. VI.310 Teginde, Äbilqastıñ toyda aytqan öz sözi esine tüsti me, äytevir ündey

almay tömen qaradı. VI.311 Biraq keyin, sonıñ qarımın qayırğısı keldi me, şayın bir-eki urttap, mağan burılıp:

VI.312— Ulbosınnıñ müsiniñ salıp boldıñız ba?— dedi.

VI.313— Boldım. Köreyin dep pe ediñ?

VI.314— Joq, mağan onıñ qajeti joq. Sol müsinge tağı bir adam quştar ğoy.

VI.315 Eger öziñizge taqa qımbat bolmasa, onı sol kisige sıylarsız?

VI. 316 “Tağı bir adam”, “öziñizge qımbat bolmasa” degen sözge Äbidqastıñ män berip aytqanın Bazargül de, men de tüsine qoydıq. VI. 317 “Basqa bir adamnıñ” kim ekeni de belgili.

VI.318 Men küle javap berdim:

VI.319— Jüz miñ som tölesin, sol “basqa adamıñızğa-aq ” bereyin.

VI.320 Ayavjan selt etip, magam halt qaradı:

VI.321— O, siz onı sonşa qımbat bağalaysız ba?

VI.322— “Onıñız” kim Ulbosın ba, älde onıñ müsini me?

VI.323— Ekevinıñ qanday ayırması bar?..

VI.324— Al men körkemöner tuvındısın bağalaymın, äsirese, özim şığarğan eñbegimdi. VI.325 Bazargül jumiya küldi.

VI.326— Kökem az eñbek siñirgen joq jāne müsinniñ özi de minsiz bolıp şıqtı.

VI.327 Alam degen adamğa jüz miñ som qımbat pa, täyiri.

VI.328— Al, satatın adamğa şe?— dep Ayavjan tağı külimsiredi.

VI.329— Qımbat zat satılmaydı ğoy, kökem, satuvğa könip otırğan joq pa?..

VI.330 Ulbosın mäselesin kötergen Äbilkasqa endi şın riza bolıp qaldım.

VI.331 Janama mağına bere otırıp, aytılğan pikirden biraz sır aşılıp qalğan siyaqtı.

VI.332 Äsirese, men munı Ajavjan men Bazargüldiñ qas-qabağınan bayqap otırmın.

VI.333 Ekevi de jadırap qalganday.

VI.334 Budan keyin söz sarını basqa äñgimege avıstı. VI.335 Onı-munı aytıp, tün ortasına deyin otırıp qalıppız. VI.336 Qonaqtardıñ qaytatın mezgili de boldı.

VI.337 Olar orındarınan türegeldi. VI.338 Bazargül men Äbilkastañ közinşe Ayavjandı şıǵarıp saluvdı ersi kördim.

VI.339 Äytkenmen äli de bolsa äñgimeni doğarǵım kelmeydi. VI.340 Däl büginge deyin tınım körmegen köñilimdi, Ayavjan basatın tärizdi, bulqap-talqan bolıp jürten janıma därüv quyatın sekildi.

VI.341 Osınday halimdi Ayavjan tüsindi me, äldede menimen söyleskisi keldi me, qoştasqalı usınǵan qolımdı alıp turıp:

VI.342— Jantas aǵa, bizge öneriñizdi körsetgiñiz, onıñızga köp raqmet,— dedi,— eger qiyınsınbasañız, siz de bizdiñ önerimizdi köriñiz, men istep jürgen kranǵa keliñiz...

VI.343— Qaşan?!

VI.344— Qalagan vaqıtıñızda. VI.345 Men ünemi tañerteñgi kezekte isteymin.

VI. 346 “Menin, qorǵanış perişterim qızdar” dep aytım ğoy, bul jolı da maǵan jәрdem qızdın özinen keldi. VI.347 Üyine şaqırmay, jumıs istep jürgen jerine şaqırdı. VI.348 Ayavjannıñ munısı orındı boldı. VI.349 Äbilqas ta, Bazargül de buǵan ne aytsın?

VI.350— Özim de kranıñ jumıstı qalay isteytinin bir körüvge qumar edim, sözsiz baramın,— dedim Ayavjanǵa külimsirey qarap.

VI.351 Olar qoştasıp şıǵıp ketti. VI.352 Ol tüni taǵı körer tañdı köz ilmey atqızdım. VI.353 Jılan jer silkinerin, qarlıǵaş ört boların, qara torǵay davıl turarın küni burın bileydi deydi. VI.354 Biyşara jürek taǵı da davıldı künder kele jatqanın sezdi me, älsin-älsin dürsil qaǵıp, mazası kete bastadı. VI.355 Uyıqtavǵa qanşama tırıssam da, köz aldımğa Ayavjan elestey berdi. VI.356 Añsap kütken ülken mahabbattın endi kelgenin men däl sol tüni bilgen joqpın. VI.357 Bunıñ da bir tez öter qızba jürektiñ oylamaǵan tolquvı şıǵar dep, basımdı şırmay bastaǵan, oydan arılmaq boldım. VI.358 Biraq bar oyımdı, jan tänimdi tek Ayavjan degen arman biylep äketti.

VII

VII.1 Kelesi senbi küni Ayavjannıñ jumıs istep jürgen jerine keldim. VII.2 Bul — ülken alañ eken. VII.3 Bir jaǵında beton men şınından salǵan tört qabat mektep,

birneşe zalı bar, miñğa juvıq oquvşı siyadı. VII.4 Bul mekteptiñ qarsısına jañadan altı qabat üy salınıp jatr. VII.5 Ayavjanniñ kranı osı üy men mekteptiñ ortasınan jürgizilgen jalpaq qos şoyın tabandı temir jol üstinde bayav sırgıydı. VII.6 Kran sonday biyik, joğarı qarasañ basıñdağı taqıyañ tuskendey. VII.7 Avla tolğan kirpiş, betonnan quyılğan qabırğalar, üy töbesine töseytin beton taqtalar. VII.8 Men kelgen sätte guvdok davısı estildi.

VII.9— Şabaş! Üzilis!— degen davıstar şıqtı. VII.10 Jumıssılar tamaqtanatın kez eken. VII.11 Jan-jağımnan jumıssılar ashanağa karay ağıla bastadı. VII.12 Basında şlyapası, üstinde qırı qılıştıñ jüzindey qara kostyumi bar (ädeyi sändenip kiyingenmin) mağan keybirevleri mısquıday qarap ötedi. VII.13 Bir semizşelev kelgen sarı qız meniñ janıma kelip tura qalıp, joğarığa qarap ayqay saldı.

VII.14 — Ayavjan, ashanaga barmaysıñ ba?

VII.15 — Qızıl oramal tartqan kran jürgizüvşı terezeden basın şığarıp, tömen qaradı. VII.16 Üyadağı aqquvdıñ kögildiri sekildi. VII.17 Qızdı kördi. VII.18 Qızben birge meni kördi. VII.19 Birden tanıdı ğoy deymın, mağan qolın bulğap amandastı da, janımda turğan qızğa:

VII.20— Öziñ bara ber, Altanay,— dedi davıstap,— körmeysiñ be, mağan qonaq kelip turğanın?!

VII.21 Altınay mağan burıla qarap, sınay köz tastadı da, jügire jöneldi.

VII.22 Qaytadan kranğa qarap edim, Ayavjan tömen tüsip keledi eken. VII.23 İp-lezde jerge de tüsip ülgirdi. VII.24 Basında qızıl oramal, uzın şaşın örip jelkesine tüyip alğan. VII.25 Üstinde denesimen dene bolıp jabısқан toqıma, qara kök sport kostyumı. VII.26 Müsinşiniñ bir jaman ädeti adamnıñ eñ aldımın dene quvrılışsa sınay qaraydı. VII.27 Sol ädetime basıp, Ayavjanniñ boyına suqtana qaradım. VII.28 Mültigi joq, sazğa bitken jas qayıvday, nәzik, tip-tik, bar müşesi jarasımdı. VII.29 Qanday müsin quysañ da jaraydı. VII.30 Suretşiler jarnamağa ünemi osınday qızdardı saladı. VII.31 Tabiyğat budan sululuqtı ayamağan meniñ suqtana qarağanımnan uyaldı ma, Ayavjan qolın berip amandasıp bolğannan keyin:

VII.32— Jaksı keldiñiz, kazir tüski üzilis, krandı durıstap körüvge boladı,— dedi jayranday külimsirep,— jüriñiz, basına şığayıq...

VII.33 Ayavjan alda, men sonunda, kranğa köteriletin baspalpaqpen joğarı örlep kelemiz. VII.34 Muñday biyik bolar ma, jetkizer emes. VII.35 Ayavjan ağaşqa örmelegen aq tiyınday kidirer emes, al men... attınıñ janında esekke minip tepektegen küpili adam sekildimin, tipti ilese alar emespin, mıñşıñ-mıqşıñ; etip, är basqışına köterilgen sayın, bir qamal alğandaymın. VII.36 Äbden terledim. Orta şenine jetken kezde tömen qaray köz tastap edim, basım aynalıp, qulap kete jazdadım. VII.37 Bir jaqsısı baspaldaq qorşavlı eken. VII. 38 “Avzı küygen ürip işedi degendey, endi tömen qaravdı qoydım. VII.39 Aqırı “Uf!” öldim-taldım degende krannıñ üstine şıqtıq-av! VII.40 Men terimda sürtip, demimda alar-almastan Ayavjan:

VII.41 — Endi tömen qarañızşı,— dedi. VII.42 Men tömeñde jatqan qalağa qaradm. VII.43 Qanday ğajap körinis! Jan-jağımınıñ barlığı qurılıs. VII.44 Alıstan sağımdanıp kökbuyrat belester körinedi. VII.45 Sol jağımda qatpar-qatpar Mırıştavı. VII.46 Odan säl tömeñde zavod, o jer, bu jerden däl özim turğanday sorayğan krañdar körinedi. VII.47 Biri biyik, biri alasa.

VII.48 Akqış-üyqış sozılğan asfalt joldardıñ üstinen tınbay ağıp jatqan maşınalar legi. VII.49 Olar biyikten qarağanda kişkentay qoñızdar tärizdi. VII.50 Tek adam balasınıñ seziminde ğana tuvatın ğajayıp körinis! VII.51 Tañdanıp turganımdı bayqağan Ayavjan:

VII.52— Men osı ğajayıp älemdi künde köremiñ,—dedi eki közi kenet sävlelene tüsip,— keyde mağan budan asqan sululuq joq sekildi bolıp körinedi. VII.53 Tipti mahabbat, böten ömir bar ekenin de umıtıp ketemin...

VII.54— Mahabbat ömirdiñ idealı emes pe, onı umıtuvğa bola ma?

VII.55— Al, mınav şe?— Ayavjan aynalanı qolımen jayqay körsetti,— adam balasınıñ idealı osı älemdey keñ, ädemi boluvı kerek, sonda ğana ärqaysımızdıñ jeke basımızdağı quvanışımız, mahabbatımız burınğısınan da sululana, qımbattana tüsedı...

VII.56—“O — o! Ayavjannıñ ayaq alısı alısta jatır. VII.57 Abaylap söyle! VII.58 Bul sağan süydım-küydım degeniñe op-oñay sendim” dey qoyar jan emes, bayqa, jigitim!

VII.59— Biraq adam armanı tek osı biyikterde, grafikterde ğana emes qoy?

VII.60 Ayavjan mağan oylana qaradı.

VII.61— Men German Tiytovtñ kündeligin oqıdım,— dedi ol mağan emes, özine-özi javap bergendey, sāl teris burıla söylep,— sol kündeliktiñ mağan bir jeri öte unadı... VII.62 Ol: “...Jaqında biz on bir mñ metrge joğarı "örmeledik". VII.63 Bu da biyiktik pe? VII.64 Az!” deydi. VII.65 Al sol German Tiytov qazir eki jüz jiyırma mñ metrge köterildi. VII.66 Bäribir onı da qazir az deytin boluv kerek! VII.67 Meniñ de tuzaqqa op-oñay tükim kelip turğan joq. VII.68 Surağımdı qaytadan berdim:

VII.69— Sonda osı körsetkişter adamnıñ idealı bolmaq pa?

VII.70— Siz bul körsetkişterdiñ mağınasına tüsiniñiz,— dedi Ayavjan mağan külimsirey qarap,— bul metrler halıqqa kerek. VII.71 Eñbek, meniñ oyımşa, adamzattıñ jaratılğannan beri oylap tapqan eñ joğarı abzal idealdarınıñ biri.

VII. 72 “Rasında solay ğoy! Halqın üşin eñbek etüvden jogarı ideal bar ma? VII.73 Birev kosmonavt boladı, birev domna saladı, al birev tramvayda konduktor bolıp isteydi, ne bolmasa kirpiş qalaydı. VII.74 Biraq qaysısınıñ bolsa da jüreginde tek halqına eñbek etüv, sonın muktajına ömirin sarp etüv bolsa, adamğa odan artıq ideal bar ma? VII.75 Biraq sol idealdar orındalğan künde adam baqıttı bola qaldım dey ala ma? VII.76 Öz basına tñn, tek öz basına ğana kerek quvanış, raqat bar emes pe. VII.77 Onsız adam baqıttımın devi qur demogogiya, iydeyalıq demogogiya ğoy?”

VII.78— Jaraydı, halıqqa eñbek etüv adamğa şın iydeal delik. VII.79 Biraq adamnıñ baqıttı boluvına sol jete me? VII.80 Jurttıñ bāri Aleksandr Matrosov, ne bolmasa Tölegen Toqtarov emes qoy, ārkimniñ öz basınıñ da qızıǵı bar.

VII.81— Demek, qanday qızıq?

VII.82— Mahabbattı alayıq...

VII.83— Baqıttı boluv üşin bir ğana mahabbat jetkilikti me? VII.84— Ol endi mağan taǵı külimsirey qaradı. VII.85— Tüsindiñiz be, Jantas aǵay? VII.86 Baqıt degen köp nārseden quraladı ğoy. VII.87 Mahabbat dep qur ğana erge şıǵıp, bala süyu — biyşaralıq... VII.88 Joq, mağan baqıttı boluv üşin köp nārise kerek. VII.89 Öte köp nārise kerek!

VII.90— Mısalı?

VII.91— Ömirdiñ, mahabbattıñ qızığın sanalı türde körüvge eñ aldımın aqıloyım, sezimiñ qaşan da bolsa joğarı boluvğa tiyisti. VII.92 Adam ruhani biyiktikte boluvı kerek. VII.93 Al ol biyiktikke jetüv bizdiñ zamanımızda mınanday bolat kransız, ananday alıp peşsiz mümkin emes!

VII.94 Men Ayavjan körsetken mıs qorıtatın alıp zavod jaqqa qaraymın. VII.95 Ol qazir qızdıñ sözün дәleldegisi kelgendey, бүkil әlemdi basına kötere aq buvın burqırata “men bәriñe de qojamın” degendey gudok berdi. Ädekimniñ tömengi jaqtan “Vira!” dep ayqaylağanı estildi.

VII.96 — Üzilis bitti,— dedi Ayavjan,— endi jumıs bastaladı. VII.97 — Ol tağı külimsiredi. VII.98— Sizge tömen tösüvge tura keledi...

VII.99— Özim de sezip turmın...

VII.100— Men sağıt törtsiz bosamaymın...

VII.101 Özimniñ de kütkenim osı söz emes pe, julıp alğanday:

VII.102— Jaqsı, jaqsı men tömende kütemin...— dedim.

VII.103 Quvanışım qoynıma sıymay, jerge qalay tüşkenimdide bilmeymin. VII. 104 “Qaşan körisemiz?” devdin qıbın taba almay qiyalıp turğanımda, Ayavjanniñ özi kömektesip jiberdi, menin; qorğanişım qızdar dedim ğoy! VII.105 Kezdesüvimiz özinen-özi şeşildi!

VII.106 Sağıt törtke deyin әli eki sağıt bar. VII.107 Ne istevim kerek? VII.108 Qayda barsam eken? VII.109 Joq, eş jaqqa da barmaymın. VII.110 Tek köşeni aralaymın da jüremin. VII.111 Japadan-jalğız ba? VII.112 Kim aytadı meni jalğız dep? VII.113 Qiyalım — serigim emes pe?! VII.114 Düniyede köñilindi şarıqtatıp, aqıloyıña qanat berer bolsa, qiyaldan tätti ne bar?! VII.115 Al qazir düniyede menen qiyalı tätti jan boluvğa tiyisti emesi Öytkeni men şın ğaşıq bolğan adamмін! VII.116 Men onı janımмен süyemin. VII.117 O da meni süyedi. VII.118 O da mağan ğaşıq. VII.119 Onı qaydan bilesiñ? VII.120 Joq, joq, men munı anıq bilemin. VII.121 Şınayı mahabbattı adam qaşan da bolsa bilüvge tiyisti. VII.122 Sol üşin tabiyğat adamğa jürek, sezim, tüşsik bergen joq pa?..

VII. 123 “Qanday qız! Qanday ğajap,— deymін Ayavjandı qalay maqtavdı bilmey”. VII.124 Söytem de tağı da özime-özim qarısı kelemін. VII.125 Joq, joq,

deymin, sezim, tüysik adamğa tuvğanında bitetin köz, murın, avız emes, izdenseñ kezdesedi, qız sulu, ajarlı, jumsaq minezdi, aqıldı boluv kerek. VII.126 Ayavjanda men izdegen qasiyettiñ bəri bar. VII.127 Onı qaydan bilesiñ?

VII.128 Bilmegende şe? VII.129 Jaqsı men jamandı ayıra almaytın men bir soqır deysizder me, bärin de bilemin!"

VII.130 Bala jastan janıma bitken jaman ädet — birdemeni unatsam soğan qulay tüsemin. VII.131 Bu jolı da sol ädetim ustağan joq pa? VII.132 Joq, bar jantänimmen sezemin, bul jolı şın ğaşıq bolğan sekildimin. VII.133 Sonda Ayavjanniñ qay qasiyeti jüregimdi eljiretip äkatip bara jatqan? VII.134 Sululığı, aqıldılığı, adal oylılığı, tipti qazaqtıñ basqa qızı äzirge ädettenbegen kran jürgizüvşi mamandığı ma? VII.135 Bilmeymin, mümkün osınıñ bəri de bar şıǵar. VII.136 Birevdi nege süydiñ dep surav meniñşe durıs emes. VII.137 Ogan javap berüv qiyın.

VII.138 Tek süygeniñ jayında jır jazuvğa boladı. VII.139 Jır. VII.140. Öytkeni jır degen otttı sezim ğoy.

VII.141 Tätti qiyalğa şomıp eki saǵattıñ qalay zımırıp ötkenin bilmey de qaldım. VII.142 Jügire basıp kranğa kelsem, Ayavjan jumısın älgiñde ğana bitirip, meni kütüp tur eken. VII.143 Özge jumıssılar ketip ülgeripti. VII.144 Tek anañday jerde qaltıyıp baǵanağı sarı qız Altınay tur. VII.145 Sirä, men kelmesem, Ayavjanmen birge qaytpaq-av deymin, meni köre sala, tartıp otırdı.

VII.146 Ayavjan ekevmiz qatar kele jatırımız. VII.147 Ol jumıs kiyiminde, men uzatatın qızday kiyingem: Aq neylon köylek, qızıl neylon galstuk, qara lavsan kostyum, süyir tumsıq qara tüfliy. VII.148 Köşege moda jurnalınan şıqqandaymın. VII.149 Qasımızdan ötken jurt bir köz tastamay ötpeydi. VII.150 Äsirese, qız ben jigit. VII.151 Qızdar maǵan qaraydı da, jigitter Ayavjanğa köz tastaydı. VII. 152 “Ay osı qız ben jigit tegin emes” dep oylaytın bolsa kerek, tipti keybirevi maǵan közin qısıp ta qoyadı. VII.153 Äzir jöndi eşteñe söylesken joqpız. VII.154 Söylesetin de ne bar: biz bir-birimizdi bala jastan bilemiz, endi tek aldağı ömirimizdi qalay quramız. VII.155 Sonı ğana äñgimege arqav etüvimiz kerek. VII.156 Ayavjandı bilmeymin, öz oyım osınday. VII.157 Üyimde japadan jalǵız tizemdi quşaqtap qaşanğı jata bermekpin. VII.158 Onıñ üstine men Ayavjandı janımday jaqsı köremiñ ğoy. VII.159 Endi kütetin

ne bar? VII.160 Biraq dä qazir ogan üyleneyik dep qalay aytam? VII.161 Tım asıǵıs qoy.

VII.162 Mahabbat pisüvi jetip, endi tögilgeli turǵan egin emes, ol ünemi jas, eş vaqıtta da sargaymaytın kökoray, nesine asıǵasıñ? VII.163 Äli de bolsa onıñ jupar iyisine mas bolıp quvana bil... VII.164 Ğaşıqtıq şattıqtıñ özi ne turadı! VII.165 Bul qaytıp oralmaytın quvanış emes pe, sol quvanışıñdı tez basuvǵa asıqpa!

VII.166 Biz keşke kiynoǵa barmaq bolıp vädelestik. VII.167 Bügin “Än qanatında” jüredi eken. VII.168 Ayavjan da körmepti. VII.169 Filmniñ atı jaqsı, zatı qanday? VII. 170 “Än qanatı” bizge qanat bere alar ma? VII.171 Kino-teatrniñ kassasınan biylet ala keteyik dep burıla bergenimde, yapır-av, qapelimde Ulbosın kezdesse ketti. VII.172 Eger aspunnan tüsti dese дәl osılay tañqalmas edim. VII.173 Ävelgide Ulbosın sekildi birev me dep te oyladım. VII.174 Joq, özi, sol burınǵı qalpında, qas-qabaǵı qiyılıp külimsirep tur. VII.175 Tek eñi säl solǵıñdav ma qalay... VII.176 Men ne derimdi bilmey turıp qaldım. VII.177 Teginde äyel atavlınıñ bäri sezimtal keledi ğoy. VII.178 Ayavjan meni qoltıqtap kele jatqan, kezdesken müsindegi beyneniñ iyese ekenin birden tanıp, nege ekeni belgisiz, qolın tartıp aldı.

VII.179— Amansıñ ba, Jantas?— dedi Ulbosın aqjarqın pişinmen qarap, ne sözinde, ne jüzinde böten qızben kele jatqanıma renjigendik, yakiy ökpeley qalǵandıq nışan joq. VII.180 Tek sınaǵanday. VII.181 Ayanjannıñ betine köz qiyıǵın bir avdardı da qoydı,— nege sonşa tanırqay qaraysıñ? VII.182 Men o dünüyeden emes, bar bolǵanı Taşkentten keldim... VII.183 — Ol öziñiñ ädettegi qılıǵına basıp sılıq-sılıq küldi.

VII.184— Tavdanıp turǵanıñ ras. Tipti habar-oşarsız kettiñ ğoy, nege hat jazbadıñ?..

VII.185— Hat jazǵanda birdeme özgeretin be edi?— dedi ol köz qiyıǵın Ayavjanǵa avdarıp. VII.186 Taǵı da onıñ közqarasında ne qızǵanıştıñ, ne jek körgendiktiñ belgisi añǵarılmaydı. VII.187— Meniñ hat jazbaǵanıñnan ziyan şekpegen tärizdisiñ ğoy.

VII.188 Ayavjan söz törkini özine avǵanın sezip, bayav basıp, alǵa qaray jüre berdi. VII.189 Ulbosın onıñ sırtınan taǵı bir qarap maǵan burıldı:

VII.190— Qanday ädemi qız edi... Burın munda joq edi ğoy, kim bolıp isteydi?

VII.191— Kran jürgizüvşi...

VII.192— O-o! Atı kim?

VII.193— Ayavjan.

VII.194— Atı qanday ädemi! Sımbattı eken. Bir jaqtan kelgen ğoy?

VII.195— Temirtavdan kelipti.

VII.196— Bäse! Özim de solay oylap edim.

VII.197— Neni solay oylap ediñ?

VII.198— Bir jaqtan kelgen eken goy dep. VII.199 Eger burın munday qız Mistavda bolğanda, sen...

VII.200— Ulbosın “mağan qaraytın ba ediñ?” degendey tağı sıq-sıq küldi. VII.201— Nege tanıstırmadıñ?

VII.202— Tanıstıratın jağday boldı ma... VII.203 Mülde keldiñ be?

VII.204 Ulbosın mağan oylana qaradı. VII.205 Tap osı jolı orınsız ayılğan surağıma ökpeley me dep oylap edim, ol öytken joq, säl qayğılı ünmen:

VII.206 — Joq, jaqında müldem ketemin...— dedi. VII.207— Bir kezde eñ jaqsı künderimdi ötkizgen jerim bolğan soñ ıstıq tartıp, tarı da bir köreyin dep keldim...

VII.208 Jäne munda bitpey qalğan şaruvam bar edi, sonı da bitirendi jön kördim.

VII.209—Kenet ol mağan külimsirey söz tastadı.

VII.210— Jantas, meniñ müsinimdi salıp boldıñ ba?

VII.211— Boldım. Körgiñ kele me?

VII.212— Joq. Eger renjimeseñ, senen bir ötiniş etsem orındaysıñ ba?

VII.213— Orındayın...

VII.214 Ulbosın qiynala söyledi.

VII.215— Bäribir men endi ekeviñe de joqnın goy... VII.216 Sen bolsañ... VII.217— Ol uzap bara jatqan Ayavjanga tağı qaradı. VII.218—Jäne meni sen Şerubayday jaqsı körgeñ emessiñ, meniñ müsinim tek bizdiñ tätti sätterimizdi ğana esiñe saladı ğoy, odan böten onıñ sağan qanday qajeti bar?.. VII.219 Eger eñbegiñdi

qiysañ, onı Şerubayğa ber. VII.220 Ol meni şın jaqsı körgen edi, özime qolı jetpey qalsa da, tas beyneme iye bolsın. VII.221 Bilem, meniñ müsiniñ ogan qımbat ta, qadirli de... VII.222 Kelgen şaruvamnıñ bastısı osı edi...

VII.223 Ulbosınnıñ üninen bir türlü suvıq lep sezilgendeı. VII.224 Adam birdemeden mäñgi ümit üzer bolsa ğana osılay şeşile söyleydi ğoy, sonda Ulbosın neden ümit üzip tür? VII.225 Menen be? VII.226 Onı burınnan-aq bilemin.

VII.227 Soñda neden? Neden ekenin özim de tüsinbeymin, biraq jüregim Ulbosınnıñ menen de qımbat birdemeni qiyğanın sezemin. VII.228 Közindegi mınav solğın tüs te, muñdı jalın da sonı aytıp tur.

VII.229— Beker olay deysiñ, Ulbosın... Müsin magan da qımbat... VII.230 Biraq sen qiyılsañ, amal ne, Şerubayga bereyin...

VII.231— Köp rahmet,— dedi Ulbosın jadıray külip, biraq közindegi muñ sönbedi.— VII.232 Bir tilegimdi orındaytınnıñdı özim de bilip edim. VII.233 Ol qolın sozdı. VII.234— Al, qoş... VII.235 Baqıttı bol.

VII.236—Öziñniñ de baqıttı boluvıñdı tileymin.

VII.237 Ulbosın muñaya küldi:

VII.238— Baqıt menen endi qaşıp qutıla almaydı...

VII.239 Ulbosınnıñ avruvı esime endi ğana tüsti.

VII.240— Densavlığın qalay? Äytevir...

VII.241—Jaqsı. Avruv mağan endi eşteñe istey almaydı. VII.242- Ol tagı muñaya küldi,— Quvsa da jete almaydı... VII.243 Al qoş... VII.244 Turma, qalıñdığın kütip kaldı ğoy! VII.245—Ulbosın burılıp jüre berdi de, kilt keyin qarada, közindegi möldiregen jasın men endi anıq kördim. VII.245— Baqıttı boluvıñdı şın jüregimden tileymin...

VII.246 Soñınan qarap säl turıp qaldım. VII. 247 “Qanday berik jan! VII.248 Adam bolsañ osınday bol, eñ bolmasa qabaq şıtıp renjigenin bayqatpadı ğoy! VII.249 Mümkün ol menen ajırılğanına quvanıştı da bolar.

VII.250 Jiyırmasınşı jıldardağı äygili ameriykandıq biyşi äyel Aysidora Duvnkan: “Jalınsız mahabbat — ävensiz muzıka ävezi men naqıışı üñdespegen biyşiğe

uksas, eger ekevi bir-birine qavışıq jatpasa, onday biydi biylep keregi joq” degen eken. Soñtday-aq Ulbosın ekevmizdiñ tuzımız jaraspadı ma eken. VII.251 Älde bul jalğanda oğan bitken baqıt jalğız men ğana bolmağanım ba? Joq, joq, mümkün emes. VII.252 Ulbosın meni şın jüregimen süygen, äli de süyedi. VII.253 Sonı muñlı közi aytıp turğan joq pa? VII.254 Tek meniñ mahabbatımdı avırlatpayın dep sır bergisi kelmeydi... VII.255 Şın süyu dep mine osını ayt!"

VII.256 Men oqşav barıp turğan Ayavjannıñ qasına keldim. VII.257 Ekevmiz qaytadan qatar ayañdadıq. VII.258 Ün-tünsizbiz. VII.259 Esimnen Ulbosınnıñ qayğığa tolı közqarası keter emes. VII.260 Sonı sezgendey Ayavjan da til qatpaydı, tömen qarap, äldeneni oylap, bayav basıp keledi. VII.261 Älden vaqıtta barıp:

VII.262 Qanday ädemi kelinşek edi!— dedi ol basın köterip, —müsinin saluvga turatın körikte eken...

VII.263— Ras, sulu jaratılğan jan... Endi Mıstavdan müldem ketpek.

VII.264— Qayda?

VII. 265“Bäse qayda ketpek? VII.266 Men nege suramadım? VII.267 Surağanda onıñ qayda baratını nege kerek?.. VII.268 Jiñişkergen jiptiñ birjola üzilgeni jaqsı emes pe? VII.269 Onı qaytadan jalğaymın dep ävre boluvdiñ kimge keregi bar?”

VII.270— Bilmeymin. VII.271 Qayda baratının surağam joq. VII.272 Bayqap qaldım, Ayavjannıñ köñili säl serpilgendey boldı. VII.273 Ol endi mağan külimsirey qaradı.

VII.274— Qaşan jüredi?

VII.275— Onı da surağam joq...

VII.276 Ayavjannıñ köñili endi sergiy tüsti. VII.277 Bası jumır pende ğoy, oyında säl kümäni bolğan sekildi. VII.278 Meniñ Ulbosınnıñ qayda baratının, qaşan jüretinin suramağanımdı bilip, endi onıñ mağan taqa qımbat emes ekenine közi jetkendey. VII.279 Birte-birte men de sergi bastadım. VII.280 Aspavdağı juldızdan qasındağı qundız artıq degendey, ötken künniñ sulu şaqtarı keyin sırğıp, oyımdı qazirgi jağday biyley bastadı. VII.281 Söytkenşe bolğan joq, kinotetrğa da jetip qaldıq. VII.282 Keşki vaqıtqa biylet alıp, eki sağattan keyin osı tetrdiñ aldında kezdespek bolıp, ekevmiz eki ayırıldıq. VII.283 Ayavjan kiyinip kelmek bop, avtobüsqa minip jataqhanasına ketti.

VII.284 Men azıraq dem aluvga üyge qayttım. VII. 285 “Än kanatı” bizge unadı.
VII.285 Filmnen biz körmegen sonov bir ötken künniñ qayta oralmas jalındı tınısın añğardıq...

VII.286 Kino bitkennen keyin de biz uzaq qıdırdıq...

VII.287 Bir-birin tüsinisken köñilder, qobızdıñ qos pernesi emes pe, birin qozğasañ, ekinşisi qosıla tüsedı, ekevi birigip, adam balasınıñ köñilin şalqıtar, jürekterin quvanışqa toltırar ädemi än tuvğızadı. VII.288 Bizdiñ de köñilimiz däl osı qobızdıñ qıldarınday, bir än, bir quvanıştı ğana jırlaydı. VII.289 Bizdiñ söylesüvimizdiñ qajeti joq. VII.290 Onsız da bäri tüsinikti. VII.291 Bäri şeşilgen tärizdi. Bir-birimizdiñ belimizden quşaqtap, aylı tünde jupar añqıgan jas gülbaqşanı aralap kele jatırımız. VII.292 Istıq erinderimiz de quvana ıntıǵıp, älsin-älsin süyisemiz.

VII.293— Esiñde me?— deymen men,— bizdiñ alğaşqı süyisken künimiz?

VII.294— Esimde... Biraq onda biz bala edik qoy.

VII.295— Bala bolsaq ta, sondağı ıstıq erniñniñ dämi äli tilimniñ üşinde...

VII.296— Ras pa?! VII.297 Oñda ogan qosımşa bolsın...

VII.298 Ayavjan moynımnan quşaqtap endi özi süydi.

VII.299— Qaşan qosılamız?

VII.300— Öziñ qalay oylaysıñ?

VII.301— Bügin! Qazır!..

VII.302 Ayavjan külimsiredi.

VII.303— Azıraq şıdasaq qaytedi?.. VII.304 Men osı künge deyin eşkimmen jürip körgen joqpın. VII.305 Sen süygen künnen bastap, özimdi-özim sağan degen amanat kördim... VII.306 Bir kezdesetinime sengen edim. VII.307 Sol künge de jettim. Endi tilegeniñ bolsın...

VII.308 Ötken ğasırdığı orıstıñ dekadentka aqını Ziynayda Giyppiyus: “Öziñ süygen adamdı emes, öziñdi süygen adamdı baǵala”,— deydi eken. VII.309 Ayavjanniñ barlıq tirlik-äreketi, barlıq qılıǵı soǵan megzeydi.

VII.310 Ol meni süyse, men onu süyem göy. VII.311 Demek ekevimiz de bir-birimizdi bağalap, qadirlesek kerek. VII.312 Qızdın süygen jarımen kezdesetin vaqıt belgilep, onu asığa kütüp jürgeniniñ özi osığan säykes bir qızıq dävren eken. VII.313 Buğan meniñ közim bügingi tört sağıttıñ işinde äbden jetti.

VII.314— Ärine, sen asıqpasañ...

VII.315— Men asığam.

VII.316— Nege?

VII.317— Sen qolım jetpeytin armansiñ. VII.318 Armanına jetüvge asıqpay ma?

VII.319— Janında turğan joqpın ba?

VII.320— Ol az. Az, sävlem...

VII.321 Men onu qattı kısıp, kuşırlana süydüm. VII.322 Tün ortası avğalı qaşan! VII.323 Qala baqşasında han joq. VII.324 Eki-üş tävlik işinde dür etip öse qalğan ağaş aralarındağ kök şöp ğaşık jandarğa jayılğan tösek ispettes, kel üstimizge avnap, mavıqtarıñdı basıñdar degendey, ayağımızğa oraladı. VII.325 Ekevimiz de mas bolğan adamday, barşa denemiz balqıp ayaqtarımızdı äzer basamız.

VII.326 Joq, Ayavjan Ulbosın emes, men onıñ sululıǵına, äsem tulǵasına ğana qumar emespin, meniñ oğan degen mahabbatımda özim äli tüsine almağan bir tereñ sezim bar. VII.327 Belinen quşaqtap, betinen süygenimde de bir jerin avırtıp alam ba dep äyensektenip qıspaymın. VII.328 Al Ulbosınmen... VII.329 Joq, onımen bäre de basqaşa bolatın.

VII.330 Biz on şaqtı künnen keyin qayta kezdestik. VII.331 Biraz jürgennen keyin quşaqtap süymek bolıp edim, ol meniñ qolımdı keyin sırğıttı. VII.332 Men:

VII.333— Jaraydı, toyımızdı küteyik,— dedim.

VII.334— Köp rahmet...

VII.335 Az-kem jürgennen keyin:

VII.336— Toyımız qaşan boladı?— deymın qaytadan.

VII.337 Ayavjan meni quşaqtay küledi.

VII.338— Öziñ qaşan tileysiñ?..

VII.340 Biz osılay bul jolı da tañ atqañşa jürdik. VII.341 Tañ sarğayıp atıp kele jatqañda men Ayavjandı jataqhanasına aparıp saldım. VII.342 Tek ayırılısar aldında ğana toyımızdı Birinşi May meyramınıñ qarsañında jasamaq bolıp vädelestik.

VII.343 Birinşi Mayğa äli on kün bar! VII.344 Quvanıştı, mehnattı on kün bar! VII.345 Ötken är sağatıñ qanşalıq quvanıştı bolsa, kütken er sağatıñ sonşalıqtı azap! VII.346 Mundayın bilgende, Ayavjañdı eñ bolmasa bes künin qısqartuvğa köndiretin edim. VII.347 Endi amal joq, qalay asıqsam da, Birinşi Mayğa deyin şıdavğa tiyistimin.

VII.348 Tayap qalğan toy künine qam jasadıq. VII.349 Ayavjan ekevmizdiñ qosılatınımızdı bilgen Äbilqas pen Bazargül özderi qosılatınday quanuvda. VII.350 Olar da toy jabdığına sıbana aralastı. VII.351 Boydaq jigittiñ üyinde ne bolsın (azın-avlaq ıdas-ayaqtı Bazargül alıp ketken. VII.352 Ärkimniñ öz avzı jaqın degen goy). VII.353 Kerek dese ayaq-tabaqqa deyin satıp aluvğa tura keldi.

VII.354 Ayavjan ekevmiz bir küni meniñ bölmemdi jiynastırıp jür edik, birev esik qaqtı.

VII.355— Kiriñiz,—dedim.

VII.356 Şerubay eken. VII.357 Esikten ayağın sılbırlav basıp, äreñ kirdi. VII.358 Öñ joq, tüs joq, bir qapa basqan qayğılı adam sekildi. VII.359 Şoşıp kettim.

VII.360— Amansız ba, Şere-eke?..

VII.361 Ol basın iyzedi.

VII.362— Özderiñ de...

VII.363 Köziniñ qırın Ayavjanga bir avdardı da qoydı. VII.364 Läm degen joq. VII.365 Ayavjan säl qımsınıp, as üyge şığıp ketti.

VII.366— Jay jürsiz be?..

VII.367— Jay...— degen Şerubay avır kürsindi. VII.368— Keşe tünde Ulbosın dünüye saldı.

VII.369— Ne deydi?..

VII.370 Senerimdi de, senbesimdi de bilmedim, jüregim şımşıp, közim qaravıtıp ketti.

VII.371— Ne deysiz?! Ras pa?

VII.372— Ras... Lyuminaldıñ birneşe dozısın birden işip, mäñgi oyanbay uyıqtap ketipti...

VII.373— Qalayşa?.. Jaqında ğana körip edim ğoy, bul aradan köşemin degen...

VII.374— Bul qaladan emes, bu dünyeden köşem degeni ğoy...

VII.375 Sol küngi Ulbosın söziniñ astarın endi tüsindim. VII.376 Bāse, jüregim türinen bir sumdıqtı sezip edi, tegin bolmay şıqtı ğoy. VII.377 Adam dünyeden ümit üzüvge bel bulsa, özge jurttıñ künāsın de, istegen qıyanatın da, jaqsılığın da umıtaı deytin edi jurttıñ. VII.378 Ulbosın da sol küni Ayavjan ekevmizge, kināratsız, tım zilsiz qarap edi, onısı da tegin emes eken ğoy. VII.379 Qaytsin, bişsara, bizdiñ qızığımız tügil, öz qızığın şeyit etkeli turganda, qaytsin özgege ökpelep...

VII.380 Men eki ıgımnan kenet basqan batpanday avırlıqtı kötere almay:

VII.381— Yapırmay, sumdıq eken... VII.382 Āli jap-jas edi ğoy, ömiri qiyuvğa qalay dāti bardı...— dedim, ne aytarımdı bilmey.

VII.383— Qiyınalıp ölüvge qorıqqan sekildi... VII.384 Mağan qanşa qiyın bolsa da, amal joq, bugün denesin soyuğa mäjbür boldım... VII.385 Jıms müşesi rak eken. VII.386— Ol avır kürsindi,— Tım asqınıp ketipti... VII.387— Bişsara tiri qalmaqıtın bilipiti. VII.388 Endi qiyınalıp ölgense, osılay öleyin dep bel buvıptı... VII.389 Ekevmizge arnap hat jazıp ketipti.

VII.340— O hatı qayda? VII.341 Qane beriñizşi...

VII.342— Üyde, keyin oqırsıñ...

VII.343 Ol stol üstinde turğan Ulbosın müsiniñ basınan siypadı.

VII.344— Mine, ömir degen osı, bugün barsıñ, erteñ joqsıñ.

VII.345— Bul müsiniñdi siz alıñız. VII.346 Ulbosınıñ özi sizge ber degen edi.

VII.347 Şerubaydıñ közi kenet bir kömeskilev sävlemen quvana jarq ete qaldı.

VII.348— Ras pa?.. Köp raqmet...

VII.349 Men дәл osı minutta onıñ Ulbosındı şın jürekten süyetinine közim äbden jetti. VII.350 Şerubaydı ayap kettim, biraq köñilin jubatar eşteñe dey almadım.

VII.351 Öz köñilimdi de jubatar birev kerek sekildi...

VII.352— Biri küni jerleyimiz,— dedi. VII.353— Barlıq kerek-jarağın tapsırdım... VII.354 Remont zavodı basına qorşav temirin istep jatır. VII.355 Eger qoliñ tiyse jerlevine kel...

VII.356— Qoliñ tiyse degenidiz ne?.. VII.357 Ulbosınıñ qabırına barmağanda, qayda baramın... VII.358 Sözsiz kelemin.

VII.359 Şerubay Ulbosınıñ müsini köterip aldı da, üyden şığıp ketti.

VII.360 Men ne isterimdi bilmey, dal bop turıp qaldım. VII.361 Üyden Ulbosınıñ müsini birge meniñ de ömirimniñ bir ülken quvanışı ketkendey, janıma batqan avırtpalıqtan közime kelgen jastı alağanımnen sürtip, terezege burılıp kettim. VII.361 Öytkeni дәл osı kezde üyge Ayavjan kirip kele jatır edi.

VII.362 Kün de köp juldızdıñ biri, ayırması: özge juldızdar alıstan jarqırıp qur jımıñdasa, күn bar älemge ömir beredi. VII.363 Adam balası da osı qalıñ juldızdar tärizdi. VII.364 Bulardıñ arasında da başqağa ömir beretin, jarıq sävle tögetinder az emes. VII.365 Mümkün, onday adamdı күnmen salıstırgan durıs emes şığar, öytkeni күn бүkil дүниye жүzin birdey sävlelendiredi ğoy, al jaqsı adamniñ jarığı keyde bir kisiden aspaydı. VII.366 Baqıttı etse, bir-aq jandı baqıttı etedi. VII.367 Biraq bir adamdı baqıttı etüvdiñ özi de ülken qasiyet emes pe? VII.368 Dүniyede özgeni baqıtsız etetinder az ba. VII.369 Mağan tanısqan күnnen bastap Ulbosın sonday özgege tek quvanş, baqıt beretin ğana jan bop köringen... VII.370 Bul pikirimdi ol bertin kele anıqqa şığarğanday da edi. VII.371 Özgege baqıtsızdıq tilemevdiñ özi de adamdı qurmetti etip, siypattamay ma? VII.372 Al Ulbosında onday minez joq ekenine ol Ayavjan ekevmizdi birge körgen күnnen bastap közim äbden jetken. VII.373 Söytken adamniñ özin-özi öltirüvi mağan jumbaq boldı. VII.374 Äriyne, rak avruvı onıñ jan дүниyesine ülken eser etüvi de ıqtıymal is. Biraq onday jağdayda sonav Taşkentten Mıstavğa nege keldi? VII.375 Ömirden күder üzgisi kelgen adamğa qay jerde ölgenniñ bäri bir emes pe? VII.376 Bunda bir böten sır bar ma? VII.377 Ulbosınıñ ajalın jedeldetüvge Ayavjan ekevmizdiñ quvanıştı mahabbatımız sebepker boltan joq pa?

VII.378 Qayğılı sorlı, meni izden ädeyi Taşkentten kelgende süygen jigitiniñ basqa qızğa avıp ketken opasızdıñ körip, kurt şeşimge keldi me? VII.379 Biraq, öyte qoymasa kerek edi ğoy, ekevimizdiñ aramızdıñ alıstağanın özi Taşkentke ketpey turıp bilgen joq pa edi? VII.380 Tüyin aytqanda, Ulbosınnıñ ölümün estigen minutimnen' bastap, meni de qayğı tumanı torladı. VII.381 Ajalına tek qana ezim kinälidey, janımdı qoyarğa jer tappadım. VII.382 Jazıp ketken hatın oqığanşa asıqtım. VII.383 Erteñine eki ret barıp, üyinen Şerubaydı taba almay qayttım. VII.384 Avruhanada joq bolıp şıqtı. VII.385 Aqırında, onıñ qayda jürgenin Äbilqastan bildim.

VII.386 Ziyrat basına ketken eken. VII.387 Şerubaydı keşke taman üyinen taptım. VII.388 Ol meniñ nege kelgenimdi aytpay-aq bilip, ülken qara ağaştan jasalğan jazuv stolınıñ tartpasın (Şerubaydıñ üyindegi stol, ayna, şkaftı bari sändi, qara ağaştan jasalğan eken) aşıp, bükteveli eki taraq qağazdı ün-tünsiz mağan berdi. VII.389 Men qağazdı ünsiz oqıy bastadım. VII.390 Hatında Ulbosın bilay depti:

VII. 391 “Kımbattı Şerubay, Jantas!

VII.392 Ömirge kelgennen keyin ketpek bar. VII.393 Men qara jer kuşagina bara jatqanıma ökinbeymin. VII.394 Bul jalğanda az jasadıñ ba, köp jasadıñ ba, ol esepke kirmevge tiyisti Ömir qunı onıñ jılında emes, mañızında, qızığında ğoy. VII.395 Men sol qızıqtı kârip ättim degen janmın.

VII.396 Ömir qızığı degen ne? VII.397 Birev el biylep, ulı дәрежеge jetkenin arman etedi. VII.398 Birev ğılımda degenine jetkisi kelse, birev әдебиетте, көркem önerde atın qaldıruvğa quvmar. VII.399 Sender osı toptıñ adamısıñdar. VII.400 Al, men kimmin? VII.401 Mağan tabiyğat onday arman ağısın bergen emes. VII.402 Meniñ bar dünyem, köz jiberer biyigim özimniñ judırıqtay ğana jüregimniñ qızığınan aspaytın. VII.403 Sol qızıqtı az ba, köp pe kördim. VII.404 Ärine, jıyrma bes jasta jariq jalğangğa rizamın. VII.405 Ölimge bel buvğanıma ökinbeymin. VII.406 Düniyeni qiyu oñay emes. Ätteñ... Ätteñ. VII.407 Biraq amalım bar ma?!. VII.408 Äytkeni menin, qalğan ömirim özime azap bolattına közim anıq jetti. VII.409 Rak avuruvı künnen küнге asqındap bara jatqanın sezinemin. VII.410 Odan qutılar jol joq bolsa, mağan ajaldan basqa ne qaldı?

VII.411 Meniñ ölümime eşkim de ayıptı emes. VII.412 Şerubay, saean burın ökpelendey edim, ol ökpemdi de keştim. VII.413 Mäñgi uyıqğa bara jatıp, seniñ

jüregiñdi turnap qaytem? VII.414 Ötken düniye ötti, ketti, endi qayıp kelmeydi, onu eske aluvdiñ qajeti joq. VII.415 Bar tilegim sol. VII.416 Jäne seniñ baqıttı bolatınıña da senemin. VII.417 Jan serigin tañday biletin adam, qaşan da bolsa baqıttı boladı. Seniñ jan serigiñdi tanday biletiniñe közim jetken.

VII.418 Jer taba almağanday Mıstavğa kelip ölgeni nesi? VII.419 Munısı bizdi muqatqanı ma, älde ökpelegeni me?“ dep oylap qalularıñ mümkün. VII.420 Äsirese, Jantas, seniñ solay oylavıñ davsız. VII.421 Bul hattı jazuvıma da osı suraq sebep boldı.

VII.413 Joğarıda meniñ ajalıma eşkim de ayıptı emes dep aytım ğoy. VII.414 Tağı da aytam, Şerubay, sen de, Jantas, sen de buğan kinäli emessiñder. VII.415 Men avruga şaldıqqanımdı bilgennen-aq bul ömirmen qoştasuvğa bel buvğam... VII.416 Birak, joq jerden Jantas kezdesti de, bul oyımdı vaqıtşa toqtattı. VII.417 Ömirden jılap emes, külip ötkim keldi. Ätteñ düniye-ay, quvanışımız qısqa boldı. VII.418 Endigi senen jalğız tilegim, Jantas, eger avırsınbasañ meniñ basıma öz kolıñmen qayıñ ağaştıñ bir buvtagın otırgız. VII.419 Jas ösedı, jalğız tal ağaş qalıñ ormanğa aynalar. VII.420 Onıñ basına bulbul qustar qonıp, suvıq jer quşağında jatqan mağan, özim qiya almay ketken ömirdiñ sulu änin jır eter... VII.421 Men soğan da rizamın.

VII.422 Bul jalğannan qoştasqalı Taşkente jürgenimde de birneşe ret oqtalıp, birneşe ret toqtadım. VII.423 Oğan sebep jarşıq düniyeni qıyar aldım, az jasımda eñ baqıttı künderim ötken, jüvdep-jadağan jas köñilimdi ülken mahabbattıñ küñşivnagımen qaytadan jılıtqan Mıstavdı körgim keldi Mıstavdı körıp edim, endi onu qıyıp ketüv qıyınğa tüsti. VII.424 Mıstavdan ketüv de, ömirden ketüv de birdey boldı. VII.425 Al ömirden ketüv kerek. VII.426 Ketpeske jol qalğan joq. VII.427 Endi ne istevim kerek? VII.428 Eki ret ölüvge küşim jetpeydi Sondıqtan birjolata mäñgi uyqığa ketüvge bel buvdım.

VII.429 Şerubay, sen patanatomsıñ ğoy, mağan böten jol qalmağanın denemdi soyğanda öziñ de körersiñ, tüsinersiñ...

VII.430 Bul arada ajalga bel buvıma tağı da bir kişkentay qulıgım boldı. VII.431 Munımdı da ayıpqa buyırmañızdar. VII.432 Nege ekenin bilmeymin, qara jerge sen ekeviñniñ öz qoldarıñmen jerlegendiñdi köñilim tiledi de turdı. VII.433 Munımdı Ayavjan da, basqa adamdar da ayıp körmes. VII.434 Al aytayın degenimniñ

bärin de aytıp boldım. VII.435 Endi qoş! VII.436 El-jurtqa, qurbı-qurdasqa sälem deñder.

Ulbosın”.

VII.437 Hattı oqıp şıqqañda meni eñ aldımın tañ qaldırğan närse — ajalğa bel buvğan jannıñ ömirmen mäñgi qoştasqalı tursa da jasıqtıq, ne bolmasa ökiniş bildirmevi. VII.438 Qayta oralatın alıs sapağa bara jatqan adamday, özi de qıñılmaydı, özgeni de qıñıltqısı kelmeydi. VII.439 Menimşe, munday minez tek ruhani berik adamdardan ğana şıǵadı. VII.440 Sol ruhani berik adamğa Ulbosın qılıǵı da minäjat bolatın sekildi. VII.441 Biraq özin-özi öltirüvi osaldıǵı emes pe? VII.442 Äli de bolsa nege emdelmedi, tipti operatsiyağa nege jatpadı? VII.443 Joq, Ulbosın bärin de bildi, ömir ömir dep qanşa jabısқанmen de, eñdi onıñ basınan asıra tastap ketetin asav ekenine közi jetti. VII.444 Özin de, özgeni de ävre etkisi kelmedi. VII.445 Bul onıñ osaldıǵı emes. VII.446 Qutılar jol joq jerde ömirden ğori ölimdi tañdavı da şın erlik. VII.447 Batır jandar osınday Ulbosındardan şıǵadı. VII.448 Eger ol Zoya Kosmodemyanskaya, Mänşük Mämetova, Äliya Moldaǵulovalardıñ jaǵdayına kezdesse, ömirde qanşa süyse de, ölimnen qorıqpaytına anıq senemin. VII.449 Ömirde soqır erlikpen emes, ülken jürekpen qiyatındardan ğana erlik kütüvge boladı. VII.450 Sonıñ biri — Ulbosın. VII.451 Osınday janmen az kün bolsa da oynap-külgenime, qatar jürgenime baqıttımın. VII.452 Osı sezim meni sol minütten bastap kädimgidey bilüvge aynaldı. VII.453 Közime jas berüvdiñ ornına, köñilime jiger berdi. VII.454 Ulbosındı erteñ ardaqtap kömüvşilerdiñ biri boluvğa Şerubayğa väde berip, üyge qayttım.

VII.455 Kelsem üyde Ayavjan men onıñ joldastarı Altınay jene Kärıpjan, Asılhan degen eki jigit otır eken, Bul: ekevi tek Ayavjannıñ ğana joldastarı emes, Bazargül ekevmizge de tanıs. VII.456 Tipti jaqın jigitter. VII.457 Bärimiz osı jerlikpiz, bir kolhozdanbız. VII.458 Olar menen üş-tört jas kişi, Bazargül, Ayavjan bəri birge oqıǵan. VII.459 Sondıqtan meni aǵa tutadı. VII.460 Burın üyge biren-saran kelgenderi bar. VII.461 Bazargül üylengeli kelip otırǵandarı osı. VII.462 Ekevi de orta mektenti bitirisimen, institutqa barmay, osı qurılısta qalǵan. VII.463 Kärıpjan üy qalavşısı da, Asılhan üy sılavşısı. VII.464 Jaqında ğana bilgem. VII.465 Altınay da osılar tobında eken. VII.465 Bu da üy qalavşısı. VII.466 Kärıpjan uzun boylı, ädemi kelgen qara sur

jigit. VII.467 Asılhan törtpaq, sekipil sarı. VII.468 Tili mirdiñ oğında, quvaqı. VII.469 Än salatını da bar eken. VII.470 Äjeptävir davısm da bar. VII.471 Al bularğa qarağanda Altınay tulğalı, qumırsqa bel, ör kevdeli mañ-mañ ker... VII.472 Qazaq süyir tavdı “qız emşek tav” deydi. VII.473 Altınaydıñ tösine közi tüsken adamnıñ esine, söz joq, osı teñev tüser edi. VII.474 Onıñ qos anarı jazıq jerge bitken süyir üşti qos töbe tärizdi. VII.475 Köylegin köterip tur. VII.476 Özgelerge öziniñ osı bir omırav tulğasınıñ unaytının Altınay da biletin boluv kerek, üstine toqıma kofta kiyip, ärqaşan jurt közinşe tös jağın alğa sala jüretin. VII.477 Ärkim öz barımen bazarlaydı degen osı da! VII.478 Altınay sulu bolmasa da, ajarlı, piste murın, oynaqı közdi... VII.479 Bunıñ da tili ötkir. Äzilqoy. VII.480 Onı Ayavjan meni tanıstırğan küni-aq bildim. VII.481 Ayavjan ekevmiz “Än qanatın” körgeñ keştiñ erteñinen, qızdar jataqhanasına barsam, meni Altınay ekevi esik aldında kütip tur eken. VII.482 Keşe sırt kiyimşeñ turğandıqtan aňğarmappın, Altınay köz tartarlıq tulğalı qız eken.

VII.483— Tanısıp qoy, Jantas,— dedi Ayavjan meni onımen tanıstırıp,— eñ jaqın dosım Altınay.. VII.484 Ekevmiz Temirtavdan birge keldik.

VII.485— Jantas.

VII.486— Altınay.

VII.487 Budan äri söz tügesildi. VII.488 Bügin de kinoğa barmaq edik. VII.489 Onda “Ekev” degen jaña film jürip jatqan. VII.490 Ärine, janımızda üşinşiniñ payda bolğanın men unatqam joq. VII.491 Biraq amal ne, “Ekevdi” üşev bolıp körüvge tura keldi. VII.492 Men qızdardı kinoğa şaqırdım.

VII.493— Qanday film eken?— ded! Altınay külimsirep.

VII.494 Sirä, ne jürip jatqanın biletin tärizdi.

VII.495— “Ekev” degen...

VII.496— “Ekev” jürgeñ jerde üşinşiniñ qajeti bolmaydı degen film dep estip edim.

VII.497 Qazaq qızı äzilqoy keledi ğoy, men Altınaydıñ äziline äzil qaytardım.

VII.498— Qaydam, bayqağanım “Ekev” edi. VII.499 Üşinşiniñ qajeti bolmasa bolmas... .

VII.500 Qız küldi.

VII.501— Biyletti “Ekevge” aldıñız ba?

VII.502 Men Altınayğa qaradım.

503— Qorıqpay-aq qoyıñız... äli alğam joq.

VII.504 Qız tağı küldi.

VII.505— Nesine qorqam? VII.506 Biyletti “Ekevge” alğan bolsañız, parı joq üşinşi adam öziñiz bolıp jürersiz...

VII.507— Jazıgım ne sonşa?

VII.508—Qaray gör!— dedi Altınay kädimgi aduvıñdı avıl qızdarında jarqılday äzildep. VII.509— Esikten kirmey jatıp, tör meniki degendey, tanıspay jatıp Ayavjandı menen bölip äketpeksiz be? VII.510 Bolmas onıñız, törkinsiz qız joq, äli ayıp töleüvge tura keler...

VII.511 Men de küldim.

VII.512— Nege küldiñiz?

VII.513— Jay äşeyin...

VII.514— Joq, äşeyin emes, aytıñız.

VII.515 Jas adamnıñ äzilqoy keletin ädeti emes pe, osı sätte Altınaymen azıra qaljıñdasıp alğım da keldi, biraq, janımda Ayavjan kele jatqan soñ özimdi özim ustap qaldım. VII. 516 “Bos kübi küñgirlek, bos adam qaljıñbas keledi,— dep jürmesin, kim biledi?”

VII.517 Äytkenmen, kemeniñ ävenine qaray jel espeydi ğoy, qızdardıñ ıqpalına köngim kelmedi. VII.518 Qaytadan biylet jayın qozğadım. VII.519 Ekeviniñ janındağı üşinşi artıq adam — mağan öziñe biylet al degen olar bolğan joq.

VII.520— Olay bolsa kino köre almaytın boldıñ goy,— dedi Ayavjan.

VII.521 Qızğa: “Sen barma, men barayın” dey aların ba, amal joq, Altınay sol küni kinodan bas tartuvğa mäjbür etti.

VII.522 Sodan beri Altınaydı jaqsı bilemin. VII.523 Öz upayın oñay jibermeytin osnav bir öjet qızdan abaylap jürüdi durıs kördim. VII.524 Qazır, üyge

kirgen kezde, ol meniñ bölmemde joq eken. VII.525 As üyde birdeme qamdap jürgenin qulağım şalıp qaldı. VII. 526 “Bası avırmağannıñ, qudayda ne şaruvası bar” degendey, tanımaytın Ulbosınnıñ ölimine eşqaysısınñ da bälendey köñil qoyatın türi joq. VII.527 Men üyge kirgenimde, bäre jabıla üñilip, “Polşa” degen jurnaldı qarap jatır eken. VII.528 Meni körip Kärıpjan men Asılhan jurnaldı tastay salıp, qol berip asığa amandastı.

VII.529— Haldarıñ qalay?— dedim men. VII.530 Sirä, davısım jüdev şıqqan boluv kerek, sezimtal Ayavjan mağan jalt qaradı. VII.531 Biraq ündegen joq.

VII.532—Halımız jaman emes,— dedi külimsirep Asılhan, Sirä, ol meniñ solğın amandasqanımdı bayqamağan tärizdi. VII.533 Bayqasa da bayqamağan pişin körsetip tur. VII.534— Ay ayağıñda qurılışlardıñ halı jaman bolatın ba edi, qaşan üyiqtap, qaşan as işkeniñdi öziñ de sezbeysiñ...

VII.535— Ay boyı bosañ qıymıladağannıñ esesin alıp jatır ekensiñder ğoy...

VII.536— Nesin aytasız... VII.537 Bastıqtardıñ kezinde kerekti qurılış zattarımnen qamtamasız ete almağandarınıñ zardabın tartıp jatırımız...

VII.538 Üydegiler meniñ kirtiygen qabağıma qaradı ma, äytevir, budan äri böten äñgimege barmadı. VII.539 Eki jigit jurnalğa qaytadan üñildi. VII.540 Sirä, meniñ aldımda köñilderi birkelki köteriñki bolğan sekildi, äli de sol küylerinen ayırılığısı kelmeytindey, meniñ kelüvime baylanıstı eki jigit üzilip qalğan äñgimelerin qayta bastadı.

VII.541— Altınaydan avsayşı, är sanı sendey eken,— dedi sıbırday külip Kärıpjan...

VII.542— Edilbay qoyı da munday bökseli kelmes...

VII.543 Eki jigit sıqılıqtap küldi.

VII.544 Ötip bara jatıp közimniñ qırın salıp edim, bular teñiz jağasındağı plyajda suvğa tüsetin kostyummen turğan jurnaldıñ sırtındağı jalañaş äyeldiñ' suretine qarap otır eken. VII.546 Polşa jurnaldarında munday suretter jiyi kezdesedi. VII.547 Batıs mädeniyetiniñ saldarı bolsa kerek, ersi de, uyat ta körmeydi.

VII.548 Qısqası, eki jigit sözderin sıbırmen aytısıp, sılıq sılıq külüvde.

VII.549 Däl osı sätte üyge Altınay kirdi. VII.550 Sirä, jurnaldağı suretti bu da körge boluvı kerek, jigitterdiñ ne jayıñda söylesip turğanın biletindey, birden tüyile qaldı.

VII.551— Sodan böten sözderiñ joq pa?—dedi ol qabağın şıtıp.

VII.552 Käripjan qaljıñday küldi.

VII.553 Sodan böteniñ ne?..

VII.554— Kölgirsimey-aq qoy qıt etse, senderdiñ äñgimeleriñ birevdiñ artıqtav bitken müşesi boladı!.. VII.555 Qudaydıñ bergenin senderdiñ közderiñnen qalay tasa etemiz?

VII.556— Ras-av, tüyeni köpir astına jasıra almaysıñ!..

VII.557— Botam dey me desem, tüyege salıstırdıñ ba? VII.558 Bu da este bolsın!— dedi Altınay endi jayrañday külip,— qoy, bükirdi kör ğana tüzeydi degen. VII.559 Sen ekevmizdiñ qaljıñımız bitpes, odan da usınısımızdı partkom durıs dep taptı ma, sonı aytıñarşı.

VII.560 Şaması, Altınay as üyde jumıs istep jürip jigitterdiñ sözün estimey qalğan tärizdi...

VII.561— İyä, äñgimeleriñ qalay bitti?—dedim men de Altınaydı qoştay söylep.

VII.562 Bul usınıstıñ qanday usınıs ekenin men jaqsı biletinmin. VII.563 Budan üş kün burın. VII.564 Ayavjan mağan aytqandı. VII.565 Mektep qurılısında jumıs istep jatqan jastar briygası qurılıstıñ uşar basına qalayıdan jasalğan ülken bes juldız ornatuvdı talap etken. VII.566 Briygada josparın oryndasa, keşke bul juldız jarqırıp januvğa tiyis. VII.567 Orındamasa — juldız janbaydı. Munday kersetkiş jastardıñ kündeği isin künde özderine de, jurtqa da bayandap turadı. VII.568 Mağan da bul öte bir orındı närse bolıp köringen.

VII.569 Kündelikti jospar orındalsa juldız jarqırıp janadı, eñbek nätiyjesin jastar öz közimen köredi, juldız janbasa... VII.570 Jan ayamay tağı qiymıldav kerek. VII.571 Bügin janbağan juldızdı erteñ jandıruv kerek!

VII.572 Jastarğa budan artıq is nätiyjesin ayğaqtaytın körsetkiş bolar ma?

VII.573 Keşe Ayavjan osı mäseleni qurılıs partkomında bugün qaraydı degen. VII.574 Sirä, Käripjan men Asılhan sonda bolğan tärizdi. VII.575 Altınaydıñ da surap turğanı osı mäsele ekenin men birden tūsindim.

VII.575— Partkom ruqsat etti,— dedi Asılhan qızdarğa köziniñ qiyıǵın avdarıp,— tek endigisi özimizde... VII.576 Jospardı orınday almay, juldızımız janbay jürse qızıqtıñ kökesi sonda bolar!

VII.577— Kümändanuvıñ bar bul usınısqa qol kötermeviñ kerek edi,— dedi Altınay qabaǵın bir şıtıp,— ura almaytın ulı tayaq köteredi degendey, mundayıñ bolǵanda nesine “daeş zvezda!” dep aylaqaylay qalıp ediñ?

VII.578— Tuv, bar päleni meniñ basıma üye saldıñ ğoy,— dedi. VII.579 Asılhan qız betine javtañday qarap,— men orındamaymız dep turmın ba. VII.580 Tek bizge endi jumısqa burınǵıdan da belsene kirisüv keregin aytamın...

VII.581— E, bäse, jantaysañ solay jöniñe qaray jantaysayşı! VII. 582 “Jüzigi barda Süleymen, jüzigi joqta sümireygen” degendey, juldızdı jasavğa ruqsat etpey turǵanda ğana mıqtı eken ğoy dep qalıp edim!— dep Altınay qaljıñdı tıya qoyıp, jigitterge qayta qaradı,— al, eger jospardı eki jüz protsent orındasaq qalay boladı? VII.583 Eki juldız taǵamız ba?

VII.584 Käripjan küldi. — Eñbek et te mindet et degen, aldımın eki jüz protsent orındayık, ta, sosınǵısın körmiz...

VII.585— O da aqıl...

VII.586— Akıl tügil dımı da joq!— Altınay köner emes,— jospardı eki jüz protsent orındaytınımızǵa men kepil. VII.587 Partkommen küni burın kelisip qoyu kerek, eki jüz protsent orındasaq bizdiñ tusımızǵa eki juldız jaǵılatın bolsın. VII.588— Ol kenet Käripjanǵa burılıp,— munıñ özge jurtqa qanday önege ekenin bilesiñ be— dedi.

VII.589 Kenet as üyden şj etip ıstıq temirge tögilgen suvdiñ şuvı estildi. VII. 590 “Oybay, şäynegim qaynap ketti!” dep Altınay jügire jöneldi. VII.591 Azdan keyin Altınaydıñ “şay dayın” degen davısın estidik.

VII.592 Bir aňgarğanım — Ayavjanniň türi bugün bir türli solğındav körindi.
VII.593 Jumısı köp bolıp şarşadı ma eken? VII.594 Älde... Men qay jaqta bolıp
kelgenimdi sezip, köñiline kümän uyalap otır ma?

VII.595 Üyge kirgennen beri umıtıla bastağan Ulbosın hatınıñ sözderi esime
qayta tüsti. VII.596 Onıñ är sözin oylağan sayın köz aldıma älsin-älsin elestey berdi
ol. VII.597 Osı vaqıtqa deyin Ulbosınğa degen öz sezimimdi tereñ oylap, tarazığa salıp
körgeñ emespin. VII.598 Men bolsam burın Ulbosın ekevmizdiñ aramızdağı läzzat
quvanışın ötkinşi javın tärizdi, bir vaqıtşa sezim dep qaraytınmın. VII.599 Al
Ulbosınıñ bügingi hatı meniñ bul közkarasımdı ötirikke şıǵarǵanday. VII.600
Ulbosınıñ maǵan degen seziminiñ sonşalıq möldir, adal ekenine közim jete tura, oǵan
degen quvanışımdı tek bir kündik oydan tuvǵan eken dey alamin ba? VII.601 Sonda
men kim bolǵanıñ? VII.602 Eger Ulbosınğa solay qaraǵan bolsam, Ayavjanǵa da soya
qılıǵımdı körsetüvim qajet pe? VII.603 Al, mahabbat şınay, mäñgili bolmasa
mahabbat pa?

VII.604 Abul-faradjdan ba, älde şıǵıstıñ basqa köne jazuvşılarınıñ biriniñ
eñbeginen be, mahabbattan tuwar quvanış tört türli boladı dep oqıǵanıñ bar. VII.605
Biri — bir mezettik qana quvanış. VII.606 Ol tek ötkinşi läzzat seziminen tuvadı.
VII.607 Ekinşisi — az vaqıttıñ quvanışı. VII.608 Bul birin-biri süymey qosılǵan erli-
zayptı adamdardıñ ömir keşken alǵaşqı ayları tärizdi. VII.609 Üşinşisi — eki adamnıñ
jan seziminen, minez-qulqımen baylanıstı mahabbat. VII.610 Birin biri bir kezderde
jaqsı körse de, artınan suvıp, toñaziy qalatın quvanış. VII.611 Biraq sol qubılmalı
minezi arqılı olar birin-biri qaytadan jaqsı körüvleri de, qaytadan läzzat quvanışına
bölenüvleri de ğajap emes. VII.612 Al törtinşisi — şın mahabbat. VII.613 Bul
mahabbat taza ustay bilseñ, mäñgi özgermeytin mahabbat. VII.614 Jasıñ ulǵayıp
qartaysañ da sol jas qalpında qalatın qasiyetti sezim. VII.615 Qazaq poeziyasınıñ
tilimen aytqanda bul:

VII.616 Eki jas jarasadı oynap-külse,

VII.617 Tuvsa da avır tartıs qatar jürse.

VII.618 Mahabbat tot baspaytın bir asıl tas,

VII.619 Kirletpey adal onı saqtay bilse —delinetin inju-marjan, öziniñ sävletin mäñgi
joǵaltpaytın şın gavhar...

VII.620 Osı seziminiñ meni qaysısı burın biylep keldi? VII.621 Öz oyımşa, Ulbosıǵa degen qur ottı tilekten tuvǵan avqıtşa lāzzat ta, Ayavjanǵa degen uzaq jıldan beri jürektiñ tübivde jatqan şın mahabbat sekildi. VII.622 Al bügingi hattan keyin, özim de tüsinbeymin, bey-jay bop, ön boyımda bir ökiniş, arman biyley bastaǵanday... VII.623 Rasımen-aq meni şın süygen Ulbosındı tüsinbegenime ökingenim be? VII.624 Munday köñilidde qayav bolsa Ayavjandı qalay şın süydım dey alasıñ? VII.625 Bu da lap etip janıp, jalını tez basılar ötkinşi mahabbat bolıp jürse, senen şındıq ömirbaqiy sönbes dostıq tilegen jas jandı aldav bolmay ma? VII.625 Ondaı aldav saǵan da, ogan da obal emes pe?

VII.626 Men Ayavjanniñ betine qayta qaradım, Joq, joq, meni biylegen ötkinşi sezim emes, şın mahabbat, meniñ oyımdı, qıyalımdı Ulbosıǵa degen sezimnen göri basqa sezim biylegen. VII.627 Maǵan jaralaǵan quralaydıñ köziñdeıy qazirgi sätte muñaya qaraǵan közqarasta sezim qumarlıǵı emes, basqa bir ülken armanniñ ğajayıp sulu tilektiñ nışanı jatqanday körindi. VII.628 Munday hal änge qumar kompozitorda, sulu köriniske qumar suretşide, poeziyaǵa berilgen aqında ğana boladı. VII.629 Ayavjanniñ meni jaqsı körüvi erkek pen äyel jınısınıñ seziminen anaǵurlım tüñǵıyıp, anaǵurlım qanattı. VII.630 Bul men äli äbden tübine jetin tüsine almaǵan şıñırav, basına şıǵıp, uǵa almaǵan biyik!

VII.631 Munday jandı ötkinşi sezimnen süyivge bola ma? VII.632 Joq, bılay etüv künä, qılmıs! Jaqsı körseñ, sen de özindeıy jaqsı kör, özindeıy süye bil! VII.633 Oǵan därmeniñ jetpese, aq güldi kirli qolıñmen ustama!

VII.634 Ayavjan jüregimdegi tuvlay jönelgen astan-kesten tolqındı sezdi me, maǵan ayay qaradı:

VII.635— Qaşan şıǵarmaq boldıñdar?— dedi ol sıbırlay söylep, şayǵa otıra bergeşimizde...

VII.635— Erteñ...

VII.636— Mına jıgitter toy jayın söylespek bolıp kelgen eken,— dedi ol burınǵısınan da jäy sıbırlay,— äzirge bul äñgimeni qoya turayıq...

VII.637— Nege?

VII.638— Kisi elip jatqanda, munımız durıs bolmas... VII.639 Odan da bärimiz bolıp erteñ Ulbosıñdı jerlevge barayıq.

VII.640— Özderiñ bilesiñ...

VII. 641 “Bev, bev, Ayavjan-ay, bärin de biledi ekensiñ, söyte turıp meni keşirüvge de qayratıñ jetpek eken! VII.642 Betime salıq etpek tügil, ötken ayıbımdı elemey kelgeniñ qalay? VII.643 Meni uyaltqıñ kelmedi me? VII.644 Älde ayadıñ ba?..

VII.646 Ayavjan eñdi mağan burılıp, davısın şığara söyledi.

VII.647— Qay vaqıtta qoymaq boldıñdar?— dedi ol.

VII.648— Ekide.

VII.649 Özgeler eleñ ete qaldı. VII.650 Endi Ayavjan olarğa tüsindire bastadı.

VII.651— Uvlanıp qaytıp boltan Ulbosın Jantastıñ jaqın joldastarınıñ biri bolatın. VII.652 Onı erteñ saġat ekide jerleydi eken,— degen Ayavjan säl kidirdi de, sözün qayta sabaqtadı. VII.653— Biz ġoy, tañġı kezekke şığamız. VII.654 Jumıstı saġat on ekide bitiremiz. VII.655 Qurbılas jan ġoy, munda bälendey jan küyer jaqını da joq sekildi, eger qarsı bolmasañdar, erteñ Ulbosındı jerlevge briygada bolıp tegis barayıq...

VII.656 Alaqanday qalada jaman habar jatqan ba, Ulbosın oqiyġasımın mundaġılardıñ bäre de tanıs sekildi, barlıġı bir avızdan:

VII.657 — Barayıq,— dep söz baylastı.

VII.658 Şay işüvge kiristik. Biraq Ulbosın qazası üy işin qaraköleñkeletip jibergendey, otrġandardıñ jüzi jabırqap, kenet bäre de tomsara qaldı. VII.659 Mumı sezgen Altınay jurttıñ köñilin sergitpek bop, küldirgi birdeñeler aytuvġa kiristi. VII.660 Al meniñ qulaġıma onıñ kaljınıñ birde-biri jeter emes. VII.661 Qayġırsam, köñilim äldenege gobaljiy bastasa, özimmen-özim bolıp ketetin ädetim... VII.662 Mundayda qalıñ qiyalġa berilem, yakiy bolmasa, jan- jaġımdaġı adamdardıñ bet- älpetin zerttey bastaymın. VII.663 Bul meniñ oyımdı böledi. VII.664 Qazır de sonav kezdegi Bazargüldiñ toyındaġıday, töñiregimdegilerdiñ öñin, minezqılıqtarın barlavġa kiristim. VII.666 Mine, qarsı aldımda Kärıpjan otr.

VII.667 Bul — uzun boylı kelgen, keñ javırındı, ötkir közdi, qalıñ qabaqtı jas jigiti, basındağı qoyu qalıñ qara şaş kirpiniñ iynesindey tikireyip tur. VII.668 Bul belgiler onıñ eş qiyındıqtan tartınbaytın jigerli jan ekenin anğartqanday. VII.669 Abul-faradjdıñ aytuvıñşa, qattı şaş — aybındılıqtın belgisi. VII.670 Asılında, solay sekildi. VII.671 Arıstan men doñızdıñ jüni qanday qattı. VII.672 Olardı aybınsız dep kim ayta aladı. VII.673 Al qoyan men qozını alsaq, jünderi mapmayda. VII.674 Bulardan jumsaq minezdı tiri ayuvan bar ma?

VII.675 Kärıpjanmen salıstırğanda Asılhan tipti basqa adam. VII.676 Orta boylı, tolıqtav kelgen döñgelek jüzdi jigiti. VII.677 Uyısa bitken qoyu qara şaş jibektey jumsaq ekeni körinip-aq tur. VII.678 Aqsarı juqa öñi äldeneden uyalsa yakiy qısılsa qapelimde qızara qaladı. VII.679 Zamanında fizionomistika ğılımmen (adamnıñ sırt kelbetine qarap minez-qulqın ayıruv) şuğıldanğan İbn-Sinaniñ topşılavı boyınşa, munday adamdar aqköñil, künäsiz boluvğa tiyisti. VII.680 Teginde, Kärıpjan qanşalıq tävekelşil qaysar bolsa Asılhan soğurlım nızik jañdı, jumsaq minezdı jigiti. VII.681 Onıñ Altınaydm unata turıp äli küñge deyin söz sala almay jürgeni sol bolar.

VII.682 Aq keñildilik pen öjettik bir-birine telip, bir adam müsiniñ tuvğızuvğa boladı. VII.683 Al osı Kärıpjan men Asılhannıñ sırt beynelerin bir adamğa qavıştırsa qayter edi? VII.684 Mısalı Kärıpjannıñ tikenektey edireygen şaş men Asılhannıñ jumsaq oyılı közin biriktirse qanday adam şığar edi? VII.685 Şaşına qarasañ qaysar, közine qarasañ köñgiş bir adam payda boluvı mümkün ğoy? VII.686 Sonda ol kim bolğanı? VII.687 Eki uday birdeñe bolıp şığadı da? VII.688 Öz oyıma özim külip jiberdim. VII.689 Däl osı sätte stol basındağı qızdar men jigitter de duv küldi. VII.690 Oyımdı sezip qalğan eken dep quvıstanıp qaldım. VII.691 Jan-jağıyma alañdasam, olardıñ mende şaruvası joq, özderimen özderi mız-meyram bolıp otır. VII.692 Tiriniñ atı — tiri emes pe, Ulbosın qayğısı däl osı sätte eşkimniñ de köñiline kirbiñ salıp turğan sekildi emes. VII.693 Sözderine men de qulaq saldım.

VII.694 —Ayavjannıñ odan da asqan qızıǵı bar,— dedi Altınay külip, qolındağı kesesin Kärıpjanğa usına berip,— bizdiñ briygada qızıl tuvdı alğan küñniñ erteñine Qurılısşılar küni boldı. VII.695 Biz jumıstan keştev şıqtıq ta, saltanattı jıynalıp ötip jatqan klubqa keşigiñkirep bardıq. VII.696 Qız degen sender sekildi piydjak, şalbarın üstesine ile salıp, bäteñkesiniñ bavın baylar-baylamastan sürine qabına tura

jügire me, şaşımızdı tarap, köylekterimizdi ötektegenşe so boldı... VII.697 Kelsek, jiynalı bastalıp ketken eken, klub foesinde jan joq. Jurttıñ qol soqqandarı estiledi. VII.698 Foege kirip, zal esigine kol ustasıp burıla berip edik, kirjiñ etip basın köterip qap, şılırdı qolıñnan julıp alğan şälkeş jılqıday, kilt etip toqtay qaldı.

VII.699 — Mınav kim-ey?— dedi ol menen qolın bosatıp alıp.

VII.700 Ayavjan körsetken jaqqa qarap jibersem, foeniñ däl törinde kerip tastağan esiktey aq matada Ayavjanımniñ sureti tur. VII.701 Özinen aynısayşı! VII.702 Qas qabağı qiyılıp külimsirey qalğan. VII.703 Jaqınday tüsip, astındağı “Qurılısımızdıñ maqtañışı, jas kranşı Ayavjan Dönentaeva” degen jazvdı oqıdım. VII.704 Töbem kökke tiygendey quvanıp:— Quttı bolsın!—dep Ayavjanıma qarasam, ol uyalğannan eki beti duvılday qızara tömen qarap ketipti. VII.705 “Av, bunıñ ne, endi sen бүkil qurılısqa atıñ şıqqan äygili qızsıñ!” degenimşe bolğan joq, birev şımşıp alğanday, ırşıp surettiñ janına bardı. VII. 706 “Bul ne istemekşi?” dep men avzımdı aşıp tañ qalıp turğanımda, suretti quşaqtay ala jöneldi. VII.707 Tez-tez basıp klubtıñ sahna jağındağı koridorına aparıp teris qaratıp qoya saldı. VII. 708 “Bunıñ ne?”— dedim kenet aşuv qısıp ketip. VII.709 “Bunım sol!”—dedi eki közi jalt-jult etip.

VII.710 Altınay masattana küldi:

VII.711— Sender bunıñ aşuvlağandağı türin körgen joqsıñdar ğoy, onıñ özi bir keremet suret,— dep kele jattı da, Altınay öziniñ jañağı üzilip qalğan oyına qayta oraldı:

VII.712 — İyä, “bunım sol!” dedi ol, suretin taq bir men salğanday. VII.713“Men nemene, el basqarğan qolbaşımın ba, älde ataqtı artispin be? VII.714 Kimge kerek meni sonşa däriptep? VII.715 Josparımdı orındasam — ol meniñ mindetim.

VII.716 Josparın orındap jürgeñder az ba? VII.717 Onı sen de, Käripjan da, Asılhan ekeş Asılhan da orındap jürsinder. VII.718 Oñda senderdiñ suretterindi nege ilmeydi?!”— deydi

VII.719 — Sen birevdi şağıstırmay otır,— dedi Ayavjan däl sol küñdegisindey qızarıp,— men Asılhan ekeş Asılhan degen joqpın goy...

VII.720— Äriyne üydegen joqsın.

VII.721— Endeşe nege olay deysiň?

VII.722— Oğan meniň sözim mayday jağadı. Atı avzımnan şıqqanına mähz...

VII.723 Solay emes pe, Asılhan?

VII.724 Uyaň minezdi Asılhan qısıлып qaldı. VII.725 Bärimiz tağı külisip aldıq.

VII.726— İye, sodan keyin ne boldı?— dedi Käripjan üzilget äňgimege qayta oralıp.

VII.727 — Ne bolsın? VII.728— Altınay dos qızına köz qiyıgın tağı avdardı.

VII.729 Osı köz tastavınan men onın Ayavjanğa arnalğan taza, maqtanış sezimin aňgarıp qaldım,— bunı köndirüv oňayğa tüsedi dep kim ayttı. VII.730 Bizdiň

Ayavjanniň minezi de, sezi de jup-jumsaq köringenmen, öz degeninen qaytpaydı.

VII.731 Men oğan: “Sen biz emessiň, kranşısıň!” desem mağan: “Kranşı — kosmonavt emes!” deydi. VII.732 Men oğan: “Seniň ornında men bolsam, klubta ğana

emes, är üydiň esiginiň aldına suretimdi ilgizip qoyar edim. VII.733 Jürsin jigit bitkenniň bäriniň avzınıň suvı qurıp!” desem, ol mağan: “Suretiňdi köbeytkiň kelse

fotografiya bar emes pe, kerek bolsa bir jeşik etip basıp beredi. VII.734 Al jigit bitkenniň avzınıň suvı qurıgannan ne payda, öziňniň avzınıň suvı quriytın taňdağanıň

bolmasa” deydi. VII.735 Söytsem onısı Jantası eken ğoy...

VII.736 Men közimniň qiyıgın Ayavjanğa avdardım. VII.737 Ol uyala külimsirep, säl qırıñday tömen qarap otır eken. VII.738 Suret dersin! VII.739 Jazıq

mañdayı men suňğaq kelgen jumır moynında bir äjim joq, iyıgın qolañ şaşı tögile javıp tur... VII.740 Uzun kirpikteri bota közin javıp, aqırın dir-dir etedi.

VII.741 Meniň instituttı bitirgennen beri Qız Jibektiň müsiniň jasav armanım bolatın. VII.742 Naturşiytsa bolarlıq talay qazaqtıñ ädemi qızın kezdestirgem,

degenmen de birde-birine toqtay almağanmın. VII.743 Bireviniň türi körikti bolsa, oynaqşiy qarağan közqarasında bir jeñiltektik jatatın, al, bireviniň tür-kelbetinen sanalı

janniň işaratı bilinip tursa da, ne moynı, ne erni meniň izdegen iydealıma uqsamay, amalsız bas tartatınmın. VII.745 Bir kezde Ulbosındı da oylağanmın. VII.746 Biraq ol

ıstıq quşaqqa tım qumar, asa jalındı janday köringen. VII.747 Nege ekenin bilmeymin, Qız Jibektiň beynesini meniň qiyalımda özgeşe bolatın. VII.748 Ol şıjığan ıstıq künniň

alaburtqan aňızraq jeli emes, janiñdı jay tapqızar keşki samalı sekildi edi. VII.749 Jan-

tänin qanday ottı sezim biylep tursa da, qiymılında uyañdıq, quşağında uyat aralas bir körkem sabırlı sezim jatuvğa tiyisti körinetin.

VII.750 Al Ulbosın bolsa mildeniñ istıq jelindey, öz jalınımen özin de, seni de küydirüvge qumar jan. VII.751 Men ol kezde Ulbosınıñ mağan degen bul aşır quştarlığı ömirdeñ ötkeyli turğan äyeldiñ aqırğı quvanış minutteri ekenin bilmeytinmin, soñdıqtan onıñ jalındı jan küyzelisterin tek äyeldik qumarlıqtan, özin-özi ustay almağandıqtan tuvğan sözüm dep tüşinetinmin. VII.752 Onıñ bul qılıqtarı meni qorqıtıñ, keyde tipti ön boyımdı Ulbosıñğa degen bir qarsılıq küş biylep, köñilimdi de suvıta tüşetin. VII.753 Qız Jibekti äli qavızın jarmagan gül sekildi köretin basım, Ulbosıñğa onıñ beynesin munday kezderimde qiyğım da kelmeytin.

VII.754 Al qazır... Sol Qız Jibek degen iydealımdı tapqandaymın. VII.755 Janıñdı bir ädemi qiyalğa böler sulu änge uqsağan osınay Ayavjanıñ künäsiz, taza bota köziñde, Qız Jibekke layıq bir äsem möldir sezim uyalağanday. VII.756 Erlik isin däriptegendi ersi körgen, şın süyip tursa da özin-özi ustay bilgen minez-qulqında da bir asıl qasiyet jatqañday. VII.757 Mağan däl osı sätte Ayavjan qaşan da bolsa janın arınıñ sadaqası ete alatın qız bolıp körindi. VII.758 Munday jandı qalay mäñgi süymesiñ? VII.759 Mäñgi süymev künä! Sondıqtan da mağan ol bizdiñ zamanımızdıñ Qız Jibegi bolıp elestedı.

VII.760 Men Ayavjandı öte jaqsı köretinimdi osı minutte anıq bildim! VII.761 Ol üşin otqa küyip, suvğa batuvğa da bar ekenimdi sezindim! VII.762 Özimniñ sıyımdı anıq uqqanıma quvanıp ketip, eidi Ayavjanğa şattana qaradım. VII.763 Meniñ halımdı tüşindi me, ol da mağan köz qiyıgın tastap, eljirey külimsiredi. VII.764 Birdeme aytpaqşı bolıp kele jattı da, öziniñ uyañ minezi jeñip qoya qoydı.

VII.765 Köp keşikpey, erteñ 2 ekide kezdesüvdi vädelesip, jastar üylerine qaytuvğa iñğaylandı.

VII.766 Ayavjandı şığarıp salayın dep edim, qasındağı aduvındı Altınaydan bata almadım.

VII.767 Azdan keyin men de tösegime jattım. VII.768 Biraq köpke deyin uyıqtay almadım. VII.769 Bükil aqıl-oyımdı Ulbosıñğa , degen qayğı, Ayavjanğa degen quvanış biylep, basım äñki-täñki boldı. VII.770 Tek tañ ata közim ilinip ketti.

3.2. TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMIŞ METİN

ÂŞIKLAR

Çocukluk çağlarımda insanların nineme kara kempir (kara ihtiyar) demesine hem çok şaşırırdım hem de utanırdım. Ama benim dünyamda, o yusuvarlak ve kırış kırış yüzlü ihtiyardan daha sevimli, ondan daha güzel görünümlü tek bir kişi yoktu. Onun bana "kulınım"⁶ diye seslenip, o buruş buruş elleriyle başımı okşaması benim için büyük bir mutluluk ve büyük bir şanstı, kaba sesi bile canıma can katar ve içimi rahatlatırdı.

Babam savaşta öldü, annem ise hastalıktan bu dünyadan göçtü. Daha çok küçük olan kız kardeşim Bazargül ile birlikte işte bu ihtiyar kadının eline kaldık. Zavallı, Biz büyüyene kadar bize yeri geldi yastık, yeri geldi yorgan oldu. Bize gözü gibi baktı. Yaşlılarımızdan geri kalmayalım diye bana ortaokulu bitirtti ve ardından Leningrad'daki, Repin adlı enstitüye başladım. Bazargül de yedi yıllığı bitirip, resim teknik lisesine başladı. Hayalini kurduğumuz, düşlediğimiz amaca da ulaştık, nihayet. Abi kardeş öğrenci olup çıkıverdik. Bahar çiçeklerinin peşinde dolaşan küçük bir bebek misali, sevincimiz içimize sığmadı, çok mu çok mutlu olduk.

Keşke, dünya, ne gerek, kaygı dediklerinin ne olduğunu o yıl ile ilk kez anladım. Leningrad'a geldikten sonra, daha bir ay geçmeden uzaktaki Mıstav şehriden; "Ninen, kara kempir vefat etti" şeklindeki kara haberi aldım. Okuyup adam olduktan sonra, biçare nineme iyilikler yapmak, ona güzellikler yaşatmak küçüklüğümde beri aklımda olan esas gaye olmuştu. Sürekli bunları düşünür tatlı tatlı hayallere daldardım. Ama "Zavallı, bu güzel günleri göremeden göçüp gitti işte" deyip ağlaya ağlaya gözlerim şişti. "Turna, sinirini kargadan çıkarırmış" dedikleri gibi, içimi kaplayan bu derin acıyı gözlerimden dökülen yaşlardan aldım. Dersleri bir kenara bırakıp köyüme döneyim dedim ama kış mevsimi geldi. Üstelik ninemin öldüğünü haber veren mektup gönderileli çok zaman geçmişti. Elimden gelen tek şeyi yaptım ve bu yıl Almatı'ya okumaya giden kardeşim Bazargül'e bir mektup yazıp onu teselli etmeye çalıştım. Bu

⁶ Kulın; Tay, at yavrusu

da boşuna çıkmasa bari eğer acısını söylemese mektupla dindirebilir mi? Böyle bir kaygının yeri dolar mı elbette dolmaz.

Sonrasında çektiğim kaygı ise Bazargül'ün kaygısı. Yok yok, ona hiçbir şey olmadı, sapsağlam ve hayatına devam ediyor. Hatta öyle güzel öyle alımlı bir genç kız oldu ki, gençler etrafında fıır dönüyor. Ama her şeyi sırayla anlatmak lazım.

Ben, Repin Enstitüsü'nü bitirip heykeltıraş olarak mezun olunca, kısa zaman önce inşası tamamlanan yeni Mıstav kentine göreve atandım. Kardeşim Bazargül de resim teknik lisesini bitirip buraya geldi. Velhasıl, gökte aradığımızı yerde bulmuş gibi olduk. Ben işçi gençlere heykel oyma sanatını öğretiyorum, Bazargül ise halk tiyatrosunun ressamlığını yapıyor. İkimize, şehrin ortasında, daha yeni yapılmış beş katlı bir binadan iki odalı özel bir daire verdiler. Birbirimizden ayrı kalıyoruz. Ama her ne kadar böyle olsak da yine birbirimize göz kulak oluyoruz. Esasen, büyük olmanın verdiği avantajı kullanıp genellikle akıl veren taraf ben oluyorum. Şüphesiz, verdiğin akıl, dikkate alacak biri varsa güzeldir. Öğütlerimi dinleyen biri olduğundan, ben de bir hatip edasıyla davrandım, verdiğim nasihatlerden iyice sıkılan kardeşim Bazargül, bir gün utana sıkıla gelip gelecek hafta Abilkas ile ikisinin düğünleri olduğunu söyledi. Tepemden kaynar sular dökülse daha iyiydi, bu kadar şaşırırmazdım! Böyle bir tavrı Abilkas'tan beklerdim fakat Bazargül'den beklemiyordum. O, benim gözümde hala küçük bir çocuk gibi. Böyle olacağını bilseydim Abilkas'ı evimin etrafında dolaştırır mıydım? Ama bilmiyordum işte. Aslında her şeyin tek suçlusu benim.

Mıstav'da benden başka heykeltıraş yok. Bu yüzden, bu civarda ölen insanların aileleri, ölen kişinin yüzünün hatıra olarak kalması maksadıyla bir heykel yaptırmak isterse, ölen kişinin ölüm nedenini belirlemeye çalışan patoloji asistanı Abilkas yoluyla bana haber ulaştırıyorlar. Ben de gidip kil yardımıyla ölen kişinin maskesini-kalıbını çıkarıyorum ve ardından atölyeme dönüp aldığım kalıbı heykele çeviriyorum. Abilkas'la da işte bu yüzden, meslek icabı, tanışıyoruz. Onunla, kimi zaman patoloji laboratuvarında kimi zamansa morgda karşılaşıyoruz. İşte böyle böyle tanıştık ve ben, onu alıp evime getirdim. Aklımda en ufak bir şey yok, onu kardeşimle tanıştırdım, evet bunu yaptım. Abilkas, zamanla değişik bahaneler uydurup bizim eve gelir gider olmuştu. Anlaşılan boşa gelmiyormuş! Aslında Bazargül'e şaşırdım. Düğünlerine bir

hafta kalana kadar bir şey deseydi ya! Olan biten her şeyi işte bugün öğrendim. Gel de bundan sonra, birlikte büyüdüğün kardeşine güven.

Elbette, öyle çok kızmadım, biraz darıldım, o kadar. Zaten Merfi (Mervi)'nin de dediği gibi; "Olacak iş mutlaka olurmuş." Kardeşim kendine ömür boyu yoldaş olacak birini bulmuş, elbette evlenecek. Zaten bu, yaradılışın kanunu, buna karşı çıkmak nezaketsizlik olur. Biricik kardeşim, tek neşe kaynağım bunu benden, abisinden nasıl saklar! Aslında bu meseleyle ilgili şimdiye kadar bir şey söylememesi de normal. Şüphesiz, aşk denilen şey dumanı tüten alev misali bir dünya, iyice emin olmadan ya da vakti gelmeden başkalarına söylemenin ne gereği var?

Velhasılı, Bazargül ile Abilkas'ın düğünü belirlenen günde yapıldı. Bizim, bu kadar sevenimiz var mıymış? Minik evimiz düğün için gelen konuklarla doldu taşı. Gelenlerin hepsi şıkır şıkır giyinmiş, neşe içindeler. Bizim Abilkas'ın keyfine de diyecek yok, sanki hazine bulmuş gibi ağzı kulaklarında. 'Farkındayım, aslında geleneklere uyup damat gibi sakin, ağırbaşlı davranası geliyor, fakat içini kaplayan sevinç buna izin vermiyor, gülümsüyordu'. Bazargül ise ona nazaran biraz daha utangaç bir halde, başını öne eğmiş sevincini gizlemeye çalışıyordu. Gerçi her ne kadar yere doğru bakıyor olsa da bakışlarından, mutluluk ışıltılarını görüyordum.

Bunca insanın içinde sevinmeyen, canı sıkkın olan bir ben varım. Bu, biricik kız kardeşimin en mutlu günü deyip kendimi toparlamaya çalışsam da keyfim bir türlü yerine gelmedi hatta canım daha da sıkıldı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, benim hayatım için de tuhaf olan bir şey de bu düğünde başladı, Elbette, ben burada tuhaf kelimesini birini beğenmek, sevmek manasında kullanıyorum.

Şimdi biraz da tören alanına gelem; bir ev dolusu misafirin tamamı, Abilkas ve Bazargül'ün dostları, arkadaşları ya da tanıdıkları. Aralarında benim tanıdığım Allah'ın bir kulu yok. Benim için hepsi birer yabancı. Bu insanların birçoğunun düşüncesi, Kazakların; "Dostunun yemeğini bolca ye" denilen geleneğini yerine getirmek olsa gerek. Önlerinde duran büyük şampanya şişelerinin ve yemek tabaklarının boşalıp kalışına bakılırsa, bu insanların dost, arkadaş olduklarına şüphe yok. Birbirine tokuşturulan kadehlerin ve kahkahaların gürültüsü evin her yanını kapladı. Sanki yerssem boğazımda kalacakmış gibi, bir tek ben yemek yemiyordum.

Yemek yeme zahmetine bile katlanamayınca, tüm meşgalem bu yabancı insanları gözlemlemek, onları tanımaya çalışmak oldu. Aslında bu davranış da, mesleğimle, yani heykeltıraşlıkla kazandığım, bugüne kadar devam eden ve sıradanlaşan bir adetim; "Kimin yüzüyle nasıl bir heykel yapılabilir" düşüncesi. Eğer şu genç kızın gözleri ve alnına, öbür köşede duran kızın burnu ve dudakları eklense, şüphesiz, Nefertiti'nin çehresini görürmüştük. Yok yok, ona şu açık yakalı giymiş sarışın kızın uzun boynu da gerekir..." Tüm bunların yanında, benim gibi, iç dünyaya düşkün birine, başkalarının yüzüne bakmanın kendisi bile bir hediye değil mi? Olağanüstü!

"Dışına bakıp ümidini kesme" der kazaklar. Elbette insanın dış görünüşüne bakıp, içinde saklı olanları anlamak mümkün değil. Gerçekten de böyle mi? İnsanın iç dünyası, dış görünüşüne yansımaz mı? Bu ikisinin arasında doğal bir ilişki yok mu? Kalp, düşünce, ruh ve hislerin izleri insanın dış görünüşünde, hareketlerinde bir imza bırakmaz mı? Dış görünüş ile iç dünya arasında gözle görünmeyen bir ilinti yok mu? Bu ilinti bazen değişebilir fakat şüphesiz, genel insan duygularıyla biyolojisinin birbirini açıklaması ve birbirini tamamlaması bir takım belirtileri de beraberinde getirir. Kısacası "Vitrinde ne varsa, dükkânda da onu görürsünüz."

İşte bu bağlantıyı bulmak benim gibi sanatla uğraşanlar için elzem. İnsanın dış görüntüsünden onun iç dünyasını anlayamazsan, yaptığın heykel ya da resmin insanlar üzerinde hiçbir etkisi olmaz ve böyle olursa yaptığın şey kuru bir taş, boş bir tuval olmaktan öteye geçemez. Bu yüzden, etrafımdaki insanları derinlemesine anlayabilmek için onların dış görünüşlerine dikkat kesilir, onları en ince ayrıntısına kadar incelerim ve inceledikçe, Alman yazar Mihtenberg'in de dediği gibi; daha ilk bakışımda, diğerlerinden hiçbir farkı olmayan bu yabancı insanların görünüşünden, yine yalnızca onlara has olan ve dış görünüşlerine yansıyan bazı özellikleri görebiliyorum.

İnsan yüzü ve bedeni, okumasını bilen biri için, sırlarla dolu, şahane ve eşsiz bir kitap! İnsanın gözünden, hayallere dalmış olduğunu, endişeli olup olmayışını, sevincini, üzüntüsünü anlamak mümkün. Karşımda oturan insanların hangisinin hangi durum ve duygular içinde olduğunu benim de öğrenesim geliyor. Onları, kendi zihnimde canlandırdığım kahramanlarla karşılaştırır ve onların nasıl bir insan olduklarını çözmeye çalışırım ve hepsinin yüzüne dikkat kesilirim. Baktıkça içim bir sevinir ve

heyecanlanır. İşte, tam karşımda oval ve kocaman yüzlü, maymuna benzeyen bir adam oturuyor. Bu adamı daha önce hiç görmedim fakat onu bir yerlerden tanır gibiyim. Peki ama nerden tanıyorum? Tamam ya, şimdi anladım. Aslında adamı değil, onun ağzını sonuna kadar açıp dişlerini göstere göstere gülüşünü tanıyorum. Geçenlerde, hayvanat bahçesindeki şempanzeleri görmüştüm. Bize maymunlar hakkında bilgi veren kadın, maymunların gülümseyişi insanoğlunun gülüşü gibi değildir; karnının acıktığını ya da sinirlendiğini anlatır, demişti. Evet evet, atalarımız maymunlar bizden çok uzakmış gibi gözüküyor olabilir, fakat her ne kadar insan gibi giyinip, insan gibi konuşuyor olmasalar da karakterleri ve yaradılışları yönünden bizden o kadar da uzak değiller. Bu yüzden, maymunun yaptıklarıyla insan davranışlarını karşılaştırmak garip olmasa gerek!

Bakışlarımı bu kişiden alıp, yanı başında duran kıza çevirdim. Ona bakınca, karanlık bir odadan, aydınlık bir yere çıkmış gibi oldum. Parlak ışıklar gözümü almış gibi afalladım ve bir müddet sessiz sedasız kaldım. Bu kız sarışın, alımlı, uzun boylu, büyük gözleri olan güzel bir kız. Yaşı yirmi beş civarında. Giydiği kıyafetler birbiriyle uyumlu; erkek gözlerinin ilk dikkat ettiği omuzları açık seçik görünüyor. Bu kız Bazargül'ün arkadaşı. Moda atölyesinde dikilen kıyafetleri giyip insanlara tanıtarak hayatını sürdürüyor yani manken olarak çalışıyor. Böylesine güzel bir kızın üzerinde göze hoş görünen bir kıyafet, başka insanların üzerinde güzel durur mu durmaz mı bilmem, bu kendi bilecekleri bir şey. Her neyse, kızın adı Ulbosın. Adını neden Olya ya da Olki diye değiştirmede şaşıyorum. Daha evvel, bir kez “kapı gören adam” şeklinde bir söylenti kulağıma çalınmış fakat anlam verememiştim. Zira bu dünyada Ulbosın diye biri varmış ya da yokmuş, o zamana kadar hiç umurumda değildi. Ama şimdi, gözlerimi onun çehresinden ayırasım gelmiyor. Beni böylesine kendisine çeken, hangi güç, hangi kudret? Şimdi anlıyorum; O gülümseyen yüzünün, gülümseyen bakışlarının Jakonda (Mona Lisa)⁷'dan arta kalır yanı yok. Meşhur ressam Leonardo da Vinci'nin Madonna Litta⁸'sı, gizli gülümsemesini, dudağının bir kenarının hafif yukarı kalkık olmasıyla ortaya dökülüyor ya hani! Ulbosın da içinde gizli ve bir hayli sevimli düşünceleri, dudağının bir köşesinin hafif kalkık olmasıyla gösteriyordu. Onun

⁷(2017, 27 Haziran) Cakonda; <https://understandingpaintings.wordpress.com/tag/la-jaconda/>

⁸ 2017, 27 Haziran) Madonna Litta; <https://resimbiterken.wordpress.com/2014/10/15/leonardo-da-vincinin-madonna-litta-eseri/>

o kocaman gözleri, Rafael'in Cista Madonna⁹'sının gözleri gibi bir kenara devrilmiş, insanın gönlünü muhteşem bir neşeye dolduruyordu. Değerli Okuyucum, ben, Kız Jibek veya Bayan Sulu gibilerin suretini görmüş değilim. Bu yüzden, Ulbosin' in yüzünü daha önce gördüğüm yüzlerle mukayese ediyorum. Beni en çok şaşırtan ise, güzel yüzlerin yeniden vücut bulması; beş yüz yıl önce çizilmiş bir suretin, bugün capcanlı bir şekilde Ulbosin' da görünüşü. Karşımda duran güzelliğe kapılışımdan mıdır, yoksa içimde başkaca bir fırtına koptuğundan mıdır bilmem, vücudumu tatlı bir his kapladı ve kendimi Ulbosin'a sunasım geldi. Ona baktıkça canıma can katan, güzel vasıflar görüyorum. Acaba, Ulbosin'ın bakışlarının çevrildiği yere bakmasaydım, bu şaşkınlıkla bu geceyi geçirebilir miydim, ne yapardım bilmem. Bakıyorum bakmasına ama baktıkça vücudum titremeye başladı. Başköşede Mıstav şehrinin meşhur adamı... Daha önce Almatı'da görev yapmış ve oradaki kürsüsünü bırakıp Mıstav şehrine gelen patoloji profesörü Şerubay oturuyor. O, Abilkasım'ın da hem ustası hem müdürü, düğüne de bu yüzden davet edilmiş. Yaşı elli civarında, beti benzi atmış, yüzü kırış kırış, uzun boylu, cılız birisi. Kocaman kafası ve düşünceli gözleri adeta onun akıllı biri olduğunu gösteriyor. İşte, benim içimi rahatsız eden, onun çelimsiz yüzü, cılızlığı... "Hasta değil, peki ama daha ellisinde bu hale gelmesine sebep olan ne? İçinde nasıl bir keder nasıl bir endişe taşıyor acaba? Julius Sezar çelimsiz, zayıf insanları kendinden uzak tutmayı uygun görmüş. Peki neden? Böyle adamların ne gibi uygunsuz tavırları var? Şerubay'da da böyle şeyler var mı? Yoksa çok mu şehvet düşkünü? Bu gereksiz adet kendine de, insanlara da huzursuzluk vermiyor mu? Şüphesiz, düzgün bir vasfı olsa dahi şişmanlaması zor."

Ben, düşünce dünyasına dalıp kendimi toparlayana kadar, Abilkas kadehini eline alıp ustasının, yani Şerubay'ın yanına geldi. Bu, onun düğünü, ama gelinin yanında oturmayıp böylesine aptalca ve düşüncesizce davranması hiç hoşuma gitmedi. Herhalde, düğünü olan kişi Şerubay değil! Abilkas böyle bir tavır içine girince onun yalaka biri olduğuna karar verdim ve damadımın yüzüne dikkat kesildim. Bu genç cerrah, enstitüyü geçtiğimiz yıl bitirmiş, daha yirmi beş yaşlarında, dar alın, kısık gözler... Hala aklımdadır, enstitüde eğitim aldığım sıralarda, Napolyon'u defalarca aldatan vekili Fuşen'in heykelini yapmıştım. Onun alını da tıpkı Abilkas'ınki gibi dar.

⁹ (2017, 27 Haziran) Cicta Madonna; <http://sanatabasla.blogspot.com.tr/2013/07/sistin-meryemi-sistine-madonna-raffaello.html>

Bizim Abilkas de onun gibi kurnaz olmasın... Fakat kurnaz adamlar akıllı olur derler. Olabilir, belki Abilkas da akıllıdır. Ama ne yalan söyleyeyim, onun o göz tırmalayan koca kulakları hiç hoşuma gitmiyor. Eski Grek filozofu Pliniy (Plinius); "koca kulaklı insan ahmak olur" demiş. Abilkas gerçekten ahmak biri olsaydı Bazargül gibi olgun, eğitilmiş ve yetenekli bir kızı koluna takabilir miydi? Ey, ihtiyar Pliniy, ahh! Sanırım yanlışmış gibi gözüküyor, Abilkas, akıllı biri olmalı. Biricik kardeşimin kalbinde yer bulmuş birinin akıllı olmasını dilerim.

Ben bunları düşünürken, damadım Abilkas ansızın kadehini kaldırıp;

- Şerubay Ağa, şimdi kadehlerimizi "Çok okumuş, aydın" Aysulu Beysenova için kaldırıyoruz, -şeklindeki sözü düşüncelerimi böldü.

Bu sözleri duyunca, Abilkas için yaptığım "kurnaz, hilekâr, uyanık" tahminimde yanlış olduğumu anladım. Çünkü Aysulu Beysenova ile Şerubay şehirdeki hastanenin yöneticisiydiler. O kısık gözlü, ince burunlu tombul kadın, oturduğu yerden kalkıp hafifçe gülümsedi. Eric Burdon'un, "Sokrat öldükten sonra, kısık gözlü ve ince burunlu birinden âlim çıktığını duymadım." dediği gibi, bu şehirde de böyle "çok okumuş, aydın" diye biri olduğu kulağıma gelmediğinden, bu tombul kadına hayretle bakakaldım. Zavallı, kendinde olmayan bir meziyet üzerine addedilince ne kadar da mutlu oldu. Velhasıl, Aysulu Beysenova'nın ağzı kulaklarındaydı. Fakat Şerubay onun neşesini, sevincini kursağında bıraktı.

- Hayır, ben kadehimi bu gecenin güzeli, yaz gecelerinin parlayan yıldızı Ulbosın için kaldırıyorum. -dedi.

Bak işte! Şerubay'ın zayıf bir kişilik olduğunu düşünmekte haklıymışım. Bu hareketiyle acımasız bir kişilik olduğunu kanıtlamış oldu. Aysulu Beysenova birazcık utandı ve sanki "Beni insanların için de rezil ettin" dercesine, dik dik baktı. Ardından da Abilkas'a doğru "Ona da zaten böyle bir fırsat lazımdı. Yersiz yalakalığın için aferin" dermiş gibi bakıp yerine oturdu. Şerubay'ın ismini zikretmesi üzerine, Ulbosın yalvarır gözlerle Şerubay'a bakıp, üstündeki yeni model altın sarısı gömleği insanlara gösterisi varmış gibi oturduğu yerden kalktı.

- Sizin şerefimize! -dedi incecik sesiyle. Ardından da gülümseyerek Şerubay'a bakıp kadehini kaldırdı.

'Çok okumuş, aydın" sözünde ne var bilmem. Demin Aysulu Beysenova'dan ne kadar nefret ettiysem. Simdi Şerubay'dan da o kadar nefret ediyorum. Yetenekli diye insanların övdüğü kişilerin içinden, sıradan insanları nasıl oluyorsa böyle maskara etmeyi seven, kaba insanlarla pek karşılaşmıyorum. Kendi halkım, onların belli bir mevkiye eriştiğinden midir bilinmez, bunun gibi insanlara gösterdiği ilgiden nefret ediyorum. İşte bu duygular içinde, Şerubay'ı yermek isteyip oturduğum yerden kalktım.

Fakat işte tam o anda, koridordaki telefon çaldı ve Şerubay'ı telefona çağırdılar. O, telefonla konuştuktan sonra gelip hemen giyinmeye başladı ve;

- Nöbetçi hekim çağırıyor, -dedi, o Aysulu'ya bakıp, -ağır yaralı bir kadın getirmişler, acil yardım lazımmiş.

Şerubay başını öne eğerek orada bulunan insanlarla vedalaştı ve çıkıp gitti. O gidince benim için sanki evin içi biraz daha genişlemiş, daha bir ferahlatmış gibi oldu. Tekrardan yerime oturdum ve etrafa göz gezdirmeye başladım.

İnsanoğlu, dış görünüşüne; fizyolojik, biyolojik özelliklerine göre birkaç türe ayrılır. Şu oturanların arasında da işte bu türlerden hangisini arasanız bulmak mümkün. Uzun boylu astenikler tip, kısa boylu hipertonicler, sakın görünüşlü tombullar, asık yüzlü zayıflarla da karşılaşmak mümkün. Fakat benim gözlerim sürekli Ulbosın'ı arıyordu. Onun yüzünden, Cakonda'nın gizli gülümseme ifadesi hala gitmemiş. Şerubay gidince değişir diye düşünmüştüm fakat değişmedi. Yalnızca başını öne eğip vedalaştı. Yüzüne ne kadar dikkat kesilsem de dönüp bana bakmadı. Yalnızca, bir ara göz ucuyla bakıyormuş gibi oldu ve göz göze geldik. O zaman da, "Sen nasıl bir gençsin-sen de kimsin?" dermiş gibi nazikçe gülümsedi ve yüzünü çevirdi.

Ne kadar vakit geçtiğini bilmiyorum; söylenmedik tebrik, içilmedik şarap kalmadı. Ben, kendi düşüncelerimle avare olurken, insanlar dağılmaya başlamıştı.

Bir süre sonra, evde, ben, Ulbosın, Bazargül, Abilkas ve yine onların birkaç kız-erkek arkadaşıyla kaldık. Ortam az öncekinden çok farklı. Her biri yorgun görünüyor ve hiçbirinden ses seda çıkmıyordu. Nedendir bilmem, hepsi bana bakıyordu. Sanki bir şeyler söyleyecek fakat söylemeye çekiniyor gibiydiler. Tıpkı "tıp" oynayan insanlar gibiydik. Onların bu halini enteresan bulmuş olmama rağmen, bende de hiç ses, seda yok. "Konuşmasanız konuşmayın, bakalım hangimiz yenermişiz."

Biraz vakit geçtikten sonra gidip, Abilkas'ın yakını, zavallı sarışın bir arkadaşı dayanamayıp;

-İı, ee... –dedi.

Ben de;

- Efendim. -dedim.

İnsanoğlunu çeşitli sınıflara ayıran bilim adamlarından biri olan Sigo, geniş alınlı ve büyük başlı insanları çok düşünen, bilge insanlar olarak kabul etmiş. Ben buna kıs kıs gülüp yöneldim ki tam karşımda oturan şu koca kafalı genç gerçekten de bilgeyse tamam, ama o... Eğer Sigo'nun düşüncesiyle yola çıkacak olursak ve karnı büyük olan adam yemeği çok yemiş, başı büyük olan adam da bilge olacaksa, vay bu dünyanın haline!

Velhasıl, bizim koca kafalı genç yine konuştu.

- Eh! Biliyorsunuz. -dedi o bana bakarak, -Kız çocuğu başka yurt için yaratılmış derler... Eğer sizin için de bir sakıncası yok ise Abilkas ile Bazargül artık evlerine gitsinler. Biz de onları yolcu edelim.

Bu sözleri duyunca içim cız ediverdi. Aynı anneden, aynı babadan olan biricik değerlimi, kıymetlimi göz göre göre alıp gitmek! Bu, bizim sonsuza kadar sürecek olan ayrılışımız... Daha önce, Bazargül' e en yakın olan adam bendim ama bundan sonra, şu karşımda oturan dar alınlı Abilkas olacak! Bunda adalet nerde! "Birlikte doğmak var ama birlikte yaşamak yok" denilen söz sonunda gerçek oldu ha.

Herhalde, bende kıskançlık ve sevgi-sahiplenme duyguları çok güçlü olmalı. Gözlerimden yaşlar döküldüğünü ben bile fark etmemişim. Benim gözyaşlarımı görünce Bazargül de hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

- Abi, sen böyle ağlayacaksan gitmem.

"Gitmezsin! Her şeyinle Abilkas'ı sevdiğini bilmiyor muyum sanıyorsun?"

Bazargül bana benzeyen uzun boylu, sarışın bir adam bulunca, (biraz övünme mi mazur görün), yalnızca benden daha nazik, kibar mizaçlı biri idi. Yüzüne bir baktım. O, sudan çıkmış bir balık misali olmuş, iyice yorulmuştu. Acıdım.

- Siz bilirsiniz, yolcu etmek istiyorsanız edin. -dedim koca kafalı gence. Velhasıl, ağlayışımı daha fazla görmesinler diye evden fırladım çıktım. Çıktım çıkmasına da çıkınca kendimi biraz olsun toparlayabilseydim ya! Ne fayda! Bu kadar kırılğan, dayanıksız biri olduğumu daha önce öğrenseydim ya! Karanlık sokaklarda başıboş dolaşıp, hüngür hüngür ağladım. Bir insanın gözyaşları bu kadar çok olabilir mi? "Gözyaşları gönülden gelir" derlerdi, doğruymuş.

"Bazargül ise kendi mutluluğunun peşinden gidiyor, buna ne diyebilirim. Birlikte doğup büyüdük ama birlikte ömür sürmek yok. Küçük bir çocuk gibi için için ağlamama ne gerek var?" deyip kendi kendimi teselli etmeye çalıştım ama yine de hüngür hüngür ağladım. Bu, ninem öldükten sonraki ikinci kederlenişim. Kara Kempir bu dünyaya gözlerini yumduğunda Bazargül'üm var deyip kendi kendimi avutmuştum, ama şimdi bir başıma kaldım, gönlümü neyle avutayım. Bazargül'ün gidiyor olması bana, teninden et koparıyorlarmış gibi geldi. Sanki onu Abilkas'a vermiş gibi değil de, ansızın kaybetmiş gibiyim. Onları daha sonra tekrar göreceğim aklıma dahi gelmedi. Elbette, ben de onları tekrar göreceğimi biliyorum fakat her nedense, yarın başka bir Bazargül'ü, yabancı bir Bazargül'ü görecektim gibi bir korku sardı benliğimi. Ne olur, benim bu halimi yanlış anlamayın." Eğer canım gerçekten yanmasaydı, içimi büyük bir keder kaplamasaydı, böylesine ağlar mıydım hiç?

Boş sokakları dolaşa dolaşa iyice yorulduğumu anladım ve omuzlarım çökmüş bir vaziyette evime doğru yöneldim. Bir süre sonra, karanlık sokaklardan çıkıp aydınlık bir caddeye çıktım. Komünist Bulvarıymış. Burası Mıstav şehrinin en güzel caddesi. Gündüz gibi ışıl ışıl, geniş, iki yakasını dört-beş katlı, büyük ve süslü binalar kuşatmış. Sokaktan, uzaktaki bakır fabrikasının göğe doğru yükselen dumanı görülüyor. Fabrikaya doğru uzanan demir yolunun üstündeki vagonlardan dökülen bakır tozları, adeta bir yakamoz misali, kızıl ışıklar saçarak aşağıya doğru gidiyordu. Sessiz, sakin ve aydınlık sokak içimi biraz ferahlatır gibi oldu. Bunun yanında, gözyaşımınla birlikte içimdeki sıkıntılar da akıp gitti. Deminki gibi değilim, etrafı izlemeye başladım. Etrafta kimsecikler yok. Araçlar henüz sokakta değil. Sokak boyunca uzanan yeşil yapraklı kayın ağaçları yarı uyur halde, salınıp duruyorlar...

İşte bu büyük sokak üzerinden evine doğru yol alarak tam köşeyi döneyim dediğim sırada, beklenmedik bir şekilde, karşı taraftan Ulbosın çıkageldi. Bazargül'ü Abilkas'ın evine bırakmış, dönüyor olsa gerek, usul adımlar ata ata, başı önde, derin düşüncelere dalmış bir vaziyette geliyordu. Beni görünce o da şaşırıldı.

- Nereye kaçtınız öyle? -dedi o gülümseyerek, -Gördünüz mü, karanlık gecede bir başımıza dönüyoruz...

- Diğerleriniz nerede?

- Abilkas'ın evinde kaldılar.

- Siz neden kalmadınız? Gece gece yürümek korkunçtur sanki.

- Neden korkayım ki? Kız kaçıran gençlerin hiçbiri ortada yok. -deyip şakayla karışık gülümsedi Ulbosın, -Madem benim için bu kadar endişeleniyorsunuz o halde beni eve siz bırakın.

Bu söze çok sevindim fakat belli etmemek için;

- Çok uzakta mı oturuyorsunuz? -dedim.

- Gönlü uzak olana, uzak... -dedi o yine şakayla karışık gülererek, -Gönlü yakın adama da...

- Uzak da olsa yakın yani. -dedim ben de gülererek.

Ulbosın'ın peşine nasıl takıldığımı ben de bilmiyorum.

"Aydınlık bir gece, açık bir gökyüzü... Yıldızlar kendini göstermek istercesine sıralanmış" Keyfim iyiden iyiye yerine geldi. Yanı başımda benimle birlikte yürüyen güzel bir kız var. O, ara sıra göz ucuyla bana bakıp bir şeyler söyleyip katıla katıla gülüyordu. Sarhoş bir insan gibi mestim, sesi içimi gıdıklıyor, ama söylediklerinin çoğunu anlayamıyorum. Yalnızca "Siz usta, edip; sanatla uğraşan bir insansınız. Bugün kardeşinizin evleniyor olmasına ağlamak değil..." şeklindeki sözlerini duydum. Acılar içindeki gönül sanki başka yerde. Yürürken istemeden de olsa tenim tenine, elim eline değince, içimde saklı duygular iyice büyüdü ve uçkun misali alevlendi. Vücudumu sıcak bir ateş kapladı, kalbim de hızla çarpıyordu. Kendimi yerde yürür gibi değil sanki bulutlar üzerinde uçuyormuş gibi hissediyordum. Nasıl yürüdüğümüzü

bile hatırlamıyorum, şehrin bir ucundaki üç katlı binanın yanına gelip durunca, Ulbosın'ın dairesine geldiğimizi anladım.

- Beni buraya kadar getirdiğiniz için çok teşekkür ederim. -dedi Ulbosın, uzun parmaklı yumuşacık elini uzatıp, ardından da yine şakayla karışık, -Yalnız dönmeye korkmuyorsunuz değil mi? -dedi.

Ondan ayrılmak istediğimi belli etmeden, ne diyeceğini öğrenmek maksadıyla;

- Korksam da yapacak bir şey var mı? –deyiverdim.

Ulbosın biraz mahcup olmuşçasına;

- Beni getireceksiniz diye evinizden çok uzaklara geldiniz.

- Uzak diye köyünüze (evinize) gitmiyor musunuz?

- İyice yorgun görünüyorsunuz, -deyip tebessüm etti Ulbosın, -Eğer yalnız dönmek istemiyorsanız bu gecelik benim evimde kalın.

- Evdekiler yanlış anlamasın.

- Merak etmeyin, yalnız yaşıyorum. -dedi o hafif bir tebessümle, -Size yatacak kadarlık bir yer bulunur elbet.

Ben, cevap vermek yerine Ulbosın'ın koluna girip karanlık koridora doğru adım attım.

Ulbosın'a karşı olan hislerimi henüz ben de bilmiyorum. Yalnız, daha önce hissetmediğim bir güç beni etkisi altına almış, yönetiyor gibi. Bazen kendi halimi ben de anlamak istiyorum,.

II

Sizler, on dokuzuncu yüzyılın son zamanlarında yaşamış Fransız heykeltıraş August Roden'in Ermitaj¹⁰ müzesindeki "Sonsuz Bahar-The Eternal Idol¹¹" adlı, sevişen iki gencin tasvir edildiği mermer heykeli mutlaka görmüşsünüzdür. Sanatçı, iki gencin iç dünyasını, duygularını, kalplerinde kopan fırtınaları her yönüyle, ustaca, adeta taşa dil verircesine hoş bir şekilde yansıtmış. Sevişen iki gencin vücudu o kadar gerçekçi yapılmış ki sanki taştan yapılmış değil, canlı gibi duruyorlar. Eğer gidip elinle

¹⁰ (2017, 13 Ağustos) <https://blog.prontotour.com/rusyanin-yasayan-efsanesi-hermitage-muzesi/>

¹¹ (2017, 13 Ağustos) <http://www.yasamaugrasi.com/kultursanat/auguste-rodin.html>

dokunmasan, hava ve ıřıktan yapılmıř diye dūřünürsün. Veyahut I. Petro'nun da heykelini yapmıř olan Giulio Falcone¹²'nin "Kıř" adlı çalıřmasını görmüřsünüzdür. Kıř gecesine, kadın yūzū üzerinden alegorik bir tasvir verip kıř hakkındaki dūřüncelerini açıklamıř. Bu çalıřma, insanın kıř hakkındaki dūřüncelerinde acayip güzel bir hissiyat uyandırmıyor mu? Ya da meřhur ressam Mikelanjelo'nun "Çocuk" adlı çalıřmasını dūřünün. Tūm yūzū görünmese de, būzūlmüř olan vūcut yapısından i dūnyası, kederleri ve acıları anlařılmıyor mu? Būyūk ressam iste bu her damarı yayın telleri gibi gergin çocuęun heykeli üzerinden o sıralar Almanya'ya boyun eęmeye mecbur kalan vatani İtalya'nın kaygılı, ūzūntūlū halini göstermiyor mu?

İşte tūm bunları anlatan řey, bir heykel; bir tař suret. Bu taşı; bu sureti konuşturan da bir insan! Bir Yetenek! Ben bōyle adamlardan değil miyim? Benim yeteneğim yok mu? Peki ama neden işlediğim taşı konuşturamıyorum?

Bazen, insanoęlunun yeteneęi bana bir çiçek gibi görünür ve bu çiçeęin būyūmesi için de çōl havası deęil, gūneřin nurlu ıřıkları, tatlı bir rūzgār ve bardaktan bořanırcasına yaęan yaęmur gerekir diye dūřünüyorum. Gūle ne kadar būyū dersen de, kıřın kara soęuęunda yetiřebilir mi? Yetenek de iřte bu gūl gibidir. Onu çieklendiren de atırıp güzel kokular satıran da soldurup sarartan da zaman. Yetenek de zamana baęlı. Zaman olmadan yetenek olur mu? Zaman insanı da yōnetir; yeri gelir kahraman, yeri gelir korkak, yeri gelir cōmert, yeri gelir zehir, cimri eder. Belki, benim yeteneęimin artması için zaman henūz olgunlařmamıřtır. Bunun için ne lazım? Bu, yetenek hakkında benim kendi dūřüncem. Bařkasına, "sen de bōyle dūřün" diyemem.

Ben, řu Mıstav řehrini geldięimden beri, kendimi güzel sanatlara verdim. Etrafıma dikkatlice bakıyorum. Gōnlūmū dalgalandıran, yūreęime kanat takıp uçuran bir gōrūntū arıyorum. Aslında bu gōrūntūyū bulmuř da olabilirim. Bu, etrafımdaki insanlar; yařadıęım acayip ōmūr. Bu hızlı būyūyūp geliřen yeni řehir, (iřte) řu dumani gōęe doęru yūkselen bakır fabrikası. İřte, řimdi bunları bir resme, heykele dōnūřtūrsem her gūn gōrdūęümüz, sıradan bir řey olup çıkacak. Yaptıęım iřten ne ilham, ne zevk, ne sevinç, ne ūzūntū hiçbir tat alamıyorum. Peki, ama neden? Yoksa benim yeteneęim yetmiyor mu, yoksa řu dōnūp duran dūnya gōnlūme konmuyor mu? Yok, yok, bōyle olduęunu dūřünmüyorum. Ben yařadıęım ōmūrden de, zamanından

¹² (2017, 27 Ağustos) http://tr.swewe.net/word_show.htm/?458865_1&Falcone

da memnunum. Peki, haşmetli ve güzel bir çalışma yapamayışımın sebebi nedir? Demin, yolda gelirken, Ulbosın'a baktıkça bu sebebin anahtarını bulmuş gibi oldum. Bu anahtar yaşadığım hayattan etrafımdaki değişik değişik insanlardan aldığım izlenim gibi duruyor. Her gün yüzlerce binlerce insan görüyorum, hepsiyle de dostum, hepsini dikkatle gözlüyorum fakat benim için hepsi aynı renkte, tekdüze, kalıplaşmış ve bakış açımaya yerleşmiş, sıradan insanlar. Ama Ulbosın yeri başka, onun tüm hareketleri, tavırları, yürüyüşü, kafasını çevirişi diğerlerinden başka. Bir ara bilerek ondan geride yürüyüp arkasından da baktım. Bulanık gecede (gölde) yüzen bir kuğu gibi göründü. Evet, evet, bu kadar kısa sürede onun için şairane benzetmeler de buldum. O benzetme, bir kuğu kuşu. Artık Ulbosın'ı, kendi zamandaşlarımı, hepsini birer şahane kuğu gibi düşüneceğim ve bu beni neşelendiriyor.

Gördüğü görüntülerden, karşılaştığı insanlardan aldığı izlenim ressam ya da sanatçı için başlı başına önemli bir dünya. Geçtiğimiz yıl, Almatı'ya gitmiştim. Abay anıtını ziyarete gittim. Abay benim çok sevdiğim bir şair. Onun şiirlerini okuduğumda, ben hala ya çocuk gibi neşelenirim ya da hüzünlenirim. Ama her nedense onun taş kaide üzerinde duran suretini görünce, onun şiirlerinde yaşadığım duygu yoğunluğunu ve insanın içine neşe katan etkiyi göremedim. Neden? Heykeltıraşın böylesine bir taş yağını toplayıp oyuşuna şaşırdım. Abay abimizin yanında uzunca oturdum. Yüzüne dikkatle baktım, her şey uygun; görünüşü, kitap tutuşu her şey yerli yerinde. Fakat bu heykel insanın içinde bir etki uyandırmıyor veya hayallerinde yeni fırtınalar koparamıyor. Buna sebep olan şey, heykeltıraşın Abay'ın şiirlerinden, onun iç dünyasından habersiz olması ve heykele yansıtmamış olması. Bu yüzden bu heykele bakıldığında dikkati çeken tek şey onun bir taş yığını olduğu.

Daha önce, etrafımdaki insanlar hakkında işte tam da buna benzer düşüncelere sahiptim fakat Ulbosın'ı görünce her şey değişti. Gözlerimde bir kıvılcım, yüreğimde bir ateş peyda oldu.

Velhasıl, ikinci kattaki bir daireye geldik. Hepsini topu, tek odası olan bir evdi. Mutfağı ve banyosu ayrıydı. Evin içi ferah bir şekilde tasarlanmıştı. Kız eliyle düzene sokulmuş evin hali bir başka. Duvara asılmış resimleri, masa üstünde duran vazodaki çiçekleri öyle kolay kolay göremezsin. Çekoslovakya'da yapılmış tek odalık mobilyalar,

avizenin yaydığı ışıklar altında parıldıyordu. Kızın yatması için bir yatak ve pencere önüne de bir divan-koltuk koyulmuştu.

Eve girdikten sonra mutfığa geçtik ve birlikte birer çay içtik. Güzel kızın elinden içilen çay ne tatlı, bana zehir verse bile şerbet gibi gelir. Tatlı tatlı yudumluyorum. Kıza ve bana verdiği çaya öylesine dalmışım ki, kendimden geçtim.

Çaylarımızı içtikten sonra uyuyacağımız odaya geçtik.

- Siz işte şu divanda-koltukta yatın. -dedi Ulbosın ve ardından da dolaptan havlusunu alıp yıkanmaya gitti.

Ben hızla üzerindekiyi çıkardım ve zaten hazır olan, bana gösterdiği yatağa yattım. Ardından yatak ucunda duran albümü alıp sayfalarında gezinmeye başladım. Bu albüm 1962 yılında hazırlanmış, Ermitaj'daki 15-16. yüzyıl eserlerinin gösterildiği bir albümdü (Albümün) neredeyse orta kısmını aşmıştım. Rembrant'ın "Danaesına" denk geldim. Karl Marx'ın, Dekabristler'in¹³, Gertsen'in içini heyecanlandıran usta ressamın yaptığı acayip resimler kimin hoşuna gitmez ki?

Onun çizdiği portreleri görünce, ben de muhteşem bir hissiyata kapılır giderdim. Elimdeki albümü bitirip kapattım ve kenara koydum. Çünkü şu haldeyken. "Danae"yi görmek benim için yeterince ıstırap verici ve tehlikeliydi. Danae (Yatakta yatan çıplak kadın). İşte tam o sırada Ulbosın geri geldi.

- Ben soyununcaya kadar öbür tarafa dönseniz olur mu? -dedi o. Ardından da ışığı kapattı.

Başka bir tarafa bakmak benim için kolay mı? Çare yok, arkamı döndüm. Fakat arkamı dönerken kalbim küt küt atmaya başladı, heyecanlandım. Ayakucumda, tamamıyla açık vaziyette duran büyük pencerenin camlarından ay şuleleri geldiğinden, odanın içi camdaki yansımadan açıkça görünüyordu. Özellikle de Ulbosın...

O, gelip yatağının üzerine oturdu. Bembeyaz bacaklarını açıp baldırından yukarı doğru uzanan bir şeyleri çözüp çorabının birini çıkardı. Benim başka bir tarafa baktığımı sanıp, onu gördüğümünden habersiz, sanki benimle dalga geçercesine, çocuk misali arkamdan dilini çıkardı ve ardından ikinci çorabımı çıkarmaya başladı. İç giysisini

¹³(2017,1Eylül)<http://www.nuveforum.net/1187-terimler-sozlugu-d/184533-dekabrist-rus-devrimciler/>

(kombinezon-jupon) kalçasına kadar sıyırıp, sanki benim meraklanmamı istercesine, iyice açtı.

Ressam veya heykeltıraş için çıplak kadın vücudu görmek o kadar da acayip bir durum değil. Okula başladığımızda, böyle şeyleri görmeye başlamıştık. Hatta ben bile, sanatta gerçeği yansıtmaya maksadıyla derslere özel olarak getirtilen genç kadınlarla alımlı kızların çıplak heykellerini yapmıştım. Fakat şimdi düşünüyorum da; ne kadar güzel olsalar da o kızların ve kadınların vücutlarına estetik bir lezzet almış değilim. Güzel sanatlarda, manevi huzur ve estetik ilgi uyandırmayan bir görüntü sanatçıya ilham veremez. Bu yüzden olsa gerek ne kadar çaba harcamış olsam da yaptığım heykellerin hiçbiri benim açımdan yeterli olmadı. Benim çıplak kızım, August Roden'in mermerden yaptığı "Şair ile İlham Perisi"¹⁴ adlı eserindeki periyi gösteriş biçimiyle, insanın kalbinde şairane hisler uyanmasını güzel bir kadının çıplak vücudu üzerinden anlatmış. Benim çıplak kızım, Aristid Mayol'un "Doğum"¹⁵ adlı çıplak heykelinden de değersiz görünüyor. Büyük sanatkârların bulduğu çizgiler, destansı ve şairane duygular yaratabiliyor fakat benim eserlerimde ilgi çekip, kalbe bir mutluluk veren bir güzellik nadiren görülüyor. Dünya üzerindeki güzelliklerden birinin kadın vücudu olduğunu ben de bilirdim. Bu güzelliği daha bulamadığıma, onun güzelliğinden feyz alıp başkalarını da mutlu edebilecek bir eser yapamamış olmama ben de içten içe öfkeleniyorum. Dersler için özel olarak çağırılan güzel kızların heykellerini düşündüğüm kadar güzel yapamayışımın nedeni olarak yeteneğimin yetersiz oluşundan şüphelensem de esas neden olarak ya kadınların güzelliğine bahaneler uydurdum ya da estetik bir etki alamadım deyip yine onları suçladım. Eğer, eski üstatların karşılaştığı güzel kadınlar benim de karşıma çıksa, ben de yeteneğimi gösterebilirim deyip, kendimi avuttum. Sanattan umduğunu alamayınca yine sanatı suçlamak... Artık bu hayalime ulaşacak gibiyim. Aradığım tasviri bulunca, bu tasviri heykele çevirebileceğimi içten içe inandım. Gün boyu artan gençlik duygularım birdenbire değişip manevi duygulara, estetik mutluluğa, yaratma arzusuna yol açtı.

Ulbosun oturduğu yataktan kalkıp dolaptan, geceliğini alıp geldi. Üstündeki, düğün için giydiği kombinezonu çıkarıp yavaşça yatağın üzerine koydu ve ardından sutyenini çıkarıp yine arkamdan bana doğru baktı. Fender'in "Çıplak Kadın" adlı eserini

¹⁴(2017,1Eylül) <https://www.wikiart.org/en/auguste-rodin/poet-and-muse-1905>

¹⁵ (2017,1Eylül) <https://www.britannica.com/biography/Aristide-Maillo>

görebilirsiniz var mı? Çıplak vaziyette, yatağının ucunda hafif yana doğru dönük vaziyette oturan Ulbosın'ın işte bahsettiğim bu çalışmadan hiçbir farkı yok. İşte aynı dolgun kalçalar, işte aynı pürüzsüz omuz... Fransız ressamın ustaca yansıttığı şehvet, aşk ateşi...

Bende hala çıt yok, nefes bile almadan, sessiz sedasız yatıyorum. Düşüncelerimdeki arzularımı, yaratma isteğimi tam anlamıyla ortaya çıkarmak için hala bir şeyler eksik gibi. Acaba ne eksik, yarım olan ne? Ben de bilmiyorum. Yok, yok, bir insanın aklı, tek başına güzel bir suret yaratmaya elverişli değil. Ama bazen hayalindekileri tek başına yaratması lazım. İşte ancak o zaman, hayal iç dünyana düşer, gerçeğe dönüşür. Ulbosın'ın şu güzel görüntüsünde şimdiye kadar da olsa, insanın hayalinde olan bir görüntü, henüz keşfedilmeyen güzel bir hayal gibi. Bu yüzden biraz daha sabretmek gerekiyor. Ulbosın yine birden döndü ve bana doğru bir baktı. Yüzünde az önce gördüğüm aşk hissiyatı kaybolmuş, yerine komik bir görüntü peyda olmuştu. O, acayip sesler çıkarıp elini dudaklarına götürdü ve sanki bana bir şeyler anlatmak istercesine gülümseyerek baktı. Tam bu sırada, onun yüzünde Falconet'in "Amor¹⁶" adlı heykelindeki gibi masum bir duruş peyda oldu. Eğer görseydiniz Ulbosın'a yirmi beşini doldurmuş bir kız değil, kalbi hala kirlenmemiş pür-i pak bir çocuk derdiniz. O, masum oturuşuyla, ıslıl ıslıl bakışlarıyla kalbime bir ateş düşürdü. Artık daha fazla dayanamadım ve yattığım yerden doğrulup;

- Ulbosın, şu duruşunu bozmadan beş dakika dur. -dedim ona, -Ne olur, rica ediyorum.

- O niyetimi birden anladı.

-Peki, -deyip gülümsedi.

Hemen kalkıp Ulbosın'ın başucunda duran abajuru açtım. Odanın içi loş bir hale büründü. Cebimden çizim kalemini aldım ve Ulbosın'ın tam karşısına oturup yanı başımda duran albümü açıp ilk sayfasına onun resmini çizmeye başladım. Kız, hareket etmeden sol elini dudaklarına götürmüş bir vaziyette, gülümseyerek duruyordu. Aykırı hiçbir hareketi olmadı. İşte o anlarda, dünya bana eski dünya gibi değil, sanki acayip güzelliklerle dolu bir masalmış gibi göründü. Vücudumu kaplayan sevinç Ulbosın'ın yüzüne baktıkça arttı. Ne kadar vakit geçti bilmiyorum, velhasıl, resim düşündüğüm

¹⁶(2017, 8 Temmuz) <http://www.arteeblog.com/2015/02/a-historia-da-obra-seated-cupid-etienne.html>

gibi olup bitince, "uf" deyip rahat bir nefes aldım. Tüm duygularım ve düşüncelerim bir birbirine karıştıktan sonra, sanki dağlar devirip, taş taşımış gibi, alnımdan boncuk boncuk terler damladığını işte o an anladım.

- Artık giyinebilir miyim? -dedi Ulbosın gülümseyerek. Gözlerim gözlerine ilişiverdi. Gözleri o kadar güzeldi ki testiye koyulmuş su gibi dupduruydu.

- Yok. Bekle de ben giydireyim...

Onun yanına nasıl vardığımı da bilmiyorum. Şüphesiz her insanın hayatında böyle anlar olur. Yalnızca, kollarımın arasındaki Ulbosın'ın "Jantas, canım Jantas" deyip fısıldayışlarını duyuyorum. Yanıyor muyum, yoksa yandım da kül mü oldum anlamadım.

Şafak vaktinde, tan atmak üzereyken, Ulbosın'la birlikte yatıyoruz. Uzun bir yolculuğa çıkmış yolcular gibi yorgunuz. Fakat gönül, bir arzusuna olsun kavuştu. Uyuyacak gibi bir halimiz yok. Ben, bir ara elimi uzatıp paltonun cebinden sigaramı aldım. İçmek için yataktan doğrulunca, ayakucumdaki açık pencere camından, yattığım yeri gördüm. Ulbosın'a sırtım dönük de olsa camdaki yansımadan görebildiğimi fark ettim. Fakat ona kırgın değilim. Kızın, beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan durum karşısındaki masumane tavırlarını da affettim. Zira bu benim ilk sevişmemdi. Böylesine bir güzellik için her şeyi affedebilirim. Şimdi benden daha zengin benden daha mutlu bir adam bulunur mu acaba? Tüm evren, tüm dünya, şu yattığım yer hepsi bana cennetten bir köşeymiş gibi göründü. Şu, yanı başımda yatan Ulbosın da o cennetten düşmüş bir huri gibi. Tam işte o anda, benim için ondan daha güzel biri yokmuş gibiydi. Ben onun tüm yaradılışını; gülüşünü, sözlerini, güzel ve alışılmamış tavırlarını sevdim. Hatta Ulbosın adını bile sevdim gibi. Ona Ulbosın "erkek olsun" adını veren ana babasının arzusunu yerine getirmeyen doğadan da razıyım. Ulbosın erkek olsaydı ne yapardım? Bugünkü gibi bir mutluluğu bana kim verebilirdi?

- Jantas, -dedi Ulbosın, sigaramı içip yeniden yanına yattığımda yumuşak ve incecik parmaklara sahip elleriyle tenimi okşayıp koynuma sokularak, -Sen benden nefret etmiyorsun değil mi?

- Neden edeyim?

- Nerden bileyim, gömleğini kendi çıkardı diye beni kötü düşünmesen...

- Gömleğini geri giydiren de bendim ama...

- Ben kendim giyerim deyip, sana karşı çıktım mı? -Ulbosın kıs kıs güldü ardından da tebessümle karışık i çekti. - Yiğit düğmeyi Yiğit düğmeyi bulamadığından: "Ben kendim..." diyen kızların sınıfına sokma beni... Benim gibi Bazargül... Evet, anıyorsun dimi, ben de bir canım.. -O, ılık nefesiyle yüzüme doğru fısıldayıp, -Seni ilk gördüğümde beğendim.

- Ben, bunu düğünde fark etmedim ama.

- şerubay orada olduğundan belli edemedim...

- Anlamadım.

- Evet, anlaması kolay değil...

Ulbosın bana sarılarak yatıp sırlarını anlattı. İnsanoğlunun hayati bir d ş gibi değil mi; sevinçli-neşeli, korkulu-endişeli, kaygılı-acılı zamanları da olur. Bu d ş bazen tekrar eder fakat ömür etmez; kaygı da, sevinç de geçen g nle devam eder. Yani yaşanılan her şey  m rde bir iz bırakır. Ulbosın'ın ömründe de sevinçlerin, kaygıların, acıların izleri var. şimdi yeni bir hayata başlamakta...

- Peki, yeni hayatına nasıl başlamak istersin. -dedim sırlarını bana anlattıktan sonra.

- Ben de bilmiyorum.

- Sen bilmezsen kim bilecek?

Sorduğum sorunun cevabı onun için kolay olmasa gerek. Zira şu kısacık ömrünün bir bilmece gibi geçtiğini düşünüyorum. Ulbosın, muteber bir babanın tek kızıymış. Bundan yedi yıl önce, ortaokulu bitirip tıp enstitüsüne başlamış. Birinci sınıfta okurken henüz havada, hoppa bir geçen kız olduğundan, -yaptığı işlerle halk arasında nam salmış- kırk yaşından büyük patoloji profesörü şerubay ile gönül ilişkisi içerisine girmiş. Kısaca söylemek gerekirse, şerubay ona sahip olmuş ve kız bir şekilde gebe kalmış. Ana babası ve birlikte okuduğu arkadaşlarından utanan Ulbosın, bir gece kimseye söylemeden Karağandı' daki bir akrabasının yanına kaçmış. Oraya gidince yine gizlice, karnındaki bebeği aldırıyor. İşte böyle... Daha önce el bebek g l bebek büyüyen bu kız, başına böyle bir olay geldiği için okulunu bırakmış. Okulunu bırakmasına sebep olan ve onu horlayan şerubay'a da o günden sonra yaklaşası

gelmiyor (yaklaşmak istemiyor). Hayatına yeniden başlamak ve hayatını kendi başına sürdürmek için Mıstav şehrine gelmiş. Önce telefoncu (santral memuru) olarak çalışmış, ilerleyen yıllarda da moda atölyesinde çalışmaya başlamış. Şerubay ona birkaç defa, arka arkaya mektup yazıyor fakat ondan iyiden iyiye soğumuş olan Ulbosın hiçbirine cevap vermiyordu. Velhasıl, hayat bu minval üzere devam ederken, karısı vefat eden Şerubay, geçtiğimiz yıl Ulbosın'ın hayatını sürdürdüğü Mıstav şehrine göç etmiş. "Sözümü tutmak için, sırf senin için geldim, artık evlenelim." demiş Şerubay. Ulbosın dediğimiz kız gençlerin gözdesi, meşhur bir kız. Artık Şerubay'a bakar mı? Fakat yine de gemileri yakıp yıkamamış, geleceğini düşünmüş. İşte böylesine çetrefilli bir hayat sürerken, beklenmedik bir şekilde benimle karşılaşmış ve bu güzel geceye sahip olmuş.

O, demin sorduğum soruya çekinerek cevap verdi, sesi titriyordu.

- Benim geleceğim senin vereceğin karşılığa bağlı. -dedi.

- Nasıl yani? Hangi karşılığa?

Ulbosın uzun süre sessiz sedasız durdu ve en sonunda;

- Beni beğenmedin mi? -dedi sesi öncekinden ürkek bir halde.

Daha önce hiç birlikte olmadığı, sırrını paylaşmadığı, hiç hesapta yokken karşısına çıkan bir adama, daha ilk geceden bütün hayatını, içinde saklı sırlarını anlatmaya başlayınca "Bu da nedir" deyip şaşırılmışım. Bir süre, bu tavrının içi neyse dışı da o olan biri olmasından, karşısındaki insana çok çabuk inanıp güvenme huyundan kaynaklanıyor diye düşündüm. Yoksa... En derin sırlarını anlatıp beni kendinden uzaklaştırmak, "Bu gece ikimizin de gençlik ateşine kapılmamız sonucu ortaya çıkan bir gece, benim yolum senden ayrı" demek için mi böyle yaptı diye içten içe şüphelenmişim. Ulbosın'ın tüm sırlarını anlatsa bütün günahını önüme dökse, meğer manasında ne çok derinlikler yatarmış. "Benim yaşadığım şeyler bunlar; iyiliğim kötülüğüm hepsi bu, ne olacak, sen karar ver" diyerek yalnızca kucağını değil, gönül sırlarını da toplayıp önüme dökmüştü. "Peki, bu ne? Sevgi mi, yoksa daha önce tecrübe etmediğim, başka bir duygu mu? Hadi sevgi diyelim. Peki, bu sevgi böyle kolayca, daha ilk görüşte peyda olabilir mi? Olmayacak nesi var? Enliklik ile Kebek'in aşkı bir gece içinde ortaya çıkmadı mı? Hadi çıktı diyelim, peki böyle bir gece de sen neler

hissediyorsun? Sen de yekten Ulbosın'ın durduğu seçimi mi diliyorsun? (hissettiği gibi mi hissediyorsun?)

Ansızın sorulan bu soruya cevap vermek benim için de kolay değil. Şimdi ben de köşeye sıkıştım. Velhasıl, ne diyeceğimi bilemeden sessiz sedasız yattım. Benim bu halimin farkına varan Ulbosın;

- Beni yanlış anladım yahu, -dedi beni iyice sarıp sarmalayıp. - Soruma doğrudan cevap veremediğini görünce senin de köşeye kısıldığımı anladım... Hiç çekinme, ben kendi hayatını, kendisi kazanan bir insanım. Ama benim hevesimi kursağımda bırakmasan iyi olurdu.- dedi ve bu sözlerin ardından arkasını dönüp yattı.

Dünyanın tüm mutluluğu karı koca olmakta mı, yanında ay yüzlü bir güzel yatarken her adımını düşünerek atmak zor olacağına benziyor, ben de Ulbosın'ın huyuna gidiverdim.

... İyice yorulmuş, derin bir uykuya dalmışım. Öğle vakti olmak üzereyken uyandım. Uykum kanmış gibi. Yanı başımda Ulbosın yatıyor. Vücudu göğüslerine kadar açık, sudan çıkmış bir balık gibi. Ne de güzel uyuyor! Simsiyah saçları beyaz yastığa dökülmüş, munis dudakları hafif aralık kısık kısık nefes alıyor. Birdenbire onu seyre daldım. İçimden, onu kucaklayıp öpmek geldi. Ama "Uyusun" diye düşünüp uyandırmaya kıyamadım.

Sessizce giyinip parmak uçlarıma basa basa sessizce evden çıkıp gittim. Henüz bir sokak kadar geçtikten sonra, dün geceki yaptığım resim aklıma geldi ve geri döndüm. İşte tam bu sırada Ulbosın'ın evinin olduğu binaya giren Şerubay'ı gördüm. Onunla şuan karşılaşmak istemediğim için "Pekâlâ, resmi sonra alırım" deyip yoluma gittim.

İnsanoğlu çok enteresan, tuhaf; yoksa ben mi öyleyim, kendimden fazla başkalarını düşünüyorum. Birisinin ağladığını ya da üzülüğünü görsem o gün benim de keyfim, bereketim kaçıyor. Elimden gelen bir şey olmasa da deminki adamın kederli hali aklımdan çıkmıyor. Az önce, Ulbosın'ın evine doğru giden Şerubay'ın arkasından bakınca, sanki bir gece içinde daha da yaşlanmış, zayıflamış gibi göründü. Sendeleterek yürüyor, düne göre daha da kamburlaşmış gibiydi.

Peki, ne oldu acaba? Ulbosın'la dün gece yaşadıklarımızdan haberdar olsaydı, şüphesiz, bu soruyu sormazdım. Çünkü Şerubay Ulbosın'ı canı gönülden seviyorsa, bizim dün gece yaşadıklarımız hoşuna gidecek şeyler değil. Fakat nerden bilsin?

Ben, hayat konusunda çok fazla tecrübeli değilim. Yani çok fazla tecrübem yok. Bilhassa bu tecrübe kadınlarla alakalıysa işte o zaman, ben beşikteki bir bebek gibiyim. Velhasıl, benim hayat görüşüm, "kendi mutluluğuna bak, başkasını da kendin gibi mutsuz etme". Birbirini seven iki çiftin arasına girip soğukluk yaratıp, yiğitlik, delikanlılık yaptım sanan kötü karakterli insanlardan nefret ediyorum. Kendi iyiliğini düşünüp başkasının yuvasına bozan insanlar bana göre bu dünyadaki en acımasız, en nasipsiz insanlar.

Pekâlâ, o zaman dün gece yaptıklarım ne? Eğer Şerubay da Ulbosın'ı gerçekten seviyor olursa ne olacak? Eğer ben karşılaşmasaydım, Ulbosın ile ikisinin arası nasıl olurdu? Yaptıklarım, yeniden düzene girme ihtimali olan bir yuvayı bozmuş olmadım mı? Ulbosın, dün gece onunla konuştuklarımızdan sonra artık tekrar Şerubay'la olabilir mi? Böyle olursa bundan sonra Ulbosın'ın çevresinde dolaşmam. "Hevesimi kursağında bırakma" şeklindeki ricasını yerine getirmem. Şerubay'a yaptığım ihanet yeter, ikinci bir ihanet daha yapmam!

Bu kararı vermiş olsam da Ulbosın'ı düşündükçe dayanamıyorum. Yoksa iyiden iyiye âşık falan mı oldum? Galiba öyle, sevgi denilen şey böyle dayanıksız olur derlerdi, ben de acayip bir gücün etkisi altındayım. Olsun, pişman değilim. Ulbosın gibi bir sevgilim olsa, dünyada benden daha şanslı biri olur mu? Bir düşünsenize, gerçekten şanslı mıyım? Öyleyse, gece Ulbosın'ın kucagında yatarken bu sözleri neden söylemedim? Bak şimdiden belli oluyor, mecnun gibi olmuşsun... Senin düşüncen tek gecelik heves miydi?

Beni nasıl bir gücün tesir altına aldığımı bilmiyorum, her nasılsa, Ulbosın'ı göresim geldi. Onu bir daha kucaklayasım geliyor, dayanıksız kalbimin acısını dindiresim geliyor. Velhasıl, unuttuğum albümdeki resmi bahane edip akşamüzeri Ulbosın'ın evine tekrar gittim (Meğer) O da beni beklermiş. Beni kucaklayarak karşıladı. Yağan yağmurun ardından güzelleşen bir gül misali güzelleşip gitmişti, şen şakraklı.

- Geleceğini biliyordum. -dedi o benim ellerimi tutarak, küçük bir çocuk misali, neşeyle.

- Nerden bildin?

- Geleceğin de, gelmeyeceğin vakitler de olacak. Ama şimdi... -o kıs kıs güldü, -Ben böyle düşünüyorum, yani böyle hissettim... Şerubay' la son karşılaşmamızda...

Ulbosın'ın yüzüne doğru baktım. O, benim sessiz sorumu anlamış olacak;

- Şerubay ile aramızda artık hiçbir şey kalmadı. O, senle aramızda olan her şeyi biliyor.

- Sen mi söyledin?

Ulbosın yine garip bir gülümseme attı.

- Sana sırlarını anlattım diye herkese anlattığımı düşünüyorsun herhalde. Yok, canımın içi, kadın sırrı dediğin kilitli bir sandık gibidir, öyle önüne her gelene açılmaz. Ancak anahtarı bulunursa açılır.

- Madem öyle, nasıl öğrendi?

- Uyuyordum, iyice dalmışım. Uzun süre çalan kapı ziline sesiyle uyandım Yataktan kalkıp etrafa baktım yoksun. Gidip kapıyı açtım Şerubay'mış, içeriye girdi. Girer girmez de ilk gördüğü şey, senin içtiğin sigaranın izmariti oldu. Benim sigara içmediğini biliyor ya.

- Ee, sonra?

Ulbosın sanki Şerubay'dan öcünü alıyormuşçasına bir kahkaha attı.

- "Bu kimin" dedi. Ben de senin adını söyledim. Çok bozuldu. "Onun burada ne işi var, ne diye geldi?" dedi. "Dün gece, törenden sonra beni eve kadar getirdi. Biraz oturduktan sonra da gitti" dedim. Daha fazlasını söylemeye çekindim, boş yere öfkelenmesin istedim. Nedense bana inanıp inanmama konusunda ne yapacağını bilemeyip odaları dolaşmaya başladı. En sonunda pencerenin önünde açık vaziyette duran albümü gördü. Benim resmimi çok güzel çizmişsin... - Ulbosın bir kez daha neşeyle güldü, tek başına kaldıktan sonra, utanmayı hepten unutmuşsun...

Onun sözlerini duyunca sanki birisi üzerimden soğuk sular dökmüş gibi hissettim, vücudum buz kesildi

- Ama bu sanat yani... -dedim homurdanarak, ne diyeceğimi bilemeden, -Ben de o resim için gelmiştim.

Ulbosin giriş kapısının yanında duran çöpü gösterdi.

- İşte orda duruyor. Şerubay sessiz sedasız resme bakıp "Demek biraz oturup gitti, öyle mi!" deyip yaptığın resmi paramparça etti. Pek bir şey kalmadı.

Güzel bir fırsat yakalayıp, bunca zaman hayalini kurup yaptığım bir çalışmanın böyle bir duruma düşmesine canım sıkılmış olsa da, yine ne diyeceğimi bilemeyip;

- Yazık olmuş. –dedim.

- Kime, Şerubay'a mı? Hıncını nasıl alacağımı bilemiyordum. Vakti gelmiş demek ki, aradan çıkmış oldu. -dedi Ulbosin kaşlarını çatıp, -Zaten pişman da değilim.

Ulbosin'in Profesör Şerubay'dan iyiden iyiye soğuduğunu kesin olarak anladım ve içim biraz olsun rahatladı. İkimiz yan yana oturduk. Ulbosin'in ellerini tutup;

- Resmin bir suçu yoktu. Boşu boşuna, yırtmasına izin vermişsin. Bundan sonra aynı güzellikte bir tane daha yapamam.

Ulbosin ansızın suratını astı;

- Ben de senin önünde bir daha öyle duramam.

- Neden?

- Bilmiyor musun? –Ulbosin utanıp başını öne eğdi. - O günkü halimi düşündükçe çok utanıyorum.

Ben, Ulbosin'in beni tüm saflığıyla sevdiğine inanmaya başladım. O an onu kollarının arasına alıp titreyen dudaklarını uzun süre öptüm.

III

Şehir her ne kadar hızla gelişiyor olsa da, şehirde benden başka bir heykeltıraş yok. Bu yüzden, işimle alakalı farklı işler de çıkıyor. Bunlardan biri, ölen adamın kil yardımıyla maskesini-kalıbını almak ve sonrasında heykelini yapmak. Bunu, ekseriyetle vefat eden kişinin akrabaları yaptırıyor. Ama bazen yerel yönetim tarafından da bu tarz işler verildiği oluyor. Bu işi ölen kişinin evine gidip orada yapıyorum. Bazen, yoğunluk olduğunda hastanenin ameliyathanesinde ya da morgda da yapıyorum. Şüphesiz, bu işi yapmak hiç kolay değil. Özellikle de benim gibi, hayata karşı belli bir bakış açısına sahip adam için zor. Fakat çare yok! "Başa gelen çekilir" derler, insanların istediğini yerine getirmek lazım, zamanla buna da alıştım.

- Bu zamana kadar, oraya gidip maske-kalıp çıkarmak gerektiğinde, içim kalkıyor, zorla gidiyorum. Kazaklar; "İnsan üç günden sonra, görse öğrenir " der. Yani, bilmiyorum, bence o öylesine söylenmiş bir söz, kendim görsem dahi öğrenemem. Elden gelen bir şey yok, ne yapalım... Son defasında, yine morga gitmem gerekti ve çok zorlandım. Bir ihtiyar emekli vefat etmiş, biricik evladı da denizciymiş. Şuan yabancı ülkelerdeymiş ve babasını defnetmeye gelemeyeceği için Mıstav şehri Komünist parti teşkilatına bir telgraf çekip; "Hiç olmazsa babamın bir resmini çizdiriverin, gelince heykel yaptırırım" demiş. Böyle bir durumda, bu isteği geri çevirmek doğru olmaz. Mecburen gittim. Tabi güzel olan taraflar da var; bizim şehir yeni, buradaki morg eski şehirlerdeki gibi değil; geniş, aydınlık, betondan yapılmış, buz gibi soğuk ve geniş koridorlar, duvara paralel yapılmış taş yataklar (kaide-musalla), ışıyla etrafı gündüz gibi aydınlatan lambalar... Ancak her ne kadar böyle olsa da yeraltı yeraltıdır. Merdiven den aşağı inmeye başladığımda vücudum titremeye başladı ve adımlarımı zorlana zorlana attım. Bunun üzerine, bizde ihtiyarlara her yerde hürmet gösterildiğinden midir bilmem, ben maskesini aldım ve (daha sonra) ihtiyarın cesedini morgun başköşesine, koymuşlar. Zorla vardım. İki yanımda boylu boyunca uzanan cansız erkekler ve kadınlar, ölümler dünyası...

Morg işleri nadiren çıkıyor, ama yine de var yani. Genel olarak, kille maske alma işini hastanenin ameliyathanesinde yapıyorum. Bu benim için de uygun; ölen kişinin akrabalarının, çoluk çocuğunun ağlayışlarını duymuyorsun, çalışırken onların dertlerinden uzak oluyorsun.

Maske- kalıp çıkarma dediğimiz iş öyle zor bir iş değil. Ölen kişinin vücudunu kille kaplıyorsun, otuz kırk dakika bekledikten sonra, kil iyice katılaştığı vakit çıkarıyorsun. Bu yaptığım işler yapan kişinin ustalığını bekler. Zor olan taraf başka, Maske-kalıp çıkaracağın insan farklı farklı oluyor; serpilmekte olan bir gençle; acıları-azapları tüm yüzünü kaplamış, buruş buruş ihtiyar insanlarla da karşılaşabiliyorsun. Kimi zaman, ölen kişinin yüzünde, sonsuz uykuya dalarken ki çektiği zorluk, kimi zaman da hayat denen azaptan kurtuldum mu denilen huzuru görüyorsun. Hepsi ağızlarını hafifçe açmış, uyuyormuş gibi duruyor ve biraz beklesen uyanacakmış gibiler. Her birinin yüzündeki şefkati, cömertliği, merhameti seziyorsun ve onların yüzünü kil ile kapatmaya elin varmıyor. Kimi zaman kara toprağa feda edilemeyecek güzelliklerle karşılaşıyorsun, her ölü ayrı bir keder. Bu görüntülerin hepsi, benim gibi estetik yönü

kuvvetli olan, hassas, narin biri için kolay şeyler değil, içini acı ile sıkıntı birlikte kaplıyor. Fakat çare nerde. Kazaklar; "Göreceğini görmeden mezara girmezsin" demiş ya. İşte bu sözü benim için söylemişler. Sadece Ulbosın'ın güzel vücudunu göreceğim değilmişim yani, her güzelliğin bir bedeli oluyor sonuçta.

Ben, maskeyi patoloji asistanından sonra alıyorum. Bu yüzden onun yaptığı işlerden de az çok haberdar oluyorum.

Patoloji asistanın görevi ölüyü parçalayıp onun hangi sebepten ya da hangi hastalıktan vefat ettiğini anlamak.

Ölü parçalamak! Duyunca bile insanın içi ürperiyor. Bu, yaşadıkları yetmezmiş gibi, bıçare insanoğluna sonsuz uykuya daldığında bile huzur vermeyip, açık bir ihanet olsa gerek. Böyle görünüyor olabilir ama aslında öyle değil. Şüphesiz, ölmüş bir insana, cansız vücudunu parçalamanın bir zararı yok, ama yaşayana ettiği yardım çok. Patoloji uzamanı kontrol ettiği cesedin neden öldüğünü ortaya çıkarır. Eğer bir doktor hastalığın tanısını doğru koyamamışsa, bu ortaya çıkmış olur. Bu, doktorlar için de bir tecrübe, gelecekte hastalığın tanınmasına yönelik zor bir çalışma.

Bu şehrin en büyük cerrahı da patoloğu da Şerubay. O, iki görevi de birlikte yürütüyor. Onun bıçağının altına yatmış falan değilim, (zaten Ulbosın olayından sonra böyle bir şey olsun da istemem, Anlarsınız ya) ama insanların anlattıklarına göre, Şerubay alanında büyük bir uzman, çok başarılı bir cerrahmış. Birçok ölünün ölüm sebebini ortaya çıkarmış. Etraftan duyduğuma göre; Şerubay, Sovyetler birliği patolojisini ileriye taşıyan büyük doktor ve akademisyen merhum Abrikosov'un öğrencisi, hatta yalnızca öğrencisi değil, üstadının çalışmalarına katkıda bulunan bir bilim adamıymış.

İşte ben, böyle bir adamın bahçesine taş attım, kendisine ihanet ettim. Gerçekten, bu yaptığım adamlık mı? Adalet bunun neresinde? Hümanist olmak böyle bir şey mi?

Böyle değil diye düşünürdüm fakat Ulbosın'ın anlattıklarından sonra... Zamanla Şerubay'a karşı içimdeki kin bir nebze olsun azaldı.

Son zamanlarda, Ulbosın'la aramız eskisi gibi değil, soğumaya başladı. Bunu ilk, onun çıplak resmini çizmeme izin verdiğinde hissettim. Kadın, çok saygı gösterdiği, sevdiği adamdan utanır. Onun gözü önünde, arını-namusunu ve hiç olmazsa mizacındaki eksikleri, davranışlarını açıkça göstermekten çekinir. Aslında bu durum yalnız

kadınlara özgü değil, insan soyunun tamamı böyle. "Halkıma kadrim yok yüzüme baksın, kadınıma kadrim yok vücuduma baksın" diye boşa söylememişler. Ulbosın'ın resmini çizmeme izin vermesiyle, bana karşı taşıdığı kutsal hislerin yanında, başka bir hissin de ortaya çıkmaya başladığını hissettim. Onun bakışları da, söyledikleri de önceki gibi saf, kalpten gelen şeyler değil. "sen erkeksin... Ben, artık sana yalnızca erkek gözüyle bakıyorum" dediklerini anlatmaya çalışıyormuş gibi göründü. Bunu iç dünyasında netleştiriyordu. Herhalde, gençlik heyecanının tesiri olsa gerek, onun bu tavırlarına karşı bir şey demedim, hatta gücenmedim bile. Elde olana kanaat edip hayatıma devam etmişim, fakat sonraki günlerde Ulbosın bana "Senin caziben bitti" dercesine, soğuk bakmaya başladı. Tuhaf! Ben de anlamadım, onun bu hallerine başka manalar yükleyip en ufak bir kırgınlık dahi göstermedim. "Galiba tüm bunlar, birbirimizi gerçekten sevmediğimiz için oluyor" şeklinde düşünmeye başladım. Yalnız, bazen Ulbosın'ın dışarda, tesadüfen, başka biriyle (özellikle genç erkeklerle) görürsem işte o zaman azıcık da olsa kıskançlık duyup, üzülürüm. Ben de erkek değil miyim? Birazcık kıskanç olmam, erkek doğası gereği olur yani, eğer kalp yerine bir araba motoru yerleştirilmediyse... Zaman... zaman...

İkimiz işte bu vaziyette bir süre devam ettik. Gençlik ateşi sürünce aramızdaki ilişki de gitgide soğumaya başladı. Şimdiki buluşmalarımız uzun yıllar birlikte yaşamış karı kocanın buluşması tarzında, birbirimizi bir hafta görmeyip özlesek de sık sık buluşup görüşsek de bir süre sonra tüm hevesim kayboluyor. Bunun sebebi de Ulbosın.

İşte yine böyle bir günde, Ulbosın'ın evinde onunla bir kez daha buluştuk. Bu kez, Ulbosın beni biraz daha fazla özlemiş gibi görünüyordu. Onunla yan yana oturduk ve bir müddet birbirimize baktık. Öyle aceleci de değiliz, el ele tutuşup birbirimize duygularımızı anlatmaya çalıştık. Ben de çok özlemiş gibiyim, önceki gibi, evime dönmeye acele etmek yerine Ulbosın'ın yanında oturasım geldi. Ulbosın bu halimi sezdi mi bilinmez, kırış kırış olan, gömleğini biraz düzeltip bana kederle baktı.

- Bu bizim son buluşmanız. -dedi eliyle saçlarını düzeltip- En sonunda senin söylediklerine hak verdim.

Ben çok afalladım.

- "Son buluşma" Neden, ne oldu?

Ulbosın bana kederle gülümseyerek;

- Sen bilmiyor musun?

- Neyi?

- Sana kendimi fazla kaptırmamam gerekirdi...

Onunla son buluşmamızın üzerinden üç ay kadar zaman geçmişti. Nasıl bir durumda dahi olduğumuzu bilmeden;

- Doğrusunu... -deyip devam etmek üzereyken, Ulbosın sözümü kesti.

- Yok, yok, hamile falan değilim. -dedi ve bana yine kederle baktı. - Ben hiçbir zaman hamile kalamam.

- Neden?

Tuhaf! Ulbosın'ın bugünkü tavırları, davranışları biraz farklı. Kendi derdime daldığımdan, deminden beri fark edememişim. Gözlerindeki keder daha önce gördüğüm gibi değil, gözlerinde başka bir hüznün vardı. O, sorduğum soruya acele etmeden cevap verdi.

- Ben hastayım Jantas.

- Ne hastası?

- Kadın hastalığı... Bir an önce iyi bir doktora görünmem lazım.

- Neden Şerubay'a görünmüyorsun?

Bu sözün ağzımdan nasıl çıktığını bilemedim (Şerubay için) İyi bir doktor dedikleri için, çok içimden gelerek söylemişim.

Ulbosın sanki alay edercesine güldü.

- Benim hastalığıma sebep olan da o ya zaten.

- Nasıl?

Ulbosın'ın gözlerinde ansızın nefret kıvılcımları peyda oldu ve oturduğu yerden kalkıp pencerenin önüne gitti.

- Benim hasta olmama sebep olan da, genç ömrümü biçare, zavallı bir hale sokan da o! -dedi titreyen sesiyle, -Hatırlıyor musun? İlk gecemizde sana ondan hamile

kaldığımı ve bu yüzden insanlardan, anamdan babamdan utanmışım için Karağandı'ya kaçtığımı söylemişim hani...

- Evet.

- İşte o şehrin insanlarından da kimse bilmesin diye karnımdaki bebeği bir kocakarı ebeye aldirttim. Şansıma, o kocakarı hiçbir şeyden anlamıyormuş, az kalsın ölüyordum, ölümün elinden zor kurtuldum. Sonrasında gidip bir doktora göründüm ama iş işten geçmiş, bundan sonra çocuk sahibi olamayacakmışım.

Ulbosın yeniden benim yanıma geldi ve oturdu. O, narin parmaklarıyla saçlarımı okşadı.

- Ben seni gerçekten çok seviyorum. Yalnızca kendimi mi düşünüp seninle evlenmek istesem, güzelliğim ve alımlılığımınla şüphesiz bunu başarırım da. Fakat hem senin hem de kendimin geleceğini düşündüm. Kısır bir kadını kim ister? Çocuksuz ömrün, senin değil, bir ayağı çukurda olan benim için bile bir manası yok.

Ulbosın'ın bu haline çok üzuldüm.

- Ama insanlar çocuksuz da yaşayabilir.

Ulbosın yüzüme üzgün bir ifadeyle baktı.

- İnsanlar bir gün ayrılıp bir gün barışıp, adeta bir it sürüsü misali yaşıyorlar. Fakat böyle bir ömrün haceti ne? Evlensen, hem rahat hem de huzurlu bir ömür sürersin. Ama çocuksuz ömrün neşesi, güzelliği olur mu? Çocuk sahibi olamayacak olabilirim ama başkalarından daha fazla çocuk sevgisine muhtacım. Velhasıl, bu hastalık doğal bir hastalık değil, kendi kendime musallat ettiğim bir bela. Kısacası, kendi kendine bulduğum bu belaya başkasını ortak edip onu da çocuk sevgisinden mahrum bırakmaktan kötü bir şey yok.

"Eyvah. Bu nedir" Yok, Ulbosın benim düşündüğün gibi bir kadın değilmiş. Hangi adamla olursa olsun, ona eş olmaya uygun; iyi kalpli, akıllı biriymiş." Onun derdiyle içim ezildi. Şimdi bir şeyler daha dese eğilip ayağına kapanacağım. Fakat Ulbosın sözü ansızın başka bir noktaya çevirdi.

- Bunların tüm suçlusu kim? -onun sesi bu kez daha öfkeli çıkıyordu, -Hepsinin suçlusu benim. Ama gençtim, on sekiz yaşındaki kız neyi bilir? "Seviyorum. Sen

benim meleğimsin" sözlerine kandım işte. Peki, o yaşı kırktan fazla olan, kemale ermiş Şerubay ne yaptı? Bile bile, gencecik bir insanın hayatını kendi nefesine kurban etti. Bu sevgi midir? Madem seviyordu neden bana merhamet etmedi! Benim namusumu, geleceğimi niye düşünmedi? Yok, artık ondan her şeyden fazla nefret ediyorum. Böyle bir hastalığa yakalanacağıma ölseydim keşke!

Ulbosın'ı daha yeni yeni anlıyorum. Artık benim içimde de Şerubay'a karşı bir öfke peyda oldu. Eğer şimdi burada olsaydı yüzüne tükürüp evden hemen kovardım. "Gerçekten seven insan merhametsiz olur mu? Eğer Ulbosın bana acımasa, benim geleceğimi düşünmese böyle davranır mıydı?" Yüreğimde, içten içe iyice anlamıştım, Ulbosın'ı gerçekten sevmeye başlamış gibiyim. Doğrusunu söylemek gerekirse, böyle birini kim sevmez?

- Bu hastalığın bu denli büyümesine ve bu hale gelmesine ben sebep oldum. -dedi Ulbosın ansızın, biraz duruldu ve gelip yanıma oturdu. –Doktorlar erkeklerle yaklaşırken dikkatli ol dediler. Fakat söylediklerini dinlemedim. Seni çok sevdim... -Ulbosın bir tebessüm atıp, -Molla olup yüz yıl ömür süreceğime, bir gün yaşayıp kollarında ölmeyi yeğlerim.

Yüreğim öncekinden daha fazla yandı, kendimi insan öldüren biri gibi, suçlu hissettim. Onun yüzüne bakmaya bile utanıp suspus olup kaldım. Eğer daha önce bilmiş olsam! Evet, daha önce bilseydim ne yapardım? İçimde alevlenen ateşi bastırabilir miydim?

- Yok, yok. -dedi Ulbosın, benim suratımın düştüğünü görünce, -Senin hiçbir suçun yok. Sana binlerce kez teşekkür ederim. Eğer seninle karşılaşmış olmasaydın, Şerubay'la olan ilişkim bitmezdi. Ben yine merhamet gösterip, onun tüm günahlarını affeder miydim, affederdim. Ama artık yeter! Ellerini üstümden çeksin! -Ulbosın yine saçlarımı okşadı. – Jantas' ım, artık ölsem de gam yemem, çok az olsa da, ben de gençlik heyecanını gördüm, her dakikası bir insanın ömrüne tat veren, şanslı saatlerimi seninle geçirdim, -dedi.

Dayanamadım onu kollarının arasına alıp yaşla dolu gözlerinden, sıcak dudaklarından, tatlı yüzünden hasretle öptüm.

- Ama artık, yaşadığımız o kısacık günlere razı olmalıyız. -dedi Ulbosın, son kez yüzünü yüzüme dayayıp, -Üç dört gün sonra Almatı'ya gidiyorum. Ailem hala orda yaşıyor. Gidip oradaki büyük profesörlere ve cerrahlara görüneceğim...

- Geri dönecek misin? Ben de seninle geleyim mi?

Ulbosın bunu duyunca birden bana sarılıp:

- Bu sözlerini ölene kadar unutmam teşekkür ederim. –dedi fakat benim soruma cevap vermedi.

O, Üç gün sonra Almatı'ya doğru yola çıktı. Ben de onu yolcu ettim sanki etimden bir parça koparmış gibi oldu ve kendimi eve zor attım. O gün işi de bir kenara bıraktım. Akşama doğru eve gelen Abilkas ile Bazargül' e bir şey belli etmemeye çalıştım. Fakat onlar benim halimi görünce canımın sıkın olduğunu fark edip yüzüme baktılar ve bir şey demeyip çekip gittiler. Herhalde bana biraz darıldılar. Olsun, onların darılmasını umursayacak halim mi var? Kendi can sıkıntım bana yetiyor zaten. Gece boynu gözlerimi hiç yummadım. Gelmekte olan güz mevsiminin soğuğu gibi, içimi bir soğuk kapladı, canım sıkıldı.

Sabahın erken saatlerinde hastaneden biri beni çağırmaya geldi. Hastaneye gitmeyeli iki aydan fazla olmuştu. Hastaneye vardığımda Şerubay kendi işini bitirmiş gidiyordu. Vefat eden kişi kızıl saçlı, genç bir Rus kızımıymış. Bekleme salonunda oturan, uzun boylu ve pilot (kıyafetli) genç, benim kim olduğumu anlamış olacak ki, oturduğu yerden kalkıp yanıma geldi. Gözlerinde büyük bir acının izleri vardı.

- Değerli yoldaş, ne kadar isterseniz ödeyeyim, sadece onun heykelini, aynısı gibi yapın. -dedi omuzlarımdan tutarak.

- Merhumenin nesi oluyorsunuz?

- Yakın arkadaşım, küçük yaşlardan beri birlikte okuduk.

- Eğer tam bir kopyası yapılsın istiyorsanız, merhumeyi evinize götürmeniz lazım. Toprağa verinceye kadar bir gün vaktiniz var. -dedim.

Genç hemen cevap veremeyip öylece kalakaldı.

- Ben buralı değilim. Onun evinde... Sarhoş kocası...

Garip! İnsanoğlunun kaderi ne kadar da değişik, ne kadar da sırlı! Dışarıdan bakıldığında çok basit görünüyor, ama dikkatle baktığında çözmesi çok zor olan bir yumak! Şu biçare kadının nikâhlı kocası, evde rakısını içip karısını nasıl gömeceğini düşünüp heder oluyor! Bu arkadaşısı ise en azından hatırlamak için bir şeyler kalsın diye

yorgun argın, hastanede bekliyor. Acaba yaşarken bu kadının ne halde olduğunu soran oldu mu hiç?

İnsanlar, "Yaşarken, dostuna hürmet etmeyene, ölünce bırakılan hatıra ne işe yarar" der. Bu hakikat, keskin bir kural. Gerçi, ölüye hürmet etmeyen bir millet de dünya üzerinde yok. Bu adam da bu niyetle gelmiş olabilir. Çare yok, kadının heykelini hastanede yapmak dışında bir seçenek kalmadı. Ben, işimi bitirip tam gideyim diyordum ki, bir doktor hanım gelip;

- Başhekim sizi çağırıyor. -dedi.

Şerubay'ın odası ikinci kattaydı. İçeriye girdiğimde yalnız değildi, yanında Abilkas da vardı. Dün akşam geldiklerinde konuşmadığım için midir bilinmez, bir tuhaf duruyor, bana kibirle bakıyordu. Gecedен beri ben de keyifsiz olduğumdan, iyice öfkelenip yakasından tutup atasım geldi fakat tam o anda Şerubay, yerinden kalkıp;

- Abilkas Deribasoviç size teşekkür etmek istiyor. –dedi.

Abilkas'ın yüzüne şöyle bir baktım. Kardeşini eş olarak aldım diye gidip kızın abisine teşekkür edeni de ilk defa görüyorum.

- Teşekkür etmenin yanında, -dedi Şerubay, ardından sözüne devam edip, -Abilkas Deribasoviç bizim hastaneye vücut organlarını gösteren, insanoğlunun kilden yapılma bir heykel istiyor ve bunu sizin yapmanızı rica ediyor.

"Bunlar ne geveleyip duruyorlar" diyordum içimden. Hangi vücut, ne modeli benimle ne ilgisi var? Abilkas 'la ne alakası var? Hepi topu bir asistan değil mi, bütün hastanenin kaygısını düşünecek kudrete ne zaman erişti?

- Anladığım kadarıyla haberiniz yok. -dedi Şerubay alaycı bir gülümsemeye, -Abilkas Deribasoviç, dün akşamdan beri bu hastanenin başhekimini. Aysulu Beysenova görevini sürdürmekte zorlandığı için Deribasoviç bu göreve atandı. İşte yeni idareci, işi (hastaneyi) yeniden organize etmek niyetinde.

"Vay vay demek boşu boşuna kasılmıyormuş, dün gece niye geldiğini şimdi anladım... Şansına acımasız biri değilim. Dediğim gibi; kurnaz biriymişsin. "Alnı dar adam kurnaz olur" diyen Burdon bu lafı boşuna etmemiş. Kurnaz olmasan, "Aydın, Çok okumuş" deyip durduğun Aysulu Beysenova 'nın koltuğuna göz koyar mıydın?

Yönetici olmamı kutlayan biri çıkar diye ellerini cebinden çıkarıp, kibirle gelen Abilkas'a karşı içimdeki öfke azalmadı, kaşlarımı çatıp öfkeyle baktım. O ne yapacağını bilemeyip biraz çekindi.

- Eğer size model lazımsa, Şaumyan¹⁷ arteliyle¹⁸ konuşun. -dedim meseleyi iyice karıştırıp, -Kısacası bundan böyle, sizi görmek istemiyorum. "Peki, Abilkas'ın ne suçu var? Tüm suçu yönetici olması mı? "Öfkesini başkasından çıkarmak" dedikleri gibi, Şerubay'a olan öfkemi ona da aksettirdim. Bu duruma şaşırın Abilkas;

- Siz bilirsiniz, siz bilirsiniz. -dedi diyecek bir söz bulamayıp sakince.

Çok fazla yüklendiğimi ben de fark ettim. Fakat ağızdan çıkan söz, atılan ok gibidir, sonra onu nasıl döndürürsün? Kapıya doğru döndüm ve yürüdüm.

- Allah'a emanet.

- Biraz dursaydınız, -dedi Şerubay, ardından Abilkas'a baktı. -Benim sizinle konuşacak başka şeylerim de vardı...

Şerubay' la ikimiz kaldık. Şerubay'ın yüzüne dikkatlice baktım. Onu görmediğim üç aylık süreçte o sanki değişmiş gibi. İki yanağı içine çökmüş, yüzü öncekinden de buruşuk. Gözleri uzun zamanlar uyku yüzü görmemiş biri gibi dermansız, yorgun. Daha önce kır olan saçları şimdi iyiden iyiye beyazlamış. Geçtiğimiz üç ay, onun için pek iyi geçmemiş gibi. Çok düşünceli, içindeki fırtınaların dışarıya aksettiği, solgun yüzünden anlaşılabilirdi. Baş başa kaldıktan sonra, ayağa kalkıp gidip kapıyı hızla kapatıp geldi. Galiba, söyleyecek özel sözleri vardı. Ne söyleyecekmiş?

Şerubay başını kaldırıp yüzüme baktı.

- Jantas, seninle daha önce hiç oturup konuşmuş değiliz. -dedi O güçsüz bir sesle, -Bu yüzden söyleyeceğim şey sana garip görünebilir.

- Öyle bile olsa birbirimizi tanıyoruz, çekinmeyin anlatın.

¹⁷ (2019, 17 Şubat) Stephan Şaumyan, Kafkasya ve Doğu Anadolu'ya Sovyet rejimi kurulabilmesi için, Kafkasya fevkalade komiserliğine atanan Bolşevik önderlerdendir. <http://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/12345/11186/226819.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹⁸ (2019, 17 Şubat) Eski Rusya'da gönüllü emekçiler birliği. <https://www.seslisozluk.net/artel-nedir-ne-demek/>

- Bu hastane etrafında dönüp duralı çeyrek asır kadar oldu. O zamandan bu zaman bir sürü operasyon yaptım. Binlerce insanı ölümden kurtardım, onlara hayat verdim. Hayat vermek demek, mutluluk vermeyeyle aynı değil mi? -O derin bir iç çekti. –Ama felek bana adil davranmadı, ben mutsuz bir insanım.

- Mutlu olmayı öğrenmek lazım.

- Mutluluk nasıl öğrenilir ki? Mümkün değil.

- Elbette mümkün. Bu zamanda kimse mutsuz olarak doğmaz, insanları da kendimizi de bedbaht eden yine biziz. –Ansızın gözlerimin önüne Ulbosın'ın kederli bakışları geldi, - Eğer Ulbosın on sekiz yaşında, kötü niyetli bir adamla karşılaşmasa ya da bu kötü niyetli adam, düzgün biri olup, genç kıza nasıl mutlu olacağını öğretseydi, bugün Ulbosın'ın gözyaşı dökülmezdi.

- Sözlerine bakılırsa, Ulbosın'a mutlu olmayı öğretmiş gibisin. Herhalde evlenirseniz de?

- Evet, olabilir!

- Ne zaman?

- Bugün, yarın!

Şerubay'a karşı olan öfkem tüm benliğimi kapladı. Ne söyleyip durduğunu kendim de bilmiyorum. Bir süre sonra onun yüzüne baktım ve çok ürktüm. Karşımda kadın düşkün, merhametsiz bir adam değil, bir ihtiyar oturuyor. Omuzlarındaki taşıyamayacağı yükün altında ezilip başını öne eğmiş, iki büklüm olmuş, sanki ağlayıp duran biri gibi.

- Mutlu olmayı öğrenmek mümkün değildir diyorsunuz, -neden olduğunu bilmiyorum, şakak damarlarım zonkluyordu, -Neden mümkün olmasın? İnsanları da, kendimizi de mutlu kılmak mümkün. Bu, bizim en ulu gayemiz değil mi? Mutlu olmayı öğretemiyorsak bile, mutsuzluktan kaçmanın yollarını göstermek mümkün değil mi? Bunun için, insanın sadece kendini düşünmemesi lazım, karşıdakinin hayatını, geleceğini, düşüncelerini kendisiyle eşdeğer görmesi doğru olandır. Mutsuzluğu yenip ondan kurtulmak için yol göstermek de mutluluk yolunda yapılan bir savaştır. Peki, siz ne yaptınız? -Farkındayım, kalbim yeniden hızlı hızlı çarpmaya

başladı, -Ulbosın'ı düşünün... -düşüncemi nasıl devam ettireceğini bilemedim. -
Düğününüz ne zaman alacak diye sordunuz, ne düğünü? Ulbosın hasta.

Şerubay başını birden kaldırıp;

- Ne hastası?

- Sizin çocuğunuzu aldıracağım diye, tedavisi olmayan bir hastalığa yakalanmış.

- Peki, şimdiye kadar niye bana söylemedi?

- Siz niye sormadınız?

Şerubay cevap veremedi, oturduğu yerden yavaşça kalktı, odanın içinde oradan oraya yürümeye başladı. Farkındayım, gözlerinde hayat ateşi peyda oldu. Muhtemelen, Ulbosın ile kavuşamamasının bu hastalıktan kaynaklandığını düşündü. Hastalığa yakalanmış olsa bile, Ulbosın'la aramızda o kadar kötü bir şey geçmedi, diye ümitlendi mi bilinmez, adımlarını hızlı hızlı atmaya başladı. Zavallı! Ansızın yanıma gelip durdu.

- Hasta olsa da, çok şükür hayatta, onu bu hastalıktan kurtarabilirim. Elimden gelenin...

- Zahmet etmeyin. Tedavi olmak için ana babasının yanına gitti.

- Ne zaman?

- Dün gece.

İki omzu yine çöktü. Adımlarını usulca atıp, yerine zorla da olsa oturdu. Sessizleşip başını öne eğdi ve gözlerini yere dikti.

"Garibim, sana da bu lazımdı! Yalnız ben mi endişeleneceğim?" Ulbosın'ın kendisiyle vedalaşmadan gidişini artık anlamış gibi O, bir süre sonra başını kaldırıp, bana doğru baktı. Gözlerinde yaş var, pişmanlık gözyaşları olsa gerek.

- Ne zaman gidiyorsun? -dedi o usulca.

- Nereye! Almatı ya mı?

- Yok, Taşkent'e! Onun ana babası geçtiğimiz yıl Taşkent'e taşınmış, Ulbosın öyle demişti.

Ulbosın'ın nereye gittiğini benden sakladığını öğrenince, onun artık geri dönmeyeceğini anladım. Şerubay' la ikimizin endişe derecemiz artmış gibi.

- Yok, ben bir yere gitmiyorum. -dedim. Nereye gittiğini bana söylemeyen Ulbosın'a öfkelenmişim için mi, yoksa ondan ümidimi kesmem gerektiği gerçeğinin kalbimin bir köşesinde infilak etmesinden mi, bu sözün ağzımdan nasıl çıktığını kendim de bilmiyorum.

Şerubay bana acınası gözlerle bakıyordu. "İtirazım yok, onu böylesine acınası bir hale sokan benim" deyip duruyor. Gerçekten de böyle değil mi?

Şerubay'ın bu bakışlarından, benden ne kadar nefret ettiğini anladım. Onu böylesine zor bir duruma sokan insana acır mı? Tanrı beni onun ameliyat masasına yatırmasını yeter!

Odadan çıkıp gittim.

IV

Ulbosın'ın yaşadıkları, kaderi canımı iyiden iyiye sıkıp bana bir an olsun rahat yüzü göstermedi. Onun haline acıyıp biraz kederlendim, biraz da öfkelenim. Elimden başka ne gelir? Hayır, hayır, gelen çok şey var. Eğer yeteneğim buna izin verirse onu ölümsüz kılarım. Benim elimde hiçbir doktorun elinde olmayan bir güç var. Doktorlar yalnızca onun hayatını kurtarabilir ama ben; onun ismini, yüzünü, acılarını, kederlerini ve sevincini bütün insanlığa ve gelecek nesle gösterebilirim. Böyle yaparsam, onun bana olan sevgisinin ve Şerubay'dan gördüğü zulmün bir karşılığı olmuş olmaz mı?

Hastaneden gelir gelmez, onun taştan yapılma heykelini yapmaya başladım. Bundan bir ay önce yaptığım resme bakıp uzun müddet oturdum. Birlikte yaşadığımız tatlı dakikalardan sonra, her biri gözümün önünde dizilip, (gökyüzünden) giden bulutlar gibi geçip gittiler. O alımlı, güzel, gülümseyen kederli gözlere sahip kadın, ilk gün buluşmamızda olduğu gibi, yeniden düşüncelerimi, benliğimi kapladı.

Ben, Ulbosın'ın heykelini ilk önce Lorendo Bartolini'nin "Ninfa"¹⁹ adlı çalışması tarzında yapmak istedim. Şerubay'ın huyu suyu zehir zemberekten az değilken, Ulbosın'ın Ninfa'dan eksik kalır bir yanı yok. Güzel yüzü de kalbini kaplayan zorluklar

¹⁹(2018, 2 Temmuz) <http://www.florencewithguide.com/it/blog-it/la-ninfa-arnina-lorenzo-bartolini/>

da azapları da hayat mücadelesi de gösterilebilir. Yani böyle bir tarzla, onun güzelliğini, uzuvlarının yine yalnız Ulbosın'a has güzelliğini, duyguları ile dış görünüşünün uyumluluğunu taşa yansıtmak mümkün. Çünkü Ulbosın'ın konusunu, onun trajedisinin tamamını kaldırır.

Ancak, önünü ardını düşünüp, içime dert olan bu kompozisyondan vazgeçtim. Böyle yapmama iki şey sebep oldu; ilk olarak Ulbosın'ın yaşadığı trajedi, Ninfa'nın yaşadığı zorluklardan daha ağırmış gibi geldi. Bu yüzden her şeyi yansıtabileceğim bir kompozisyon gerekiyordu. Bunun yanında, esasında bizim güzel sanatlarda düşünceni anlatmak çok kolay, ne yapmak istiyorsan yapabilirsin fakat insanlık sınırını aşmamak lazım. "Utanmaz, Ulbosın'ı çırılçıplak yapmış" diyen büyükleri düşününce, gençler ne demesin? Sosyalist realizm, antik zamanın düşünce yapısından çok farklı; "insanın kaderini, yaşadıklarını ve yüzünü göstermek için yeni bir metot, yeni bir teknik bulamamış mı? İnsanı çıplak göstermek güzelliği, acıyı göstermenin tek yolu mudur" demezler mi?

Haliyle bunları düşününce yeni bir kompozisyon, yeni bir metot aramaya başladım. Fakat ne kadar düşünsem de, gördüğüm o nergis gibi görüntü, ilk defa yüreğimi, dalga dalga eden o doğal görüntü beni iyice kendine çekti. Sonunda, 'Utanan adam bakmasın, zaten bu heykeli kendim için yapıyorum' -deyip Ulbosın'ın çıplak heykelini taşa oymaya başladım.

Güneyde kış çabuk geçiyor. İşte, şu bu diyene kadar Mart ayı da geldi. Mıstav' da gün ısındı ve etrafa adeta halı misali yayılmış kar bir iki gün içinde eridi. Bahar rüzgârı esmeye başladı. Ben ise günlerimi hem işini yapmayla hem de mevsim başından beri uğraştığım Ulbosın'ın heykelini oymayla geçirdim. Kocaman mavi mermer taşı oya oya küçüldü, Ulbosın'ın taş kaideye dayanmış şekildeki siması ortaya çıktı. Geriye çalışmanın en ağır kısmı kaldı. İç dünya ve dış görünüşün ahengi, güzelliği ve birbirini tamamlayan özelliklerin gösterilmesi lazım. Bunun tamamının; göz, yüz değişimleri, vücudun duruşu vasıtasıyla verilmesi gerek. Bu, işin en zor ve en çok ustalık isteyen kısmı. İnsanı yaratma yeteneğini gösterdiği kısım. Bugünkü çalışma önceki günlerden daha verimli geçti; Tan vaktinde kalkıp evden hiç çıkmadan taş heykeli bir şeylere benzetebildim. Çok zamandır, istediğim gibi yapamadığım Ulbosın'ın alın yapısını, istediğim gibi -aslına uygun olarak- yapabildim. Kaşlarını çattığında, alnında ortaya

çıkan belli belirsiz çizgiler, olabildiğince düzgün oldu, ansızın ortaya çıkan ustalığıma ben de memnun kaldım. Bu işi de bitirip, Ulbosin'ın kırlangıç kanadına benzeyen kaşlarını yapmaya başladım. Tam bu sırada birisi kapıyı çaldı.

- Girin. -dedim başımı kaldırıp.

Kapı açıldı ve Şerubay içeriye girdi. Görmeyeli çok zaman olmuştu. Şerubay öncekisinden de bitkin ve zayıftı. Fakat sanki bu eksiklikleri gizlemeye çalışıyormuş gibi süslü giyinmeye çalışmıştı. Üstünde ince, gri renk bir elbise giymiş, eline gri bir şapka almış ve boynuna mor renkli bir kravat bağlamıştı. Sanki adeta bir damat gibiydi. Yalnızca, beti benzi solmuş. Daha önce evime hiç gelmediğinden onun gelişine çok şaşırdım. Şerubay bunu hissetmiş olacak, hal hatır soruştuktan sonra küçük bir tebessüm attı.

- Neden geldi diye şaşırdın mı, Jantas?

- Siz nasıl düşünüyorsunuz?

- Gece, gökyüzünde uçan kazların sesini duydum. Yaz mevsiminin geldiğini bugün anladım. -dedi Şerubay soruma cevap vermeden, -Dünyanın böyle güzellikleri olmasaydı galiba yaşayamazdım. Sürekli insan parçalama, ölüm, hep artan hastalık, başkasını tedavi etmek... Bazen, kendi kendini asıp öldüresin geliyor.

Şerubay çok üzgün görünüyordu ama onun neden bu halde olduğunu anlayamadım, belki bir şeyler söyler diye tek laf, söz etmedim. O, cebinden sigarasını çıkardı ve bana baktı.

- Buyurun, içebilirsiniz. -dedim.

Şerubay sigarasından bir iki nefes çekti ve düşüncelere dalıp konuşmaya başladı.

- Dün gece, hastalığı son evrelerde olan, muteber bir insanı operasyon sırasında az kalsın öldürüyordum. Aslında bu operasyonu daha önce çok defa yaptım. Fakat... Bana ne oldu bilmiyorum. Bir anda ellerim titredi ve operasyon sırasında düşüncelerim, aklım başka bir yere gidiverdi... Galiba yorulmuş olmalıyım. Yoksa dertlere mi yeniliyorum... Kendi kendini tedavi edemezken başkalarını nasıl iyileştireceksin...

Şerubay sigarasının külünü eliyle son kez, masanın üstündeki kül tablasına döktü ve sigarasını söndürüp, bana doğru baktı.

- Böyle bir durumdayken operasyon yapmak mümkün değil. Ameliyat masasında yatan adamın ömrü cam gibidir, dikkatli davranmasan parçalayıp atarsın. Gece boyu düşününe düşününe, artık operasyonlara katılmaktan vazgeçtim. Bundan sonra yalnız patoloji işiyle uğraşacağım. -O, birden iç çekti, -Uzun yıllardır sürdürdüğüm görevimi işte böyle sonlandırmış oldum ve bu işi bu ana kadar sürdürebildiğim için mutluyum.

Şerubay'ın adeta bir damat misali giyinmesinin sebebini şimdi anladım. Fakat operasyon yapmaktan vazgeçmiş olmasına gerçekten de seviniyor mudur? Bu iş onun sevdiği bir şey değil miydi? Hal böyleyken, sevdiği işten ayrılmak insana mutluluk verebilir mi? Ömür boyu yönetici olarak çalışmış bir kişinin atmış yaşına gelince mecburi emekli olduğunda evine dönüp "Artık ne işe yararım" deyip ağladığını gözlerimle gördüm. Ömür boyu direktör olarak çalışan biri işinden olup, başkalarının ağzına bakar hale gelince illaki böyle olur. Sevdiğin bir işten ayrılmak kolay mı? Eğer benim başıma böyle bir şey gelse ne yapardım? Benim için, sevdiğim işten ayrılmak ölüm gibi bir şey. Peki, ben de onun gibi zayıflık gösterir miydim?

- Başka gidecek bir yerim olmadığından, azıcık sohbet edelim de gözümüz gönlümüz açılsın diye senin yanına geldim.

"Hah! Gönlünü neşelendirecek tam adamını buldun." kendi kendine gelin güvey olan adamları da hiç sevmem, hemen kaçırım. Kudurmaya başladım. "Derdin varsa, kendine sakla", "kendi derdin kendine yetmezmiş gibi, başkasının canını sıkmanın anlamı ne."

- Eğer eskisi gibi operasyon yapmayı beceremiyorsanız, boş yere üzülmenin anlamı yok diye düşünüyorum. -dedim doğruca, -Dünyada yeri dolmayacak bir tek insan yok, kimse bulunmaz hint kumaşı değil. Operasyonu başkası yapar. Zaten yeni gençler de yetişiyor. -Bu sözlerimin Şerubay'ın hoşuna gidip gitmediğini bilmiyorum. Zaten beni de ilgilendirmez, umurumda da değil. Düşündüklerimi söyledim. -Eğer yorulduysanız, bundan sonra dinlenirsiniz. Kitap okuyun, müzik dinleyin, tiyatroya gidin... Elinizden geldiğince geçmişini unutmaya çalışın. Maziye düşünmek kimseye bir fayda sağlamaz. Ömür boyu, insanoğluna iyilik yapmış biri geçmişini düşünüp mutlu olabilir. Peki, siz ne yaptınız? Hastaları iyileştirdiğinizi mi söyleyeceksiniz? Bu yaptığımız, doktorluk vazifeniz. Bunun için maaş alıyorsunuz. Profesörüsünüz, hükümet sizi bunun için okuttu. Siz, başkalarına göre operasyonlarınızı iyi yaptınız, büyük ihtimalle de

diğerlerinden daha fazla kişiyi ölümün elinden kurtardınız. Övündüğünüz şey bu mu? Doğanın size verdiği yeteneği hesaba katmayın. Mesleğiniz ile birlikte karakterli, cömert, iyi bir adam lafzını da üzerinizde taşıyabilseydiniz bu hale düşmezsiniz.

Ne söylediğimi, ne yaptığımı ben de bilmiyorum. Yalnızca, Şerubay'a karşı yok yere öfke patlaması yaşamış gibiyim. Elbette, söylediklerimin birçoğunun doğru olmadığını ben de biliyorum. Fakat şuan düşünecek durumda da değilim.

Şerubay'ın bu sözlere karşı çok sinirleneceğini veya kapıyı çarpıp çıkıp gideceğini düşünüyordum fakat hiçbirini yapmadı.

- Senin söylediklerinin aynısını ben de kendime söyledim. -dedi o düşünerek, - Operasyon yapıp insanların hayatını kurtardım diye övünmek doğru değil. Eğer ressam yaptığı resimle, şair de yazdığı şiirler övünecek olursa, şüphesiz bu da doğru değil. İnsanlar yaptığı işe, tuttuğu yola nasıl bakıyor, işte tüm mesele orda. Ben yaptığım işi helal yola dürüst bir şekilde yaptım. Elimden geldiğince hiçbir şeyimi esirgemedim. Bu yüzden benim ellerim temiz...

Şerubay sözlerini daha bitirmeden lafını kestim.

- Yüzünüz her daim böyle temiz miydi? Doktorluk konusunda böylesiniz, peki ya insani yönden, her zaman temiz kalabildiniz mi? Her zaman böyle saf mıydınız?

- İnsanlık dediğiniz şey halkına adil davranmak, eşit hizmet etmek değil mi? Bu yönden bana karşı hiçbir şey söyleyemezsiniz. Ama Ulbosın'a gelecek olursak...

- Kesin şimdi o konuda da suçlu değilim diyeceksiniz? Herhalde hepsinin suçlusu aşk, sevgi olmalı.

- Aşk hiçbir zaman suçlu olamaz, vefasız olduğumuz için suçlu biziz.

- Ha şunu bileydiniz!

- Fakat insan yalnız kendi kötülüğünden mi hata yapar? Başka sebepler de olamaz mı?

- Her ne sebep olursa olsun, bir insanın geleceğinden daha değerli, daha önemli değil. Başka birinin geleceğiyle, hayatıyla oynamanın hiçbir sebebi olamaz. Özellikle de Ulbosın gibi genç bir kadının...

Şerubay;

- Ben, onun geleceğiyle falan oynamadım. –deyip kendini aklamaya çalıştı. Onu gerçekten çok ama çok seviyorum! O sıralar hayatımın tek emeli Ulbosın olmuştu. "Tanrı isterse, insan kırkında da âşık olabilir", ama kendime hâkim olamadım.

- Madem öyle, o zaman en başta onunla evlenecektiniz!

- Zaten evlenecektim fakat karım o ara çocuk sahibi oldu. Daha önce çocuğumuz olmazdı.

- Birincisi, bu bir sebep değil, ikincisiyse, eğer eşinizi ve oğlunuzu terk ettiyseniz şimdi iki kat günahkârsınız.

Şerubay başını öne eğdi.

- Hayır, eşim ve oğlum bundan dört yıl kadar önce trafik kazasında öldü.

Şerubay'ın yüzüne dikkat kesildim. Karşımda yüzü karış karış, kambur bir ihtiyar oturuyor. Elli yaşında olduğuna inanamazsın. Haline iyice acıdım. "Tüh, bunu daha önce niye sormadım? Bu adamın başından az acı geçmemiş, belli... Ulbosın onun durumunu biliyordu, o zaman neden kırılıyordu? Kırılmasın da ne yapsın, genç ömrü şu karşımdaki herifin yüzünden mahvolmadı mı?" Düşüncelerim, duygularım karma karışık, azgın bir nehrin kıyıya vuran suları arasında kalmış gibiyim. Ne tarafa yüzeceğimi nereden tutup çıkacağımı bilmiyorum.

Şerubay oturduğu yerden kalkıp odanın içinde volta atmaya başladı.

- Sen, mutlu olmanın öğretilebileceğini, mutlu olmayı öğretmenin mümkün olduğunu söylüyorsun. -dedi o sanki alay edercesine, -Madem bu kadar akıllısın, hadi bana da öğretsene mutlu olmayı! Rütbe, şans, itibar... -ne ararsan bende var fakat mutsuzum. Hadi bana versene o mutluluğu. -Şerubay biraz öfkeleni. -İnsanın başkalarının mutluluğu için savaşması gerek diyorsun. Ama sen... Sen benim mutluluğumu çaldın. Benim, geriye kalan tek ışığımı da söndürdün. Ulbosın senin için yalnızca güzel bir kadın. Bunu bilmediğimi mi sanıyorsun? Ama benim için hayatımın, kalan yıllarımın tek neşesi! Karanlık kalbimi yeniden aydınlatacak nurlu güneş! Bunu bildiğin halde ne yaptın, niyetin neydi? Şimdi karşıma geçmiş; "mutluluk insanın kendi ellerinde" diye gevezelik yapıyorsun. Söylediklerinin hepsi boş.

Keşke öyle olsa! Göz göre göre tüm suçu, tüm sıkıntıyı benim üstüme yıktı. Bir tek arsız adamlar mantıklı söze fırsat vermezmiş. Ne kadar kırgın olsam da doğru, mantıklı

öfkeye kulak verme gibi bir huyum var. Gerçekten, Ulbosın'ı Şerubay kadar seviyorum diyebilir miyim? Onu Şerubay kadar seviyorsam neden şu karşımdaki adam gibi değilim. Heykelini, oyup yapma sırasında, aklıma getirmeye kalkmasam da onu düşünüp acı çektiğim belli.. O çekip gittikten sonraki beş altı günü saymazsak, üzüntüden yemek yiyip su içmediğim, evden çıkmadığım gün yok. Yine Günden güne kilo alacağım. Bunlar, Ulbosın'a deliler gibi âşık olmadığımı göstermiyor mu? Ama Şerubay...

Şerubay birden sessizliğini bozup düşüncelerimi böldü.

- Senin gibi hatip, laf ebesi insanlardan tüm benliğimle nefret ediyorum. -dedi o bana, avına saldıran bir akrep misali dik dik bakıp, -Senin gibiler kendi başlarına gelmeden mutsuzluğun ne demek olduğunu anlayamaz. Bravo-ya, benim düştüğüm duruma sen de düşseydin o zaman görürdüm bilgiçlik taslamayı.

"Julius Sezar, zayıf Kassiy'den boş yere mi nefret etmiş. Onun gibi sıska olan Şerubay'dan da başka bir laf beklenemezdi zaten. Düğün günü boşa şüphelenmemişim. Allah'ım beni bunun şerrinden uzak tutsun, beni ona muhtaç etmesin! Ne konuşup duruyor? Doktorun sözü mü? Abdullah İbni Sina; "Doktor hastanın hasmı dahi olsa, onu tedavi etmeli" derken boşa mı konuşmuş."

Şerubay'a karşı olan öfke, nefret duyguları yeniden içimi kaplamaya başladı. Fakat kendi kendimi yatıştırdım. "Üzüntülü-acılı insanı suçlama. Öfkeyle söylenmiş söze, gerçekten söylenmiş söz deme. Çünkü öfke, insanın aklını başından alır ve dil ne söylediğini bilmez."

Şerubay, çok ileri gittiğini ve kabalaştığını kendi de anlamış olacak ki, ansızın sustu ve yine masanın yanına oturdu. Yüzünde yine derin bir acı peyda oldu. Tıpkı başka birinden dayak yemiş küçük bir çocuk misali hüznü, ağlamaklı duruyordu.

- Ulbosın'dan haber aldın mı? -dedi o bir süre sonra.

- Yok!

- Hiç haber alamadığım için, belki sen bir şeyler biliyorsundur diye gelmiştim.

- Bu konuda benim de sizden hiçbir farkım yok.

- Evet, öyle görünüyor.

Şerubay birdenbire bana doğru baktı.

- Herhalde Ulbosın'ın heykelini yapıyorsun, ben de görebilir miyim?

Kesin Abilkas söyledi. Dün Bazargül'le birlikte eve gelmişlerdi. Yaptığım heykeli görünce bu kim diye sormuştu. Ben de, "etrafta bir sürü kız var" deyip geçiştirmiştim. Ulbosın'la aramızda olanları bilse bilse bir tek Şerubay bilir diye düşünüyordum. Biz Ulbosın'la arada sırada yalnız başımıza evde buluşmamız olmasa, hiçbir zaman birlikte ne bir tiyatroya, ne de sokağa çıkmış değiliz. Üstelik dedikodu yapabilecek komşusu da yok. Zaten bizi ne yapsınlar, herkes kendi işinde. Şerubay'ın da ilişkimizi öğrendiği anda, başkalarına hiçbir şey dememesi gerekirdi. Bu yüzden Abilkas ve Bazargül'ün Ulbosın'la aramızdaki ilişkiden haberleri olmadığını düşünüyordum. Ulbosın ile ilgili kimseye bir şey söylemediğimi biliyorum, Ulbosın'ın da herhangi birine söylemiş olabileceğini düşünmüyorum. Kurnaz Abilkas her şeyi biliyor gibi. Böyle olmasaydı daha yüz hatları ortaya çıkmamış bir heykele Ulbosın'ın heykeli der miydi? Kesin Şerubay'a söyleyen de o olmalı, Zaten yaptığım heykeli ondan başka kimse görmedi.

Abilkas'ı kandıramamışken Şerubay'ı hiç kandıramazsın. Çare yok, O eve gelince uğraşmakta olduğum heykelin üzerini bezle örtmüştüm, mecburen örtüyü çekip aldım. Şerubay oturduğu yerden kalkıp heykelin yanına geldi ve sessiz sedasız, öylece kalakaldı. Taştaki bedenin kime ait olduğunu hissettiğini gözlerinden anladım. Şerubay heykelin önünde dizleri üzerine çöktü. Karşısındakinin gerçekten taş olup olmadığını anlamak istercesine elini heykelin üzerine götürdü. Her ne kadar taştan bir tasvir olsa da sevdiği kişinin mis kokusunu aklına getirmiş olmalı ki, güzel vücudunu bir kez daha okşamak istemiş olacak, heykelin saçlarını okşayıp elini boyundan kalçalarına kadar götürdü. Taş heykel de işte tam oraya kadar oyulmuştu. Heykel henüz tamamlanmış olmasa da şu haliyle bile Ulbosın'a ait olduğu belli oluyor, Ulbosın'ı andırıyordu.

Şerubay ayağa kalktı.

- Belinden aşağısını da böyle ayrıntılı yapma niyetinde misin?

- Elbette...

- Bu şekilde bıraksan olmaz mı? Üstündeki çarşafın yarısı açık yarısı kapalı vaziyette uyuyormuş gibi görünse, herhalde gerçekten ayrılmış olmazsın...

Gözlerinde ve sözlerinde yalvaran bir adamın hisleri var. Zavallı kalp! Gerçekten seven birinin, sevdiği kişinin çıplak olmasından hoşnut olmaması doğal. Ömür boyu çıplak insan vücuduyla uğraşmış olsa da, sanki ona göre, yalnız Ulbosın'ın vücudunu değil onun namusunu soymuş gibi görünüyorum. Mümkündür ki, bu ihtiyar adam iltifat etmeyi de unutmuştur. Galiba öyle. Genellikle gençlere uygun görünen bir davranış ihtiyarlara kötü görünebiliyor...

Şerubay'ın düşüncesi bana da uygun göründü. Zaten bildiğim bir görüntüyü tüm insanlara, açık seçik göstersem ne olacak? Benim gözümde hiçbir değeri, önemi olmasa da, Şerubay'ın okumuş, akıllı, bilgili biri olduğu şüphesiz gerçek. "Sevdiğin kızın soyulmasına nasıl müsaade edersin, için nasıl elverir?" diyen Rus Edebiyatının ünlü ismi I. N. Tolstoy'un bu düşüncelerini Şerubay da biliyordur elbette. Söylediği sözlere karşılık veresin gelmedi.

- İyi, aklımda bulunsun... -dedim.

- Ne dersin, -dedi Şerubay ansızın, ardından bana dönüp, -Heykeli bitirdikten sonra bana sat.

Birisi vücudumdan bir parçayı koparıp gidiyormuş gibi oldu. "İstemem, ben gece gündüz taşı oyup heykel yapmaya çalışıyorum. Bunu para için mi yapıyorum sanıyorsun" dedim içimden. Biraz yumuşamış olan içim yine öfkeyle doldu, sinirlenmeye başladım. Fakat yine de kendime hâkim oldum ve ne diyeceğini merak edip;

- Yüz bin som! -dedim.

- Eski parayla mı?

- Yok, yeni parayla?

- O kadar parayı nereden bulayım? -dedi Şerubay kısık sesle, -Bu zamana kadar tek kuruş biriktirmiş değilim. Sadece, son birkaç yılda, harcayamadığım için bir köşeye attığım on bin som kadar bir para var. İstersen al hepsi senin olsun.

- Bir kuruş aşığı vermem. –dedim ve yine ne diyeceğini öğrenmek isteyip, -Ulbosın'ın heykeline bu kadar az mı paha biçeceksiniz?

Şerubay'ın omuzları düştü. "Oh olsun, sana da bu lazım"

- Yok işte! Nerden bulayım?

- Bundan bana ne! - aslında bu söylediklerimin hiçbiri doğru değil, ben de biliyorum. Şerubay'ın yüzüne yine baktım, sanki yine üzölmüştü, acıdım. Ama yine de bununla uğraşmaktan hemen vazgeçmek istemedim.

- Yaz boyu koskoca mermeri boş yere mi oydum sanıyorsunuz. İşte, bak şu avucumun haline, siğıil bile çıktı.

Söylediğim sözlerle, heykeli o rakamdan aşığı vermeyeceğime inandı sanırım, derin ve bir o kadar da zayıf bir iç çekti.

- Paranın böyle bir işe lazım olacağını bilseydim daha önceden biriktirirdim.

- Sizin gibi birinin paranın kıymetini bilmiyor denilmesine inanmak zor.. Sizin gibiler hayatın neşesini, güzelliğini parayla ölçer. Eğer sizin için bu heykel bu kadar değerliyse, bulur ödersiniz.

Bu söylediklerim de ne? Dalga geçmek mi, aşığılamak mı?

Şerubay cevap vermedi. Ulbosın'ın heykeline bir kez baktı ve şapkasını alıp sessiz sedasız çıkıp gitti. Pencereden bakıp duruyorum. Şerubay karşı sokağına geçti. Beli biraz daha bükölmüş, güçlükle yürüyordu. Birden, içimden Şerubay'ı takip etme isteğıi oluştu. Fakat oturduğum yerden kalkmak istemedim, kendimi nasıl tuttuğunu bilmiyorum.

Şerubay gittikten sonra biraz duygulandım, sonrasında kendimi zorla bastırdım. Bir süre sonra heykeli yeniden oymaya başladım. İnsan denen varlık ne kadar da tuhaf yaratılmış. Elde varken altının hiçbir değeri yok, elden çıkıp gidince ise tüm gücünle geri gelsin istiyorsun. Gece Ulbosın'ı (rüyamda) gördüğümde, anlam veremediğim şekilde, cebimde duran bir paraymış gibi gördüm. Ondan ayrıldığımdan bu yana iki ay kadar geçmiş, yüzünü rüyamda tam görmüş değilim. Kadrini bilemedim. Bende böylesine bir bencillik nasıl peyda oldu? Yeteneğini değerlendiremeyen bir insan mıyım ben. Bir taşı heykele çevireceğim diye başlayalı beş aydan fazla oldu. Doğrusu,

bu süre, çok uzun bir süre mi? Apollo ve Venera'nın heykelini yapan Grek ustası, eserini yirmi yılda yapmış diye bir efsane var. Sanat her zaman sabır, dayanıklılık ve azim ister. Peki, bu azim bende var mı? Demin Ulbosın yanımdayken kadrini bilmiyordum dedim. Ama gözlerimin önünden kaybolunca, onu günden güne özleyor gibiyim. Gerçekten böyle mi? Peki neden ona gitme demedim. Bana en derin sırlarını anlattığında neden ona evlenme teklif etmedim. O gün beni heyecanlandıran, bana ilham veren de o güzel vücut değil miydi? Bu zamana kadar duygularımı canlandırıp, beş ay taş oyduran da işte o pürüzsüz vücut değil mi? Bu nedir, sevgi mi, yoksa bir güzel kadına kapılıp gönül eğlendirmek mi? Derinlerde bir yerde son tahmininin daha doğru olduğunu kabul ediyor gibiyim. Bu yüzden Ulbosın'ın yüzü günden güne gözlerimin önünden kaybolurdu (hayal olurdu). Onu tamamıyla unutmadan, taş heykele dönüştürmek istiyor gibiydim. 'Bu yüzden ben, küçükçe bir demir parçasını mavi mermerin üzerine koyup, gece gündüz çekiçle vura vura mermeri oyuyordum.

2. kısım

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu benim ilk âşık oluşum değil. Yirmi beş yaşıma gelene kadar hiçbir kızın yüzüne bakmadım desen kim inanır? Elbette baktım, kızlarla sinemaya gittim, dans bile ettim.

Gençlik dediğin şeyin özü de dans değil mi, vücudunda biriken gençlik ateşini nerde söndüreceğini bilemiyor, yerinde duramayıp fır dönüyorsun, bunlar dans değil de nedir?

Fakat sevgi meselesinde şansım yaver gitmedi. Benim beğendiğim kızların ya zaten bir sevdiği oluyor veyahut kızlara kendimi beğendireceğim diye onları sinemaya götürmek istediğimde, benden daha yetenekli ve atılgan gençler alıp gidiyordu.

Yüreğimin derinlerinde uyuyan gençlik duygularını ilk uyandıran Ayavcan adında genç bir kızdı. Sonrasında hiçbir kızın yanında onunla olduğum gibi olamadım. Ayavcan'a da sıra gelecek...

Hala aklımdadır, Leningrad'da okurken, bir kızını çok beğenmiştim. O, kazak kızlarına hiç benzemiyordu; altın sarısı saçları, dingin bir göl misali masmavi gözleri vardı. Adı Ümit idi. Bizim atölyeye çıplak model olarak gelmişti, ergen gençleri karşısında görünce çok mu çok utanı. İlk gün çok fazla konuşmadı. Her ne kadar öğrenci olsak da biz de insanız, herkes ona bakıp onu seyrediyor, utanmayıp ne yapsın. Ertesi gün

yine geldi. Herhalde paraya ihtiyacı olsa gerek, çıplak vücudunu sergilemeyi kabul etti. Fakat o kadar insanın arasından, kendisini çizmem için beni seçti. Beni neden seçtiğini ben de bilmiyorum; Ben, diğerlerinden biraz yaşlıydım ve yine ona diğerleri gibi yiyecekmiş gibi bakmıyordum. Herhalde bu yüzden beni seçmiş olmalı. İlk sıralar ikimiz için de zor oldu. İkimiz de birbirimizden utandığımızdan iyice cılıkmız çıktı. Çıplak kadın vücudunu ilk kez görüyorum. Bir taraftan meraklıyım bir taraftan edepsiz... İlk kez gördüğüm vücudun etkisinden olsa gerek, "bu dünyadaki en güzel görüntü çıplak kadın vücudu" şeklindeki mefhum, bana oradan kalmış gibi. Gerçekten de Ümit'in vücudu o kadar güzeldi ki! Yusuvarlak ve bembeyaz göğüsleri adeta dalından koparılmamış armut gibi, uçları sipsivri. Dört beş seanstan sonra birbirimizi tanımaya, birbirimize alışmaya başladık. O, bana artık önceki gibi utanarak değil, gülümseyerek bakıyordu. Ama ben... Hangi ateşte yandığımı ben de bilmiyorum. Ümit gözlerimin önünden bir an olsun gitmiyordu. Derste, evde, tramvayda bir yere giderken aklımda yalnızca Ümit. Onun gülümseyişi, başını çevirişi, bana doğru bakışı, hepsi aklımda. Rahatımın kaçması da bu yüzden; rüyamda ne zaman Ümit'i görsem, kaygı dolu kirpiklerinin yüzlercesi yüreğime saplanıyormuşçasına, irkilerek uyanıyorum ve tan atıncaya o kadar gözlerimi kapatamıyorum.

Model olmak için geldiği her seansın sonunda, âdetim olduğu üzere otobüs durağına kadar bırakıyorum (tanışmamızı takip eden üç dört gün içinde, onun anne ve babasının olmadığını, kendisinin de otomobil teknik lisesinde okuduğunu öğrendim). Ümit'in seansa geldiği her gün bana şenlik gibi geliyordu. Onun geleceği günün bir önceki gecesi, sahip olduğum tek pantolonumu ütülensin diye, üzerine biraz su serpip yatağımın altına koyuyor, beyaz gömleğinin yakalarını adeta yırtarmışçasına ovuşturup bembeyaz yapıyorum. Ayağıma giydiğim çizmelerinin derilerini parlatacağım diye bezle uzun süre ovuşturuyordum. Fakat ona "Seni seviyorum" deme cesaretini bir türlü kendimde bulamadım. Ümit ne zaman gelecek olsa halim hep böyle. O bir şey konuşmuyor, ben de sanki gem vurulmuş gibi yumduğum ağzımı açmıyor, sadece resmini çiziyorum. İşimiz bitince de onu otobüse bırakıyor ve tekrar geleceği günü beklemeye başlıyorum...

İşte bu halde üç ay kadar geçirdik. Eğitim planı uyarınca, Ümit'in resminin tamamlanması gereken gün, geldi çattı. Eğer bugün de içimdeki niyetlerimi açmasam

(açıkçası ne söylemem gerektiğini ben de bilmiyorum) Ümit şimdi zaten benimle değil, o yarından sonra bir daha hiç gelmeyecek.

İkimiz yan yana yürüyoruz. Bende hala tık yok. Yalnızca, gönlümde kader, anlatmak istediklerim dilimin ucunda, "Ümit, ne zaman buluşuruz, ben seni çok beğeniyorum" demek niyetindeyim. Otobüs durağına da iyice yaklaştık. Artık ne olursa olsun, büyük bir uçurumdan suya atlanmış gibiyim, vücudum titremeye başlayınca, gözlerimi yumup tam konuşmaya başlamak üzereyken, Ümit benden erken davranıp;

- Size çok teşekkür ederim, düğünüm için bana çok yardımcı oldunuz. Öğrencilerde paranın çok olmadığını siz de biliyorsunuz. -dedi o utanıp kızarak,- Pazar günü düğünümüz var. Lütfen siz de düğünümüze buyurun.

Sanki birisi sırtımdan bir hançer saplamış gibi hissettim. Benim üç aydan beri hayalini kurduğum Ümit, sadece düğünü için para biriktirmeye yardımcı olsun diye gelmişmiş! Eve nasıl döneceğimi bilemeyip, kalakaldım.

İşte, Ümit'ten sonra beni bir o kadar heyecanlandıran Ulbosın oldu. Onun da yeri bende bir başkadır. Ondan bir haber almayınca; "Hastayım" diyerek benden kurtulmaya çalışıyor! Nereye gideceğini de boşu boşuna saklamamış diye düşündüm. Olsun! Gönlümü elbet teselli ederim, herhalde sonsuza kadar yalnız kalacak halim yok.

Velhasıl, onun heykelini tamamladım; Nice geceler uyumadan geçirdim, nihayet Nisan ayının son günlerinde yapıp bitirdim! Heykel tam da düşündüğüm, hayalimde canlandığı gibi olup çıktı. Ulbosın'dan aldığım mutluluk hayal gücümü canlandırdı ve birlikte geçirdiğimiz tatlı geceler boşa gitmedi. Uzun zamandır hedefim olan bir eseri yapmama yardımcı olan Ulbosın'a da, ona karşı hissettiğim sevgime de binlerce kez teşekkür ederim. Eğer, o gerçekten hasta ise, hastalıktan kurtulsun, eğer hasta değilse hayırlı ömrü olsun.

V

Akıl ve düşünce, insanın yaratma çabasından; aslında güzellik arayışından fakat bu güzelliği göstermenin bir yolunu bulamayışından ortaya çıkan ortaya çıkar. O, uzaklardan kuyruk sallayan bir kızıl tilki gibidir, yakala yakalayabilirsen. Ama bu kızıl tilkiye ulaştıktan sonra ona elini sürdükçe, içini bir şüphe kaplar, düşüncelerin

bulanıklaşır, bir karardan öbürüne geçersin. Bırakayım gitsin desen, önündeki kızıl tilki (arzular) gönlünü çelip buna izin vermez. Bırakmayayım desen, bulabildiğin doğru bir yol yoktur, her yanı puslu, sisli. İşte bu düşünceler insanı içten içe yiyip bitiren, yaratıcı düşünce zorluğuna sebep olur.

Ulbosın'ın heykelini yaparken bende niye böyle bir zorluk olmadı. Peki, bunun sebebi nedir? Bu heykel, benim hayallerimin en uç noktası değil miydi? Yoksa Ulbosın'a karşı hissettiklerim, gerçekten seven birinin hissettikleri gibi değil mi? Ama beni heyecanlandıran, vücudumu kaplayan o asi güç yok artık yok, fakat helal tam da istediğim gibi oldu...

Âşık olmak! Kazakların eski masalları ve destanlarında karşılaştığım o acayip his henüz benim başımdan geçmediğinden midir bilmem, Şerubay'ın Ulbosın'la ilgili çektiği acıya, kedere bir türlü inanamadım.

Bizim zamanımızda böylesine bir aşk mümkün mü? “Başı ağrımayanın Allah'ta nesi (ne duası) var, dedikleri gibi, Şerubay kadar azap çekip, dert yükü taşımadım diye, başkasının halini anlayamaz olur muyum? Evet, öyle görünüyor. Çok geçmeden bunu anladım. Bir gün, Şerubay ile tekrar karşılaştım. Vefat eden bir gencin maskesini-kalıbını almış, evime doğru gidiyordum; bir dizi operasyonun ardından bahçeye çıkmış gezinip, dinlenmekle olan Şerubay'a denk geldim. Onun halini görünce irkildim. Gözleri iyice çukurlaşmış, yanakları iyice içine çökmüş, adeta kuru bir iskelet gibi kalmıştı.

- Size ne oldu! -dedim halini hatırladıktan sonra şaşkınlığımı gizleyemeyip, -hasta mısınız?

- Hastayım...

- Neyiniz var?

Şerubay eliyle kalbini gösterdi.

- Kalp yetmezliğiniz mi var? Yoksa damar tıkanıklığınız mı var? –dedim, bu zamana kadar duyduğum kalp hastalıklarının adını sayarak.

Şerubay tebessüm etti;

- Senin başına gelmedikten sonra nerden bileceksin. –dedi. Ardından bana dik dik bakıp, -Daha önce tanısı konmamış, kitaplara girmemiş bir hastalık daha var; Ulbosın...

- Gerçekten böyle bir hastalık var mıymış?

- Sen hala inanmıyor musun?

- Bizim zamanımızda... Atom çağında böyle bir aşk mümkün mü? Geçmiş zaman hikâyelerine benziyor...

- Yoksa bu zamanda gerçek âşıklar yoktur diye mi düşünüyorsun?

- Birbirini beğenmek de sevda oluverdi galiba. Peki, birini canı pahasına sevmek... - Söyleyecek söz bulamayıp biraz duraksadım ve gerçek aşkın olmadığını düşünüp, - Gerçekten de masal gibi duruyor. -dedim

- Boş yere böyle düşünüyorsun! -dedi Şerubay kaşlarını çatıp, - Bu sözlerin, gerçek âşıklara attığın bir iftira. Ben öyle insanları çok gördüm. Eğer dinlemek istersen kendi şahit olduğum iki aşığın hikâyesini anlatayım.

- Kazı Körpeş ile Bayan Sulu gibi, birbiri için canını verenler hakkında mı?

- Yok, ölüm için değil, hayat için birbirinden ayrılanlar hakkında...

Şerubay'ın içindeki efkârı dışarı atmak istediğini hissedince, evde de çok önemli bir işim olmadığından, doktorun hikâyesini dinlemeli;

- Anlatın, sizi dinlemeye hazırım. -dedim. Ardından onunla beraber bahçenin en sakin yerine gidip bir banka yan yana oturduk.

- Tıp enstitüsünün bitirip ilk görev yerim olan Kızılorda şehrine geldiğim zamanlardaydı. -dedi Şerubay hemen söze başlayıp, -Hükümetin verdiği dairemin yan komşusu, bir kazak çift idi. Erkek olanın adı Asığat, kadının adı ise Karagöz. Karagöz'de gerçekten kara gözlüydü ha! O güzel, esmer yüzü, parıldayan dipsiz bir derya gibi kapkara gözleri hala aklımda... İnsan da göçebe kuş gibi. Baharda gelen kuğular-kazlar, uzun süre uçup yaz boyu rahat rahat yüzdüğü gölü unutur mu?.. İnsan da işte bu kuş gibidir. Geçirdiği gün içinde karşılaştığın kişileri zaman ilerledikçe unutuyorsun... -Şerubay bir ah çekti, - Fakat Karagözü şu vakte kadar unutamadım.

- Herhalde o da sizin kalbinizde bir yara açmış...

Bu sözü söyledim söylemesine ama yerin dibine girmişçesine utandım. Bu utanca sebep olan ise, Şerubay'ın; "Sen ne saçmalayıp duruyorsun?" dermişçesine şaşkın bakışları oldu. Onun bakışlarında derin bir keder, acıma hissiyatı vardı. Çok sığ ve zavallıca sözler söylediğimi fark edip utançtan kıpkırmızı kesildim. Şerubay bunu fark etse de bana bir söz söylemek, laf sokmak yerine hikâyesine devam etti.

- Bu iki genç karı koca birbirlerini çok ama çok seviyorlardı. Evleneli üç yıl olmuş, iki yaşında bir oğulları vardı. Adı Berik idi. Kocası, Moskova'daki Karayolları Enstitüsü'nü, karısı Karagöz ise iki yıllık öğretmenlik meslek okulunu bitirmiş. Birbirlerine duydukları saygı ve yine birbirlerine sevgileri, dışardan bakıldığında bile gözlerinden anlaşılıyordu... -Şerubay sanki geçmişe dönmüş, adeta o günleri yaşıyormuş gibi uzun süre konuşmadı.

- Ee, sonra?

- Sonra mı diyorsun? Sonra ne olacaktı, dünyada neşeden, mutluluktan daha kısa ömürlü ne var. "Parlak güneş battı, gece geldi". Hayat denilen yerde huzurla yaşayan bir çifti, kader adlı acımasız avcı buldu ve onları hayattan ayırdı... Karagöz bir gün bizim hastaneye geldi... Parmağında ortaya çıkan bene benzeyen küçük yarasını gösterdi. Bu, o zamanlar tedavisi mümkün olmayan cüzzamın ilk belirtisi idi. Çare yok, biz de hastalığı başkalarına da bulaştırmamın diye, o zaman ki karantina "Gitti-gelmez" adasına göndermeye karar verdik.

Vücudumu bir titreme sardı ve üzerime kaldıramayacağım bir ağırlık çökmüş gibi oldu.

- Kocası ve oğlundan ayırarak mı?

- Evet, mecburen böyle oldu. Başka insanların sağlığını koruyabilmemiz için bu tek yol...

- Eyvah, ne ağır bir trajedi! Zavallı kadın, sevdiği kocası ve biricik oğlundan ayrılınca, hastalığından önce bu sebeple ölmüştür kesin.

- Evet, Karagöz'ün durumunu öğrenen kocası Asığat, bizim aklımıza gelmeyen bir çözüm buldu. Ben de işte gerçek âşık diye onu söyle...

- Ne çözümü? Hemen söyleyiverin.

Şerubay, Benim sabırsızlandığımı görünce, adeta canımı sıkmak istercesine yine uzunca bir süre sessiz sedasız oturdu.

Benim düşüncelerimi ise, "Asığat nasıl bir çözüm buldu, ne karara vardı?" şeklindeki soru meşgul ediyordu. Uçurumun kenarından berrak suya dikkat kesilen yeşil meşe gibi, sevdiği yârının temiz, saf duygularıyla mutlu olan genç Asığat sevgisini korumak için nasıl bir yol buldu acaba? Yoksa bir çare bulamadı da, sabahın erken vakitlerinde uykusundan uyanan bir orman misali eğlenceli dünyadan ikisi birlikte mi ümidini kesti? Bu hain hayat için, böyle bir seçim en doğrusu olabilir. Asığat için bundan başka ne çözüm kaldı.

- Gün geçer, ömür geçer, insan geçer... -dedi Şerubay ansızın, ardından sözüne devam ederek, -İnsan ölse bile, yaşarken gölgesinde oturduğu ağaç geride kalır. Eğer ardında iyilikler bıraktıysa, işte o kalır. İyilik yapmaya uğraşmayan birinin soyu, yine onun mirasçısı olur. Asığat, biricik oğlu Berik'i Sozak civarında yaşayan ana babasına bıraktı.

- Kendisi ne yaptı? Yoksa gerçekten Karagöz'ü de kendisiyle birlikte...

- Yok yok! Kendini veya Karagöz'ü öldürmeye kıyamadı. Aksine hayat için çaba harcadı.

- Peki, ne yaptı?

- Asığat da Karagöz'le birlikte "Gitti-gelmez" karantina adasına gitmek istedi.

- Cüzzamlılar kolonisine mi?

- Evet, ne dediysek, ne yaptığımız da kabul etmedi. "Karagöz 'süz bir hayatın benim için anlamı yok. Eğer o çürüyerek ölecekse ben de öleyim... Son nefesini verinceye kadar yanında olacağım. Onu yalnız bırakmayıp yanında kalıp azabına, acısına ortak olup yükünü hafifleteceğim" deyip söylediklerimizi dinlemedi. Böyle bir durumda ne yapmak lazım? Eşinden zorla ayırmak insanlığa sığmazdı, hastane heyeti mecburen kabul etti.

- Gerçek... İşte bu gerçek bir sevgi! -dedim biraz dinlenip alnımdan damlayan terleri avuçlarımla silerek.

- Hayır, bu sevgiden de üstün bir güç. Burada yalnızca sevgiye karşı gösterilen saygı değil, insanlık, sevdiği için canına kıyma, ölümden korkmama, özveri de var... İşte bu, gerçek aşk! Aşk azabından ölümlle kurtulmak değil, bu aşkı bir gün daha uzatmaya çalışmak. Uzun yıllar sürecektir olan azabı ve acıları kabul etmesiyle, sevdiğine ne kadar dost, ne kadar sadık olduğunu anlatıyor. "Seviyorum, senin için ölüyorum" şeklindeki boş ve yalan sözlerle değil, gerçekten seven kalbin verdiği dönülmez bir yeminle... İşte gerçek âşıklar böyle olur. Bu anlattığım geçmişteki olmuş bir aşk değil, günümüzün aşkı.

- Ee, sonra?

- Ne sonrası?

- Ne zaman bitti? Asığat Karagöz'le gitti mi?

- Evet, gitti.

- Peki, sonra ne haber aldınız? Asığat sözünde durdu mu peki?

Şerubay hiçbir cevap vermedi. O, sanki bir daha geri gelmeyecek gibi, geçip giden günlerine göz gezdirmişçesine, öylece kaldı. Herhalde, Asığat ile Karagöz vakası onun kalbine silinmez bir resim olarak kazanmış. Bu resimde, ancak dikkatle baktığında görebileceğin acayip bir acı hissi var. Bu acı hissi, öyle büyümüş ki, yaşadığı tüm hayata yansımış. Şu oturmuş çehresinden, o geçen günleri de tıpkı bugünkü gibi, pişmanlık ve acı içinde olduğu görünüyor.

- Bazen, kendi kendime insanoğlu yaratıldığı günden beri yaşıyormuşum gibi hissediyorum. Yer de gök de ihtiyar biri gibi görünüyor. Mavi teninde parıldayan yıldızlar, sanki iyice paslanmış, eskimiş bozuk para gibiler. Gökyüzünün o kurumuş rengi de tam bir eski teneke gibi dersin. Böyle zamanlarda, yemyeşil yeryüzü de benim için, fakir bir evin yamalı yorganına benzer. Yorgan ama sıcaklığı yok, günü geçmiş, iyice eski... İnsanoğluna gelecek olursam, o da son dakikalarını sessizce bekleyen karahumma hastası gibi. Kaçacak dermanı yok, gelmekte olan ecele el açmış bekliyor... Son zamanlarda, böyle hissettiğim anlar çok olmaya başladı. Bu neden dersin?

- Yorulmuş olabilirsiniz.

- Neden?

- İŖten, çok dŖnmekten...

- alıŖan adam da yorulur muymuŖ hiç? DŖnmeyi bırakırsan da ıldırırsın. Bizi bu günlere getiren Ŗey dŖnmek değil mi? Hayır sevgili yoldaŖım, ben kendi gszlğmden yoruluyorum.

O bir müddet sessiz kaldı ve ardından yine konuŖmaya baŖladı;

- Her gün, ellerimden iki  ağır hasta geçiyor. Bazılarını, ecelin elinden alıp kurtarabiliyorum. Ama bazılarını... Evet, onu kurtaramadığım gün yarım yamalak gemiŖ gibi oluyor ve ihtiyarlıyorum, kederleniyorum, acizleŖiyorum.

Ben, Ŗerubay'ı yeni yeni anlamaya baŖlıyorum gibiyim. Özellikle insanoğlu için bu kadar kaygılanan böylesine zayıf bir insana, halk ne gibi iyilikle cevap verdi? Ben nasıl teŖekkr ettim? Evet, ama insanoğlunun kaygısını güden bu kiŖinin Ulbosın'a yaptığı kötülükleri nasıl affedebilirsin? Demek ki, umuma yapılan iyilik, bir kiŖiye yaptığın kötülüğünü yok edemeyebiliyor? GemiŖte, bütün ömrünü halkına ve vatanına hizmet etmeye adanıŖ insanların, yaptıkları hususi hatalar için yine yaptıkları iyilikleri yok sayabilir miyiz? Bu açıdan bakıldığında, Ŗerubay'ın taksiratını affetmek gerekiyor gibi. Fakat o zaman Ulbosın'ın yok olup giden geç ömrünün suçunu kime ykleyeceksin?

DŖncelerimi Ŗerubay'ın sesi böldü.

- Asığat ile Karagöz'e hiç yardım edememiŖ olmayıŖıma hep piŖman olmuŖumdur. - dedi o i çekerek, -Bu da bizim acizliğimizi gösteriyor... Gözlerinin önünde öylece yok olan bu değerli hayatları gören bir insan nasıl yorulmasın...

- Onlar, gözlerinizin önünde mi ldler?

- Hayır, Asığat ile Karagöz'n geçmeyen hastalıktan, pençesinde uzun süre acı çektiklerini, onları kazada bulan tedavi etmeye alıŖan bir doktor sylemiŖ.

- Asığat da mı bu hastalıktan öldü?

- Evet, zaten kendi isteğiyle gitmiŖti...

- Belki Asığat da piŖman olmuŖtur...

- Meselenin z de iŖte orda. Doktor sylemiŖti, Asığat bu hastalığa yakalanmıŖ olmayı bırak, uzun yıllar azap içinde olmasına karŖın, bir kerecik olsun; "senin için bu hale

geldim" deyip, Karagöz'e sitem dahi etmemiş. Son anlarına kadar birbirlerine tek bir kötü söz dahi etmeden bu dünyadan göçmüşler. Doktorun söylediğine göre, Karagöz öldüğü anda, Asığat bir hayli sağlıklıymış fakat sevdiğinin ölümü sonrası o da çok uzun yaşamamış. Hikâyemin başında, da söylemiştim ya; onların ikisi, gölde gezinen bir çift kuğu gibiydiler. "Eşinden ayrılan kuğu kederden ölmüş" der kazaklar. Asığat da Karagöz'ünden ayrıldıktan sonra yalnızlığa dayanamamış herhalde...

Gözlerimin yaşla dolduğunu daha yeni anladım. Bir çift kuğuya benzeyen bu iki aşığın yaşadıkları beni çok mu çok duygulandırdı. Söyleyecek başka hiçbir söz bulamayıp;

- İşte, gerçek âşık diye bunlara denir. -dedim.

- Hepimizin onlar gibi olabilmesi lazım. -dedi Şerubay, az önceki gibi değil; çevik, canlı bir şekilde konuşarak, -Sevginin değeri mutlulukta değil, kaygısında. Sevincini yaşarken herkes mutlu olabilir. Ama kaygısını da çekerse işte o zaman o sevginin kıymetini bilir.

Şerubay bu nasihatleri sanki bana söylüyor gibi. "Evet, eğer kendi başıma böyle bir zorluk gelmiş olsaydı, Asığat gibi davranabilir miydim? Herhalde davranamazdım... Zira ben, karagözü gerçekten seven Asığat gibi, bu güne kadar hiç kimseyi ölecek kadar sevmedim. Gençlik çağımdaki Ayavcan adlı genç kıza, öğrencilik zamanındaki Ümit'e, olgunluk zamandaki Ulbosın'a karşı taşıdığım hislerin hepsi geçici değil mi? Böyle bir durumda, canıma kıyacak kadar sevdim demek çok zor. Eğer birini gerçekten seversem, bende de Asığat'ın yaptığı gibi bir tavır, insaniyet görülebilir... Ah, ne bileyim! "Bekâra karı boşamak kolay, başa gelmeden yaparım, ederim demek kolay!"

Şerubay'ın, arkalarında bir gözü yaşlı oğulları kaldı sözü aklıma gelince;

- Asığat'ın çocuğu nerde? Ondan haberiniz var mı? -dedim.

Şerubay kafasını çevirip;

- Berik' ten mi bahsediyorsun? -dedi usulca, -O, şimdilerde tıp enstitüsünde okuyor. Kocaman bir genç oldu.

- Ana babasının nasıl bir halde vefat ettiğini biliyor mu?

- Bilmiyorum... Asıg'at ile Karagöz'ün son istekleri biricik oğullarını son bir kez görüp öyle ölmektir. Fakat bu isteklerini gerçekleştirmek mümkün olmadı. Ama bir mektup yazmış olmalılar.

Şerubay bu sözlerin ardından iç çekti. Onun bu iç çekişinde kendisinin de gizlediği bir şeyler var, ama söylemediği sırrı sorasım gelmedi. O benim bu düşüncemi sezdi mi (bilmem), yüzüme bir daha baktı.

- Çocuk dediğin, candan yaralar' derler, Kazaklar bilmeden söyler mi?, Zavallılar, öldükleri güne kadar Berik' in resmini gözlerinin önünden bir an bile kaldırmadılar.

Gözlerimle görmemiş olsam da yaşadıkları şeylerin içimi yaraladığı bu gençlerin acısıyla kalbim parçalandı. Özellikle de onların çocuk konusundaki hasretleri, yaşadıkları canıma dokundu. Hey gidi kader, ne kadar da acımasızsın! Karı koca, iki talihsizin yaşadıkları ve hastalığın azabı azmış gibi, bir de evlat derdini mi ekliyorsun! İster yazar olsun ister ressam ya da başka bir sanat erbabı olsun, ağır azaplar ve zorluklar içinde dünyaya getirdiği çalışması için; "Bu da benim içimden dünyaya gelmiş bir çocuk (evladım)." der. Sanat erbabının her çalışmasının, binbir zorluk içinde ortaya çıktığı doğrudur. Fakat bunu evlatla karşılaştırmak doğru değil. Kendim çoluk çocuk sahibi olacağımı görmesem de öyle düşünüyorum. İnsanın soyut bir ürüne karşı olan hisleri, babanın evladına karşı olan hislerinden çok ama çok farklıdır; İnsan, yaptığı esere çabuk alışıyor ve işine başlangıcı yaptıktan sonra, onu sevmeye başlıyor. Yaptığı eseri ne kadar sevse de, çok geçmeden başka bir esere, başka bir projeye gönlünü kaptırıyor. Peki, kim çocuğu için böyle yapabilir? Çocuk ömür boyunca sürececek bir heyecan değil mi? Ona karşı olan şefkatini sonuna kadar saklamaz mısınız?

Yarattığın esere karşı olan hislerle babalık hislerinin farklılığı işte burada. Bu yüzden onu soyut bir eserle karşılaştırmak doğru olmaz. Evlat senin bir parçan, eserin ise senin çalışman, hatta bir parça da halkının çalışmasıdır.

- Sevgi dedikleri işte bu! –dedi Şerubay yine benim düşüncelerimi bölüp. –Sevgiden hevesi, kadın ve erkeklik duygularını alıp atsan bile, insanlar hala birbirlerini beğeniyor ve birbirleri için canını verecek bir hale gelebiliyorlarsa, işte o zaman, onlar gerçek âşıklardır. Birine bir şey olup bu dünyadan göçse, geride kalan için dünyanın bir anlamı olmaz. İnsan arzu ve heveslerden güçlüdür, eğer sevdiği olmadan yaşayamayacakmış gibi bir hissiyata sahipse, işte o zaman o da gerçek bir sevgiye

sahip demektir. Aralarındaki, erkek ve kadına özgü duygular kaybolmuş olsa bile, eğer birbirlerini hala seviyorlarsa ve seveceklerse, işte o zaman sevgi dediğimiz şey ruhani bir güce dönüşür ve işte o zaman naif bir aşk dünyaya gelir. İnsan bu duruma gelirse, sevdiği kişi olmadan hayat süremez olur. Biri bu dünyadan göçse, diğeri başı belli fakat sonu belirsiz, sonsuz bir kitap gibi kalır. Asığat ile Karagöz de gerçek âşıklar idiler. Onlar kendi kitaplarını kendileri yazıp gittiler. Eğer sevgi yalnızca tutku temelinde kurulmuş olsaydı, onlar böyle bir duruma düşmezdi. İşte Jantas, benim Ulbosın'a karşı hislerim de böyle. Elbette, sen benim ona karşı hissettiğim duyguları, şehvet düşkünü ihtiyarın genç bir kıza karşı taşıdığı hisler, diye düşünüyor olabilirsin. Eğer böyle düşünürsen hata edersin. Benim ona karşı olan sevgim, tutku ve şehvet gibi şeylerden de ötede.

- Ulbosın'a karşı olan hisleriniz benim için anlamsız. İki kuğudan birinin, diğeri olmadan yaşayamayışının bir sebebi var. Zira birbirlerini seviyorlar. Ama Ulbosın ise sizin için böyle bir durumdan uzak. Bunu bile bile...

Kaba konuştuğumu neden sonra anladım. Farkında olmadan Şerubay'ın yarasını kaşdım, o kaskatı kesilip kaşlarını çattı.

- Bizim zamanımızda gerçek âşıkların olmadığını mı düşünüyorsun? -dedi o bana öfkeyle bakıp.

Karşılık veresim gelmedi.

- "Ölenle ölünmez" demiş Kazaklar. Eğer Ulbosın bir gün dünyaya gözlerini kapatırsa, siz de onun ardından ölmeyeceksiniz yani... Ben, sizin bu kadar büyük bir acı çekeceğinizi düşünmüyorum.

Sevgi iki insanda var olan bir his değil mi, kendisinden nefret eden Ulbosın için Şerubay'ın bu denli acı çekmesi, onsuz bir hayatın manası yok şeklindeki konuşması, doğrusu benim için anlamsız. Kendine bakmayan adamın, arzuları aklı ile birleşip vücuduna hâkim olan şehvet ateşinin azabı diye düşünüyorum. Böyle hisler yalnızca krallara özgü diye biliyorum. Böylesine aşta, sızlayan kalbin nazik sesinden ziyade; bencil karakterli, kayser ve cesareti kırılmayan asi gönlün soğuk çığlığı duyuluyor gibi görünüyor. İşte Şerubay'ın Ulbosın'a karşı olan sevgisinde de Asığat'ın nazik gönlündeki sevgi değil, kralın korkunç öfkesi var diye düşünüyorum. Bu yüzden, ansızın beni de öfke kapladı ve o anda Şerubay'dan Ulbosın'ın öcünü almak istedim.

- Ulbosın ölürse, siz de mi öleceksiniz? -dedim kendimi tutamayarak.

- Benim canım Ulbosın'dan kıymetli mi sanıyorsun?

İkimiz kavga etmeye çok yakınız. O anda, birbirimizin zayıf noktasını arayan, dişlerini gıcırdatarak hırıldayıp duran erkek kurtlara benziyor desem şaşkırtıcı olmaz herhalde, gözlerimiz kızarmış, dudaklarımız titriyordu. Gençlik mi, yoksa Ulbosın'ın intikamını alacağım diye artan öfkeden midir bilinmez, Şerubay'ı daha da kızdırmak istedim.

- Madem öyle, Hadi iddiaya girelim!

Söylenecek her şey söylendi, eğer Şerubay' da azıcık dahi olsa insanlık varsa, benim huyuma gidecektir ve evet, "ben de ölürüm" deyip elini uzattı. Bu iddianın sonucunu bekliyorum.

Fakat Şerubay hiçbir şey yapmadı. Ansızın yüzü değişti ve endişeyle;

- Yoksa sen, Ulbosın'la ilgili kötü bir haber falan mı aldın? -dedi Şerubay sesi titrer bir vaziyette, -Eğer öyleyse hemen söyle!

Şerubay'ın ansızın değişen halini görüp, teli kopuk dombıra gibi acıklı sesi gibi sesini işitince, çok şaşkırdım.

- Yok, hiçbir şey işitmedim.... -dedim hemen başka söz bulamadan.

- Doğrudur.

Şerubay artık bana yüzüme bile bakmıyor, birden dönüp yürümeye başladı... Boynunu bükmüş aksaya aksaya gidiyordu. Bir yakınına toprağa veren adam da mezarlıktan işte böyle dönüyor. Şerubay'ın omuzlarını da mezarlıktan dönen adamınki gibi kahır, gönlünü azap ve acı basmış. Onun sevgisine inanmıyor olsam da, acısını anlıyor gibiyim.

İnsan üzerine yığılan kahır, acı ve zorluklara değişik reaksiyonlar gösterebilir; kimileri onu içten içe yiyen acılara dayanamayıp hastalanıp yatağa düşebilir. Kimisi, yaralı cengâver misali; vücudundan akan kan tükeninceye kadar, zorluklar, sıkıntılar ve acılarla karşılaşmış olabilir.

Şerubay da bana işte bunlar gibi göründü. Şimdi evine gidip kendini yatağa atacağına hiç şüphem yok. Kaygı mı onu yener, yoksa o mu kaygıyı yener, bir tek bu belirsiz. Bu onun Ulbosın'ı ne kadar sevdiğiyse ilintili.

Şerubay'a acısam mı acımasam mı bilemedim. Acılı birine acımamak itlik olsa gerek. Ama başka bir insani acılar içine sokan bir adama acımak, işte o da itlik. Bak bakalım adalet nerde!

Çok geçmeden ben de eve vardım. Bugün Şerubay ile karşılaşmamızdan kazandığım tek şey, Asığat ile Karagöz'ün hikâyesi oldu. Bu hikâye beni çok şaşırttı. Bu iki gencin sayesinde ben de gerçek sevginin ne olduğunu anladım. Evet, gerçek âşıkların Asığat ile Karagöz gibi olması lazım! Asığat'ın erkeklığı, adamlığı benim aklıma kazındı. Bilahare, başıma bir zorluk geldiğinde onun yaptıklarını yapmak, benim ulaşmam gereken bir zirveymiş gibi oldu.

VI

Hayatın olmadığı yerde sanat da olmaz. Ulbosın'ın heykeli de bu hayattan doğdu. O, benim estetik bakışımın, manevi arzularımın meyvesi. Buna seviniyorum, çocuk gibi neşelenip hoplayıp zıplayasım, oraya buraya koşturasım geliyor. Ama nedense bunların birini dahi yapmadım. Şimdi ben, insan dünyasına gelmiş, sesi içinde saklı bir piyano gibiyim, çalsın diyorsan perdesini-tuşlarını hareket ettirmeyi bil...

Yirmi beşine gelmiş bir genç için, sokakta adeta bir çocuk gibi koşmak çok zor. Fakat sevincim içime sığmadı, hiç olmazsa, heykelimi birine gösterip övünmem gerek, azıcık dahi olsa bencil kalbimi doyumam gerek. Ellerinle,ilmek ilmek işlediğin emeğinden memnunsan, azıcık dahi olsa övünmenin ne ayıbı olsun. Bu, nam, şöhret hevesi değil; bu, başkalarından iyiyim diyen bazı insanların sahte vasfı da değil; bu, kendi emeğine yine kendisi razı olan kalbin neşesi, rahatlaması. Eğer vakti geldiğinde emeğin için sevinmez, ondan zevk ve lezzet almazsan, o zaman o emeği vermenin ne anlamı var?

Kısaca söylemek gerekirse, Ulbosın'ın heykelini bitirdikten sonra dışarıya çıktım. Bahar iyice güzelleşmiş, tüm âlemi kucığına almış ve tıpkı bebeğini bağrına basmış bir anne gibi, sevgi dolu güzelliğiyle gözleri kamaştırıyor. Genç ağaçlar yeşil yapraklarını yaymış, yer ile göğü nevbahar'ın kokusu mest etmiş, eski dünyayı yeniden yaratmış gibi. Milyarlarca yıldır umursamadan dönen yeryüzü, katmer katmer karlı tepeler silkinip nurlanmış gibi. İhtiyar dünya tıpkı ihtiyar bir adamın kokular sürüp yenilenmesine benzer bir şekilde ansızın yeşerip mutluluk şarkılarıyla sarmalanmış gibi.

Yaradılışın bir aşaması olan, bahar mevsimini çok seviyorum.

İşte bu bahar gibi, gözleri kamaştırın hayatın baharına olan iştahım da arattı. Benim için hayat da genç, bütün alem de genç, şehir üstüne çöken alacakaranlık misali bir renge sahip olan tepeler arasından, güneye doğru uzanan Mıstav şehri de genç!...

Mıstav! Sizler bu şehri tanımıyorsunuzdur herhalde? 'İşte, kendi hikâyemi anlatacağım diye, sizleri bu şehri ile tanıştırmayı unutup gidiyorum, affedin.

Göçebe kazaklar, hayvanlarına bakıp hayatını sürdürse de, etrafa isim verebilmişler. Altınemel, Şoyındı Köl, Qorğasın Tas, Jezkazğan, Kentav, Misqonır... Mühendis olup, altında ne olduğunu bilmesede görünüşüne bakıp toprağının kimi özelliklerini hatırlatacak isimler koymuşlar. Bilerek verilmiş gibi bu yerlerin hepsinde de adıyla ilintili madenler bulunuyor. Bu halkın bilgisi değil de nedir? Ben, aslında kazak halkının bilgili bir halk olduğunu düşünüyorum; Onun destanları, hikâyeleri ve şarkıları gerçek bilgeliğin belgesini gösteriyor. Asanqayğı, Qorqut, Ayaz Biy gibi derin bir felsefeye oluşturulmuş kahramanlar, başka yerde var? Hiç kimse de yok! Yalnızca, (çok) görmüş geçirmiş, bütün hayatı bozkırda, hayat mücadelesi içinde, orda burada geçen, geniş bozkırlar gibi uçsuz bucaksız dünyasına düşünerek bakabilen Kazaklarda var. Bu, halkımı yüceltmekten, böyle bir halkım var deyip övünmemden kaynaklanan düşüncem.

Şüphesiz, sanat milli düşünceyi genişletir, bir kavme millilik özellikleriyle hoş görünen bir eser milli olmasıyla birlikte evrensel bir eserdir. Bu yüzden benim için, Birjan Sal, Akan Seri, Kurmanğazı, Tettimbet'in ezgileri ne kadar güzelse; Glinka, Çaykovski, Bize, Berdi'nin müzikleri de o kadar güzel. Ben de Kazak'ım, başka milletlerle dost Kazak'ım. Asan Kayğı, Korkut'un isimlerini söyleyecek olursam, o zaman da içimde saklı sırlarım var. Hangi medeniyetin halkını alırsan al, milli sanatçıların halkının tarihini heykel, resim yoluyla gelecek nesle bıraktığı birçok üstat var; Didi, Poliklet Praksitel, Mikelanjelo, Roden, Rafael, Repin, Vasnetsov... Peki, ya bizde?... Siz karar verin, buna övünme de diyebilirsiniz. Benim büyük arzularımdan biri, yurdumuzun efsaneye dönüşmüş sanatçıların, Ulbosın gibi yaşlılarının heykellerini yapmak. Siz bilirsiniz, bunlar içten gelen bir istek. Bu bilgi düzeyi yüksek suretler benim halkıma karşı olan sevgim, evlatlık görevim.

Sizler bu tavrımı gelenekselliğe yönelme olarak düşünmeyin. Geleneksel olmadan yeni olmaz. Anasız çocuk olmaz, ama doğan bebek de büyüdükçe anasına benzemez. Fakat büyüyünceye kadar ana sütüyle beslenip erkek olur. Sanat da böyle bir şey; büyüyebilmesi için ona da süt, yemek gerek. İşte bu sebepten ben de halkımızın eski zamanlarındaki destanları ve masallarının kendine has medeniyetini ve sanatını aklımda tutmak istiyorum. Şüphesiz, gelecek nesil Asan Kayğı ve Korkut'u benim gibi anlamaz. Onları doğru anlayabilmeleri için benim onların tasvirlerini kaldırasım geliyor. Nasıl olup bitecek, onu gelecek gösterir. Şimdilik, Ulbosın'ın heykeli düşündüğüm gibi olduğu için mutluyum.

Kazaklar topraklarına isim verebilmişler diye en başta söylemiştim. Buraya da Mıstav (Bakır dağı) deyip çok uygun, çok doğru bir isim vermişler. Burada, çinko da kurşun da kalay da var. Gelecekte bunları da yeraltından çıkaracak fabrikalar da kurulacak. Şimdilik bakır fabrikası var ama şehre ismini veren, fabrika değil yer adı. Bu şehir, inşası bittikten sonraki beş yıl içinde iyice büyüyüp gelişti. İnşası tamamlandığı yıl dikilen fidanlar gölge veren ağaca dönüştü, o yıl doğan bebekler beş yaşını doldurdular ve sokaklarda bağıra çağıra koşuşturup duruyorlar. O yıl enstitüye başlayan gençler, okulunu bitirip mühendis, doktor ve ya öğretmen olup yine bu şehirde hizmet vermeye başladılar. Onlardan biri benim, biri de Bazargül.

Fabrika yapılmadan önce burada bizim kolhoz²⁰ vardı. İşte şu fabrikanın olduğu yerde küçük okulumuz, şurada idare merkezi, şurada da süt çiftliği... Artık onların hiçbiri yok, her yeri asfalt dökülmüş geniş sokaklar, yüksek binalar, sinema, tiyatro, kültür merkezi, okullar, hamam. Yani güzel bir saltanat. Otobüs, arabalar. Tan attığı andan gün bitinceye kadar uğuldayan şehir... Biri işten gelirken, biri işe gidiyor. Akmakta olan insan seli.

Bizim kolhoz fabrika yapılmaya başlandığı yıl "Aynabulak" denilen yere taşındı. Şehirden on kilometre kadar uzakta. Arada sırada gidip geliyoruz. Köyün büyük adamlarının hepsi orda, fabrikada kimse kalmadı. Burada, eski "Mıstav" kolhozunun gençleri varız. Neden olduğu belirsiz, bizler için şehir köyden daha çekiciydi.

²⁰Rusya'da köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesi. Eski Sovyetler Birliği'nde devlete ait topraklarda üretim yapan, ücretin emeğin niteliğine ve çalışma süresine göre verildiği, belli sayıda köylü ailenin oluşturduğu devletin veya devlet ile çiftçilerin ortak mülkiyetindeki tarım işletmesi.

"Miçurin" olup değişen o Mıstav kolhozunda enstitüyü bitirip gelen ve ziraat mühendisi, veteriner olarak- çalışan birkaç genç haricinde, birçoğumuz şehirdeyiz.

İşte, şimdi o eski Mıstav' ın geniş sokaklarında yürüyorum. Güneş batmak üzere, bahar yeli esiyor, hava serin. Bir tek benim içimde kızıl kor, gözlerimde güneş ışıkları, etrafıma neşeyle bakıyorum. Sokakta koştururan çok insan var. Hepsi zarif bir şekilde giyinmiş, Halkın hepsi bana bugün çok daha görkemli ve güzel görünüyor. Nasılsa, her gün gördüğüm şehir, ama bugün, kendi içim bir ayrı hoş olduğundan, başka bir mutlulukla bakıyorum. Velhasıl, nereye gittiğimi, nerde olduğumu ben de bilmiyorum. Bir süre sonra anladım; karşı tarafım kültür sarayı. Kültür sarayına doğru uzanan çiçek meydanına döndüğüm anda ansızın;

- Abi -diye bir ses kulağıma çalındı. Bazargül'ün sesini milyonlarca sesin içinden tanırım, hemen sese doğru döndüm. Gerçekten de Bazargülmüş, yan sokaktan gülümseyerek bana doğru geliyordu. Sanki çocukluk zamanlarındaki gibi şımarık, nazlı bir hali vardı. Abilkas'a eş olsa da benim kardeşim sonuçta, içim bir tuhaf oldu. Böylesine saf, böylesine sevimli kardeşimi Abilkas'a vermiş olmak benim için de zor elbette (hastanenin başhekimini değil, isterse sağlık bakanı olsun yine de bu sözü söylerim). Yanında ondan da alımlı, tanımadığım bir kız var. Kız değil, bir görsen, gökten düşmüş bir melek sanırsın. Uzun boylu, ince belli, koca gözlü esmer bir güzel... Çift örgülü saçları beline kadar uzanmış, sallanıyor. Üstünde beyaz ipek gömlek, ayağında uzun topuklu ayakkabı. Usul adımlar ata ata, o da bana doğru gülümseyerek geliyordu. Onları görünce duraksadım. Bazargül ve diğer kız yanıma gelince kız nazikçe selam verdi.

- Nasılsınız, iyi misiniz Jantas abi?

- Siz nasılsınız...

Kızın yüzüne dikkatle baktım. Sevinçten sesimin nasıl çıktığını bilemedim;

- Aman Allah'ım, Ayavcan! Sen misin?

Ayavcan! Ayavcan ismi ne kadar da kıymetli. Başkasını bilmem ama benim için öyle! Sizler beni, "kız görünce kolay düşecek biriymiş" diye düşünmeyin. İnsan kalbi elvan-elvan çarpar. Her vuruşta başka başka hisler ortaya çıkar ve her hissin ayrı bir ayrı bir tınısı, ayrı bir hikâyesi var.

Ben ortaokulu bitirmek üzereyken Ayavcan ile Bazargül de benim gibi yatılı okulda, yedinci sınıfta okuyorlardı. İkisi aynı yaştaydılar ve Ayavcan da bizim gibi öksüzdü. Yalnızca babası ve üvey annesi var; benim düşünceme göre, Ayavcan için onların yokluğu varlıklarından daha iyiydi. Olgunlaşmakta olan bu alımlı genç kız, Bazargül'le arkadaş olduktan sonra onu kardeşimden ayrı görmedim. Ben, ortaokulu bitirmek için (okula) devam ettiğim dönemde de sanatla uğraşıyordum. Bayram zamanı, mahalli büroların tören alanlarındaki sloganlarını yazıyor, binalarını süslüyordum. Bayram olmadığı zamanlarda farklı farklı işler (bazı basit gazetelerin resimlerini çizme, tabelalarını, süsleme gibi) yapıyordum. Velhasıl, eğer kazandığım parayla Bazargül' e bir şey aldysam, Ayavcan' ı da unutmuycordum. İkisi için de çalışıyorum. Köy çocukları biraz dalgacı olur, benim bu davranışımı yaşıtlarım bir başka yorumlayıp; Ayavcan'a 'yavuklun' diyerek espriye dönüştürdüler. Neden olduğunu bilmiyorum, buna sinirleniyor olmuş olsam da, içten içe de sevinirdim. Böyle konuşmaları Ayavcan' da işitiyordu fakat onun da bu gibi sözlere kızdığını ya da karşılık verdiğini görmedim. Hatta çocukların dalga geçmelerinden sonra ne zaman beni görse, kendi kendine utanır, yanakları kıpkırmızı oluverirdi... Bana kardeşim gibi çekinerek bakan kara gözlerinin ışıltısıyla, on beşine yeni girmiş olsa da gençlik duygularından haber geldiğini hissettirir gibiydi.

Genel olarak her çocuğun gençlik duyguları geç uyanır. Gönlümde Ayavcan'a karşı olgunlaşmamış bir düşünce olsa bile, genellikle onun hakkında hiçbir şey düşünmüyordum, ona yalnızca abilik duygularıyla bakıyordum. Bu durum bir ara bozuldu. Buna sebep olan da Ayavcan' ın kendisi. Okulu bitireceğim yılın bahar mevsimiydi, gece yarısı olmuştu ve tam yatayım dediğim sırada bir çocuk gelip;

- "Ayavcan seni çağırıyor" -dedi. Herhalde benimle dalga geçiyor diye düşünüp çocuğu bir iki tokatlayıp, yatağıma yattım. Tam o sırada birisi kapıyı tıklattı. Gidip baktım, Ayavcan imiş. Renk yok, yüz yok, gözleri bir başka. "Bir sıkıntı var!" diye evden koşarak çıktım.

- Ne oldu? -dedim Ayavcan' ın yanına varır varmaz. Kız tir tir titriyordu. Serin bahar gecesine bakmadan, yalnızca gömleğiyle kızlar yatakhanesinden kaçmış gibi bir hali vardı.

- Üvey annemle, babam geliyor. Beni alıp götürmek...

- Nereye? Neden?
 - Söz verdiği bir adam varmış. Onlar sorup duruyorlarmış.
 - Yani seni evlendirmek mi istiyorlar?
 - Evet, ama on altı yaşıma girene kadar evde oturacaktım. Babam öyle dedi.
 - Sen okuyorsun ama.
 - İyice büyüdün, daha fazla okursan bozulursun diyorlar.
 - Madem öyle niye geldin? Yoksa gidesin gelmiyor mu?
 - Elbette gidesim gelmiyor (gitmek istemiyorum).
 - Madem öyle gel bakalım, milislere gidelim. Rıza olmadan evlendirmek yasalara aykırı.
- Bunu o zamanın küçük çocukları da biliyor, neden anlatıp durduğunu ben bile bilmiyorum.
- Beni verecekleri adam da işte o milis güçlerinin komutanının kardeşi. Babam, onlarla sürekli sohbet eder durur, onlarla arası çok iyi, sürekli gelir giderler.
 - Baban ne kadar da acımasızmış.
 - Aslında beni o adama vermeye çalışan, üvey annem. Babam onun sözünden çıkmıyor. şimdi ne yapacağız?
 - O zaman idareye gidelim.
 - şuan orada kimse yok. Anne ve babam beni alıp götürmek için geldi, ben de giyinip geleyim diye içeriye girdim ve pencereden kaçıp gittim.
- Bizim oralarda böyle şeyler hala oluyor. Bu gibi durumlarda bazen mahalli memurların da zafiyetleri oluyor. Bu yüzden, eski geleneklerle, adetlerle baş etmek çok zor. Ayavcan' ın şu hali de işte böyle zor durumlardan biri. Ne yapmamız gerektiğini düşünürken kızlar yatakhane tarafından bir bağırış sesi geldi.
- Kız şuraya doğru gitti. –şeklinde bir kadın sesi duyuldu. Seni kancık, sen benim eline düşersin!

- Jantas abi, bunlar onlar. -dedi Ayavcan endişeyle, -Yanlarında erkekler de var... Şimdi ne yapacağız?

Düşünecek vakit yok, gece hangi memur burada kalsın. Eğer Ayavcan' ı bir alıp giderlerse, ikinci bir kez göremezsin.

- Yürü saklanalım -dedim aklıma ilk geleni yapıp Ayavcan' ın elinden tuttum ve hemen ortadan kaybolduk. Diğerleri bizi göremediler.

Gece boyu okulun dışındaki dar vadide saklandık. Eve dönelim desek, korkuyoruz. Diğerlerini açık seçik görebiliyoruz hala bizi arıyorlar. Gitmeyelim desek, donuyoruz. Bahar gecesi hava hala serin.

Bilhassa, yalnızca geceliğiyle çıkan Ayavcan iyiden iyiye üşüyordu. Benim üstünde ceketim vardı, kıvrılıp oturan kızı acıdığım için çıkarıp ona verdim. O benim ceketimi alıp giydikten sonra;

- Sen üşümüyor musun? -dedi.

Böyle bir soruya kim evet diyebilir ki?

- Hayır, üşümüyorum. -dedim. Fakat çok geçmeden titremeye başladım. Bunu gören Ayavcan hemen;

- Abicim, ceketin altına ikimiz de sığarız. -dedi ve bir kolunu ceketten çıkarıp yakasından tutarak ceketin bir omzunu benim üzerime sundu.

Üşüdüğüm için ceketin içine giriverdim. Daha düzgün olsun diye de Ayavcan'a iyice sokulup onu belinden kavradım. Vücudu sıcacıktı. Sonrasında onu nasıl kucakladığımı, nasıl kendime çektiğimi, vücudunu nasıl okşadığımı kendim dahi anlayamadım.

Tan atana kadar işte böyle birbirimize sarılıp birbirimizi vücutlarımızla ısıtmaya çalışarak oturduk. Sonrasında da, sessiz sedasız seviştik.

Tan atar atmaz hemen parti yönetimine gittik... Ayavcan' ın babasından ve milis komutanından şikâyetçi olduk. Fakat onları yargılayan kimse olmadı.

Ben, o yaz Leningrad'a, okumaya gittim. Bazargül ile Ayavcan yatılı okulda kaldılar. "Gözden irak olan gönülden irak olur" derler, uzakta kalınca Ayavcan' ın yüzü benim için belirsizleşmeye, kaybolmaya başladı. Yalnızca, böylesine saf ve temiz bir kızla

sevişmiş olduğum bazen aklıma geliyor. Sanki Ayavcan'ın titreyen dudaklarının tadı hala damağımda duruyor. O tadı bir tek Ulbosın'la karşılaştığımda unuttum. Fakat neden olduğunu bilmiyorum, ne zaman Ayavcan'a sevişmem aklıma gelse, çocukluğuma dönüyorum.

O Ayavcan işte tam karşımda duruyor. Büyümüş, serpilmiş, huri kızı gibi güzel olmuş. Bu, Leningrad'a giderken geride bıraktığım, diğer çocukların gözüne bakmaya, benim yanıma gelmeye utanan Ayavcan değil; güzelleşmiş, bir hayli boy atmış Ayavcan

"Aman Allah'ım, Ayavcan sen misin?" deyişime Bazargül'le birlikte o da güldü.

- Sen nerden çıktın!

Ayavcan, o billur gözleriyle bana baktı.

- Buraya çalışmaya geldim.

- Nerde çalışıyorsun?

O, Şehir hamamının yanında kurulmuş olan beş katlı evin üstünde duran kıvıll bayrak bağlanmış uzun vinci gösterdi.

- İşte orda, vinç operatörü olarak çalışıyorum.

Böylesine ince belli, uzun ve nazik parmaklara sahip güzel bir kızın, vinci kullanıyorum deyişine inanıp inanamayacağımı dahi bilmeden, şaşkınlık içinde suratına baktım. Ayavcan şaşkınlığımin nedenini anlamış olacak;

- On yıllığı bitirdikten sonra okula devam edemedim. –dedi.

"Okuyamamış olmasına" utanmış gibi başımı öne eğip;

- Ardından da gençler kararnamesiyle Temirtav' a (Demirdağ) gittim. Vinç operatörü görevini aldım ve iki yıl kadar çalıştım. Şimdi de doğduğum topraklara döndüm. Yine dışardan okumaya devam ediyorum.

- Ne okuyorsun? Nerde okuyorsun?

- Tomskiy Teknoloji Enstitüsünde okuyorum.

Ayavcan bana "ne iş yaşıyorsun" diye sormadı. Herhalde Bazargül' den her şeyi öğrenmiş. Yalnız, arada sırada yüzüme bakıp duruyordu. Bu bakışları içime işledi.

Neden olduğunu bilmiyorum, heyecanlanmaya başladım. " Bazargül, Ulbosın'la ilgili hiçbir şey dememiştir (inşallah)."

- Abi, biz de senin yanına geliyorduk. -dedi Bazargül.

Buna çok sevindim.

- Madem öyle neden burada duruyoruz. Hadi gidelim.

Üçümüz yan yana geliyoruz. Birbirimizle uyumluyuz. Çok dikkat çekiyor gibiyiz. Gelen geçen insanlar arkamızdan bakmadan duramıyor. Birçoğu da Ayavcan'a bakıyor. Zaten ona bakmadan geçmek zor. Zira o gece çok alımlıydı.

Bizim eve doğru gelirken, dilimin ucunda Ayavcan'a soracağım bir soru duruyor. Bu soruyu ne zaman sormam gerektiğini bilemeden yürüyorum. Sorayım dediğim şey, "Ayavcan, hala bekâr mısın, evlenmedin mi?" deme... Ayavcan' ın evlenip evlenmemiş olması beni neden ilgilendirir? Zaten beni ta mutlu eden de bu gize...

Çok geçmeden eve de geldik. Çaresiz, Ulbosın'ın heykelini göstermek zorunda kaldım. Eve girer girmez Bazargül' e bakıp;

- 'Bugün bitirdim nihayet, -dedim heykeli gösterip, ne (düşündüğünüzü) söyleyin içinizden geldiği gibi, -Ben de yoruldu...

Ayavcan ve Bazargül birlikte heykele dikkat kesildiler. Yüzlerinden belli oluyor "Ulbosın" ikisinin de hoşuna gitti. Şerubay'ın önerisini dikkate alıp, heykelin belinden aşağısını dalgalı bir çarşaf sarmış gibi yaptım, ne kadarda iyi olmuş. Sonuç olarak... Kaç medeniyetin zirvesine ulaştım, fakat şimdi kulağımın uçlarına kadar kızardım. Fakat abisinin çıplak bir kadının heykelini yapmış olması Bazargül'ün hoşuna gitmemiş gibi.

- Kutlarım abi, -dedi o soğuk bir sesle,- Tıpkı Ulbosın olmuş! -dedi ve mutfığa doğru yöneldi. -Tüh, unutuyorum, çay koyayım.

" Sanat Yüksekokulunu okumuş Bazargül bile böyle diyorsa, kısa etek, gömlek giydiğini gören halk neler demez? Ben doğru mu yaptım? Peki, Ayavcan niye bir şey demedi? Herhalde onun da hoşuna gitmedi, çok ters bakıyor."

Ayavcan uzunca bir süre heykele baktı ve eliyle bir kontrol etti. Bir süre sonra bakışlarını bana çevirip:

- Çok ustaca yapılmış, gerçekten yürekten kutlarım. - dedi elini heykelin üzerine sürdükten sonra, ardından da iç çekip gülümsedi - Gerçekten güzel bir kızmış. Mistav'da mı yaşıyor?

“Bazargül, Ulbosın hakkında hiçbir şey anlatmamış. Çok şükür... Hoş, ben de bilmiyorum, kendi bilmediğim bir şeyi nasıl anlatırım?”

- Bir ara burada yaşıyordu, şimdi nerde olduğunu ben de bilmiyorum.

- Hımm!

Ayavcan'ın suratında müphem bir sevinç ifadesi peyda oldu ve birden kayboldu. İnsan dedikleri çok tuhaf. Ayavcan daha sormamışken Ulbosın'ın nerde olduğunu bilmediğimi neden söyledim? İstesem söyleyemezdim.

- Yaptığınız başka heykelleriniz var mı, gösterin lütfen...

- Yok, hepi topu olan bu.

- Herhalde çok değerli biri olmalı. -dedi Ayavcan tebessümle, -iki yıllık vaktinizi bir tek onun heykeli için harcamışsınız... Hal böyleyken...

- Hangi iki yıl?

- Enstitüyü bitireli iki yıl olmuyor mu?

Ayavcan benim hakkımda az çok bir şeyler biliyor gibi; fakat bu sefer biraz hata yaptı. Ben enstitüyü bitireli bir buçuk yıl oldu. Fakat bu süre bir sanatçı için dahi olsa, az mı?

Her zaman olduğu gibi kalıplaşmış cevabı verip;

- Sanat, ev yapma veya demir dövmeye benzemez. Önceden şu olacak, bu olacak demek mümkün değil, ilham ve şevk lazım. -dedim.

- Acayipmiş! -dedi Ayavcan sessizce gülerek, -Abi' cim, bu güne kadar size ilham veren bir tek bu kızın güzelliği mi oldu?

"Bu ne, beni sorguya çekmek, sınamak mı, yoksa bana kırgın mı? Yine Jantas abi diyor... Sözlerindeki imalara bakılırsa, Ulbosın'la aramızda olanlardan haberdar gibi duruyor. Hay Allah, Bazargül de bir şey söylememiş diyordum. 'Bir kadının bildiği sırrı en azından üç kişiden biri bilir' dememiş mi Saadi! Ya kocası ya sevgilisi ya da arkadaşı... Bazargül de kadın sonuçta, bu üçüne anlatmadan nasıl dursun!"

Konuşmaya hevesim yok;

- Kadından değil, güzellikten ilham alırsın. -dedim.

Tam o anda, Bazargül ay içmek için seslendi. Ayavcan' la birlikte mutfağa geçtik. ay içmeye başladığımızda Ayavcan'a;

- Ne zaman geldin? -diye sordum.

- Birinde...

- Kimle kalıyorsun? Bazargül'n yanında mı kalacaksın?

- Yok, -diyen Ayavcan yüzüme doğru baktı. -Yalnız biri için, her zaman kalacak bir yer bulunur. Şimdilik işyerindeki yatakhane de kalıyorum. Evli falan da olmadığıma göre bu da yeter...

En başından beri sormak istediğim soruya yok yerden cevap alınca çok sevinip "oh" diyerek ne kadar derin bir nefes aldığımı fark edemedim.

Benim aklımdan geçenleri sezdi ler mi bilmem, Bazargül ile Ayavcan birbirlerine bakıp gülümsediler.

Biz aylarımızı içip, havadan sudan konuşurken Abilkas ıkageldi. Onu uzun zamandır görmemiştim, biraz Şişmanlamıştı. Yürüyüşü ve otururunda bir ağırbaşlılık ortaya çıkmıştı. "Mevki ya da derece insana akıl bahşetmese de akıllıymış gibi grnmeni sağlar" dedikleri gerçekten doğruymuş. Abilkas'ın Şu halini gören Allah'ın bir kulu ona akılsız diyemez. Onun bu kibrini görünce iten içe nefret ettim ve onu biraz sinirlendirmek istedim.

- "ok okumuş, aydın" Aysulu Beysenova Şimdi nerde? -dedim. Abilkas'ın da Bazargül ile evlendiği gün böyle deyip onun Őerefine kadeh kaldırdığı, hastanenin önceki yöneticisini aklıma getirip.

- Kim demiş onu? -dedi Abilkas kendi söylediği sözü unutmuşçasına, -Tıp alanı için o kadar da önemli biri değil, yalnızca kadın doğum uzmanı olan bir kadın, Şimdi bizim yemekhaneyi yönetiyor...

Bazargül kızarıp gitti ve "Ne konuşup duruyorsun?" dercesine kocasının yüzüne baktı. Herhalde, düğünde söylediği sözler Abilkas'ın aklına gelmiş olacak ki, bir Şey

demedi yere doğru baktı. Fakat sonra, çayından birkaç yudum alıp, bana dönerek lafı değiştirmek istercesine;

- Ulbosın'ın heykelini tamamladınız mı?

- Tamamladım, görmek ister misin?

- Yok. Benim ne işim olacak. Ama heykelinize başka biri meftun. Eğer sizin için çok kıymetli değilse, heykeli ona hediye edin.

Abilkas'ın "Başka biri", "sizin için değerli değilse" sözlerini hangi anlamda söylediğini ben de, Bazargül de anladık. Başka birinin kim olduğu da belli zaten.

Ben gülererek cevap verdim.

- Yüz bin som hazırlasın, bunu o "Başka biri" kimse ona söyleyiverin, ancak o zaman veririm.

Ayavcan ansızın bana doğru döndü.

- Bu heykel sizin için bu kadar değerli mi?

"Bu" dediği kim? Ulbosın mı, yoksa onun heykeli mi? Gerçi, ikisinin birbirinden ne farkı var?

- Ben sanata değer biçiyorum. Özellikle de kendi emeğime. Bazargül tebessümle güldü.

- Abim az emek harcamadı, sonunda heykel da kusursuz oldu, almak isteyen adama yüz bin som çok mu?

- Peki, satan adam için? -dedi Ayavcan yine gülümseyerek. Bu soruya benim yerime Bazargül cevap verdi;

- Değerli bir şey satılmaz. Abim satmaya karar verdiğine göre...

Ulbosın mevzusunu açan Abilkas'ı şimdi daha çok sevdim. Dolaylı da olsa, konuşulanlardan bazı şeyler ortaya çıkmış gibi. Bunu, özellikle Ayavcan ve Bazargül'ün yüzünden anlayabiliyorum. İkisi de keyiflenmiş gibiler.

Bundan sonra laf başka konulara gitti, ondan bundan konuşup gece yarısına kadar oturmuşuz. Misafirlerimin gitme zamanı geldi çattı. Onlar, oturdukları yerden kalktılar. Abilkas ile Bazargül buradayken Ayavcan'ı evine kadar bırakmayı doğru

bulmadım. Aslında sohbeti de kesesim gelmiyor (kesmek istemiyorum). Bugüne kadar huzur bulmayan kalbimi, Ayavcan biraz olsun rahatlattı ve darmadağın olmuş canımı düzene koydu.

O halimi Ayavjan anladı mı, ya da benimle konuşası geldi mi? bilinmez vedalaşmak için uzattığım elini tutup bırakmadan;

- Abicim, bana eserinizi gösterdiğiniz için çok teşekkür ederim. -dedi. -Eğer size de ağır gelmezse, siz de bizim yaptığımız işleri görün, benim çalıştığım vince gelin...

- Ne zaman?

- İstedığınız zaman gelebilirsiniz. Ben devamlı, sabahın erken saatlerinde işe başlıyorum.

"Benim koruyucu meleklerim kızlar" demiştim, bu sefer yardım yine kızın kendisinden gelmiş oldu. Evine çağırılmayıp çalıştığı yere çağırdı. Ayavcan 'ın bu tavrı çok yerinde oldu. Abilkas ile Bazargül buna ne diyebilirler ki?

- Aslında ben de bir vincin nasıl çalıştığını görmeyi arzuluyorum. Mutlaka geleceğim. -dedim Ayavcan'a gülümseyerek bakıp.

Onlar çıkıp gittiler, o gün güneşin doğuşunu gözlerini kırpmadan karşıladım. Yılan depremin olacağını, kırlangıç yangın çıkacağını, serçe fırtına kopacağını bir gün önceden bilirmiş derler. Biçare yürek de heyecanlı günlerin kapıda olduğunu hissetmiş olacak, bir başka çarpıyordu. Uyumak için ne kadar uğraşsam da uyuyamadım, Ayavcan gözlerimin önünde canlandı. Özlemle beklediğim sevginin artık gelmiş olduğunu hiç düşünmedim. Bunu da kalbimin saman alevi misali yükselen bir heyecanı diye düşünüp, başımı döndürmeye başlayan düşüncelerden kurtulmak istedim. Fakat tüm benliğimi, düşüncelerimi "Ayavcan" adlı arzu kapladı.

VII

Önümüzdeki Cumartesi günü Ayavcan'ın çalıştığı yere gittim. Çok büyük bir yermiş. Bir tarafında beton ile camdan yapılan dört katlı okul yapılmıştı; birkaç salonu var ve bine yakın öğrenci sığar. Bu okulun karşısına altı katlı ev yapılmış. Ayavcan'ın vinci işte bu ev ile okulun arasına döşenmiş demiryolu üzerinde aheste aheste hareket ediyordu. Vinç öyle büyük ki, yukarı bakmaya çalışsan başındaki şapka yere düşer.

Avlu tuğla, beton duvarlar, çatı malzemeleriyle dolu. Ben oraya gelir gelmez siren sesleri duyuldu

- Paydos! -şeklindeki sesler geldi. İşçilerin yemek yeme vaktiymiş. Her taraftan, bir sürü işçi yemekhaneye doğru akmaya başladı. Başında şapkası, üstünde kılıcın dış yüzü gibi siyah bir elbisesi var, (bilerek özenli giyindim) kimileri, bana alay eder gibi bakarak geçti. Balık etli, sarışın bir kız benim yanıma gelip yukarıya doğru bağırdı.

- Ayavcan, yemeğe gelmiyor musun? Kızıl sancak çekili vinci süren kişi başını vincin penceresinden çıkarıp aşağıya doğru baktı. Yuvadaki bir kuğu yavrusu gibi görünüyordu. Kızı gördü ve dolayısıyla beni de gördü. Hemen tanıdı galiba, bana sallayarak selam verdi ve yanımdaki kıza;

- Sen gidedur Altınay. -dedi bağırarak, - Görmüyor musun, misafirim gelmiş?

Altınay dönüp bana baktı ve şöyle bir göz atıp çekip gitti.

Yeniden vince baktım, Ayavcan aşağı doğru gelecekmış. Çok geçmeden aşağıya inip koştu. Başında kızıl bir bez, uzun saçlarını örüp arkasına doğru toplamış. Üstünde vücuduna iyice yapışıp adeta onun parçasıymış gibi duran siyah renkli iş kıyafeti vardı. Heykeltıraş, âdeti olduğu üzere ilk önce insanın vücut yapısına bakar. Bende bu âdetime uyup Ayavcan 'ın vücuduna dikkat kesildim. Kusursuz. Bataklıkta biten bir kayın gibi nazik ve dimdik, tüm uzuvları mükemmel. Nasıl bir heykel yapmak istersen iste, hepsi olur. Ressamlar tuvale işte böyle kızların resimlerini çiziyorlar. Böylesine bir güzelliği görünce dayanamayan benim dikkatli bakışlarım, Ayavcan'ı utandırdı mı bilinmez, elini uzatıp merhabalaştıktan sonra;

- Hoş geldiniz, şimdi öğle arası, vinci rahat rahat görmeniz mümkün.-dedi gülümseyerek, -Hadi gelin yukarıya çıkalım... Ayavcan önde ben ardında, vince çıkan merdivenden yukarıya doğru tırmanıyoruz. Bu kadar büyük mü olur, çık çık bitmiyor. Ayavcan ağaca tırmanan bir cengâver gibi ama ben, atlının yanında eşeğe binip topuklayan adam gibiyim. Ona ayak uyduramıyorum. Her adımda, yükseldikçe sanki bir kale fethetmiş gibiyim. Çok terledim. Merdivenin ortasına geldiğimizde aşağıya doğru bir baktım, başım döndü ve neredeyse düşecektim. İyi ki merdiven korumaları vardı. "sütten ağzı yanan yoğurdu üfleterek yer" dedikleri gibi bir daha aşağı bakmadım. En sonunda "Of, öldüm-bittim" dediğim bir anda vincin üstüne çıktık. Ben daha terimi silip, bir iki nefes alamamışken Ayavcan;

- Bir de simdi aşağıya baksanıza. -dedi.

Ben altımda duran şehre şöyle bir baktım. Ne kadar da muhteşem bir görüntü! Her tarafım inşaat. Uzaktan belli belirsiz tepeler görünüyor. Sol tarafımda kat be kat uzanan, Mırış Dağı. Ondan biraz aşağıda fabrika, oradan buraya kadar uzanan vinçler görünüyor. Kimi uzun kimi kısa.

Kıvrım kıvrım uzanan asfalt yolların üzerinde, durmadan akıp duran arabalar diziliydi, yukardan bakıldığında minik böcekler gibiydiler. İnsanın Yalnızca hayalinde canlandırabileceği muhteşem bir görüntü.

şaşkınlık içinde kaldığımı gören Ayavcan;

- Ben bu acayip dünyayı her gün görüyorum. -dedi ışıl ışıl gözleriyle, -Bazen, bu görüntüden daha güzel bir şey yokmuş gibi geliyor. Sanki sevgi ve başka bir hayat olduğunu unutuyorum.

- Sevgi hayatın bir ölküsü değil mi, unutmak mümkün mü?

- Peki ya bunlar? -dedi Ayavcan eliyle etrafı gösterip, -İnsanoğlunun ölküsünün de şu dünya gibi geniş, alımlı olması gerek, iste o zaman her birimizin üzerindeki sevinç, neşe, sevgi öncekisinden de güzel ve değerli olur...

"Ooh!" Ayavcan 'ın böyle mahareti de mi varmış, Abay'dan söylüyor! Bu kız, "seni seviyorum, sana ölüyorum" demene öyle kolay kolay inanacak bir kız değil, anla yiğitim!

- Fakat insanın arzusu yalnızca işte bu yükseklerde değil mi?

Ayavcan bana düşünceli bir ifadeyle baktı.

- Ben, German Titov'un günlüğünü okudum –dedi, bana değil kendi kendine cevap verircesine ters yöne dönüp konuşarak, -O günlükteki bir şeyi çok beğendim. "...geçenlerde, on bin metre yukarı tırmandık. Bu da yüksek mi? Az!" diyor. İşte o German Titov şimdilerde iki yüz yirmi bin metre yükseldi. Herhalde, buna da az diyecek!

Bu tuzağa öyle kolay düşecek halim yok. Sorumu yeniden sordum.

- O zaman, bu göstergeler insanın ölküsü mü olmalı?

- Siz bu göstergelerin manasını düşünün. -dedi Ayavcan bana gülümseyerek bakıp, - Bu metreler halka gerek. Benim düşünceme göre, emek insanoğlunun yaratılışından beri düşünüp bulduğu en kıymetli ideallerinden biri.

"Gerçekten de öyle, halk için çalışmaktan daha büyük bir ülkü var mı? 'Birisi kozmonot oluyor, birisi maden işçisi oluyor; birisi tramvayda kondüktör olarak çalışıyor, hiçbiri olmasa tuğla örüyor. Fakat hepsinin de yüreğinde bir tek, halkına hizmet etmek, onun ihtiyaçlarına ömrünü harcamak olsa, insan için bundan daha büyük bir ülkü olabilir mi?

Fakat bu ülküler yerine geldiği günde, insan mutluyum diyebilir mi? Kendine has, yine yalnız kendine lazım olan bir sevinç, huzur yok mu? Biri, bunlar olmadan da mutluyum diyebiliyorsa, yaptığı ülküsel demagoji olmaz mı?

- Tamam, halk için emek harcamak ya da çalışmak insanın gerçek ülküsü diyelim. Fakat insanın mutlu olması için bu yeter mi? Halkın hepsi bir Aleksandır Matrosov ya da Tölegen Toktatov değil sonuçta, herkesin kendine has bir yapısı var; herkesin kendi hevesleri, arzuları var.

- Yani, hangi arzu?

- Mesela sevgi...

Ayavcan yine gülümseyerek bakıp;

- Mutlu olmak için tek başına sevgi yeterli mi? -dedi. -Düşünüyor musun, Jantas abi? Mutluluk dedikleri şey birçok şeyin bir araya gelmesiyle oluşur. Sevgi dedikleriye yalnız evlenmek, çocuk sahibi olmak, biçarelik... Yok, yok mutlu olmak için bana çok şey lazım. Çok çok şey lazım!

- Mesela?

- Hayatın, sevginin değerini manen kavrayabilmek için öncelikle akıl, düşünce ve duyguların yüksekte olması lazım, yani insanın manevi uygunlukta olması gerek. Ama böyle bir yükseklığe ulaşmak, bizim zamanımızda vinçsiz, bunun gibi makinesiz mümkün değil.

Ben, Ayavcan 'ın gösterdiği bakır madeninden başlayıp fabrikaya doğru bakıyorum. O an, sanki kızın sözlerini kanıtlamak istermişçesine, bütün âlemin üstünü kaplayan

dumanlar çıkararak "Her şeyin sahibi benim" dercesine bir düdük çaldı. Kim bilmem, aşağıdan "Vira!" şeklinde bir bağırsı duyuldu.

- Mola bitti dedi Ayavcan, şimdi iş başladı. –dedi Ayavcan yine gülümseyerek, -Artık sizin de aşağı inmeniz gerekiyor.

- Ben de fark ettim...

- İşim saat dörtten sonra bitecek...

Benim de beklediğim bu söz değil miydi zaten, söz bitmeden;

- Güzel güzel, ben aşağıda bekliyorum... -dedim. Sevinçten içim içime sığmaz bir haldeydim, hatta aşağı nasıl indiğimi bile bilmiyorum. Ben, "Ne zaman görüşürüz?" demenin yolunu bulamamış kıvranırken, Ayavcan yardımcı oluverdi. Benim koruyucum kızlar demiştim! Buluşma meselesi kendi kendine çözülmüş oldu.

Saat dörde daha iki saat var! Ne yapmam lazım? Nereye gitsem acaba? Yok, yok, hiçbir yere gitmeyeceğim. Yalnızca, sokakta dolaşacağım. Yapa yalnız mı? Yapayalnız olduğumu kim söyledi? Hayalim yoldaşım değil mi? Dünyada gönlünü yüceltip, düşüncelerini harekete geçirebilir olsan, hayalden daha tatlı ne var? Ve şimdi dünyada benden daha tatlı hayalleri olan biri yoktur. Çünkü ben gerçekten aşık biriyim! Onu canımdan çok seviyorum. O da beni seviyor. O da bana âşık. Bunu nerden biliyorsun? Yok, yok gerçekten biliyorum. Gerçekten seven insan bunu mutlaka bilir ve anlar. Bunun için doğa insana kalp, duygu, his vermemiş mi?

'Ne biçim kız, ne kadar acayip! Diyorum. Ayavcan'ı nasıl öveceğimi bilmeden." Oysaki yine kendi kendime karşı geliyorum. Yok, yok, söylüyorum, duygu ve his insan için doğuştan gelen göz, burun, ağız değil –ararsan bulursun- kız dediğinin güzel, alımlı, yumuşak huylu akıllı olması gerek. Ayavcan' da aradığım tüm özellikler var. Bunu nerden biliyorsun?

Bilinmez mi canım? Beni iyiyle kötüyü ayıramayan, kör bir adam mı sandın yoksa. Hepsini biliyorum!

"Çocukluk zamanımdan beri taşıdığım kötü bir huy var. Eğer birini beğenirsem kendimi ona kaptırıyorum. Yoksa bu sefer de böyle bir şey mi var? Yok, yok, tüm benliğimde hissediyorum, bu sefer gerçekten âşık olmuş gibiyim. O halde, Ayavcan' ın hangi özelliği benim yüreğimi büyüleyip, alıp götürmüş olabilir Güzelliği, akıllılığı,

iyi niyetli oluşu ve başka hiçbir kazak kızının yapamadığı vinç operatörlüğünü yapması mı? Bilmiyorum, olabilir. Belki bunların her birinin bir etkisi vardır. Birisine neden sevdin diye sormak, bence doğru değil. Bu soruya cevap vermek çok zor.

Sadece sevdiğinin yanında şiir yazabilirsin. Zira şiir dedikleri ateşli bir duygudur.

Tatlı hayallere dalıp iki saatin nasıl geçtiğini anlamadım. Koşarak vince geldim. Ayavcan işini henüz bitirmiş, beni bekliyordu. Diğer işçiler dağılmıştı. Orada bir tek, az önce gördüğüm sarışın kız, Altınay kalmıştı. Galiba, ben gelmeseydim Ayavcan ile birlikte gideceklerdi ama beni görünce çekip oturdu.

Ayavcan ile ikimiz yan yana yürüyoruz. O iş giyimleriyle, ben ise buluşmaya giden bir kız gibiyim; Beyaz naylon gömlek, kızıl naylon kravat, sivri burunlu siyah ayakkabı. Sanki moda dergisinden çıkıp sokağa fırlamışım. Yanımızdan geçen insanlar bir göz atmadan geçmiyorlar. Özellikle genç kızlarla erkekler. Kızlar bana bakıyor da Erkekler de Ayavcan'a bakıyorlar. "Ay, şu kız ile gence bak, hiç uymuyorlar" diye düşünüyor olsalar gerek; hepsi de bana ters ters bakıyor. Yola çıktığımızdan beri hiçbir şey konuşmadık. Gerçi konuşacak ne var; birbirimizi çocukluktan beri tanıyoruz. Şimdi gelecekteki ömrümüzü nasıl kurarız. Bunu, tek (yeni) hikayeye konu etmemiz gerek.. Ayavcan'ı bilmiyorum ama benim düşüncem bu yönde. Evimde yapayalnız, ne zamana kadar böyle devam edeceğim. Üstelik ben Ayavcan'ı gerçekten seviyorum. Peki, ne bekliyorum? Ama şimdi ona nasıl evlenelim derim? Çok acil sanki.

Sevgi dediğin öyle olgunlaşıp yere dökülecek bir meyve değil; aksine, her daim genç kalan, hiçbir zaman sararmayan bir yeşillik, ne acelesi var? Her ne olursa olsun, onun mis kokusunu içine çekip mest olup, mutlu ol... Aşk mutluluğun özü ne? Bu, geri gidip, kaybolmayacak bir neşe değil; bu neşeyi yakalayacağım diye acele etme!

Akşam sinemaya gitmek için sözleştik. Bugün "ƏH QANATI" (Şarkı Cesareti) filmi oynayacakmış. Ayavcan izlememiş. Filmin adı güzel peki acaba bu film bize de cesaret verebilir mi?

Sinemanın gişesinden bilet alalım diye döndüğümüzde, aman Allah'ım o da ne, ansızın karşımıza Ulbosın çıktı. Gökten düştü deseler, bu kadar şaşırmazdım. İlk başta, Ulbosın'a benzeyen biri diye düşündüm. Yok, yok ta kendisi, son gördüğüm gibi, yine bana gülümseyip duruyor. Yalnız biraz rengi mi solmuş ne... Ne diyeceğimi

bilemeden öylece kalakaldım. Kadın neslinin hepsinin hisleri güçlü oluyor herhalde. Koluma girmiş benimle yürümekte olan Ayavcan, karşılaştığımız kişinin daha önce gördüğü heykelin sahibi olduğunu hemen anladı ve neden olduğunu anlamadığım bir şekilde kolumdan çekiliverdi.

- Nasılsın, Jantas? -dedi Ulbosın güler yüzüyle bakıp, ne sözlerinde ne yüzünde başka bir kızla olmama karşı, kırgınlık ya da öfke duyduğunu gösteren herhangi bir işaret yok. Yalnızca sınıyor gibi. Göz ucuyla Ayavcan 'ın suratına bir bakış attı. -Neden bu kadar şaşkın bakıyorsun? Öbür dünyadan gelmedim, Taşkent'ten geldim... -O, her zamanki gülüşüyle bir güldü.

- Şaşırdığım doğru, hiçbir şey demeden çektin gittin. Neden bir mektup yazmadın?

O, bakışlarını Ayavcan'a çevirip;

- Mektup yazsam bir şey mi değiştirdi? -dedi. Onun yüzünde hala ne bir kızgınlık ne bir nefret var. Hiçbir şey görmüyordum. -Benim mektup yazmamam sizi çok sıkıntıya düşürmemiş...

Ayavcan lafın kendine geldiğini anlayınca, birden yanımızdan ayrıлып ileriye doğru gitti. Ulbosın onun arkasından bir daha baktı ve ardından bana dönüp;

- Ne kadar güzel bir kız, Daha önce buralarda hiç görmemiştim, ne iş yapıyor?

- Vinç operatörü.

- Ya! Adı ne?

- Ayavcan.

- Çok güzel bir adı var! Alımlı bir kızmış. Nerden gelmiş?

- Temirtav'dan...

- Ya! Ben de öyle düşünmüştüm.

- Neyi öyle düşünüyordun?

- Bir yerden gelmiştir diye düşünüyordum. Eğer bu kez daha önce Mıstav'da olsaydı sen... -Ulbosın; "Bana bakar mıydın?" dercesine yine o gülüşüyle güldü. -Neden bizi tanıştırmadın?

- Tanıştırarak ortam mı oldu. Kesin olarak mı geldin? Ulbosın bana düşünceli bir ifadeyle baktı. Vakitsiz soruma öfkelenmiş diye düşündüm fakat düşündüğüm gibi olmadı. O kaygılı bir sesle;

- Yok, tersine kesin olarak gideceğim. –dedi, -Burası, bir ara en mutlu günlerini yaşadığım yer olduğu için, son bir defa göreyim diye geldim. Hem birkaç yapacak işim daha var, onları da halledeyim diye geldim. -Ulbosın ansızın gülümseyerek lafı değiştirip, -Jantas, heykelimi bitirdin mi?

- Bitirdim, görmek ister misin?

- Yok, eğer kırılmazsan, senden bir ricada bulunacağım, yapar mısın?

- Yaparım.

Ulbosın biraz zor da olsa söyledi.

- Bundan sonra artık ikiniz için de olmayacağım... Sen zaten... -Ulbosın ilerde bekleyen Ayavcan'a bir kez daha baktı. -Yani, beni Şerubay'dan daha fazla sevmiyorsun. Heykelimin birlikte yaşadığımız tatlı dakikaları anımsatmaktan başka hiçbir anlamı yok, bundan başka ne işine yarar? Eğer senin için de uygunsa, onu Şerubay'a ver. O beni çok seviyordu, bana ulaşamadı bari taş heykelime sahip olsun. Biliyorum, heykelim onun için hem değerli... hem de kıymetli... Buraya geliş sebebimin biri de buydu.

Ulbosın'ın sözlerinden bir başka soğukluk seziliyor. İnsan bir şeyden ebediyen ümidini keserse, işte o zaman böyle rahat konuşur. Peki, ama Ulbosın neden ümidini kesiyor?' Benden mi? Bunu zaten biliyorum.

O zaman neden? Ben de çözemedim. Fakat Ulbosın'ın benden de değerli bir şeyi sakladığını fark ediyorum. Gözlerindeki o solgun ifade ve kederli bakışlar da bunu anlatıyor.

- Boş yere böyle konuşuyorsun Ulbosın... Heykel benim için de değerli fakat sen böyle istiyorsan, ne yapalım, Şerubay'a veririm.

- Çok teşekkür ederim. -dedi Ulbosın keyifle gülümseyerek. Fakat gözlerindeki keder hala gitmedi. - Bu ricamı yerine getireceğini anlamıştım. –O, elini uzattı ve -Pekâlâ, hoşçakal, mutlu ol...

- Ben de senin mutlu olmanı dilerim.

Ulbosın biraz alaycı bir gülümsemeye;

- Mutluluk artık benim elinden kurtulamaz...

Ulbosın'ın hastalığı aklıma daha şimdi geldi.

- Sağlığın nasıl, bilhassa...

- İyiyim, hastalık bundan sonra bana hiçbir şey yapamaz. -o yine alaycı bir gülüş attı.

-Hoş, peşimden koşsa da yetişemez... Her neyse... Bekleyip durma, yavuklun ağaç

oldu kaldı. Ulbosın kafasını çevirip yürümeye başladı ve birden dönüp ardına baktı.

Gözlerinden süzülen yaşları da işte o an gördüm. -Mutlu olmanı canı gönülden

diliyorum...

Bir müddet öylece kalakaldım. "Ne kadar da güçlü biri", eğer olacaksan böyle bir insan ol, suratını asıp kırgınlığını dahi yansıtmadı. Herhalde benden ayrılmış olduğuna sevinmiştir de."

Yirminci yüzyılda yaşamış olan meşhur dansçı Aysedora Dunkan "Ateşsiz Aşk, ezgisi müziğin ritmiyle uymayan dansçıya benzer, eğer ikisi birbirine uyumlu olmazsa, o zaman dans etmenin bir anlamı yok." demiş. Herhalde Ulbosın'la ikimizin yapısı birbirine uyuşmadı. Yoksa bu hayatta, onun mutluluğu yalnız ben değil miyim? Yok, yok, mümkün değil, Ulbosın beni canı gönülden sevdi ve hala da seviyor. Bunu o kederli gözleri belli etmiyor mu? Herhalde benim mutluluğuma gölge düşürmeyeyim diye bir şey belli edesi gelmiyor. (etmek istemiyor). Gerçek sevgi işte bu!

Ben, yanımdan hızla uzaklaşan Ayavcan 'ın yanına geldim. İkimiz yine ağır ağır yürümeye başladık. Hiç konuşmuyoruz. Ulbosın'ın acı dolu gözleri, gözlerimin önünden bir an olsun gitmedi. Bunu hissediyormuşçasına, Ayavcan da tek bir söz etmiyor, yere bakıp, az önceki durumu düşünüp ağır adımlar atıyordu. En sonunda;

- Ne kadar güzel bir kızdı! -dedi o başını kaldırıp, -Heykeli yapılacak kadar güzel ve çekiciymiş...

- Doğru, güzel bir kız... Artık Mıstav' dan geri dönmek üzere gidiyormuş.

- Nereye?

“Hakikaten ya! Nereye gidecek? Ben niye sormadım? Sorsam da ne işime yarayacak ki? Zaten incelmış bir ipin bir defada kopup gitmesi, daha iyi değil mi? Onu tekrardan birleştirmek için uğraşmanın kime ne faydası var?”

- Bilmiyorum, tekrardan nereye gideceğini sormadım.

Fark ediyorum, Ayavcan’ ın içi bir nebze olsun rahatlamış gibi oldu. O bana yine gülümseyerek baktı.

- Ne zaman gidiyormuş?

- Onu da sormadım...

Ayavcan’ ın gönlü artık iyice rahatladı. Başını sallayıp duruyor, herhalde hala biraz şüphesi var gibi. Ulbosın’a nereye ve ne zaman gideceğini sormadığımı öğrenince, Ulbosın’ın benim için düşündüğü kadar önemli biri olmadığını anlamış gibi. Gitgide ben de normale döndüm, “Yanında olan gökteki yıldızdan iyidir” dedikleri gibi, geçmiş günlerin güzel anları aklımdan silinmeye, düşüncelerimi şuan içinde bulunduğum durum kaplamaya başladı.

Planlarımızda bir değişiklik olmadı, sinemaya geldik. Akşam için bilet alıp iki saat sonra sinemada buluşmak için sözleşip ayrıldık. Ayavcan kıyafetlerini değiştirip gelmek için otobüse binip yatakhane sine gitti. Ben de biraz dinlenmek için eve döndüm.

Filmi çok beğendik. Filmden, bizim yaşamadığımız bir günün, geri gelmeyecek olan ateşli nefeslerini, aldık. Sinema bittikten sonra da uzun bir müddet gezindik. Birbiriyle anlaşılan iki kalp kopuzun iki teline benzer, birini hareket ettirsen diğeri ona katılıverir ve ikisi bir olup insanoğlunun içini alevlendirip, yüreklerini neşeyle dolduran güzel bir şarkı yaratır. Bizim kalplerimiz de işte o kopuz gibi, aynı şarkıyı aynı sevinci söylüyor. Konuşmamızın bile gereği yok, zira konuşmadan da her şey anlaşılıyor. Ay ışığı altındaki gecede birbirimizin beline sarılıp, mis kokular saçan gül bahçesinde dolaşip yürüyoruz. Sıcak dudaklarımız da bir araya geldi, sevişiyoruz.

- İlk seviştiğimiz günü hatırlıyor musun? -dedim ben.

- Hatırlıyorum. Ama o zaman çocuktuk.

- Çocuk olsak bile, o sıcak dudaklarının tadı hala damağımda...

- Gerçekten mi! Madem öyle bu da ek olsun...

Ayavcan boynuma sarılıp beni öptü.

- Ne zaman birlikte olacağız?

- Sen nasıl düşünüyorsun?

- Bugün, hemen şimdi!...

Ayavcan gülümsedi.

- Biraz sabretsek olmaz mı? Ben şimdiye kadar kimseyle olmadım. Seninle seviştiğimiz o günden bu yana kendimi sana sakladım. Bir gün, mutlaka karşılaşacağımızı biliyordum ve bugünü de gördüm. Artık dilediğin olsun...

Geçtiğimiz yüzyılda yaşamış Rus sembolizminin kurucusu Zinayda Gippiyus; "Kendi sevdiğin kişiye değil, seni seven kişiye değer ver" demiş. Ayavcan' ın tüm tavırları bunun doğru olduğunu gösteriyor.

O beni seviyorsa, ben de onu seviyorum. Yani ikimiz de birbirimize değer veriyoruz demek. Sevdiğin kişiyle buluşmak için vakit belirleyip, belirlenen saati sabırsızlıkla beklemenin kendisi bile çok heyecanlı bir an. Bunu bu dört saat içinde çok mu çok iyi anladım.

- Elbette sen acele etmiyorsan...

- Ben acele ediyorum.

- Neden?

- Sen ulaşamadığım arzumsun. Arzuna ulaşmak için beklenir mi?

- Yanında değil miyim?

- Yetmez, yetmez, ışığım...

Ben, ona sıkıca sarılıp onu güzelce öptüm. Gece yarısı çoktan geçmiş! Şehir parkında kimsecikler yok. Ağaç aralarındaki, büyüyen yeşil otlar âşıklar için serilmiş döşek gibi, sanki üstümüzde yuvarlanıp sevişsinler derecesine ayağımıza dolanıyordu. İkimiz de sarhoş insanlar gibiyiz, tüm vücudumuz adeta erdiğinden adımlarımızı zor atıyoruz.

Yok, Ayavcan Ulbosın değil; onun güzelliğine, alımlı vücuduna tutkun değilim, ona karşı olan sevgimde, bu zamana kadar hiç hissetmediğim birtakım hisler var. Beline

sarılıp vücudunu okşadığımda da sanki bir yerini alıp koparacakmışım gibi oluyor ve imtina edip çok zorlamamaya dikkat ediyorum. Ama Ulbosın'layken... Yok, onunlayken her şey farklı oluyor.

On gün kadar sonra, yine buluştuk. Biraz yürüdükten sonra onu kucaklayıp öpmek istemiştım, o benim kolumu geri iter gibi oldu. Ben;

- Olur, bir düğünümüzü bekleyelim. -dedim.

- Çok teşekkür ederim...

Biraz daha gittikten sonra;

- Düğünümüz ne zaman olacak. -dedim yeniden.

Ayavcan bana sarılıp güldü.

- Sen ne zaman olsun istersin?

Yine önceki gibi tan vaktine kadar gezindik. Ufuk çizgisi ağarmaya başladığında Ayavcan'ı yatakhanesine kadar götürdüm. Ayrılmadan önce düğünümüzü mayısın birinde yapmak üzere karar kıldık. Mayısın birine hala on gün var! Hem sevinçli hem sıkıntılı geçecek on gün! Geçen her saatin ne kadar güzelliği varsa, beklenen her saatin de o kadar azabı var. Tüm bunları biliyorken, Ayavcan'ı düğün tarihini hiç olmazsa beş gün kadar kısaltmaya ikna etmek istedim ama çare yok, ne kadar acele etsem de mayısın birine kadar dayanmak zorundayım.

Belirlediğimiz düğün gününe kadar kaygı çektik. Ayavcan' la evleneceğimizi öğrenen Abilkas ile Bazargül, kendileri evleniyormuş gibi mutlu oluyorlar. Onlar da düğün hazırlığına katıldılar. Bekâr bir erkeğin evinde ne olsun (azıcık eşyayı da Bazargül alıp gitmiş, sonuçta herkesin kendi hayatı). Yani her şeyi sıfırdan almak gibi bir durumla karşı karşıya kaldım!

Bir gün Ayavcan' la beraber benim evi düzene sokuyorduk. Birisi kapıyı çaldı.

- Girin! -dedim.

Gelen Şerubay' mış. Kapıdan ayağını uzatıp usulca içeriye girdi. Hali berbat, sanki dünyanın tüm kederi üzerine yığılmış gibi. Endişelendim..

- İyi misiniz Şerubay abi.

O başını öne eğip;

- Siz nasılsınız?

Şerubay bakışlarını Ayavcan'a doğru çevirdi. Tek laf etmiyordu. Ayavcan bu durumdan sıkılmış olacak, mutfağa geçti.

- Keyfiniz yerinde mi?

- Keyif...-diyen Şerubay ağır bir ah çekti, -Ulbosın dün gece öldü.

- Ne dedi?

İnanıp inanmama arasında gittim geldim, duyduklarıma inanmak istemiyordum.

- Evet, yüksek dozda luminol (Uyuşturucu özelliğe sahip ilaç) içip, uyanmadan sonsuz uykuya daldı.

- Nasıl olur? Daha geçen gün görmüştüm, buradan kesin olarak gideceğini söylemişti.

- Bu şehirden değil, bu dünyadan gideceğim demiş galiba...

Ulbosın'ın o günkü sözlerinin manasını şimdi anladım. Aslında, onun halinde bir gariplik sezmiştim, yanlış düşünmemişim. "İnsan dünyadan ümidini kesmişse, diğer insanların günahlarını, ihanetlerini, iyiliğini de unutmuş" der insanlar. Ulbosın da Ayavcan' la bana öfkesiz ve herhangi bir kırgınlık olmadan bakmıştı, boşa değilmiş. Zavallı, bizim mutluluğumuzu baltalamak yerine, kendi mutluluğunu yok etmeyi seçmiş.

Üzerine bir anda yığılan bu ağırlığı taşıyamayıp;

- Eyvah, kötü olmuş. Daha gencecik bir kızdı, canına nasıl kıydı. -dedim ne söyleyeceğimi bilemeden.

- Herhalde acılar içinde ölmeye korkmuş olmalı... Benim için ne kadar zor olsa da, bugün onun cesedini parçalayıp otopsi yapmak zorunda kaldım. -Şerubay ağır bir iç çekti, -Biçare kız, hayatta kalamayacağını biliyormuş. Hastalığın azabıyla ölmektense, kendi kendime öleyim diye düşünmüş. Bize itafen bir mektup yazmış.

- Peki, mektup nerde? Versenize...

- Evde, sonra okursun...

Şerubay masanın Ulbosın'ın üstünde duran heykelinin başını okşadı.

- İşte, hayat böyle... Bugün varsın yarın yoksun...

- Bu heykeli siz alın. Ulbosın da size vermemi söylemişti.

Şerubay'ın gözlerinde ansızın bir sevinç parıltısı ortaya çıktı.

- Gerçekten mi? Çok teşekkür ederim.

İşte tam o anda, Şerubay'ın Ulbosın'ı gerçekten sevdiğini iyice anladım ve ona çok mu çok acıdım, fakat onu avutacak bir şey de söyleyemedim. Aslında kendimi avutacak bir şeyler de bulmam gerek...

- Yarın onu defnedeceğiz, her şeyi hazırladım... Remont fabrikasında mezar demirleri hazırlanıyor. Müsait olursan onu defnetmeye gel.

- Müsait olursan da ne demek? Ulbosın'ın mezarına gitmeyeceğim de nereye gideceğim... Mutlaka orada olacağım.

Şerubay Ulbosın'ın heykelini kucakladı ve evden çıkıp gitti.

Ben, ne yapacağımı bilemeden öylece kalakaldım. Evden Ulbosın'ın heykeliyle birlikte ömrümün en mutlu anları da gitmiş gibiydi, yüreğime batan acıdan, gözlerimden dökülen yaşları, avuçlarımla silip pencereye doğru gittim. Çünkü Ayavcan odaya girmiş bana doğru geliyordu.

Güneş de birçok yıldızdan bir tanesidir. Farklı olan tarafı ise; diğer yıldızlar uzaktan boş yere parılıyor ama güneş ise tüm evrene hayat veriyor. İnsanoğlu da işte bu yıldızlar gibidir. Onların arasında başkalarına hayat bahşeden, insanlara ışık olanlar da az değil. Elbette böyle birini güneşle kıyaslamak doğru değil. Zira güneş tüm dünyayı aydınlatıyor, ama iyi bir insanın verdiği ışık yalnızca bir kişiden öteye geçmiyor. Kendisi mutluyorsa başka birini de mutlu ediyor. Peki, bir kişiyi bile mutlu etmek büyük bir meziyet değil midir? Dünyada başkasını mutsuz eden yok mu?

Tanıştığımız günden itibaren Ulbosın benim için dünyadaki tek mutluluk, tek neşe kaynağı gibiydi. Bu düşüncemi haklı da çıkardı. Başkasına bedbahtlık dilememenin kendisi de insanı daha değerli, hürmetli kılmıyor mu? Ulbosın' da da böyle kötü bir huy olmadığını, beni Ayavcan' la gördüğü an anladım. Ama onun kendini öldürmesi bana tuhaf geliyor. Elbette, dermansız hastalığın onun duygularına tesir etmesi de mümkün. Fakat böyle bir durumdaysa, neden Taşkent'ten Mıstav' a döndü? Hayattan

ümidini kesmiş birisi için nerde öldüğünün ne önemi var? Yoksa bunda başka bir sır mı var? Ulbosın'ın ecelini hızlandırmasında, Ayavcan' la ikimizin mutluluğumuzun da bir etkisi var mı? Zavallı kız, beni aramak için Taşkent'ten geldiğinde, sevdiği kişinin başka bir kıza gönül vermiş olduğunu görünce, son kararını vermiş olabilir mi? Ama tekrar anlatmaması gerekti, ikimizin arasındakilerin eskisi gibi olmadığını Taşkent'e gitmeden önce de bilmiyor muydu?

Mevzu anlatıldığında, Ulbosın'ın ölümünü duyduğum andan sonra, beni de bir keder fırtınası kapladı. Onun ölümüne tek sebep benmişim gibi hissedip, kendimi saklayacak bir yer bulamadım (Bizim için) Yazdığı mektubu okuyuncaya kadar acele ettim. Ertesi sabah, iki kez gitmiş olsam da Şerubay'ı evinde bulamadım. Hastanede de yoktu. En sonunda, onun nerede olduğunu Abilkas' tan öğrendim.

Mezarlığa gitmişim. Akşama doğru onu evde yakalayabildim. O, benim ne için geldiğimi hemen anlayıp, karaağaçtan yapılma masasının çekmecesini açıp (Şerubay'ın evindeki, masa, sandalye, ayna, dolap hepsi aynı, karaağaçtan yapılma), katlanmış vaziyetteki iki yaprak kâğıdı aldı ve hiç konuşmadan bana uzattı. Ben, kâğıtta yazılanları sessizce okumaya başladım. Ulbosın, mektubunda şöyle diyordu;

Değerli Şerubay ve Jantas!

Dünyaya geldikten sonra gitmek var. Kara toprağın bağına girmiş olduğuma pişman değilim. Bu dünyada ister az yaşa, ister çok, fark etmez. Bu, hesaba katılmıyor. Ömrün güzelliği onun süresinde değil değerinde, neşesinde. Ben de bu neşeyi görmüş biriyim.

Hayatın neşesi dedikleri nedir? Kimisi memleketi yönetmeye, mertebeye heves eder. Kimisi de ilimde, kimi edebiyatta, kimi de sanatta adını bırakmaya gönül verir. Sizler de işte bu insanlardansınız. Peki, ben kimim? Tabiat bana böyle bir heves vermemiş. Benim tüm dünyam, ulaşmak istediğim tek şey, yüreğimin mutluluğundan ötesi olmazdı. Bu mürüvvet az da olsa, çok da olsa ona ulaştım. Şüphesiz, yirmi beş yaşına ulaştığım için çok mutluym ve ölüyor olduğum için de pişman değilim. Dünyadan vazgeçmek kolay değil. Keşke... Keşke... Fakat çarem var mı? Zira bundan sonraki ömrümün benim için azapla dolu olacağını artık biliyorum. Günden güne kanser hastalığının iyice arttığını hissediyorum. Ondan kurtulmamı sağlayacak hiçbir yol yok, hal böyleyken bana ölümden başka ne var?

Benim ölümümde kimsenin kabahati veya suçu yok. Şerubay, daha önce sana çok kızmış, darılmışım. Seni affediyorum. Sonsuz uykuya dalarken senin canını sıkmanın ne anlamı var? Geçen geçti, gitti. Artık geri gelmeyecek, dönüp dönüp hatırlamanın bir manası yok. Tüm isteğim bu. Er ya da geç aradığın mutluluğu bulacağını biliyorum. Can yoldaşını seçmeyi bilen insan ne olursa olsun mutlu olur; Senin de can yoldaşını seçebilecek biri olduğunu biliyorum.

Sanki başka bir yer yokmuş gibi Mıstav' a gelip ölmek de nesi? Bu yaptığı bizimle dalga geçmek mi ya da (bize olan) kırgınlığını göstermek mi? diye düşünmeniz mümkün. Özellikle, Jantas senin böyle düşüneceğin kesin. Bu mektubu yazmamın sebebi de zaten bu.

Az önce benim ölümümde kimsenin suçu yok diye söylemişim. Yine söyleyeyim. İkinizin de benim ölümümde bir suçu yok. Kanser olduğumu öğrendikten sonra, zaten bu dünyadan ayrılmaya karar vermişim. Fakat yok yerden Jantas ile karşılaşmam bu düşünceyi bir müddet yok etti. Bu hayattan mutsuz değil mutlu ayrılmak istedim. Ama ne yazık, mutluluğumuz kısa sürdü. Şimdi, senden tek dileğim Jantas, eğer sana zor gelmezse, kendi elinle bir kayın ağacını benim başucuma dik. Çabuk büyür, bir tanecik ağaç zamanla ormana dönüşür. Ağacıma bülbüller konup, toprağın kara bağrında yatan bana, benim doyamadığım bu ömrün güzel şarkılarını söylerler. Ben buna da razıyım.

Bu yalan (dünyadan) ayrılmak için Taşken' te gittiğimde de birkaç defa (ölme) girişiminde bulunup, yine vazgeçtim. Buna sebep olansa, bu dünyadan göçmeden önce, en mutlu günlerimin geçtiği, genç gönlümü büyük bir sevgi ışığıyla yeniden ısıtan Mıstav' ı tekrar görmek istememdi. Mıstav' ı görünce, ondan ayrılmak daha da zorlaştı. Mıstav' dan gitmek de hayattan vazgeçmek de aynıymış gibi hissettim. Fakat bu dünyadan gitmem gerek? İki defa ölmeye gücüm yetmedi. Bu yüzden burada ölmeye karar verdim.

Şerubay, sen patologsun. Benim için başka hiçbir yol kalmadığını benim otopsimi yapınca kendin de görürsün, anlarsın.

Bu arada, bu dünyadan geçerken yine aklıma bir kurnazlık geldi, Ne olur bunu affedin! Neden olduğunu bilmiyorum ama beni kara toprağa ikinizin verin istiyorum. Bu tavrımı ne Ayavcan, ne de başka birileri ayıplamayacaktır.

Evet, anlatmak istediklerimin hepsini anlattım, veda vakti geldi. İnsanlara, toprağa selam söyleyin!

“Ulbosın”

Mektubu okurken beni en çok şaşırtan şey; ölmeye karar vermiş bir insanın, hayattan sonsuza kadar ayrılacak olmasına karşın kimseyi kırmaması veya pişmanlık duymaması. Tekrardan uzun bir yolculuğa çıkacak biri gibi, kendi de üzülüyor, başkalarını da üzmesi gelmiyor (üzmek istemiyor). Bence böyle bir tavır ancak manevi yönden güçlü insanlarda olabilir. Fakat kendi kendini öldürmek güçsüzlük değil mi? Neden iyi olmak için çabalamadı veya ameliyat olmadı? Yok, yok, Ulbosın her şeyi biliyordu, ömür ömür deyiş kendini heder etmedi, artık onun bu hayattan alacak bir şeyi olmadığını biliyordu. Kendini de başkasını da uğraştırmak istemedi. Kurtulmanın mümkün olmadığı yerde, ölümü seçmesi bile büyük bir cesaret. Kahramanlar işte böyle insanlardan çıkıyor. Eğer o Zoya Kosmodemyanskaya²¹, Menşuk Memetova, Eliya Moldağulova²²’ların durumuna düşse, hayatı ne kadar sevse de, ölümden korkmayacağına adım gibi eminim. Hayattan eksik bir cesaretle değil, büyük bir yürekle ayrılanlardan bir kahramanlık beklenebilir. Bunlardan biri de Ulbosın. Kısa bir süre de olsa böyle biriyle birlikte olabildiğim ve onunla yan yana yürüyebilmiş olduğum için çok mu çok mutluyum. Bu his beni o andan itibaren önceki gibi kontrol altına aldı ve Gözlerime yaş vermek yerine, kalbime güç verdi. Ertesi gün Ulbosın’ı, sonsuza uğurlamaya geleceğime dair söz verip, evime döndüm.

Eve geldiğimde, Ayavcan ve arkadaşı Altınay ile Keripcan ve Asılhan adlı iki genç oturuyordu.

Bu ikisi yalnız Ayavcan' ın değil, Bazargül’le ikimizin de tanıdığı kişiler. Yani oldukça yakınız. Hepimiz de buralıyız, aynı köydeniz. Onlar benden üç dört yaş daha küçük, Bazargül ve Ayavcan hepsi birlikte okudular. Bu yüzden beni abi görüyorlar. Ara sıra eve gidip gelmişlikleri oldu ama Bazargül evlendi evleneli ilk gelişleri bu. İkisi de ortaokulu bitirdikten sonra enstitüye devam etmemiş, Mıstav’ da kalmışlardı. Keripcan duvarcı, Asılhan ise sıvacı. Geçenlerde öğrendim. Altınay da onların gurubundaymış

²¹ (2018, 13 Mayıs) <https://indigodergisi.com/2017/03/zoya-kosmodemyanskaya-kimdir/>

²² (2018, 13 Mayıs) <http://aktobetv.kz/kk/news/culture/eliya-moldagulovany-eske-aldy>

ve o da duvarcıymış. Keripcan uzun boylu, alımlı ve esmer bir genç; Asılhan kısa boylu ve geniş omuzlu, sarışın ve çilli, açık sözlü ve nüktedan. Şarkı da söylüyormuş. Sesi de bir derece güzel. Bunlara göre Altınay güçlü, ince belli, dayanıklı vücuda... - Kazaklar sivri tepeli dağlara "Kız Memesi" der. Altınay'ı göğüslerini gören birinin aklına, şüphesiz, işte bu benzetme gelirdi. Onun göğüsleri, geniş bir bozkırda karşına çıkan sivri uçlu iki tepe gibi. Gömleğini ileriye doğru itiyorlar. İnsanlara böyle bir görüntüyü hatırlattığını Altınay da biliyor olsa gerek, üzerine el işi bir hırka giymiş, sürekli göğüslerini öne sürüyor gibi. "Herkes kendini kendi varlığıyla pazarlar" dedikleri de bu! Altınay o kadar güzel olmasa da alımlı, fındık burun, şuh bakışlı... Onun da dili keskin, şakacı. Bunu, Ayavcan' ın bizi tanıştırdığı gün anladım. Ayavcan' la ikimiz Än Qanatın'ı (film) izlediğimiz gecenin ertesi sabahı, kızlar yatakhanesine gittiğimde, Ayavcan beni Altınay ile birlikte kapının önünde bekliyorlardı. Gece normal kıyafetleriyle olduklarından anlamamışım, Altınay insanın ilgisini çekebilecek bir kızmış.

- Tanıştırırım yahu, Jantas, -dedi Ayavcan beni onunla tanıştıırıp, -en yakın dostum Altınay. Temirtav' dan birlikte geldik.

- Jantas.

- Altınay.

Bunun ardından söyleyecek bir laf kalmadı. Bugün de sinemaya gidecektik. Sinemada "İkiz" adında bir film oynuyormuş. Şüphesiz, bir üçüncünün yanımızda olması hoşuma gitmedi. Fakat ne çare, "ikiz" filmini üçüz izlemek durumunda kaldım.

Kızları sinemaya davet ettim.

- Hangi film varmış? -dedi Altınay, gülümseyerek. Sanki hangi filmin oynadığını biliyor gibiydi.

- "İkiz" adında...

- İki kişinin olduğu yerde üçüncünün işi olmaz diye bir filmmiş diye duymuştum.

Kazak kızları şakacı olur, ben de onun şakasına şakayla karşılık verdim.

- Nasıl yani, gördüğüm kadarıyla ikiziz. Üçüncüden bize ne?

Kız güldü.

- Bileti iki tane mi aldınız?

Altınay'a doğru baktım.

- Korkmayın, daha almadım.

Kız yine güldü.

- Neden korkayım? Bileti iki tane aldıysanız, şüphesiz üçüncü adam siz olacaksınız...

- Suçum neymiş peki?

- Bak da gör! -dedi Altınay kadim zamandaki cesur köy kızları gibi şakayla, -Daha kapıdan girmeden başköşe benim dedikleri gibi, daha beni tanımadan Ayavcan'ı benden alabileceğinizi mi sandınız? İşiniz olmaz, öyle bedava kız yok, hala kusur işliyorsun...

Ben güldüm.

- Neye güldünüz?

- Öylesine.

- Yok, yok, öylesine değil, söyleyin bakalım.

Genç adamın şakacı olmak gibi bir âdeti olamaz mı? O anda, onunla biraz daha şakalaşmak istedim fakat yanımda Ayavcan da olduğu için kendimi tuttum. 'Boş yayık guruldar, boş adam muzip olur' diye düşünülmesin, kim bilir?

Velhasıl, rüzgâr geminin yelkenine göre esmezmiş, kızların dediğini yapmak istemedim. Yeniden bilet yerini değiştirdim. İki kişinin yanındaki fazlalık adam –bana kendine de bilet al falan diyen yok.

- Öyleyse filmi izleyemeyeceksin. -dedi Ayavcan.

Kıza; "Sen gitme ben gideyim" diyebilir miyim? Çare yok Altınay o gün sinemadan vazgeçmemize sebep oldu.

O günden beri Altınay'ı çok iyi biliyorum. Kendi payından kolay kolay vazgeçmeyen böyle atak bir kız karşısında dikkatli olmayı doğru gördüm. Şimdi, eve girdiğim anda, o benim odamda değildi. Mutfakta bir şeyler hazırlıyor sesini duyuyorum. "Başı ağrımayanın tanrıyla ne işi olurmuş" dedikleri gibi, onlar için yabancı olan Ulbosın'ın ölümüne o kadar üzölmüş değiller. Ben içeriye girdiğimde, hepsi toplanmış "Polşa"

adlı dergiye bakıp duruyorlardı. Keripcan ve Asılhan beni görünce dergiye bir kenara bırakıp hemen kalkıp selam verdiler ve hal hatır sordular.

- Nasılsınız? -dedim. Herhalde, sesim zayıf çıkıyor olsa gerek, duyarlı Ayavcan birden bana baktı. Fakat konuşan yok.

- Halimiz kötü değil, -dedi Ayavcan gülümseyerek. Herhalde o benim solgun halimi fark etmemiş gibi. Fark etmiş de etmemiş gibi davranıyor. - Ay sonunda inşaatçıların hali kötü olur muydu?, ne zaman uyuyup ne zaman yemek yediğini sen bile fark etmezsin...

- Ay boyu sıkı çalışmanın karşılığını alıyorsunuzdur herhalde...

- Ne demeysin... İdarecilerin, gerekli inşaat ustalarıyla, gerekli imkânları zamanında sağlayamamalarının acısını biz çekiyoruz.

Evdekiler, benim yorgunluğu her halinden belli olan yüzüne baktılar mı bilinmez, her nasılsa bundan sonra başka hiçbir sohbe girmediler. İki delikanlı yeniden dergiye bakmaya başladı.

Herhalde, benim yanımda (hemcinsleri yanında) gönülleri daha rahat oluyor; bizim iki genç, benim gelişimle yarıda kesilen sohbetle yeniden başladı.

- Altınay'ı düşünelim. Her bacağı senin gibi. -dedi kıs kıs gülererek Kerpicin.

- Edilbay koyunda bile böyle kalçalar yok.

İki yiğit kahkahayla güldü.

Yanlarından geçerken göz ucuyla baktım. Onlar sahil kenarında mayosuyla duran bir kadının resmine bakıyorlarmış. Polşa dergisinde böyle resimlerle çok karşılaşırısın. Batı medeniyetinin etkisi olsa gerek, ayıp, utanma nedir bilinmiyor (yayınlamakta bir mahsur görmüyorlar).

Kısacası, iki yiğit fısıldayarak konuşup kıs kıs gülüp duruyor.

Tam o anda, odaya Altınay girdi. Herhalde, dergideki resmi o da görmüş olsa gerek, gençlerin ne hakkında konuştuklarını biliyormuşçasına, birden ters ters baktı.

- Bundan başka konuşacak bir şeyiniz yok mu? -dedi o kaşlarını çatıp.

Keripcan şakayla karışık güldü.

- Bundan başkası ne? Ne konuşuyormuşuz ki hem?

- Numara yapma, ne zaman bir araya gelseniz, muhabbetiniz insanların alımlı vücudu oluyor. Tanrının verdiği sizin gözünüzden nasıl saklayacağız?

- Doğru, deveyi köprü altına saklayamazsın (Altınay'ın göğüslerine yapılan benzetme)

- Ben deme diyorum, sen deveye benzetiyorsun öyle mi? Bu da aklımda olsun! -dedi Altınay neşeyle gülüp. -Koyun kamburu görünce uydurmuş derler. Bizim şakalaşmamız bitmez, Peki parti teklifimizi uygun buldu mu, bulmadı mı onu konuşalım.

Herhalde Altınay mutfakta bir şeylerle uğraşırken gençlerin konuştuklarını duymamış...

- Ee, sohbetiniz nasıl bitti? -dedim ben de Altınay'ı destekleyerek.

Bu teklifin nasıl bir teklif olduğunu ben iyi biliyorum; üç gün önce Ayavcan söylemişti. Okul işletmesinde çalışan gençler tugayı, inşaatın en tepesine, kalaydan yapılma beş köşeli büyük bir yıldız koyulmasını istemiş. Tugay hedeflenen işi, plan dâhilinde yapabilirse, bu yıldız geceleri parıldayarak yanacakmış. Ters olursa, yanmayacakmış. Böyle bir işaret, gençlerin yaptığı işin (başarısını), hem kendilerine hem de halka göstermeye yarayabilir. Bu fikir bana da çok yerinde göründü.

Günlük hedefe ulaşırsa, yıldız pırıldayarak yanacak ve gençler emeklerinin neticesini kendi gözleriyle göreceklerdi. Eğer ulaşamazsa... Elinden geleni ardına koymayıp yine çalışmak gerek. Bugün parlamayan yıldızı, yarın parılatmak gerek!

Gençler için yaptığı işlerin neticesini gösterebilecek bundan daha iyi bir işaret olabilir mi?

Dün gece Ayavcan bu konunun idarede görüşüleceğini söylemişti. Herhalde, Keripcan ve Asılhan oradaydılar. Altınay'ın sorduğu şeyin, bu mesele olduğunu hemen anladım.

- Yönetim izin verdi. -dedi Asılhan bakışlarını kızlara çevirip, -Bundan sonrası bizim elimizde... Hedefimizi tutturamazsak yıldızımız parlamazsa sıkıntının büyüğü işte o zaman çıkacak!

- Şüphelenirdiyse, bu teklife, destek olmaman gerekti, -dedi Altınay suratını asıp, - Yapamayacağın işe söz verme derler, madem böyle düşünüyordun, ne demeye "Dağ Zvezda- Parla yıldızım!" deyip bize destek olur gibi davrandın?

- Tüü, her şeyi benim başıma yığdın hemen, - dedi Asılhan kızın yüzüne bakıp, -Ben yapamayız mı dedim? Sadece, bizim artık işe öncekinden daha fazla asılmamız lazım, onu söylemeye çalışıyorum...

- He, madem onu diyorsun dümdüz anlatsana o zaman! "Mühür kimdeyse, Süleyman odur" dedikleri gibi, büyük ihtimalle bu yıldızı yapmamıza izin vermeyecekler diye düşünüyordum! -dedi Altınay ve gençlere baktı. - Peki, hedefi aşır iki katını ulaşırsak ne olacak? İki yıldız mı takacağız?

- 'Keripcan güldü.. Görevini yap emek ver de yeter, önce iki katına ulaşalım da sonrasını o zaman ne olacağını görürüz..

- Bu da mantıklı mı ...?

- Mantıklı değil mantığın zerresi de yok! -dedi Altınay itirazla, -Hedefin iki katına ulaşabileceğimize inanıyorum. İdareyle şimdiden konuşmak lazım. Eğer iki katına ulaşırsak üstümüzde iki yıldız olsun. - O birden Keripcan'a dönüp, -Bunun başka halklara nasıl bir örnek olacağını farkında mısınız? -dedi.

Ansızın mutfaktan, sıcak demire dökülen suyun çıkardığı tarzda bir ses duyuldu. Altınay, "Eyvah, çaydanlık kaynadı!" deyip koşarak gitti. Bir müddet sonra da Altınay'ın "Çay hazır" şeklindeki sesini duyduk.

Farkındayım, Ayavcan'ın yüzü bugün bir başka solgun görünüyor. İş çoktu da ondan mı yoruldu acaba? Yoksa... benim nerden geldiğimi hissedince içine bir şüphe mi oturdu?

Eve girdiğimden bu yana, yavaş yavaş aklımdan kaybolmaya başlayan Ulbosın'ın mektubundaki sözleri yeniden aklıma geldi. Mektubu düşündükçe, her bir söz tek tek gözlerimin önünde canlanmaya başladı. Şimdiye kadar, Ulbosın'a karşı olan hislerimi derinlemesine düşünüp, teraziye koyup tartmış değilim. Daha önce Ulbosın'la aramızda olan lezzet mutluluğunu geçici bir his diye düşünüyordum. Fakat Ulbosın'ın bu mektubu bu düşüncemin yanlış olduğunu ortaya çıkardı. Ulbosın'ın bana karşı hissettikleri bu kadar saf ve temiz olduğunu anlamışken, ona karşı olan sevgime, tek

günlük bir düşünceden doğmuş diyebilir miyim? O zaman ben kimim? Eğer Ulbosın'a böyle bakmış olsam, Ayavcan'a da böyle davranmam gerekir mi? Peki, sevgi gerçek ve sonsuz olmazsa yine de sevgi midir?

Ebulfaraj'ın eserinde mi, yoksa başka bir doğulu yazarın eserinde mi hatırlamıyorum, sevgiden dünyaya gelen mutluluğun dört türü olur diye okumuştum. Bunlardan ilki geçici mutluluktur. Bu, tek gecelik heves duygusuyla ortaya çıkar. İkincisi kısa süreli mutluluktur. Bu, karı kocanın evlendiği ilk aylarda yaşadığı mutluluktur. Üçüncüsü iki insanın, hem duygular hem de tavır ve davranış yönüyle birbirine ilintili olan, birbirlerini bir dönem gerçekten sevseler de zamanla eksilir. Fakat bu istikrarsız yapı sayesinde birbirlerini yeniden sevebilmeleri ve yeniden mutlu olabilmeleri imkânsız ya da şaşırtıcı bir durum olmaz. Ama dördüncüsü, işte bu, gerçek mutluluktur. Bu, taze tutmayı bilersen sonsuza kadar tükenmeyecek olan sevgidir. Yaşlanıp ihtiyar olsan da her daim kalbinde olacak olan değerli duygudur.

Kazak şiiriyle söylemek gerekirse;

İki genç yakışır birbirine gezip tozsa

Doğsa da ağır bir nifak, yine birlikte yürüse.

Muhabbet eskimeyen asil bir taş.

Kirletmeyip onu, düzgünce saklayabilirse.

dedikleri gibi inci-mercan ve değerini hiçbir zaman kaybetmeyen gerçek bir cevherdir.

Peki, bu duygulardan beni ele geçireni hangisi? Bence, Ulbosın'a karşı yalnızca ateşli arzulardan doğan mutluluk da Ayavcan'a karşı uzun yıllardan beri kalbimin derinlerinde duran şey de gerçek sevgi. Ama bugünkü mektuptan sonra, ben de bilmiyorum, biraz duruldum, vücudumu bir nedamet, bir arzu kaplamaya başladı gibi... Gerçekten de beni canı gönülden seven Ulbosın'ı fark edemeyişime pişman mıyım? Eğer kalbinde böyle bir şey varsa, Ayavcan'ı sevdiğini nasıl söylersin? Bu da saman alevi gibi harlayıp çabucak sönen bir sevgiyse, seninle ömür boyu bitmeyecek bir dost olmayı isteyen genç bir insanı, aldatmış olmaz mısın? Bu aldatma hem senin için hem de onun için büyük bir ihanet olmaz mı?

Ayavcan'ın yüzüne yeniden baktım. Yok yok, beni ele geçiren şey geçici heves değil, gerçek sevgi. Tüm benliğimle biliyorum, içimde Ulbosın'a karşı hissettiklerimden

başka bir his saklı. Bana, yaralanmış bir ceylan gibi kederle bakan gözlerde heves düşkünlüğü değil, başka bir büyük arzunun, güzel dileklerin nişanesi varmış gibi görünüyor. Böyle bir durum; şarkılara düşkün bestekârda, güzel görüntülere düşkün ressamda, kendi şiire kaptırmış şairde olur. Ayavcan'ın beni sevişi, erkeğe ve kadına duygularından çok mu çok daha derin, çok mu çok farklı. Bu, henüz dibine ulaşıp iyice anlayamadığım bir uçurum, tepesine çıkıp nefes almadığım bir zirve!

Böyle bir varlığı geçici hevesle sevmek olur mu? Yok, böyle yapmak doğru olmaz, günah! Seveceksen kendinden daha fazla sev, kendin gibi sev! Ona gücün yetmese, beyaz gülü kirli ellerinle tutma!

Ayavcan yüreğimde kopan fırtınaları sezdi mi bilinmez, dönüp bana baktı.

- Ne zaman defnedeceksiniz? -dedi o fısıldayarak, çayın başına oturduğumuzda.

- Yarın...

- Bu gençler, düğün mekânını konuşmak için gelmişler. -dedi o öncekinden de kısık bir sesle. -İsterseniz bu konuyu şimdilik konuşmayalım.

- Neden?

- Biri ölmüşken böyle yapmak doğru olmaz. Hatta Ulbosın'ı defnetmeye hep birlikte gidelim.

- Siz bilirsiniz...

" Vay vay, Ayavcan'ım, her şeyi de biliyormuşsun, herhalde beni affetme niyetindeymişsin! Yüzüme tükürmek bir yana, geçmiş kusurlarımı görmemezlikten gelmek ne? Beni utandırmak mı istemiyorsun? Yoksa bana acıyor musun?"

Ayavcan yine bana dönüp bu sefer normal sesle;

- Ulbosın'ı ne zaman defnedeceksiniz? -dedi.

- İkide...

Diğerleri da bize kulak kesildiler. Ayavcan bu sefer onlara durumu anlatmaya başladı.

- Zehirlenip bu dünyadan göçen Ulbosın, Jantas'ın yakın arkadaşlarından biridir. Yarın saat ikide toprağa vereceklermiş. -diyen Ayavcan biraz duraksadı ve sözüne devam edip, - Biz de yarın, sabah vardiyasına çıkalım. İşimizi on ikiye kadar bitiririz. Tek

başına bir insan, zannedersen burada bir yakını falan da yok. Eğer itirazınız yoksa onu defnetmeye biz de gidelim...

Her nasılsa, Ulbosin'in haberi şehre çabuk yayılmış, hepsinin olaydan haberi var gibi, hepsi bir ağızdan

- Gidelim, -dediler.

Çay içmeye başladık. Fakat Ulbosin'in defni konusu atmosferi bozmuş gibi; oturanların yüzü kederli, hüznü bir hal aldı. Bunu fark eden Altınay insanların içini rahatlatmak isteyip komik bir şeyler anlatmaya çalıştı. Fakat kulaklarım söylediklerinin hiçbirini işitmiyor. Ne zaman üzülsem ve ne zaman gönlüm bir şeye heyecanlansa, düşüncelere dalıp kendimle olmak âdetim olmuştur. Böyle olduğunda ya derin düşüncelere kapılırım ya da etrafımdaki insanların yüzünü-görünüşünü incelemeye başlarım. Şimdi de Bazargül'ün düğünündeki gibi etrafındakilerin yüzünü, tavırlarını incelemeye başladım. İşte karşımda Keripcan oturuyor.

O; uzun boylu, geniş omuzlu, keskin bakışları, kalın kaşları olan bir genç, başındaki koyu siyah saçları, kirpinin dikenleri gibi dikilmiş duruyor. Bu işaretler, onun hiçbir zorluktan çekinmeyen yürekli bir kişi olduğunu gösteriyor gibi. Ebulfaraj'ın anlattığına göre: sık ve sert saç heybet göstergesiymiş. Gerçekten de öyle gibi; Arslan ile domuzun tüyleri çok sert olur ve onların heybetli varlıklar olduğuna da hiç şüphe yok. Bir de koyun ile kuzuyu düşünelim; yünleri yumuşacık. Peki, onlardan daha yumuşak başlı bir hayvan var mı?

Keripcan ile karşılaştığında Asılhan çok farklı biri; orta boylu, tombul, yuvarlak yüzlü bir genç. Kıvırcık ve koyu siyah saçlarının yün gibi yumuşak olduğu açıkça görülüyor. Genellikle utandığında ya da sıkıldığında yüzü kızarıyor. Zamanında Fizioloji ilmi (insanın dış görünüşüne bakıp tavırlarını saptama) ile ilgilenmiş olan İbni Sina'nın bulgularına göre; böyle insanlar iyi kalpli ve saf olurlarmış.

Kısacası, Keripcan ne kadar sert ve kayser bir yapıya sahipse Asılhan da bir o kadar nazik, iyi huylu ve ağırbaşlı bir genç. Altınay'ı ne kadar beğense de şimdiye kadar söyleyememesinin nedeni de bu olabilir.

İyi huylu olmakla cesaret birbiriyle uyumlu duygulardır, yani heykelde ikisini birlikte gösterebilirsin. Peki, şu Keripcan ile Asılhan'ın dış görünüşleri, aynı heykelde

gösterilse nasıl olurdu? Mesela Keripcan' ın diken gibi saçlarıyla Asılhan' ın nazik bakışlı gözleri bir araya getirilse, acaba nasıl bir adam ortaya çıkar? Saçına bakılınca kayser, gözüne bakılınca mülayim bir adam çıkar herhalde. Peki, o zaman bu ortaya çıkan kim olur? İki farklı parça bir bütün olabilir mi? Bu düşüncelerime kendim de güldüm.

Tam o anda, diğerleri de anlamadığım bir şekilde gülüverdiler. Galiba düşüncelerimi fark ettiler diye endişeye kapıldım. Etrafıma baktım ama onların benle alakası yok, kendi kendilerine eğlenip gülüyorlar. Dirinin adı diri değil mi? (Ölenle ölünmez!) Ulbosın'ın acısı o sırada kimsenin gönlüne üzüntü vermiş gibi değildi. Sözlerine ben de kulak verdim.

- Ayavcan 'ın ondan da büyük bir ilginçlikleri var- -dedi Altınay gülererek, elindeki kâseyi Keripcan' a usulca verip, - Tugaya kızıl tuğu aldığımız gün "inşaatçılar günü" oldu. İşten biraz geç çıktık, görkemli toplantının yapılmakta olduğu kulübe geç kaldık. Kız dediğin siz erkekler gibi ceketi pantolonun üstüne takıp, botun bağcıklarını (kimisini) bağlayıp (kimisini) bağlamadan çıkabilir mi hiç! Saçlarımızı tarayıp elbiselerimizi ütöleyene kadar bile çok vakit geçti... Geldik ama toplantı çoktan başlamıştı. Kulüp fuayesinde kimse yok. İnsanların alkışları duyuluyor. Koridordan geçip salon kapısını açıp içeriye girecektik ama bizim kız huysuzlanıp şaha kalkarak yuları elinden alan huysuz yılmı gibi feveran ediverdi. "Kim o?" dedi o elini benden çekip. Ayavcan' ın gösterdiği tarafa bakınca, koridorun tam karşısında duran beyaz kumaşta Ayavcan' ın portresini gördüm. Kurban olayım! "Ne güzel de gülümsüyor. Yakına gidip bakınca, altındaki "Kuruluşumuzun medarı iftarı genç vinç operatörü Ayavcan Dönentayeva" şeklindeki yazıyı gördüm. Sanki göğşe ermişçesine sevinip; "Tebrik ederim" deyip Ayavcan'a baktım, o utancından kıpkırmızı olmuş yere bakıyordu. "Hey, bu ne, şimdi sen bütün ülkede meşhur bir kızsın" dememe kalmadan, hızla resmin yanına vardı. "Bu ne yapıyor" böyle diye afallamış dururken, resmi kucaklayıp aldı. Hemen gidip kulübün sahnelerinin yanındaki koridora ters bir şekilde asıp geldi. "Bu ne?" dedim ansızın öfkelenerek. "Ne yapıyorsam o!" dedi iki gözü ışıltılı.

Altınay neşeyle güldü;

- Siz bunun sinirlendiği zamanki halini görmediniz, o da ayrı bir şey. –dedi yarım kalmış lafına devam edip; Evet, "Neyse o!" dedi o resmini alıp gidip başka bir yere astıktan sonra gelip "Ben kimim, bir yeri yöneten idareci miyim, yoksa meşhur artist miyim? Bu kadar övmek kime lazım? Hedefime ulaştıysam da bu benim görevim sonuçta. Hedeflerine ulaşan, görevini layıkıyla yapan başka kimse yok mu? Bunu sen de yapıyorsun, Keripcan da yapıyor, Asılhan hatta Asılhan bile yapıyor. Peki sizin resminiz niye asılmıyor" dedi.

- İnsanların arasına nifak sokma bakayım, -dedi Ayavcan yine kızarıp, - Asılhan... hatta Asılhan falan demedim.

- Elbette demedin.

- O zaman neden demişim gibi konuşuyorsun?

- Benim sözüm ona dokunmaz. Adı ağzımdan çıktığına... öyle değil mi Asılhan.

Yumuşak başlı Asılhan ne diyeceğini bilemedi. Hep birlikte yine gülüştük.

- Ee, sonra ne oldu? -dedi Keripcan kesilen muhabbete dönüp.

- Ne olsun? -Altınay gözlerini yine Ayavcan'a devirdi. Onun bakışlarından Ayavcan'la olan sevgi, övgü duygularını anladım. –Ona kolay kolay bir şeyi kabul ettiremezsin. Bizim Ayavcan huyu, karakteri yumuşak biri gibi görünse de dediğim dediktir. Ben ona; "Sen biz değilsin, vinççisin" diyorum, o da bana; "Vinççi kozmonot değil!" diyor. Ben ona; "Senin yerine ben olsam, sadece kulübe değil, her evin kapısının önüne resmimi asıp koyardım. İsterse her erkeğin ağzının suyu aksın!" diyorum o bana; "Resmini çoğaltmak istiyorsan fotoğrafçı, var, lazımsa bir kutu basıverir. Senin ağzının suyunu akıtacak biri olmadıktan sonra, gençlerin ağzının suyu aksa ne olacak?" diyor. Velhasıl Jantas'ı varmış...

Bakışlarımı Ayavcan'a çevirdim. O utanarak gülümseyip başını öne eğdi ve yere bakmaya başladı. Görsen, sanki bir resim! Geniş alını ve pürüzsüz boynunda tek bir kırışıklık yok, uzun saçlarını salmış... Kirpikleri gözlerini kapatmış, titriyordu.

Enstitüyü bitirişimden beri Kız Cibek' in heykelini yapma gibi bir arzum var. Modellik yapan birçok alımlı kazak kızını karşılaştırdım ama hiçbirini uygun görmedim. Kiminin görünüşü çekici fakat şuh bakışlarında bir hoppalık yatıyor; Kiminin görünüşünden, yüzünden bilinçli biri olduğu anlaşılıyor fakat ne yüzü ne görünüşü

aradığım ideallikte olmuyordu. Çaresiz, bu arzumdan vazgeçtim. Bir ara Ulbosın'ı da düşündüm ama o sıcak kucağa hevesli, çok uygun görünmüyordu. Neden olduğunu bilmiyorum, Kız Cibek' in yüzü benim düşüncemde her zaman farklı olmuştur; O, sıcaktan kavrulan güneşin kavurucu rüzgârı değil; seni ferahlatan, canına can katan meltem rüzgârı gibiydi. Vücudunu ne kadar ateşli hisler kaplamış olursa olsun, hareketlerinde bir çekingenlik, kucağında utançla karışık acayip sabırlı bir his varmış gibiydi.

Ulbosın ise temmuzun sıcak rüzgârı gibi, ateşiyle hem seni hem de kendini yakmaya hevesli bir can. O zamanlar, Ulbosın'ın bana karşı bu hevesli halinin hayattan gitmek üzere olan bir kadının son mutlu dakikaları olduğunu bilmiyordum; bu yüzden onun ateşli heyecanının yalnızca kadınlık hevesinden ve kendine hâkim olamamasından ortaya çıkan bir his diye düşünüyordum. Onun bu tavırları beni korkutuyor, bazen vücudumu Ulbosın'a mukavemet gösteren bir güç kaplıyor ve kalbimi ondan soğutur gibi oluyordu. Kız Cibek' i daha kabuğundan çıkmayan bir çiçek gibi gördüğümünden, Ulbosın'a onun görünüşünü vermeye de kıyamazdım.

Ama şimdi.. O, Kız Cibek denilen şeyi bulmuş gibiyim. İnsanı hayallere çeken güzel bir şarkıya benzeyen Ayavcan' ın günahsız ve genç gözlerinde Kız Cibek' e layık zarif bir duygu uyanmış gibi. Erkek işini yapıyor oluşunu övmeyi doğru bulmayan, her ne kadar çok sevse de kendi kendini yatıştırabilen huy karakterinde de asil bir vasıf yatıyor gibi. O anda, Ayavcan bana, insanın arının sadakası olabilecek bir kızmış gibi göründü Böyle birini nasıl sonsuza dek sevmezsin? Günah, günah! Bu yüzden, benim için Ayavcan, zamanımızın Kız Cibek' i oluverdi.

Ayavcan'ı gerçekten sevdiğimi işte o zaman iyice anladım. Onun için ateşe atlayıp suya dalmaya da razı olduğumu fark ettim. İçimde olanların gerçek olup olmadığını artık kesin olarak anlayınca, sevindim ve mest olmuşçasına Ayavcan'a baktım. Benim halimi fark etti mi bilmem, o da bakışlarını çevirip duygu dolu gözlerle bana baktı. Bir şeyler söyleyecek gibi oldu fakat onun o utangaç karakteri, galiba bunu engelledi.

Çok geçmeden, misafirlerim yarın saat iki de buluşmak üzere sözleşip evlerine dönmeye başladılar.

Ayavcan'ı götürüp bırakmak istiyordum fakat yanında Altınay da olduğundan yapamadım.

Bir süre sonra ben de yatağıma yattım. Fakat uzun süre uyuyamadım. Düşüncelerimi Ulbosın'ın acısı, Ayavcan' ın verdiği mutluluk kapladı ve kafam karmakarışık oldu. Tan atmak üzereyken gözlerim kapandı.

SONUÇ

İlyas Esenberlin son dönem Kazak Edebiyatının önde gelen, önemli yazarlarından biri olmuştur. Yaşamı boyunca edebiyata sanata gönül vermiş sanatın her alanıyla ilgilenmiştir. İncelenen ‘Ğaşıqtar’ (*Áşıklar*) adlı romanda verilen örneklerin genelinde, sözlü ve yazılı edebiyatta rüştünü ispat etmiş sanat erbaplarına atıfta bulunduğu görülmektedir. Küçük yaşlardan vefatına değin Kazak Edebiyatında önemli bir yer edinmiş olan Esenberlin, incelenen romanda Orta Asya’nın önemli isimlerinden Asan Kaygı ve Dede Korkut ile ilgili hatırlatmalarda bulunduğu görülmüştür.

Kazak Edebiyatının kıymetli şahsiyetlerinden olan İlyas Esenberlin tarafından yazılmış olan ve 1968 yılında yayınlanmış olan ‘Ğaşıqtar’ (*Áşıklar*) adlı romanın ilk yedi bölümü incelenmiştir. Bu yedi bölüm 101 sayfadan ibarettir. Transkripsiyon metni 102 sayfadan, aktarma metni ise 100 sayfadan oluşmaktadır.

Roman, anlatım bakımından incelendiğinde, oldukça sade bir anlatımı olduğu görülmüştür. Dil ve anlatımın oldukça yalın ve açık olduğu gözlemlenmiştir. İçerik bakımından değerlendirildiğinde ise birden çok olay eş zamanlı işlenmiş ancak bu okuyucuya her bölüm altında ayrı bir şekilde ifade edilmiştir.

Eser kelime kullanımını açısından değerlendirildiğinde ise, kelime dağarcığı bakımından oldukça zengin olduğu gözlemlenmiştir. Kelime hazinesinin büyük bir bölümünü Türkçe kelimelerin oluşturduğu görülmüştür. Buna ilaveten Arapça, Farsça ve Rusça kelimelerde bulunmaktadır. Sovyet dönemine ait bazı terimler kullanılmıştır (Aljir, Şaumyan Arteli gibi.)

Metnimizde ses uyumunun oldukça düzenli olduğu görülmüştür. Özellikle Kazak Türkçesinde bir hayli önemli olan damak uyumunun kuvvetli olduğu gözlemlenmiştir. Dudak Uyumu ise, bazı alıntı kelimeler dışında oldukça sağlam olduğu görülmektedir. Kazak Türkçesinde sadece ilk hecede olan yuvarlak ünlülerin, bazı alıntı kelimelerde ilk hece dışında olduğu görülmüştür. mäjbür ‘mecburi’ (II.11), ğafuv ‘af, bağışlama’ (VI.21) gibi.

Metnimizde 20 adet İsimden İsim Yapım Eki, 16 adet İsimden Fiil Yapım Eki, 21 Fiilden İsim Yapım Eki, 9 adet Fiilden Fiil Yapım Eki kullanılmıştır. Bunlardan 8 tanesi Alıntı Eklerdir. Geriye kalan 70 civarındaki ek Türkçe asıllı sayılmaktadır.

Fiiller kısmında belirtilmesi gereken husus ise, metinde kullanılan zamanlar ile alakalıdır. Romanda, Görülen Geçmiş Zaman ekinin üç tipi, Şimdiki Zaman ekinin 3 tipi, Gelecek Zaman eki'nin ise iki tipi kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alkaya, Ercan, Sibirya Tatar Türkçesi, Turkish Studies Ankara, 2008
- Ay, Özgür, Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi Tdk Ankara 2009
- Aydınlı, Murat, İlyas Esenberlin'in Köşpendiler (I.Kitap) Adlı Eserinin, Kazak Türkçesinden, Türkiye Türkçesine Çevirisi, Dil İncelemesi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, Ordu
- Banguoğlu, Tahsin, Ana Hatlarıyla Türk Grameri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1979
- Banguoğlu, Tahsin, Türkçenin Grameri, Tdk, Ankara, 1990
- Banguoğlu, Tahsin, Türkçenin Grameri, Tdk, Ankara, 2007
- Banguoğlu, Tahsin, Türkçenin Grameri, Tdk, Ankara, 2011
- Bayraktar, Nesrin, Türkçede Fiilimsiler, Tdk, Ankara, 2004
- Biray, Himmet, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim, Tdk, Ankara, 1999
- Biray, Nergis, Ayan, Ekrem, Kumangaliyeva Ercilasun, Güljanat, Çağdaş Kazak Türkçesi, Bilge-Kültür Sanat, İstanbul, 2015
- Biner, İsmet, Başkurt Dili Grameri, İstanbul Üniversitesi Avrasya Enstitüsü Yayınları, İstanbul, , 2014
- Bilgin, Muhittin, Anlamdan Anlatıma Türkçemiz, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002
- Bozkurt, Fuat, Türkiye Türkçesi, Hatipoğlu Yayınevi, Ankara, 2000
- Buran, Ahmet, Alkaya, Ercan, Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları, Akçağ, Ankara, 2007
- Coşkun, Volkan, Özbek Türkçesi Grameri, Tdk, Ankara, 2000
- Coşkun, Volkan, Türkçenin Ses Bilgisi, IQ Kültür-Sanat yayıncılık, İstanbul, 2008
- Demircan, Ömer, Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1979
- Dilbilim Terimler Sözlüğü 1949: 167 Tdk, Ankara, 1949
- Doğan, Levent, Çağdaş Türk Lehçeleri El Kitabı, Edt. İstanbul Kriter Yayınları, İstanbul, 2007,
- Ediskun, Haydar, Yeni Türk Dilbilgisi, İstanbul Remzi Kitapevi, İstanbul, 1997
- Eker, Süer, Çağdaş Türk Dili, Grafiker Yayınları, Ankara, 2003
- Eraslan, Kemal, Eski Türkçede İsim-Fiiller, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, , 1980
- Ercilasun, Ahmet Bican, Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Ankara, 2007
- Ergin, Muharrem, Türk Dilbilgisi, Minnetoğlu Yayınları, İstanbul, 1977
- Ergin, Muharrem, Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak basım yayım, İstanbul, 1999
- Ersoy, Feyzi, Çuvaş Türkçesi Grameri, Gazi Kitap Evi, Ankara, 2000

- Gülensoy, Tuncer, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- Gülsevin, Gürer Xvii. Yy Batı Rumeli Türkçesi Ağızları Tdk, Ankara, , 2017
- Güllüdağ, Nesrin, Kırımçak Türkçesi Grameri, Gece Kitaplığı (Mebuslar Eci Mahallesi), 2014
- Güner, Galip, Kıpçak Türkçesi Grameri, Kesit Yayınları İstanbul, 2013
- Hacıyev, Tefik, Öner, Mustafa (B.A. Serebrennikov, N.Z. Gadjieva), Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihi Grameri, Tdk, Ankara, 2011
- İlker, Ayşe, Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil, Ankara Tdk, 1997
- Kazak Sovet Ensiklopediyası, C.4almatı 1974, S.180
- Qazaq Ədəbiyeti 11, Jalpı Bilim Beretin Mekteptiñ Jaratalıstanuv-Matematıqalıq Bağıtındağı 11-Sınıbına Arnaluv Okıvlık, Qazakstan Respublikası Bilim Jәне Gılım Ministrliğı Bekitgen, Almatı, 2011
- Kaya, Mehmet Yasin, İlyas Esenberlin'in Köşpendiler Romanı Üzerinde Kazakça Dil İncelemesi (Giriş-Metinler-Dizinler) Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, İzmir
- Karşlı, Sefa Can, 'İlyas Esenberlin'in Köşpendiler (I.Kitap) Adlı Eserinin, Kazak Türkçesinden, Türkiye Türkçesine Aktarımı Ve Transkripsiyonu, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, Ordu
- Karaağaç, Günay, Türkçenin Dilbilgisi, Akçağ, Ankara, 2012
- Kara, Mehmet, Türkmen Türkçesi Grameri, Gazi Kitapevi, Ankara, 2005
- Karaağaç, Günay, Çağatayca El Kitabı, Tdk Yayınları, Ankara, 2017
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I, Tdk, Ankara 2006
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü I Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992
- Kaşgarlı, Sultan Mahmut, Modern Uygur Türkçesi Orkun Yayınevi İstanbul, 1992
- Kaşgari, Mahmut, Türk Sözdigi, Almatı, 1997
- Kenesbayev, S.K., (Haz.), Kazak Tilini Tüsindirme Sözdigi, Kazakistan Bilimler Akademisi, Almatı, 1989
- Keskin, Reşit, Türkçe Dilbilgisi, Çizgi Kitapevi, Konya, 2003
- Kirişçioğlu, Fatih, Saha (Yakut) Türkçesi Grameri, Tdk, Ankara, 1994
- Koç, Kenan, Doğan, Oğuz, Kazak Türkçesi Grameri, Gazi Kitapevi, Ankara, 2004
- Koç, Kenan, Bayniyazov, Ayabek, Başkapan, Vehbi, Kazakça- Türkçe Sözlük, Turan Yayınevi, Türkistan, 2003
- Korkmaz, Zeynep, Türkiye Türkçesi Grameri, (Şekil Bilgisi) , Tdk, Ankara 2003
- Öner, Mustafa, Bugünkü Kıpçak Türkçesi, Tdk, Ankara, 1998
- Özel, Sevgi, Türkiye Türkçesinde Sözcük Türetme Ve Birleştirme, Tdk, Ankara, 1977
- Özkan, Nevzat, Gagavuz Türkçesi Grameri, Tdk, Ankara, 1996
- Sev, Gülsel, Tarihi Türk Lehçelerinde Hal Ekleri Akçağ Yayınları, Ankara, 2007

Söylemez, Orhan, (Edt.) Çağdaş Türk Edebiyatları-Iı, T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1711, 2013 (Yazarlar, Orhan Söylemez, Marufjon Yuldashev, Hülya Kasapoğlu Çengel, Şaban Mahmutoğlu Kalkan, Ceyhun Vedat Uygur, Murat Özşahin, Ufuk Tavkul, Oğuzhan Durmuş, Ekrem Arıkoğlu)

Söylemez, Orhan- Azap, Samet (Edt.) Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı, Kesit Yayınları, 2018, İstanbul (Yazarlar, Fatma Açık, Sedat Adıgüzel, Nergis Biray, Çulpan Zaripova Çetin, Halit Aşlar, Soner Sağlam)

Tansu, Muzaffer, Durgun Genel Ses Bilgisi Ve Türkçe, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993
Tolkun, Selahattin, Özbekçede Fiilimsiler, Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009

Toprak, Funda, Harezmi Türkçesinde Fiil, Ankara, 2005

Türk Dünyası Edebiyatçıları 5.c. , Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001

Ünal, Aida; 'İlyas Esenberlin'in Köşpendiler (I.Kitap) Adlı Eserinin, Kazak Türkçesinden, Türkiye Türkçesine Çevirisi Ve Dil İncelemesi', Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, Ordu

Yılmaz, Özlem Deniz Türkiye Türkçesinde Eylemsi, Tdk, Ankara, 2009

[Http://Adebiportal.Kz/Kz/Authors/View/2229](http://Adebiportal.Kz/Kz/Authors/View/2229) (2018, 7 Şubat)

[Https://E-History.Kz/En/Biography/View/23](https://E-History.Kz/En/Biography/View/23) (2018, 4 Ocak)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Zeynep KÖMÜR

Doğum Tarihi: 25.08.1989

Lise 2003- 2006: Fatih Gelenbevi Lisesi

Lisans 2010-2014: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (/ Fakülte II. si)

Yabancı Dil: İngilizce

Mesleki Bilgiler

2017-2018: Araştırma Görevlisi- Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

